

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Sima RAKUTIENĖ

**EUROPOS SAJUNGOS RYTINĖS KAIMYNYSTĖS POLITIKA:
VIRŠVALSTYBINIŲ IR NACIONALINIŲ VEIKĖJŲ TINKLAVEIKA**

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai, politikos mokslai (02S)

Kaunas, 2012

UDK 327(4)

Ra-156

Disertacija rengta 2008-2012 metais Vytauto Didžiojo Universitete, Politikos mokslų ir diplomatijos fakultete.

Mokslinis vadovas:

Doc. Dr. Saulius PIVORAS (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai, 02S).

ISBN 978-9955-12-820-5

TURINYS

LENTELIŲ, PAVEIKSLŲ IR PRIEDŲ RODYKLĖ.....	5
VARTOJAMŲ SAŲOKŲ IR TERMINŲ ŽODYNĖLIS.....	6
SANTRUMPOS.....	6
ĮVADAS	7
1. ES KAIMYNYSTĖS POLITIKOS ANALIZĖS KONCEPTUALIZACIJA.....	18
1.1 <i>Kaimynystė ir tarpusavio priklausomybė Europoje: mokslinės literatūros analizė</i>	18
1.1.1 Kaimynystės politikos „ištakos“ Europoje: problemos sprendinys.....	18
1.1.2 ES kaimynystės politikos mokslinės literatūros analizė.....	26
1.2 <i>ES kaimynystės politikos teorinė konceptualizacija</i>	35
1.2.1 Valdysena kaip teorinė prieiga ir jos pritaikomumas	36
1.2.2 Tarptautinis institucionalizmas ir institucionalizacija.....	52
1.2.3 Tinklaveika ir sienos koncepcijos.....	62
1.2.4 Vaidmens ir valdysenos teorijų sintezė: konceptualaus kaimynystės politikos analizės pagrindo konstravimas.....	72
2. ES VAIDMUO RYTINĖJE KAIMYNYSTĖJE: VIRŠVALSTYBINĖS POLITIKOS FORMAVIMAS IR ĮGYVENDINIMAS.....	81
2.1 <i>ES vaidmens rytinėje kaimynystėje formavimas</i>	82
2.1.1 ES vaidmens kaimynystėje koncepcija.....	82
2.1.2 ES vaidmens kaimynystėje „šaltiniai“: bendras identitetas ir bendri interesai?.....	90
2.1.3 Rytinių kaimynų lūkesčiai ES atžvilgiu	101
2.2 <i>ES kaimynystės politikos formavimas ir įgyvendinimas: institucinė perspektyva</i>	109
2.2.1 Europos Komisijos ir EIVT vaidmuo ir kompetencijos.....	110
2.2.2 Europos Parlamentinė diplomatija: „švelnioji galia“ santykiuose su kaimynais.....	116
2.2.3 Besidalijant kompetencijomis: viršvalstybiškumo stiprinimas ar institucinė konkurencija?	123
2.3 <i>ES santykių su kaimynais institucionalizacija: bendros valdysenos link?</i>	131
2.3.1 ES valdysenos modelio „reprodukcija“: daugiašalių santykių užuomazgos.....	132
2.3.2 Dvišaliai santykiai: sektorinė institucionalizacija	140

3. VIRŠVALSTYBINIŲ IR NACIONALINIŲ VEIKĖJŲ TINKLA VEIKA: TARPUSAVIO RYŠIAI IR PATIRTYS.....	151
3.1 <i>Vaidmens rytinėje kaimynystėje koncepcija: Suomijos ir Lietuvos nacionalinės patirtys.....</i>	156
3.1.1. Suomijos vaidmens kaimynystėje koncepcija: tarp geografinės ir posovietinės kaimynystės (intencinis aspektas).....	156
3.1.2. Lietuvos vaidmens kaimynystėje koncepcija : tarp geografinės ir posovietinės kaimynystės (intencinis aspektas).....	162
3.2 <i>Vaidmens kaimynystėje veiksniai: identitetas, interesai ir lojalumo dilemos.....</i>	170
3.2.1 Suomijos vaidmenį kaimynystėje įtakojantys veiksniai.....	170
3.2.2 Lietuvos vaidmenį kaimynystėje įtakojantys veiksniai.....	174
3.3 <i>Interakcinis aspektas: Sąveika su rytiniais kaimynais</i>	179
3.3.1 Suomijos sąveikavimas su rytiniais kaimynais.....	179
3.3.2. Lietuvos sąveikavimas su rytiniais kaimynais.....	184
3.4 <i>Kaimynystės politikos europeizavimas: Lietuvos ir Suomijos nacionalinės patirtys.....</i>	192
3.5 <i>Lietuvos ir Suomijos dalyvavimas Rytinės Partnerystės veiklose.....</i>	199
IŠVADOS.....	205
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	212
PRIEDAI.....	230

LENTELIŲ, PAVEIKSLŲ IR PRIEDŲ RODYKLĖ

LENTELĖS

Nr.	Pavadinimas	Puslapis
1	Disertacijos metodologija ir struktūra	13
2	ES kaimynystės politika: mokslinės literatūros analizė	27
3	ES iniciatyvos/politikos kaimynų atžvilgiu	34
4	Valdysenos pritaikomumas socialiniuose moksluose	38
5	ES išorės valdysenos formavimo ir reguliavimo būdai	49
6	Valdysenos ribų/sienų tipologija	64
7	Vaidmens konstravimas, palaikymas ir kaita	74
8	Viršvalstybinių veikėjų vaidmuo ES kaimynystėje	129
9	Rytinės partnerystės daugiašalė institucinė struktūra	133
10	Lietuvos užsienio politikos kryptys	168
11	Lietuvos bendradarbiavimas su rytiniais kaimynais: interakcijos	190
12	Lietuvos ir Suomijos dalyvavimas Rytinės partnerystės veiklose	203

PAVEIKSLAI

Nr.	Pavadinimas	Puslapis
1	Kaimynystės problemos sprendinys Europoje	19
2	ES kaimynystės politikos mokslinės literatūros analizė	30
3	Trinarė dimensinė matrica	48
4	ES išorės valdysenos sandara	51
5	ES vienašališkumas	59
6	Tinklinė valdysena	67
7	Konceptualus ES kaimynystės politikos analizės pagrindas	79
8	ES vaidmens kaimynystėje koncepcija: Platesnė Europa - „Draugų žiedo“ kūrimas	84
9	ES identiteto aiškinamieji konceptai	92
10	Europos kaimynystės politika: formavimas ir įgyvendinimas	111
11	Rytinės Partnerystės daugiašalės interakcijos	137
12	Lietuvos vaidmens kaimynystėje koncepcija: tarpregioninio bendradarbiavimo „Tiltas“?	164

PRIEDAI

Nr.	Pavadinimas	Puslapis
1	Autorės atliktų kokybinių elito/ekspertų interviu duomenys	230
2	Interviu klausimynas Nr. 1	231
3	Interviu klausimynas Nr. 2	232
4	Interviu klausimynas Nr. 3	233
5	ES finansinė parama kaimynystės šalims	234
6	Rytinės partnerystės finansinė perspektyva: 2010- 2013 m.	235
7	Europos dujų tiekimo žemėlapis	236

VARTOJAMŲ SAŲVOKŲ IR TERMINŲ ŽODYNĖLIS

Aktorius - angliškojo termino *actor* atitikmuo, vartojamas kaip termino *veikėjas* sinonimas.

Europeizacija - angliškojo termino *europeanisation* atitikmuo. ES įtakos ir taisyklių, *acquis* plėtros į išorę būdai.

Eksternalizacija - angliškojo termino *externalisation* atitikmuo. Vartojamas ES politikos kontekste, aiškinant ES vidinės politikos ar valdymo mechanizmų plėtros į išorę procesą.

Interakcija - angliškojo termino *interaction* atitikmuo. Sąveika.

Išorinė paskata - angliškojo termino *external incentive* atitikmuo.

Multilateralizmas - angliškojo termino *multilateralism* atitikmuo. Daugiašališkumas, daugiašalių santykių plėtojimas.

Supranacionalizmas - angliškojo termino *supranationalism* atitikmuo. Termino viršvalstybiškumas sinonimas.

Rolė - angliškojo termino *role* atitikmuo. Termino *vaidmuo* sinonimas.

Valdysena - angliškojo termino *governance* atitikmuo, tarpusavio santykių reguliavimas, valdymas.

Valdysenos sampratos išskiriamos ir apibrėžiamos pirmoje disertacijos dalyje.

Tinklas, tinklaveika - angliškojo termino *network, networking* atitikmuo. Tarpusavio santykių plėtojimas, sąveikavimo, bendradarbiavimo būdas.

SANTRUMPOS

CBC - (angl. Cross-border cooperation) ES pasienio bendradarbiavimo programa

CIB - (angl. Comprehensive Institution building)- ES kaimynystės programa, skirta kaimyninių šalių instituciniams gebėjimams stiprinti.

BUSP - (angl.CFSP) Bendroji užsienio ir saugumo politika

ES - Europos Sąjunga

EK - (angl. EC)- Europos Komisija

EKP - Europos kaimynystės politika

EKPI - (angl.ENPI)- Europos kaimynystės ir partnerystės instrumentas

EIVT - (angl. EEAS)- Europos Išorės Veiksmų tarnyba

EP - Europos Parlamentas

LRV - Lietuvos Respublikos Vyriausybė

TAIEX - ES kaimynystės politikos programa, skirta mokomiesiems vizitams tarp ES ir kaimynystės šalių.

TWINNING - Dvynių programa. ES kaimynystės politikos programa.

ŠDI - Šiaurės dimensijos iniciatyva

PBS - (angl. PCA - Partnership and cooperation agreement) Partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimas

IVADAS

Temos aktualumas

Kaimynystės santykių tyrimų aktualumas visuomet bus didelis dėl jų viena vertus tarpusavio priklausomybės, net jei ji charakterizuoja tik bendrą sieną (nors dažniausiai kaimyniniai santykiai yra paremti intensyviais politiniais, ekonominiais ir kultūriniais ryšiais) ir kita vertus, dėl intensyvių dinamiškų santykių, kurie nuolat keičia politines praktikas ir tarpusavio santykių normas.

Europos Sąjungos kaimynystės politika apima kompleksinius tarpusavio ryšius su trečiomis šalimis, dažnai geografinėmis, bet nebūtinai, kaimynėmis. Europos kaimynystės politika kaip nauja ES politinė iniciatyva buvo suformuota 2003 - 2004 m. Jos naujumą reflektavo „kaimyno“ kategorijos įvedimas ES išorinėje politikoje ir naujų bei senų ES instrumentų kompleksas taikomas santykiuose su šalimis, kurioms (kol kas dar) nepažadėta narystės ES perspektyva.

Vis didėjanti mokslininkų grupė¹, analizuojant ES kaimynystės politikos įvairius aspektus rodo šios politikos aktualumą. Viena vertus, kaip teigia mokslininkai (Tassinari, 2009; Casier, 2010) didžiausi ES plėtros etapai sukėlė dideles problemas ES viduje, tokiu būdu sukuriant integracijos - saugumo dilemą, kuri neleidžia ir vėl taikyti efektyviausią ES instrumentą (plėtros perspektyvą). Kita vertus, tarpusavio priklausomybė nuo kaimynų ir įvairios „minkštojo saugumo“ problemos, o taip pat ir santykių potencialas ES neleidžia atsiriboti nuo kaimyninių šalių.

Lietuva nuo 2004 metų aktyviai dalyvaujanti ES rytinės kaimynystės politinėse iniciatyvose suteikia papildomą impulsą tyrinėti šią ES politinę iniciatyvą.

ES kaimynystės politikos problematiką mokslininkai formuluoja įvairiai. Viena kryptis susijusi su ES asimetrine galia kaimynų atžvilgiu (Bonvincini, 2006; Tassinari, 2005; Casier, 2008; Hillion, 2008), taip pat šios politinės iniciatyvos paradoksais ar tam tikros takoskyros tarp to kas yra deklaruojama ir kaip įgyvendinama (Balfour, 2006; Danreuther, 2008; Casier, 2008).

Problemas mokslininkai taip pat apibrėžia per ES valstybių narių politikos vieningumo stoką rytinių kaimynų atžvilgiu. Kiti akcentuoja tarpusavio priklausomybės kompleksą ir iš to kylančias problemas. Šiuo atveju siekiama integruoti šiuos du svarbius problematinius klausimus, tačiau problematika nagrinėjama ne iš ES didžiųjų valstybių ar visų narių perspektyvos, bet per tarpusavio ryšius tarp viršvalstybinių ir nacionalinių veikėjų.

¹ Van Vooren Bart, EU external relations law and the European neighbourhood policy: a paradigm for coherence, Routledge: London and New York, 2012; Korosteleva Elena, The European Union and its eastern neighbours. Towards a more ambitious partnership? Routledge: London and New York, 2011; Joan DeBardeleben (editor) The Boundaries of EU Enlargement. Palgrave Macmillan, 2008 ir kt.

Disertacijoje nagrinėjama problema: ES politikos rytinių kaimynų atžvilgiu koherentiškumas, siekiant didesnio tarpusavio priklausomybės su kaimynais valdomumo. Tyrime siekiama atsakyti į klausimą kaip ES formuoja ir įgyvendina rytinės kaimynystės politiką? Kokius būdus ES pasitelkia problemoms kaimynystėje spręsti, nebežadėdama efektyviausio instrumento (narystės perspektyvos)? Ar ES valdysenos² modelio reprodukcija, kuriant tinklaveikos struktūras gali tapti alternatyviu būdu ES įtakai kaimynystėje plėsti?

Tinklo ir tinklaveikos teorinės prieigos jau užėmė svarbią vietą viešosios politikos ir valdymo tyrimuose, tačiau ES kaimynystės politikoje tai yra visiškai nauja tyrimų kryptis, kuri gali būti produktyvi atskleidžiant ES įtakos plėtros mechanizmą už ES teritorinių ribų.

ES kaimynystės strategijų, iniciatyvų analizė yra viena iš dėkingiausių, nors tuo pačiu ir sudėtingiausių, ES politinių sričių, siekiant ištirti ES vidinę institucinę struktūrą ir kompetencijų pasiskirstymą. ES kaimynystės politika (kalbant ne vien tik apie EKP) yra kompleksinė kaimynystė, kurianti dvišalius ir daugiašalius santykius, ir antra, ši politika kuria ne vien tarpvalstybius santykius, kadangi į kaimynystės kūrimo procesus aktyviai įsitraukia ir supranacionalinės institucijos- Europos Komisija ir Europos Parlamentas. Nors dažnai akcentuojama, jog valstybės narės ir jų interesai yra svarbiausi užsienio politikoje, tačiau ES kaimynystės politinės iniciatyvos yra apibūdinamos kaip ES išorinės iniciatyvos, kurios apima visus tris, Lisabonos sutartimi jau panaikintus, ES ramsčius. Šiose iniciatyvose figūruoja ne tik BUSP problemos, bet ir prekybos, migracijos, teisingumo ir vidaus reikalai, pasienio bendradarbiavimo ir kitos problemos. Tad priklausomai nuo konkretaus sektoriaus ir to sektoriaus rėmuose suteiktų kompetencijų viršvalstybinėms institucijoms, jų vaidmuo skiriasi skirtingose bendradarbiavimo su kaimynais srityse. Būtent dėl šios priežasties, tačiau neneigiant valstybių narių pirmajai svarbos priimant esminius sprendimus, verta ir reikšminga tirti ES centrinių institucijų vaidmenis ES kaimynystės politikos kūrimo ir įgyvendinimo procesuose.

Disertacinio darbo objektas: Europos Sąjungos rytinės kaimynystės politikos formavimas ir įgyvendinimas.

Disertacijoje teigiama, jog formuojant ir įgyvendinant ES kaimynystės politiką įvyksta šių dviejų procesų persiliejimas, abiejuose-politikos formavimo ir įgyvendinimo-etapuose politikos išėja ir rezultatai priklauso nuo viršvalstybinių ir nacionalinių veikėjų tinklaveikos. Ir nors svarbiausius sprendimus priima valstybės narės, tačiau viršnacionaliniai veikėjai, atitinkamai pagal jų turimus įgaliojimus atlieka svarbias atstovavimo, vertinimo, dažnai ir politinių sprendimų priėmimo funkcijas. Politikos koncepcijos formavimas, derybų su kaimynais

² Valdysena yra angliškojo termino "Governance" atitikmuo. Detalesnės šios sąvokos interpretacijos yra pateikiamos antroje disertacijos dalyje.

procesas, konkrečių veiksmų ir programų įgyvendinimas vyksta nuolatinėje sąveikoje ir dalyvaujant abiems- viršvalstybiniais ir nacionaliniams veikėjams. Taigi, tyrime didžiausias dėmesys skiriamas sąveikos procesui Europos Sąjungoje ir jos rytinėje kaimynystėje, identifikuojant tarpusavio ryšius ir problematiką, sąveikos formas ir būdus, taip pat apibrėžiant viršvalstybinių ir nacionalinių veikėjų vaidmenis, formuojant ir įgyvendinant ES rytinės kaimynystės politiką.

Ši disertacija skiriama Europos kaimynystės tyrimui. Siekiama išsiaiškinti Europos Sąjungos kaimynystės politikos formavimo ir įgyvendinimo procesus - t.y. ES sąveikavimo su kaimynais formas ir priežastis. Tyrime orientuojamasi į sąveikos procesus Europos Sąjungoje ir jos kaimynystėje, kuriant ir įgyvendinant kaimynystės politines iniciatyvas.

Šis tyrimas priskiriamas Europos studijų mokslinių tyrimų laukui, o pagal savo mokslinį objektą apima tarptautinės, europinės ir viešosios politikos mokslinių tyrimų sritis. Besiplėtojančios Europinės studijos ar tiksliau praktikos vis labiau naikina ribas, takoskyras tarp vidaus, viešosios politikos, užsienio ir tarptautinės politikos. Šiame tyrime iš esmės yra peržengiamos tradicinių mokslinių sričių klasifikacijos tam, jog būtų adekvačiai pateikiama praktinės politikos tendencija. Darbo struktūrą suponuoja atvejo studija – ES rytinės kaimynystės politika - ir disertacijos objektas (ES kaimynystės politikos formavimas ir įgyvendinimas).

Disertacijos tikslas - ištirti Europos Sąjungos rytinės kaimynystės politikos formavimo ir įgyvendinimo procesą per ES viršvalstybių ir pasirinktų nacionalinių veikėjų vaidmenų analizę tinklinės valdysenos perspektyvoje.

Uždaviniai:

1. atlikti mokslinės literatūros analizę ir metaanalizę, įvertinti ES kaimynystės politikos tyrimų mokslinę literatūrą pagal vyraujančią problematiką ir konceptualias prieigas;
2. suformuoti teorinį pagrindą ES kaimynystės politikos procesų tyrimui, sintetinant institucionalizmu ir tinklaveika grįstos valdysenos konceptualius modelius su vaidmens teoriniu modeliu;
3. identifikuoti tarpusavio ryšius tarp nacionalinių ir viršvalstybinių veikėjų vaidmenų formuojant ir įgyvendinant Europos kaimynystės politiką;
4. Išanalizuoti ir palyginti ES viršvalstybinių veikėjų vaidmenis Europos Sąjungos kaimynystės politikos formavimo ir įgyvendinimo procesuose;
5. nustatyti ir palyginti Lietuvos ir Suomijos vaidmenis rytinėje kaimynystėje bei jų nacionalines patirtis, formuojant ir įgyvendinant ES kaimynystės politikos iniciatyvas.

Disertacijoje siekiama pateikti tendenciją, sąveikavimo formas, būdus, kuriais ES siekia institucinio arba normatyvinio pokyčio kaimynystėje.

Disertacijos ginamieji teiginiai:

1. Europos Sąjunga, siekdama (su)valdyti tarpusavio priklausomybę nuo kaimynų ir stabilizuoti kaimynystės regionus, reprodukuoja savo pačios vidinę valdysenos sistemą, paremtą ne tik vidinėmis reguliacinėmis normomis ir taisyklėmis, bet ir institucinio sąveikavimo formomis.
2. ES, kuriant ir įgyvendinant kaimynystės politiką, suponuoja sąlygas šių dviejų procesų persiliejimui, nenutrūkstamai jų sekai, o politikos išėiga ir rezultatai priklauso nuo viršvalstybinių ir nacionalinių veikėjų tinklaveikos.
3. ES viršvalstybinių veikėjų vaidmuo priklauso ne tik nuo jų teisinių įgaliojimų, bet ir politinio autoriteto, paremto ir „švelniosios“ galios instrumentais.
4. Europos Sąjunga formuoja institucines struktūras, kurios sukuria sąlygas aktyviai tinklaveikai ir tarpusavio ryšių stiprinimui tarp ES viršvalstybinių, nacionalinių ir kaimynystės šalių atstovų, tokiu būdu siekiant koordinuotos ir koherentiškos ES politikos kaimynų atžvilgiu.
5. Lietuva, nors laikoma viena iš aktyviausių ES narių konstruojant ES politiką santykiuose su rytiniais kaimynais, tačiau Suomijai sėkmingiau pavyko europeizuoti rytinės kaimynystės politiką, todėl, kad pastarosios pasiūlymai ES buvo paremti racionalaus institucionalizmo kūrimo idėjomis ir sėkminga nacionaline patirtimi.

Disertacijoje naudojama metodologija

Pasirinkta **atvejo studija - ES rytinės kaimynystės politika** - ir tyrimo strategija, apibrėžti veikėjų vaidmenis iš jų pačių vidinės perspektyvos, nulemia tyrimo metodologiją ir metodų pasirinkimą. **Tarpdisciplinis šio disertacinio darbo pobūdis** yra veikiau darbo rezultatas nei, kad iš anksto suplanuotas tikslas. Siekiai ištirti ES rytinės kaimynystės politikos formavimo ir įgyvendinimo procesą aiškiai apibrėžia empirines tyrimo ribas, tačiau yra peržengiamos atskirų, tradicinių disciplinų ribos. Formuojant teorinę empirinio tyrimo schemą, tam tikrą konceptualų pagrindą empirinei analizei atlikti, yra analizuojamos, lyginamos ir sintezuojamos tarptautinės politikos, viešosios politikos ir užsienio politikos teorinės prielaidos (valdysenos, institucionalizmo ir vaidmens teorijos), kurias apima Europos studijų laukas. Išskiriami intencinis, institucinis ir interakcinis aspektai, kurie struktūruoja autorės atliktų empirinių tyrimų duomenų analizę.

Disertacijoje naudojama metodologija yra kokybinio tyrimo pobūdžio. Disertacijoje siekiama atsakyti į klausimą kaip ES sąveikauja su rytiniais kaimynais? Kokius interakcinius būdus ir formas ES pasitelkia sprendžiant kaimynystės problemas? Kokiu būdu vyksta ES kaimynystės politikos formavimo ir įgyvendinimo procesas, ir kokius vaidmenis juose atlieka viršvalstybiniai ir nacionaliniai veikėjai?

Mokslinio darbo ir tyrimų metodai:

- Mokslinės literatūros analizė, palyginimas - yra pagrindiniai metodai pirmoje mokslinės disertacijos dalyje, šie metodai naudojami konstruojant teorinį empirinių tyrimų pagrindą, lyginant, sintetinant mokslines prieigas, išskiriant mokslinių tyrimų grupes pagal jų pateikiamą skirtingą problematiką ar pasirinktą ES kaimynystės politikos aiškinimo priežastinę logiką.
- Lyginamoji analizė - naudojama trečioje disertacinio darbo dalyje, palyginant dviejų nacionalinių veikėjų vaidmenų kaimynystėje koncepcijas, pozicijas rytinių kaimynų atžvilgiu, taip pat sėkmingas ar nesėkmingas nacionalinės politikos europeizavimo patirtis bei pagal jų išitraukimo į rytinės partnerystės veiklas mastus ir sritis.
- Dokumentų analizė - yra vienas iš svarbiausių disertacinio darbo metodų, plačiausiai naudojamas antroje ir trečioje disertacijos dalyje, atliekant empirinių tyrimų analizę. Darbe plačiai naudojami Europos Sąjungos dokumentai, ataskaitos, darbotvarkės, taip pat nacionalinės strategijos, ataskaitos, darbo dokumentai, planai ir kiti dokumentai.
- Kokybiniai pusiau struktūruoti elito/ekspertų interviu - buvo atlikta 20 interviu (1 priedas) per keletą etapų Briuselyje, Lietuvoje ir Suomijoje. Atliekant interviu buvo siekiama išsiaiškinti respondentų požiūrį į ES rytinės kaimynystės procesus, klausimai formuluoti (2, 3, 4 priedai) atsižvelgiant į svarbiausius darbą struktūruojančius aspektus - intencinį, institucinį ir interakcinį - bei ES vidinių institucinių pokyčių įtaką ES kaimynystės politikai. Interviu buvo atlikti iš Europos Išorės Veiksmų tarnybos, Europos Komisijos ir Europos Parlamento darbuotojų, Suomijos užsienio reikalų ministerijos ir mokslo centrų darbuotojų, LR Prezidento patarėjo, LR nultinės atstovybės Briuselyje diplomato, LR URM atstovų. Atliktų interviu medžiaga yra plačiai naudojama trečioje ir ketvirtoje disertacijos dalyse. Antrosios dalies empirinis tyrimas yra paremtas 14 pusiau struktūruoto tipo interviu, kurie buvo atlikti Briuselyje 2011 m. spalio mėnesio metu, medžiaga, 2 interviu buvo atlikti 2011 m. balandžio mėn. Taline dalyvaujant „Baltijos regiono jaunųjų lyderių forume“³ ir 1 interviu atliktas - Minske. 2010 m. spalio mėnesio

³ Šią konferenciją organizavo Estijos atlanto sutarties asociacija (EATA). <http://www.eata.ee/en/2011/04/a-representative-baltic-russian-forum-in-tallinn.html> Žiūrėta 2012 01 03

metu buvo dalyvauta moksliniame seminare Briuselyje (organizuotame EP informacijos biuro Lietuvoje), kurio metu buvo surengti susitikimai su Europos Parlamento nariais ir Europos Komisijais darbuotojais. Taigi, pasinaudota ir seminaro metu suteikta medžiaga, gauta apskritojo stalo forma vykusiose diskusijose. Santykinai daugiausiai interviu (1 priedas) buvo atlikta iš EIVT atstovų. Tai nulėmė informacijos trūkumas dėl šios institucijos ištraukimo į kaimynystės politikos formavimo ir įgyvendinimo procesus, bei siekiant išsiaiškinti šiuose procesuose tarpusavio santykius, funkcijas tarp EIVT ir Europos Komisijos. Respondentų atranka buvo atliekama atsižvelgiant į jų darbo pobūdį, ekspertines žinias. Visi respondentai tiesiogiai dirba su ES kaimynystės politikos formavimo ir įgyvendinimo darbotvarkėmis ir programomis. Trečiosios dalies empirinis tyrimas yra paremtas 7 interviu duomenimis. Suomijoje, Užsienio reikalų ministerijoje, rytinės kaimynystės skyriuje, buvo atlikti du interviu, taip pat Suomijos mokslo institucijose – du interviu 2012 m. vasario ir balandžio mėnesiais (1 priedas). LR užsienio reikalų ministerijoje buvo atliktas grupinis interviu, kada interviuojant respondentus skirtingais laiko etapais, bet nuolat dalyvaudavo nuo dviejų iki penkių respondentų ir truko 3 valandas. LR užsienio reikalų ministerijoje empirinis tyrimas buvo atliktas 2012 m. vasario mėnesį, tyrime dalyvavo LR URM rytinės kaimynystės departamento darbuotojai. Vienas interviu buvo atliktas LR Prezidento institucijoje, iš dabartinės prezidentės Dalios Grybauskaitės patarėjo 2012 m. balandžio mėnesį. 2011 m. spalio mėnesį interviu taip pat buvo atliktas Lietuvos nuolatinėje atstovybėje Briuselyje. Be šių empirinių kokybinių interviu analizės, trečioje dalyje taip pat atliekama šalių narių įvairių strateginių ir programinių dokumentų analizė, mokslinės literatūros analizė. Interviuojant nacionalinių institucijų atstovus buvo siekta išsiaiškinti šalių požiūrį į ES rytinės kaimynystės procesus, klausimai formuluoti taip pat atsižvelgiant į svarbiausius darbą struktūruojančius aspektus - intencinį, institucinį ir interakcinį - bei vidinių institucinių pokyčių įtaką ES kaimynystės politikai. Remiantis šiais dviem nacionaliniais atvejais buvo siekta išsiaiškinti nacionalinių ir viršvalstybinių veikėjų tarpusavio santykius, šių dviejų šalių ištraukimo į rytinės kaimynystės procesus veiklas, strategijas, interakcinius būdus, šalių rytinės kaimynystės politikos europeizavimo patirtis. Vidutiniška atliktų interviu trukmė yra 50-60 minučių. Nacionaliniai atvejai buvo pasirinkti siekiant didesnio objektyvumo ir atrasti ne tik analogijos, bet ir skirtumų, sąmoningai buvo pasirinktos tos šalys, kurios iš esmės (bent jau stereotipiškai) turi skirtingą požiūrį į ES rytinę kaimynystę, ypač į santykius su Rusija (platesnis atvejų pasirinkimo pagrindimas yra aprašomas trečioje disertacijos dalyje).

- Antrinė kiekybinių duomenų analizė - naudojama antroje disertacijos dalyje, sudaromi grafikai pagal Freedom House, Transparency International ir kt. atliktų kiekybinių tyrimų duomenis.
- Konsultacijos elektroniniu paštu, elektroninė apklausa - tapo svarbiu papildomu metodu aiškinantis konkrečią faktinę informaciją. Papildomai buvo susirašinėjama elektroniniu paštu su trimis Suomijos Užsienio reikalų ministerijos darbuotojais, taip pat su LR Užsienio reikalų ministerijos atstovu.

Respondentų kodavimas

Siekiant užtikrinti respondentams pažadėtą diskretiškumą, jie yra koduojami. Kodai yra suteikiami atitinkamai pagal instituciją, kuriai respondentas atstovauja, ir numeris suteikiamas atitinkamai pagal atlikto interviu datą, nurodoma tik respondentų atstovaujama institucija, skyrius, interviu data ir vieta.

1 Lentelė Disertacijos metodologija ir struktūra

<i>Disertacijos dalis</i>	<i>Tyrimo objektas, turinys</i>	<i>Naudojami metodai</i>
<i>I dalis</i>	Kaimynystės problemos sprendimo būdas Europoje- ryšiai tarp integracijos, saugumo ir tarpusavio priklausomybės. Kaimynystės santykių kūrimo, reguliavimo, valdomumo problemos Valdysenos teorinės prieigos pritaikymas ES išorės politikoje, tinklaveikos, institucionalizmo, vaidmens teorinių prielaidų analizė, palyginimas, sintezė. Konstruojamas ES kaimynystės politikos tyrimo teorinis pagrindas.	Mokslinės literatūros analizė, Teorinė analizė, teorijų palyginimas
<i>II dalis</i>	ES rytinės kaimynystės politikos formavimo ir įgyvendinimo tyrimas. ES viršvalstybinis lygmuo. Intencinis, institucinis ir interakcinis aspektai. Viršvalstybinių ir nacionalinių veikėjų interakcinė struktūra.	Kokybinių elito/ekspertų interviu duomenų analizė, teisės aktų, dokumentų, strategijų, programų analizė, darbo planų analizė, antrinė kiekybinių duomenų analizė.
<i>III dalis</i>	ES rytinės kaimynystės politikos formavimo ir įgyvendinimo tyrimas. Nacionalinių veikėjų (Lietuvos, Suomijos) vaidmenys, ištraukimas į Rytinės Partnerystės veiklas. Intencinis, institucinis ir interakcinis aspektai.	Kokybinių elito/ekspertų interviu duomenų analizė, grupinis interviu, teisės aktų, dokumentų, strategijų, programų analizė, mokslinės literatūros analizė. Elektroninė apklausa/susirašinėjimas el.paštu.

Disertacinio darbo struktūra ir apimtis

Mokslinę disertaciją sudaro įvadas, trys pagrindinės dalys, išvados, literatūros ir šaltinių sąrašas bei priedai. Darbe naudojama 12 lentelių, 12 paveikslų.

Įvade formuluojama mokslinio tyrimo problema, išskiriamas disertacijos tyrimų aktualumas, naujumas bei mokslinė vertė, metodologija, apibrėžiami disertacijos tikslas ir uždaviniai, suformuluojami ginamieji teiginiai.

Pirmoje disertacijos dalyje siekiama atsakyti į klausimą *kaip istoriškai kaimynystės problema buvo sprendžiama Europoje*, išskiriami tarpusavio ryšiai tarp saugumo, integracijos ir tarpusavio priklausomybės. Pažymima tarpusavio priklausomybės situacijų ir jų sureguliuojimo, (su)valdomumo problema. Šiame skyriuje atliekama mokslinės literatūros analizė, išskiriami ir lyginami ES kaimynystės politikos tyrimuose taikomi modeliai, konceptai ir mokslinės problemos. Siekiama identifikuoti Europos Sąjungos kaimynystės politikos problematiką ir išskirti svarbiausias mokslinių tyrinėjimų kryptis.

Antrame pirmosios dalies skyriuje yra pateikiama kaimynystės politikos teorinė konceptualizacija, *siekiama apibrėžti valdysenos kaip teorinės prieigos pritaikomumą* ES kaimynystės politikoje, kuri gali pasitarnauti kaip teorinė alternatyva tiriant interakcinius būdus, ES įtakos ekspansinius mechanizmus bei pirmame disertacijos skyriuje išskirtas problemas. Remiantis valdysenos, institucionalizmo ir sociologinės vaidmens teorinėmis prielaidomis, jas sintetinant sukonstruojama konceptualus pagrindas empiriniam kaimynystės tyrimui. Tokiu būdu siekiama apibrėžti ryšį tarp vaidmens teorijos ir valdysenos kaip proceso, tarp veikėjo ir struktūros.

Antroje disertacijos dalyje yra atliekama empirinių tyrimų duomenų analizė. Šioje dalyje tiriamas ES kaimynystės politikos formavimo ir įgyvendinimo procesas. Pirmiausiai analizė atliekama per intencinį aspektą, apibrėžiant ES vaidmens kaimynystėje koncepciją. Teigiama, jog ES vaidmens rytinėje kaimynystėje koncepciją nulemia trys skirtingi veiksniai - ES bendras viršvalstybinis identitetas, bendri interesai ir skirtingi rytinių kaimynų lūkesčiai ES atžvilgiu. Institucinis aspektas yra svarbus nustatant ryšius tarp skirtingų ES institucijų, identifikuojamos jų funkcijos ir tarpusavio santykiai. Remiantis interakciniu aspektu, identifikuojami ES sąveikavimo su kaimynais būdai, rytinės partnerystės interakcinė struktūra, tinklaveikos, tinklų kūrimo perspektyva. Tiriamas sąveikos procesas rytinėje kaimynystėje išskiriant dvišalio ir daugiašalio bendradarbiavimo formas ir būdus, teigiama, jog ES siekia perteikti ne tik normatyvinę bazę į kaimynystės erdvę, bet ir ES valdysenos modelio formas, tokias kaip multisektorinį, daugiašalį ir daugialygį bendradarbiavimą.

Trečioje dalyje taip pat atliekama empirinių tyrimų duomenų analizė, siekiama identifikuoti, aiškiai išskirti viršvalstybinių ir nacionalinių veikėjų sąveikavimo ryšius, struktūrą, bei, remiantis dviejų šalių (Suomijos ir Lietuvos) rytinės kaimynystės politikos analize, pateikti jų įsitraukimo į ES rytinės kaimynystės politikos formatus, sėkmingas ar nesėkmingas jų kaimynystės politikos europeizavimo patirtis. Dviejų šalių analizė atliekama pagal šiuos lyginimo kriterijus: vaidmens kaimynystėje koncepcija ir jos veiksniai, sąveikavimas su rytiniais kaimynais, kaimynystės politikos europeizavimo patirtis, dalyvavimas Rytinės partnerystės veiklose.

Disertacijos mokslinė vertė ir naujumas

Iki šiol Lietuvoje daugiau buvo plėtojami ES rytinės kaimynystės šalių politinės situacijos (J.Pranevičiūtė, 2009; D.Jakniūnaitė, 2007; L.Mažylis, 2010) arba jas lemiančių veiksnių tyrimai (mokslinės disertacijos: P.Žielio, 2012; A.Skirmantienės, 2011; L.Jonavičiaus, 2010; L.Kasčiūno, 2012) arba kaimynystės tyrimai, analizuojant Lietuvos užsienio politiką (R.Lopata, N.Statkus, 2006; G.Vitkus, 2006; G.Miniotaitė, (2005; 2006; 2008) N.Statkus ir K.Paulauskas, 2006). Šioje disertacijoje yra pateikiama Europos kaimynystės politikos europinė perspektyva. Kaip Europos Sąjunga apibrėžia savo vaidmenį, kokias formas ir būdus įgauna tarptautinis institucionalizmas santykiuose su rytiniais kaimynais ir kaip šiuos procesuose koreliuoja viršvalstybinės ir nacionalinės aktorystės? Europos Sąjunga laikoma tarptautiniu veikėju, o po Lisabonos sutarties įgijo ir teisinį šio termino statusą. Vis tik iki šiol ES politinė raiška rytinėje kaimynystėje, ir ypač santykiuose su Rusija, dažniausiai buvo aiškinama per nacionalinių, didžiųjų valstybinių politines strategijas ir veikimo taktikas. Kita vertus, Lisabonos sutartis įtakojo reikšmingus teisinius pokyčius, buvo sukurta ES diplomatinė tarnyba ir vyksta tarpinstitucinių ryšių persitvarkymo procesas. Šiame tyrime integruojama ši svarbi naujovė siekiant identifikuoti tarpinstitucinių ryšių praktikas ir problematiką ES viduje formuojant ir įgyvendinant ES kaimynystės politiką. Taip pat svarbu nustatyti ES vaidmenį, įtakojančius veiksnius ieškant ES bendrumo mato, ir sukonstruoti viršvalstybinių ir nacionalinių veikėjų tinklaveikos struktūrą. Europos Sąjungos institucijos yra svarbios, tačiau jos pačios pripažįsta, jog siekiant efektyvumo ES išorinėje politikoje, ES iniciatyvas turi sekti ir paremti valstybių narių veiksmi⁴.

Ši mokslinė disertacija priskiriama Europos Sąjungos valdysenos mokslinių tyrimų grupei (valdysenos mokslinius tyrimus plėtoja Lavenex (2007), Ganzle (2008), Bosse ir Polglase-Korosteleva (2009), Filtenborg (2002), Cardwell (2008), Schimmelfennig (2009)), tačiau pagal

⁴ European Commission, A new response to a changing neighbourhood, Brussels, 25/05/2011, COM (2011) 303

tyrimo objektą, analizė atliekama iš viršvalstybinių ir nacionalinių veikėjų perspektyvos, per jų tarpusavio sąveikos aspektą. Valdysenos kaip teorinės priegos ar analitinio modelio pritaikymui ES kaimynystės politikos tyrimuose 2009 m. tarptautinis periodinis žurnalas „Journal of European public policy“ dedikavo specialų 16(6) numerį. Šiame numeryje Lavenex ir Schimmelfennig (2009) suformavo teorines „Europos išorės valdysenos“ prielaidas ir klausė kokiomis sąlygomis ES išorės valdysena gali būti efektyviausia. Jų tyrimų objektas apima ES taisyklių plėtimo už ES teritorinių ribų būdus ir formas⁵. Lavenex, Lehmkuhl ir Whichman (2009) tyrinėjo ES išorės valdysenos skirtingų modelių efektyvumo sąlygas santykiuose su Vakarų, Rytų ir pietiniais kaimynais įvairiuose sektoriuose (BUSP, prekybos politikoje, skatinant demokratiją, aplinkosaugos srityje). Jie padarė išvadą, jog sektorinė dinamika yra stabili ir nebūtinai priklauso nuo makro lygmens institucinių struktūrų⁶. E.Barbe, O.Costa, A.Herranz analizavo Europos Sąjungos santykius su Maroku, Ukraina, Gruzija ir Rusija. Jų svarbiausias tyrinėjimo objektas buvo taisyklių perėmimas bendrosios užsienio ir saugumo politikos srityje (masinio naikinimo, krizių valdymo, užsienio politikos dialogo). Šie mokslininkai padarė išvadą, jog šiame sektoriuje ir santykiuose su šiomis šalimis dažniau vyksta derybos paremtos tarptautinėmis ar bendrai suderėtų taisyklių pagrindu, nei kad vien tik ES *acquis* paremta normatyvine baze. Tai, pasak mokslininkų, nulemia ES taisyklių suvokiamas legitimumas ir tarpusavio priklausomybės su ES laipsnis⁷. Richard Youngs (2009) studija pateikia lyginamąją analizę ES demokratijos skatinimo srityje santykiuose su Ukraina, Vakarų Balkanų šalimis ir Pietų Viduržemio valstybėmis. Jis teigia, jog hierarchinis (sąlygojimu paremtas) modelis gali egzistuoti tik santykiuose su Balkanų šalimis, kai tuo tarpu tinklinė valdysena tinkamesnė santykiuose su Ukraina ir Pietų Viduržemio šalimis. Youngs teigia, jog tai priklauso nuo ES galios ir trečiųjų šalių vidinių struktūrų⁸. Freyburg, Lavenex, Schimmelfennig, Skripka ir Wetzel (2009) pateikia ES išorės santykių sektorinę perspektyvą, ją kombinuojant su demokratijos skatinimu per funkcinį bendradarbiavimą. Šių mokslininkų pasirinkti sektoriai yra pabėgėlių politika, aplinkosaugos ir konkurencijos politika. Šie mokslininkai teigia, jog ES yra pajėgi įtakoti trečiašalis specifiniuose konkrečiuose sektoriuose, perteikiant tik tam sektoriui būdingą valdyseną⁹. Thierry Balsacq sudarytoje

⁵ Lavenex, Sandra, Schimmelfennig Frank; EU rules beyond EU borders: theorizing external governance in European politics. *Journal of European Public policy* 2009 16:6 .P. 791-812

⁶ Lavenex Sandra, Lehmuhl Dirk, Wichmann Nicole; Modes of external governance: a cross-national and cross-sectoral comparison. *Journal of European Public policy* 2009 16:6. P. 813-833

⁷ Barbe Esther, Costa Oriol, Surralles Anna Herranz; Which rules shape EU external governance? Patterns of rule selection in foreign and security policies. *Journal of European Public policy* 2009 16:6. P. 834-852

⁸ Youngs Richard, Democracy promotion as external governance. *Journal of European Public policy* 2009 16:6. P. 895- 915

⁹ Freyburg Tina, Lavenex Sandra, Schimmelfennig Frank, Skripka Tatiana, Wetzel Anne. EU promotion of democratic governance in the neighbourhood. *Journal of European Public policy* 2009 16:6. P. 916- 934

kolektyvinėje (Jeandesboz, Hadfield, Baracani, Wolff, Zaiotti, Gatev, Leonard) studijoje¹⁰ mokslininkai taip pat taiko valdysenos teorinę priegą tiriant ES kaimynystės santykius, bendradarbiaujant teisingumo ir vidaus reikalų srityje. Elena Korosteleva tyrė ES rytinės kaimynystės politiką, Rytinės partnerystės veiklas santykiuose su Moldova, Ukraina, Baltarusija per valdysenos - partnerystės koncepcijas ir sienų/ribų konstravimą¹¹.

Iš šios valdysenos mokslinių tyrimų perspektyvos ši mokslinė disertacija yra nauja tyrimų objektu - pasirenkant tirti ES kaimynystės politiką iš viršvalstybinių ir nacionalinių veikėjų tarpusavio santykių, tinklaveikos perspektyvos. Kaip teigia mokslininkai, valdysena skatina tarpdisciplinius tyrimus ir šį paskatinimą siekiama pritaikyti šioje mokslinėje disertacijoje.

Pagal tyrimo objektą iš dalies panaši studija, analizuojant ES koherentiškumo klausimą, buvo atlikta Kopenhagos universiteto mokslininko Bart Van Vooren¹², kuris ES išorės politikos, Europos kaimynystės politikos koherentiškumo analizę atliko teisės studijų srityje, nagrinėdamas įvairių ES sutarčių straipsnius.

Praktinė mokslinio darbo reikšmė

Ši mokslinė disertacija atskleidžia ES vidinių veikėjų požiūrį į institucinius procesus Europos Sąjungos viduje, formuojant ir įgyvendinant ES politines iniciatyvas, taip pat jų požiūrį į santykius bei interakcijos būdus su kaimyninėmis šalimis. Lietuva nuo 2004 m. pasirinko/ buvo įtakota vaidinti aktyvų vaidmenį ES rytinėje kaimynystėje. Šioje disertacijoje yra pateikiamas viena vertus mokslininkų ir respondentų požiūris į ES kaimynystės politiką, per bendrą europinę perspektyvą, išskiriant jų problematiką. Kita vertus, atskleidžiamas požiūris ir į Lietuvos vaidmenį bei veiklas, lyginamos Lietuvos ir Suomijos pozicijos ir veikimo taktikos, interakcijos rytinių kaimynų atžvilgiu. Atlikti moksliniai tyrimai gali pasitarnauti toliau plėtojant ES užsienio ir išorinės politikos tyrimus, analizuojant dvišalio ir daugiašalio sąveikavimo aspektus, matuojant jų efektyvumą. Empiriniai tyrimai ir jų analizė gali pasitarnauti taip pat Lietuvos diplomatams ir politikams, formuojant ir įgyvendinant kaimynystės politikos iniciatyvas, studentams- siekiantiems, įsigilinti į europinio proceso išorinės politikos problematiką ir visiems kitiems, besirengiantiems plėtoti ES išorinės politikos tyrimus.

¹⁰ The external dimension of EU justice and home affairs. Governance, neighbours, security (ed. Thierry Balsacq), Palgrave Macmillan. 2009

¹¹ Korosteleva Elena, The European Union and it's eastern neighbours. Towards a more ambitious partnership? Routledge: London and New York, 2011

¹² Van Vooren Bart, 2012. Op. cit.

1. ES KAIMYNYSTĖS POLITIKOS ANALIZĖS KONCEPTUALIZACIJA

Šioje dalyje siekiama išskirti svarbiausias ES kaimynystės politikos tyrinėjimų kryptis ir sukonstruoti konceptualų ES kaimynystės politikos analizės pagrindą. Kaip mokslininkai tiria ES kaimynystės politikos iniciatyvas? Kaip valdysenos teorinė prieiga gali pasitarnauti formuojant ES sąveikavimo su kaimynais interakcinę struktūrą ir kokiomis teorinėmis prielaidomis ji yra paremta?

1.1 Kaimynystė ir tarpusavio priklausomybė Europoje: mokslinės literatūros analizė

Pirmame šios dalies skyriuje teigiama, jog iki šiol Europos kaimynystė ir jos problemų sprendimas buvo paremtas trijų tarpusavyje priklausomų procesų koreliacija - saugios kaimynystės kūrimas koreliavo su tarpusavio priklausomybe ir integracija, o šie procesai ir šiuo metu charakterizuoja ES kaimynystės problemos sprendimo būdą.

1.1.1 Kaimynystės politikos „ištakos“ Europoje: problemos sprendinys

Daugiau nei prieš 60 metų Europai buvo pasiūlyta „politinio eksperimento“ idėja, iki tol kaimynystę Europoje charakterizavo imperinės varžybos, nuolatiniai karai, politinės ir ekonominės problemos, žmones lydėjo nuolatinis saugumo „deficitas“.

Kaip teigia, Fabrizio Tassinari „studijuojant Europos kaimynystę galima daug ką pasakyti apie pačią Europą“¹³. Šiame skyriuje siekiama apibrėžti kaimynystės problemos sprendimo būdą Europoje ir jį apimančius elementus.

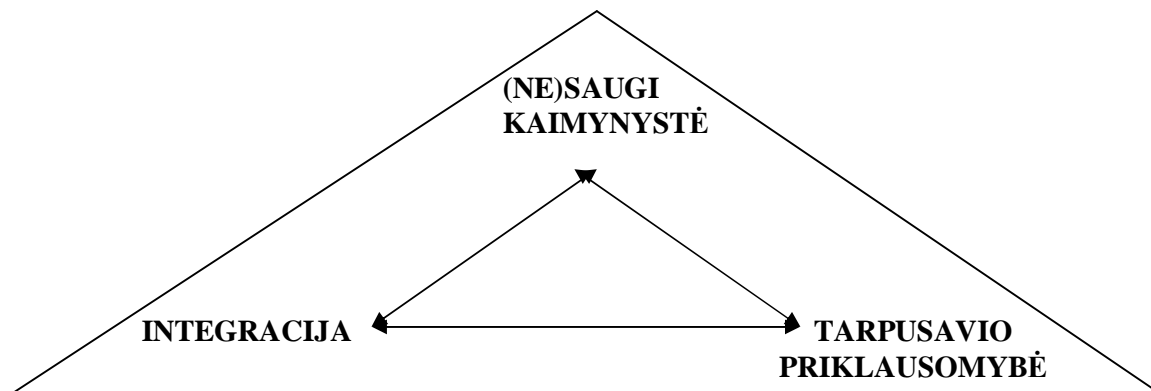
Kaimynystės reiškinys ir jo problematika yra neatsiejama, o dažnai ir pamatinė, europinio projekto ir procesų grandis. Komplikuota dviejų didžiųjų Europos valstybių kaimynystė, sudėtinga kaimynystė Europoje po dviejų pasaulinių karų įtakojo ir generavo idėjas, kurios galiausiai intelektualus ir politikus paskatino kurti integracinį projektą. Prancūzų intelektualo ir politinio patarėjo Jean Monnet idėjas 1950 metais garsiai paskelbė tuometinis Prancūzijos užsienio reikalų ministras Robert Schuman, kviesdamas kurti Anglių ir Plieno bendriją¹⁴. Tai buvo šiandieninio Europos Sąjungos branduolio istorinis „gimimas“, o amžiais kariavę priešai- Vokietija ir Prancūzija- tapo neperkalbamais ES branduolio gynėjais ir (dažniausiai) stipriausiais sąjungininkais. Karinė ir saugumo problema dviejų šalių kaimynystėje buvo išspręsta stiprios tarpusavio priklausomybės kūrimu per bendrą karinės industrijos medžiagų (anglių ir plieno) kontrolę, kurią atliko bendros viršvalstybinės institucijos. Taigi, integracija

¹³ Tassinari Fabrizio, Why Europe fears its neighbours. Greenwood publishing group, ABC-CLIO: Santa Barbara, Denver, Oxford, 2009. P. 1

¹⁴ Warleigh-Lack Alex, European Union: the basics 2ND edition, London and New York: Routledge, Taylor&Francis, 2009. P.21

tapo dviejų didžiųjų ir priešišku Europos šalių problemų sprendimo raktas. Šie jau klasika tapę teiginiai yra svarbūs tuo, jog Europos Sąjungos institucijos juos pateikia kaip europinį efektyvų problemų ir konfliktų sprendimo būdą. Integraciją ir „efektyvų daugiašališkumą“, siūlo taikyti savo partneriams jų problematinėse kaimynystėse ir regionuose.

Integracija ir pačiai Europos Bendrijai/Europos Sąjungai ilgą laiką, Europoje buvo esminis įrankis saugumo problemoms kaimynystėje spręsti. Integracija yra Europos kaimynystę charakterizuojantis procesas. Koreliacija tarp saugumo ir integracijos egzistuoja nuo pat antrojo pasaulinio karo pabaigos Europiniame projekte¹⁵. „Galių balansas, kuris amžiais dominavo Europos geopolitikoje, niekuomet neatnešė ilgalaikės taikos Europai; tai buvo pasiekta tik per palaiptą integraciją, <> ir savanorišką suvereniteto „dalijimąsi“¹⁶. Integracija „... ugdo bendrus ekonominius interesus, stiprina informacijos srautus, generuoja bendras ideologines normas ir įveda tarptautinių institucijų vykdomą svarbią valstybės veiksmų kontrolę“¹⁷.

1 Pav. Kaimynystės problemos sprendinys Europoje

Sudaryta autorės

R.J. Barry Jones teigia, jog „integracija turi kompleksinius santykius su tarpusavio priklausomybės fenomenu ir globalizacija“¹⁸. Jis teigia, jog integracijos samprata dažniausiai aiškinama Europos šalių ir Europos Bendrijos kontekste.

„Formalioji asociacija tarp valstybių per sutarčių steigimą naujiems ekonominiams ir politiniams dariniams yra aiškiausias ir mažiausiai problematiškas, integracijos termino tarptautiniuose santykiuose naudojimas“¹⁹. Jones išskiria du integracijos tipus, jeigu formalioji

¹⁵ Tassinari Fabrizio, Why Europe fears its neighbours. Greenwood publishing group, ABC-CLIO: Santa Barbara, Denver, Oxford, 2009. P. 3

¹⁶ Tassinari Fabrizio. Op.cit. P. 4

¹⁷ Moravcsik Andrew, Europos pasirinkimas: Socialinis tikslas ir valstybės galio nuo Mesinos iki Mastrichto. Margi raštai, Vilnius, 2008 (iš anglų kalbos vertė J.Čičinskas, D.Grigelytė). P. 48

¹⁸ Jones Barry R.J., Globalization and interdependence in the International political economy: rhetoric and reality, Pinter Publishers: London and New York, 1995. P. 89

¹⁹ Jones Barry R.J. Op.cit. P. 89

integracija vyksta per sutartis, kurių efektyvumą galima išmatuoti, neformalioji integracija yra susijusi su elgsena, lūkesčiais, praktikomis ir principais:

„Neformalioji integracija gali egzistuoti ten kur pozicijos ir kritinių dalyvių lūkesčiai sutampa svarbiais klausimais dėl principų ir praktikų, reguliuojančių jų bendrijas²⁰“.

Jones pažymi, jog integracija nėra konvergencijos sinonimas, tačiau įmanoma, jog politinė asociacija tarp ekonomikų paskatins konvergenciją gana plačiame ekonominių rodiklių spektre²¹.

Kaip teigia mokslininkai: *„Integracija buvo Europos atsakas į kiekvieną svarbų Europos geopolitinės konsteliacijos pokytį. Diktatūrų pabaiga Graikijoje, Ispanijoje ir Portugalijoje, taip pat Sovietų Sąjungos žlugimas, kiekviena iš jų vedė į Europos integracijos proceso „plėtimą“...<>...Europoje integracija yra saugumas²²“.* Integracija dažnai tapatinama su plėtra, nes būtent Europos Bendrijos plėtros politikos būdu ir vyko saugumo problemų kaimynystėje sprendimas, tačiau po paskutinių 2004 ir 2007 metų plėtros etapų mokslininkai prabilo apie integracijos- saugumo dilemą²³. Europiečiai nebenori tolesnės plėtros, nors kai kurie naujieji kaimynai- Ukraina ir Moldova- tikisi narystės perspektyvos. Didžioji plėtra sukėlė visą eilę socialinių ir ekonominių problemų Europos Sąjungos viduje. F.Tassinari ir kiti mokslininkai akcentuoja, jog „naujųjų europiečių“ migrantų kolonijos „senosios“ Europos sostinėse kelia socialines-kultūrinės problemas, kursto etninius konfliktus ir tokiu būdu didina nesaugumą ES viduje. Ne tik europiečiai akivaizdžiai parodė savo požiūrį į Europos Sąjungą referendumuose dėl Konstitucijos Europai, bet ir oficialūs Komisijos pareigūnai atvirai kalba apie multikultūralizmo žlugimą ES²⁴. Reaguodama į vidines problemas, tačiau turint omenyje ir naujus saugumo iššūkius kaimynystės regionuose ES suformulavo naują „Platesnės Europos kaimynystės politikos koncepciją²⁵“.

Kaip teigia mokslininkai, svarbiausios priežastys lėmusios Europos kaimynystės politikos patvirtinimą buvo siekis suvaldyti ES tarpusavio priklausomybę nuo kaimynų, „išvengti naujų

²⁰ Jones Barry R.J, op.cit. p. 90

²¹ Jones Barry R.J, op.cit. p. 90

²² Tassinari Fabrizio, Why Europe fears its neighbours. Greenwood publishing group, ABC-CLIO: Santa Barbara, Denver, Oxford, 2009. P. 4

²³ Christopher S. Browning and Pertti Joenniemi, Geostrategies of the European Neighbourhood Policy, *European Journal of International Relations* 14 (2008): 519-551; Fabrizio Tassinari, Security and Integration in the EU Neighbourhood. The Case for Regionalism, CEPS Working Document No. 226 (2005).

²⁴ Europos Sąjungos diplomatinės tarnybos “Europos Išorės veikslių tarnybos” darbuotojo kalba Taline, Estijos Atanto sutarties asociacijos organizuotame “Jaunųjų lyderių forume“ 2011 04 06

²⁵ European Commission. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Wider Europe: A new framework for relations with our Eastern and Southern Neighbours. COM(2003) 104 Final, Brussels, 11/03/2003:4 // http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf Žiūrėta 2011 04 12

skiriančių sienų ir stabilizuoti regioną²⁶“. Tom Casier pabrėžia, jog: „...artėjant 2004 metų plėtrai Europos Sąjunga konfrontavo su dviguba baime. Vienas vertus, laukė nauji iššūkiai, nes plėtra reišė, jog ES siena priartės prie nestabilių valstybių. Kita vertus, didžioji plėtra sukūrė esminį paradoksą. Nors ji įtraukė dešimt buvusių komunistinių šalių į integracinius procesus, tačiau rizikavo sukurti naujas dalijančias linijas. Plėtra neišvengiamai paveikė ir prekybos santykius bei žmonių mobilumą tarp naujų narių ir jų kaimynų²⁷“. Fabrizio Tassinari kaip ir Tom Casier savo studijoje „Kodėl Europa bijo kaimynų“ akcentuoja tarpusavio priklausomybės faktorių.

Tarpusavio priklausomybės koncepciją 1989 m. išplėtojo tarptautinių santykių teoretikai ir institucionalistai Keohane ir Nye savo mokslinėje studijoje „Power and Interdependence“²⁸. Jie išskyrė tris kompleksinės tarpusavio priklausomybės charakteristikas: sudėtinius/daugialypius kanalus, hierarchijos nebuvimą ir nesvarbų ar šalutinį karinės jėgos vaidmenį, paremtą teze, jog „egzistuojant kompleksinei tarpusavio priklausomybei regione, vyriausybės prieš kitas vyriausybes nenaudoja karinės jėgos“²⁹. Aleksander Wendt‘as tarpusavio priklausomybę įvardijo kaip vieną iš keturių pagrindinių kintamųjų (kiti trys yra bendras likimas, homogeniškumas ir savivarža³⁰). Jis teigė, „Subjektai yra tarpusavyje priklausomi, kai sąveikos rezultatai kiekvienam iš jų priklauso nuo to, ką pasirinkti. Nors tarpusavio priklausomybe dažnai paaiškinamas bendradarbiavimas, pirmosios reikšmė vien tuo neapsiriboja; priešai gali būti taip pat priklausomi vienas nuo kito kaip ir draugai³¹“. Pasak C.Brown ir A.Kirsten, tarpusavio priklausomybės modelis formuoja tarptautinio režimo koncepciją, kai pastaroji apima vidinius ir išorinius principus, normas, taisykles ir sprendimų priėmimo procedūras per kurias susilieja veikėjų lūkesčiai tam tikroje tarptautinių santykių srityje³².

Europoje tarpusavio priklausomybės valdymas ir kūrimas vyko būtent per integraciją ir bendrų viršvalstybinių institucijų kūrimą. Šiuo atžvilgiu tarpusavio priklausomybę galima įvardinti esant dviprasmi konceptą. Viena vertus, būtent integracijos dėka sukurta stipri tarpusavio priklausomybė Europoje įgalino išspręsti saugumo problemas. Kaip teigia kai kurie mokslininkai, tarpusavio priklausomybės „konstravimas“ yra pats efektyviausias būdas siekiant

²⁶ Lavenex, Sandra; A Governance perspective on the European Neighbourhood policy: integration beyond conditionality? The study of the European neighbourhood policy: methodological, theoretical and empirical challenges. 25-26 October 2007, University of Nottingham. P.3

²⁷ Casier Tom, The European neighbourhood policy: assessing the EU's policy toward the region in Federiga Bindi, editor, *The Foreign policy of the European Union: assessing Europe's role in the world*. Washington, D.C.: Brookings institution press, 2010: 99-118. P.99

²⁸ Keohane O.Robert ir Nye S.Joseph. Op.cit. P. 8

²⁹ Keohane O.Robert ir Nye S.Joseph. Op. cit. P. 24-29

³⁰ Wendt Alexander, Tarptautinės politikos socialinė teorija (vertė iš anglų į lietuvių kalbą Michail Cvelich, Dmitrij Aleksandrov), Eugrimas: 2005. P. 364 (Cambridge University press, 1999)

³¹ Wendt Alexander. Op.cit. P. 365

³² Brown Chris, Ainley Kirsten, *Understanding international relations: Third edition*. Palgrave Macmillan, 2005:129-131

išvengti karinių konfliktų Europos kontinente³³. Kita vertus, reikšmingiausias klausimas yra ar tarpusavio priklausomybė yra valdoma bei kaip ji valdoma? Europoje tarpusavio priklausomybės valdymas buvo paremtas bendrų viršvalstybinių institucijų kūrimu, kurios užtikrindavo/užtikrina tarpvyriausybinių susitarimų įgyvendinimą. Ir nors tarpusavyje priklausomos ekonomikos, kaip teigia Alberta M.Sbragia, „kuria savilogiką“, tačiau būtent politinės struktūros ir institucijos įtakoja, viena ar kita linkme pakreipia, ar formuoja tam tikras tarpusavio priklausomybės formas³⁴. Kita vertus, nevaldoma tarpusavio priklausomybė, būtent šiandieninė ES tarpusavio priklausomybė nuo kaimynų sukuria daugybę problemų ir baimių Europoje (energetikos (7 priedas), „minkštojo saugumo“ grėsmių, nevaldomų pabėgėlių, migracijos srautų). Tad jeigu tarpusavio priklausomybė Europoje yra pagrįsta integracija- ji turi pozityvią reikšmę, nes tai yra susiję su bendro valdymo kategorija, kai tuo tarpu tarpusavio priklausomybė be integracijos- susijusi su „grėsmės“ konceptu.

Jones padaro išvadą, jog šiandieninės tarpusavio priklausomybės reflektuoja didelę ivairovę, „kai disbalansas ir asimetrija yra greičiau norma negu, kad išimtis“, o dauguma galios ir įtakos tarptautinėje sistemoje būtent ir kyla iš tokių asimetrijų ir disbalansų³⁵. Asimetrijos ir disbalansas ES tarpusavio priklausomybės santykiuose su kaimynais yra vienas iš juos charakterizuojančių faktorių, ir jos kyla taip pat iš to, jog ES siekia politinio poveikio, tačiau be plėtros perspektyvos. Tassinari teigia, jog šiandieninėje ES kaimynystės politikoje atsisakoma platesnės integracijos ir siekiama atskirti saugumą nuo integracijos³⁶. „*Taika ir stabilumas nebėra siekiama per laipsnišką periferijos įtraukimą. Integracija daugiau nėra tai ar ir kaip kaimynines šalis pritraukti arčiau ES, bet daugiausiai apie tai kaip išlaikyti bendradarbiavimą jau ganėtinai heterogeniškoje Sąjungoje. Europa atskiria saugumą ir platesnę integraciją ir tai darydama nepasiekia nė vieno iš jų.*“³⁷ Tokiu būdu jis plėtrą iš esmės sutapatina su integracija, kadangi naujoje kaimynystės politikoje ES rytiniams kaimynams nesuteikiama plėtros perspektyva. Tačiau nors ir nebenaudojama plėtros politika, integracijos procesas yra numatomas ir oficialioje retorikoje yra aktyviai skatinamas. Kaip pavyzdžiui, dar 2003 metais Europos Komisijos pirmininko Romano Prodi pažadas „viskas išskyrus institucijas“, tai reiškia ekonominę integraciją. Kaimynams atveriamas kelias integruotis į „keturias laisves“ arba kaip

³³ Filtenborg Sicard Mette, Ganzle Stefan, Johansson Elisabeth, An alternative theoretical approach to EU foreign policy: ‚network governance‘ and the case of the Northern dimension Initiative. *Cooperation and Conflict*, 2002 Vol.37(4): 387-407. P. 396

³⁴ Sbragia Alberta M., Introduction in Alberta M. Sbragia (ed.) *Euro-politics: institutions and policy making in the „New“ European community*, Washington D.C.: The Brookings institutions, 1992: 1-23. P.3

³⁵ Jones Barry R.J. Op.cit. P. 226

³⁶ Tassinari Fabrizio. Op. cit. P.4

³⁷ Tassinari Fabrizio. Op.cit. P. 5

teigia mokslininkai kaimynai gali atverti vartus, tačiau turi stovėti už uždaru durų³⁸. Tokiu būdu integracija³⁹ yra atskiriama nuo plėtros politikos. Kaimynams suteikiama integracijos į tam tikras politines sritis perspektyva, siekiant perkelti tų sričių taisykles ir standartus į kaimynystės erdvę, tačiau nesuteikiant kaimynams teisės priimti sprendimus bendrose viršvalstybinėse institucijose, bei nesuteikiant teisės kaimynams gauti didelių finansinių asignavimų iš ES struktūrinių fondų. Europos kaimynystės politika numato „privilegiuotos partnerystės“ kūrimą, kurios rezultatas- ekonominė integracija taptų įmanoma atlikus teises, ekonomines, socialines reformas⁴⁰. Naujoji kaimynystės politika mokslininkų diskursuose yra labai dažnai lyginama su plėtros politika ieškant panašumų (sąlygiškumo ir diferenciacijos elementai) ir skirtumų (silpnas sąlygojimas, neaiškus apdovanojimas, nesuteikiama narystės perspektyva ir pan.), tačiau taip pat kalbama ir apie EKP panašumus su kita ES santykių su geografiniais kaimynais forma- Europos ekonomine erdve⁴¹.

EEE dalyvauja trys ES geografinės kaimynės- Norvegija, Islandija ir Lichtenšteinas- kurios yra perėmusios dalį ES *acquis communautaire*. Kita vertus, šios kaimyninės šalys nebuvo siejamos su saugumo iššūkiais ar problemomis, o pastarieji ir buvo sprendžiami būtent plėtros politikos būdu. Vis tik, kadangi šiandieniniuose santykiuose su kaimynais ES (bent jau kol kas) atsisako plėtros politikos ir turint omenyje EEE, plėtros politiką ir Europos kaimynystės politiką- integracija yra tinkamesnis ir universalesnis terminas apibūdinant Europos Bendrijos/ES kaimynystės politinius-ekonominius ryšius. Be to pačioje Europos Bendrijos genezėje saugios kaimynystės kūrimas koreliavo būtent su integracija ir tarpusavio priklausomybe, o plėtros politika tik vėliau tapo Bendrijos instrumentu naujų narių integravimui. Taip pat dažnai būtent ne saugi kaimynystė su SSRS ar vėliau jai žlugus skatindavo Europos Bendrijos nares gilinti vidinius integracinius procesus, kaip pavyzdžiui 1992 metais- ES sukūrimas ir Bendrosios užsienio ir saugumo politikos sukūrimas. Šiuo atveju nesaugi kaimynystė įtakojo integraciją, t.y. jos gilinimą ES viduje. Taigi, turint omenyje Europos kaimynystės istorinę raidą ir esamą situaciją, teigiama, jog saugios kaimynystės kūrimas koreliavo su integracija ir tarpusavio

³⁸ Balfour teigė esant takoskyrą tarp ES retorikos ir praktikos. Balfour Rosa, *Principles of Democracy and Human Rights: a Review of the European Union's Strategies towards its Neighbours*; in: Sonia Lucarelli, Sonia and Ian Manners (ed.), *Values and Principles in European Union Foreign Policy* (London and New York: Routledge, 2006): 114-130.

³⁹ M.Jurkynas tokios tipo integraciją apibūdina kaip „Švelnioji“, t.y. nežadanti visiškos narystės, integracija...“. Jurkynas Mindaugas, *Regioninis bendradarbiavimas Europos ekonominėje erdvėje. Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2009/2010*. Vilnius, 2010: 109-122. P.111

⁴⁰ Hillion Christophe, *The EU's neighbourhood policy towards Eastern Europe in Law and practice of EU external relations* (editors A.Dashwood, M.Maresceau). Cambridge University press, 2008: 309-334. P.327

⁴¹ Marius Vahl, *Models for the European Neighbourhood Policy: the European Economic Area and the Northern Dimension*; in: Fabrizio Tassinari, Pertti Joenniemi, and Uffe Jacobsen (ed.), *Wider Europe. Nordic and Baltic Lessons to Post-Enlargement Europe*. Copenhagen: DIIS-Danish Institute for International Studies, 2006

priklausomybe. Arba nesaugios kaimynystės problema buvo sprendžiama integracijos būdu siekiant valdyti tarpusavio priklausomybę ir bendrai spręsti su kaimynyste susijusius iššūkius.

Sisteminė tarpusavio priklausomybė šiandieniniuose santykiuose neleidžia ES atsiriboti nuo trečiųjų šalių pozityvių ar negatyvių veikslių⁴². Kaip teigiama ES dokumente: *tarpusavio priklausomybė- politinė ir ekonominė- su Sąjungos kaimynais jau realybė*⁴³. Reaguodama į saugumo ir politinius iššūkius kaimynystėje Europos Sąjunga nenori atsisakyti integracijos politikos (bent jau retorikoje, paremtoje oficialiais dokumentais), tačiau nebegali siūlyti plėtros dėl didėjančių saugumo iššūkių Sąjungos viduje ir ES piliečių požiūrio.

Taigi, kaimynystės problemos Europos sprendimo būdą charakterizuoja integracija kaip pats efektyviausias įrankis tarpusavio priklausomybei valdyti. Šiuos procesus generavo valstybių narių interesai, o procesų eigoje buvo išvystytos bendros viršvalstybinės institucijos tarpusavio priklausomybei valdyti, bei bendros ES taisyklės, formuojančios ES bendros normatyvinės tapatybės bruožus.

Moravcsik ištyręs Europos integracijos istoriją teigia, jog „vyriausybės bendradarbiavo, kai jas skatino arba sulaikė nuo to jų savi ekonominiai interesai, santykinė galia ir strategiškai pagrįsti įsipareigojimai“⁴⁴. Jis suformulavo specifinę trinarę seką (ją sudaro nacionalinių prioritetų formavimas, tarpvyriausybinių derybos, institucijų pasirinkimas) akcentuodamas, jog šioje sekoje kiekvienas jos tolesnis etapas priklausė nuo ankstesnio etapo rezultatų⁴⁵. Kitaip tariant valstybių narių nacionalinių interesų pagrindu bei bendros jų sąveikos procesų pasekoje buvo sukurtos bendros institucijos ir bendros taisyklės. Pasak Moravcsik toks „tarptautinis režimas buvo sukurtas tarpusavio priklausomybei valdyti“, o valstybės santykinė galia priklauso nuo simetriškumo tarpusavio priklausomybės sandaros komplekse⁴⁶. Asimetrinė tarpusavio priklausomybė yra galios šaltinis⁴⁷. Šiuo atveju išskiriamas simetriškumo matas tarpusavio priklausomybės komplekse.

Keohane ir Nye galią ir jos pasiskirstymą taip pat sieja su kompleksine tarpusavio priklausomybe, tačiau akcentuoja, jog tokiuose santykiuose yra suvaržoma autonomija, o galia gali priklausyti nuo konkrečios srities/sectoriaus bei nuo „veikėjų vertybių ir santykių pobūdžio“⁴⁸. Šiuo atveju yra išskiriama sektorių reikšmė bei pajėgumų išsidėstymas reikšmingiausiuose sektoriuose tarpusavio priklausomybės komplekse. Tos valstybės/ar ta

⁴² Filtenborg Sicard Mette, Ganzle Stefan, Johansson Elisabeth. Op. cit. P. 388

⁴³ Commission of the European Communities, Wider Europe- neighbourhood: A new framework for relations with our Eastern and Southern neighbours, COM (2003) 104 final. P.3

⁴⁴ Moravcsik Andrew. Op. cit. P. 19

⁴⁵ Moravcsik Andrew. Op.cit. P. 35

⁴⁶ Moravcsik Andrew. Op.cit. P. 28

⁴⁷ Keohane O.Robert ir Nye S.Joseph, Power and interdependence, second Editon. Scott, Foresman and Company: Glenview, Illinois, Boston, London, 1989.

⁴⁸ Keohane O.Robert, Nye S.Joseph. Op.cit. P. 31

valstybė, kurios/kuri turi didesnius pajėgumus konkrečiuose sektoriuose įgyja asimetrinę įtaką ir gali daryti didesnę poveikį priimamiems sprendimams. Tačiau kaip akcentavo Keohane ir Nye svarbu yra tai ar ir kaip tos/ta valstybė/s panaudoja savo turimus didesnius pajėgumus. Tai priklauso nuo institucinės struktūros ir nuo šalies tapatybės.

Viena vertus, ES sukūrė tarpusavio priklausomybės kompleksą, kuriame asimetrinius pajėgumus kitų ES narių atžvilgiu turi didžiosios ES narės, tačiau tuo pačiu vystėsi bendra institucinių taisyklių sistema, kurių palaikymui ir reguliavimui vis didesnę galią įgaudavo bendros viršvalstybinės institucijos. ES bendros taisyklės ir normos tapo svarbiu ES išorinių santykių „šaltiniu“. Būtent per bendrų normų, praktikų kūrimą, palaikymą ir sklaidą Europos Sąjunga įgijo normatyvinio hegemono⁴⁹ įvaizdį, kuris kyla iš Europos Sąjungos bendrojo ar kolektyvinio identiteto ir kurias kaip reguliuojančias normas siekiama išplėsti ir į kaimynystės erdvę⁵⁰.

Taigi, tvirtinama jog Europoje saugios, stabilios kaimynystės kūrimo procesai per integraciją siekiant valdyti tarpusavio priklausomybę priklauso nuo interesų, identiteto ir institucijų. Florent Parmentier taip pat išskiria šį trio nagrinėdamas Europos kaimynystės politiką ir teigia, jog „dalintis „viskuo išskyrus institucijas“ reiškia, jog kaimynai ir ES gali dalintis interesais ir identitetu“⁵¹, kylančiu iš reguliacinių taisyklių ir normų.

Taigi, šie trys elementai charakterizuoja šiandieninius procesus Europos kaimynystėje, o taip pat ir ES priklausomybes nuo kaimynų bei jos „baimes“, iš kurių bene didžiausios yra energijos, „minkštojo saugumo“ ir migracijos srityse. „Saugumo „vakumas“, kuris Europoje liko išsprendus karines problemas, buvo užpildytas „postmoderniomis baimėmis“⁵². Europos Sąjungos viduje sukurtas tarpusavio priklausomybės kompleksas, kuriam būdingi Keohane ir Nye išskirti bruožai, daugiau ar mažiau priklausomai nuo konkrečios politinės srities yra valdomi bendrų tarpvyriausybinių ir viršvalstybinių institucijų sprendimais. Didžiausi iššūkiai ES kaimynystėje susiję su tuo, jog didėjanti ES tarpusavio priklausomybė su kaimynais yra silpnai valdoma arba nevaldoma. Tai paskatino ES ieškoti ir komplektuoti senus ir naujus instrumentus, siekiant didesnio stabilumo, bendro valdomumo santykiuose su kaimynais.

⁴⁹ Haukkala Hiski, The European Union as a regional normative hegemon: the case of European neighbourhood policy, in *Normative power Europe. Empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G. Whitman). Palgrave Macmillan, 2011: 45- 64

⁵⁰ Manners Ian, As you like it: European Union normative power in the European neighbourhood policy in *The European neighbourhood policy in perspective. Context, implementation and impact* (editors Richard G. Whitman and Stefan Wolf). Palgrave Macmillan, 2010: 29-50

⁵¹ Parmentier Florent, The reception of EU neighbourhood policy in *EU Foreign policy in a globalized world: normative power and social preferences* (editor Zaki Laidi), Routledge, Taylor&Francis, London and New York, 2008: 103-117. P.105

⁵² Angelescu Irina, One frontier, many boundaries? European Union migration policies in Federiga Bindi, Irina Angelescu (ed.), *The frontiers of Europe: a transatlantic problem?*, Rome: Scuola superiore della pubblica amministrazione (SSPA) ir Washington D.C.: Brooking institution press, 2011: 69-82

1.1.2 ES kaimynystės politikos mokslinės literatūros analizė

Pagal atliktą mokslinės literatūros analizę galima išskirti dvi mokslininkų „stovyklas“ skirtingai analizuojančias ES santykius su kaimynais. Ir nors labai griežtas atskyrimas negali būti daromas, kadangi daugelis mokslininkų atskiruose tyrimuose (moksliniuose straipsniuose) ir studijose pritaiko įvairius modelius, tačiau galima daryti tam tikras išvalgas pagal jų siūlomas teorines kryptis ES santykiuose su kaimynais. Pirmieji išskiria dvišališkumo svarbą bei diferenciacijos politiką analizuodami dvišalius santykius Europos Kaimynystės politikos Veiksmų planų, dvišalių sutarčių kontekste.

Ir antrieji, kurie labai aiškiai pasisako už regionalizmo bei daugiašališkumo skatinimą, tam, jog būtų sukurtas pasitikėjimas bei sumažinta įtampa ES kaimynystės regionuose. Su šiomis dviem kryptimis taip pat yra siejama ir pats ES modelio tolesnis vystymasis. „Koncentrinių žiedų“ Europa (realistiškiausias dabartinę ES struktūrą pateikiantis modelis) aiškinama per stipraus ES centro vystymą ir iš jo kylančią galią/įtaką ar normatyvinį diktatą, šalims, esančioms skirtinguose koncentrinuose žieduose. Kuo šalis yra tolimesniame žiede nuo centro, tuo įtaka jai yra mažesnė. Kaimynystės regionai priskiriami paskutiniam koncentriniam žiedui⁵³, kuriam, nors ir siekiama daryti normatyvinį poveikį (arba kaip mokslininkai pateikia-diktatą), bet jis yra silpniausias.

„Olimpinių žiedų“ Europos modelis, siejamas su regionų Europa⁵⁴, aiškinant, jog nuolat plečiantis, ES susiskaidys į regionus, kurie nors ir bus susieti tarpusavio ryšiais, tačiau galia nebebus dabartiniame ES centre, o išskaidyta tarp įvairių regioninių centrų.

Taip pat egzistuoja ir tretieji-tarpiniai, kurie teigia, jog dvišališkumas⁵⁵ ir daugiašališkumas neprieštarauja tarpusavyje ir galima šias politikas efektyviai plėtoti lygia greta. Regionalistai kaip pavyzdžiui F.Tassinari⁵⁶ analizuoja tiek dvišalį, tiek ir daugiašalį santykių su kaimynais formatą tam, jog įrodytų multilateralizmo teikiamą didesnę naudą. Tarp pirmosios ir antrosios „stovyklų“ pagrindinis skirtumas egzistuoja pagal jų požiūrį į ES centrinės institucijas bei įsitraukimo į kaimynystės politiką instrumentus. Mokslininkai Europos kaimynystės politiką lygindami su ES plėtros politika, „Koncentrinių žiedų Europos“, imperinės Europos modeliais bei ES kaip „gėrio jėgos“ modeliu išskiria ES centrizmą, centrinių institucijų primetamas sąlygas, normas, vertybes kaimynams bei ES interesų propagavimą.

⁵³ Rakutiene Sima, The web of the EU's neighbourhood policy: between bilateralism and multilateralism, *Baltic Journal of law&politics*, 2009, issue1, Volume 2 (Versita, Warsaw): 135-165

⁵⁴ Aalto Pami, European Union and the making of the wider Northern Europe, Routledge: London and New York, 2006: p. 24- 25

⁵⁵ Vartojamas kaip angliškojo termino *bilateralism* atitikmuo. Dvišališkumas, dvišalių santykių plėtojimas.

⁵⁶ Tassinari Fabrizio, Security and integration in the EU neighbourhood. The case for regionalism. CEPS working document No. 226/July 2005.

Pagal panašius analizės elementus tai pačiai grupei galima priskirti valdysenos modelį, „Olimpinių žiedų Europos“ modelį, kuriuose didžiausias dėmesys skiriamas dimensionalizmo, „minkštojo regionalizmo“, tinklinės sistemos kūrimui, išskiriamas daugiašalis bei daugialygis bendradarbiavimo tinklas, kuris vyksta įvairiose srityse bei įvairiais lygmenimis. Šiuose procesuose svarbiausi veikėjai yra įvairios institucijos: supranacionalinės, regioninės, nacionalinės, vietinės ir pilietinės visuomenės organizacijos ir kiti veikėjai. Šiai „stovyklai“ priklausantys mokslininkai išskiria institucionalizacijos ir socializacijos teikiamą reikšmę, bendrų vertybių ir socialinių praktikų formavimąsi ES kaimynystės regionuose, kurios gimsta nuolatinės sąveikos dėka.

2 Lentelė ES kaimynystės politika: mokslinės literatūros analizė

<i>ES kaimynystės analizė, taikomas modelis, instrumentas</i>	<i>Autorių naudojami analitiniai kriterijai, konceptai</i>	<i>Mokslininkai, tyrėjai</i>
ES plėtros politika	Išskiriami panašūs instrumentai: diferenciacija, sąlygojimo (ang. conditionality) politika	Bonvincini, 2006 ; Casier, 2008; Hillion, 2008; Balfour, 2006; Danreuther, 2008; Sasse, 2007; Gebhard, 2010.
Europos ekonominė erdvė	Integracija į „keturias laisves“ („viskas išskyrus institucijas“)	Vahl, 2006; Sasse, 2007; Kasčiūnas, 2008
„Koncentrinių žiedų Europa“, Imperialistinės Europos modeliai	Galios asimetrija santykiuose su kaimynais; dvišališkumas, vienašališkumas	Tassinari, 2005; Lopata, Statkus, 2005; Browning, Joenniemi (2008); Parmentier, 2008 ; Zielonka, 2006.
„Olimpinių žiedų Europa“, dimensionalizmas	Regionų Europa, daugiašališkumas, minkštasis regionalizmas (angl. bottom-up), post-suverenizmas	Makarychev, 2004; Browning, Joenniemi, 2004; Hornstrom, 2010; Aalto, 2006.
Valdysenos (ang. ‚Governance‘) modelis	Institucionalizmas, aktorių koegzistencija, tinklų-kūrimas (angl. networks); sienos/ribos išplėtimas.	Maurer, 2007; Cardwell, 2008 ; Lavenex, 2007; Van Ham, 2001; Ganzle, 2008; Berg; Ehin, 2006; Bosse ir Korosteleva-Polglase, 2009, M.E.Smith, 1996; Korosteleva, 2011.
Normatyvinė teorija, ES normatyvinė galia, ES kaip „gėrio jėga“ (angl. ‚force for good‘)	Vaidmens konstravimas, Interesai, identitetas, institucijos, normos, vertybės, interakcijos, teisingumas (angl. fairness)	Panbianco, 2006; Barbe; Johansson-Nogues, 2008; Keisala, 2004, Elgstrom, Smith, 2006., Stewart, 2011; Juncos, 2011; Diez ir Pace, 2011; Manners, 2011.

Sudaryta autorės

Takoskyrą taip pat galima daryti ir pagal mokslininkų išskirtas Rusijos įtraukimo/išstūmimo strategijas, kai vieni pabrėžia Rusijos įtraukimo svarbą, bendrai sprendžiant kaimynystės saugumo ir stabilumo klausimus, kiti pažymi ES geopolitinės konkurencijos su Rusija aspektą. Galima sutikti su Christoffer Kolvræ ir Jan Ifversen teiginiu, jog „egzistuoja dvi dominuojančios Europos kaimynystės politikos analizės <kryptys>. Pirmoji, susijusi su ES galia

ir įsipareigojimais projektuoti savo idealus ir politikas išoriniams „gavėjams“, antroji- yra siejama su ES geopolitine <perspektyva>.... <> Geopolitika yra ES užsienio politikos pagrindimo dalis, tačiau retai aiškiai pastebima⁵⁷. ES rytinės kaimynystės politikos problematiką charakterizuoja ES santykiai su Rusija ir skirtingi ES narių požiūriai į plėtojamą politiką su šia šalimi. Dažnai ES nevieningumas santykiuose su šia didžiąja kaimynine valstybe, kaip ir skirtingas požiūris į rytinius ES kaimynus, reflektuoja intensyvius vidinius debatus ir ES rytinės kaimynystės siekinius. Kaip vienas iš pavyzdžių yra pateikiamas Gruzijos-Rusijos karinis konfliktas 2008 m. „*Nepaisant koordinuoto institucinio atsako į šį karą, ES požiūris į konfliktą Gruzijoje suskaidė ES vietoj to, kad ją vienytų. Kai kurios valstybės narės pasmerkė Rusiją ir suteikė (nekarinę) paramą Gruzijos vyriausybei, kitos- kaltino Tbilisį išprovokavus karą. Jų reakcijos verčia manyti, jog ES sostinės turi skirtingas nuomones dėl Maskvos tikslų ir intencijų už Rusijos sienos esančių šalių atžvilgiu ir dėl ES interesų šiose šalyse. Šie skirtumai neleidžia sukurti bendros politikos Rusijos atžvilgiu*“⁵⁸.

Greta šio svarbaus santykių su Rusija konteksto, ES vidinėse tarpvyriausybines arenaose vyksta ne mažiau svarbūs debatai dėl ES dėmesio ir finansinių asignavimų rytinėms ir pietinėms kaimynėms. Šios abi kaimynystės konkuruoja dėl ES finansinių resursų (5 priedas), bet taip pat ir ES institucijų, atsakingų už išorinę politiką dėmesio, jų įsitraukimo į tam tikras politinių krizių situacijas ir kitais klausimais. Šiuo atveju pietinė kaimynystė, nors ir netiesiogiai, bet daugiau per vidines ES institucines arenas, reflektuoja rytinės kaimynystės politikos formavimo ir įgyvendinimo problematinį aspektą. Taigi, atsižvelgiant į šiuos problematinius aspektus, ir į tai, jog pietinė kaimynystė taip pat yra Europos kaimynystės politikos dalis ir mokslininkai dažnai pasirenka skirtingų kaimynysčių šalių atvejus palyginimui, ji figūruoja taip pat šiame skyriuje, atliekant mokslinių tyrimų analizę.

Ganėtinai sudėtinga sugrupuoti mokslininkų darbus pagal atskiras teorijas, kadangi pastaruojų metu ypač populiarūs tyrimų kryptis yra teorinė sintezė arba kaip mokslininkai pateikia, teorinė konvergencija (pvz.:H.Haukkala, 2008), formuojant konceptualius analitinius įrankius, skirtus konkretiems atvejams ištirti. Šiuo požiūriu paprasčiau yra išskirti pagrindinius naudojamus konceptus Europos kaimynystės analizėje bei jais remiantis sugrupuoti mokslininkų pasirenkamas teorines perspektyvas ar jų sintetinio rezultatus.

Remiantis atlikta EKP problematikos analize galima teigti, jog Europos kaimynystės politikoje egzistuoja keturi svarbiausi problematiniai objektai:

⁵⁷ Kolvraa Christoffer, Ifversen Jan, The European neighbourhood policy: geopolitics or value export? In Federiga Bindi ir Irina Angelescu (editors) *The frontiers of Europe: a transatlantic problem?* Rome: Scuola superiore della pubblica amministrazione (SSPA), Washington D.C.: Brooking institution press, 2011: 45- 67. P. 48

⁵⁸ Piccardo Lara, The European Union and Russia: past, present, and future of a difficult relationship in Federiga Bindi, editor, *The Foreign policy of the European Union: assessing Europe's role in the world*, Washington, D.C.: Brooking institution press, 2010: 119- 132. P.127

- Europos Sąjungos institucinė struktūra ir joje formuojama politika kaimynų atžvilgiu⁵⁹ ;
- didžiųjų valstybių ir kitų ES narių geopolitinės strategijos, prioretai ir veikimo taktikos⁶⁰;
- Kaimyninių šalių politinė situacija, ES politikos (standartų, vertybių) priėmimo/ perėmimo procesai, institucinio pokyčio tikimybė ir barjerai kaimyninėse šalyse⁶¹;
- ES sąveikavimo su kaimynais formos ir rezultatai dažnai pasirenkant regiono, šalies, ar atskiro sektoriaus/srities (teisingumo ir vidaus rekalų, BUSP, ekonominės/prekybos politikos ir pan.) atvejį⁶² .

Kaip teigia mokslininkai vis dar mažai yra giluminių lyginamųjų studijų, kuriose būtų siekta paaiškinti, palyginti EKP Veiksmų planų įgyvendinimo procesus, jų poveikį kaimynams ir priežastis. Priklausomai nuo konkretaus pasirenkamo objekto mokslininkai renkasi įvairias teorijas: europos integracijos teorijas, tarptautinių santykių teorijas, užsienio politikos teorijas, teorijas, nagrinėjančias ryšius tarp vidaus ir užsienio politikos ir kt.

Šiame skyriuje formuojama analitinė schema (2 paveikslas), siekiant sugrupuoti, palyginti dažniausiai naudojamas, pasirenkamas kaimynystės politikos mokslines pozicijas. Schemoje yra pateikiami keturi konceptai ar dimensijos, kuriomis remiantis, dažniausiai jas apjungdami, mokslininkai analizuoja tam tikrą politinę sritį ar pateikia politikos aiškinimo logiką.

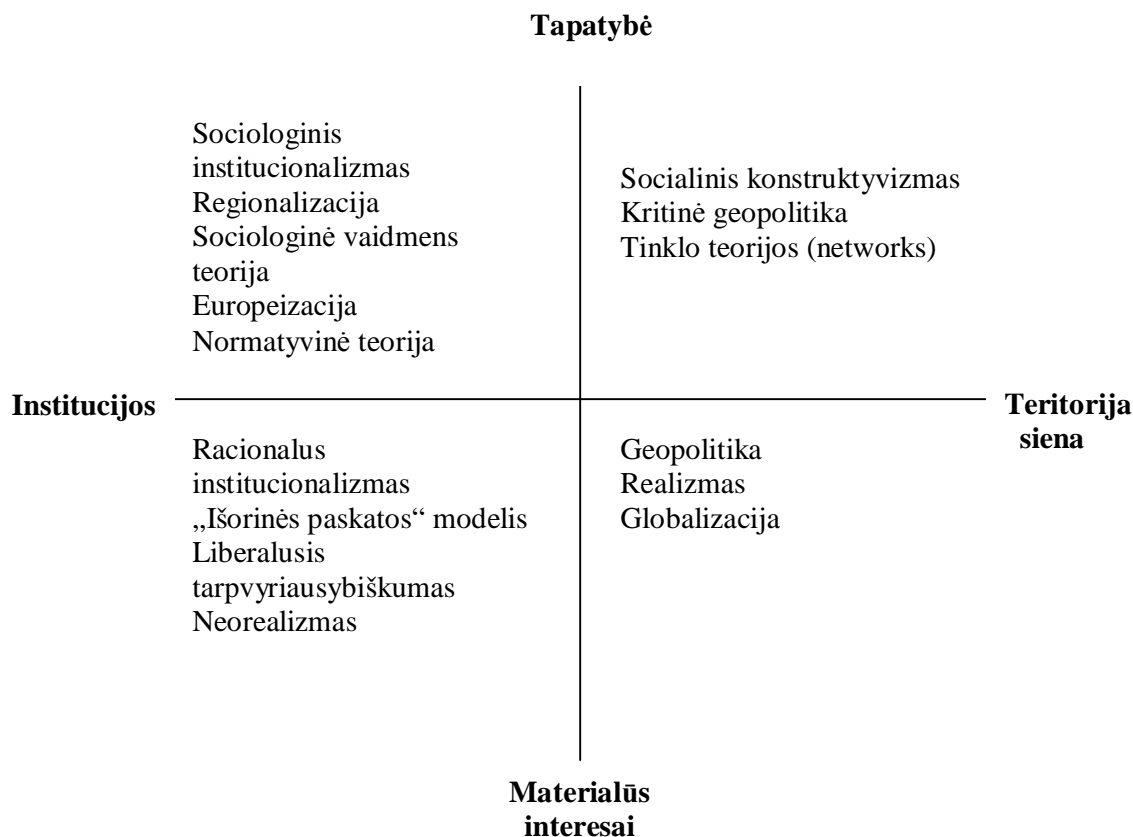
⁵⁹ Van Vooren Bart, *EU external relations law and the European neighbourhood policy: a paradigm for coherence*, Routledge: London and New York, 2012; Dannreuther Roland, the European security strategy's regional objective, the neighbourhood policy in *The EU and European security strategy* (editors S.Biscop, J.J.Anderson). Routledge, 2008, P.68-71

⁶⁰ Kempe Iris, The German impact on the European neighbourhood policy, *Foreign policy in dialogue*, Volume 7, Issue 19, 2006: 26-33; Buras Piotr, Pomorska Karolina, Poland and the European neighbourhood policy, *Foreign policy in dialogue*, Volume 7, Issue 19, 2006: 34-43; Lefebvre Maxime, France and the European Neighbourhood policy, *Foreign policy in dialogue*, Volume 7, Issue 19, 2006:17-25

⁶¹ Buscaneanu Sergiu, How far is the European neighbourhood policy a substantial offer for Moldova? Leeds, August, 2006; Pentland Charles C., Ukraine and the European neighbourhood policy in Joan DeBardeleben, ed. *The Boundaries of EU Enlargement*. Palgrave Macmillan, 2008: 129-146; Weiner Robert, Whither Moldova: East or West? In Joan DeBardeleben, ed. *The Boundaries of EU Enlargement*. Palgrave Macmillan, 2008: 182-203; Sasse Gwendolyn, The ENP and the EU's eastern neighbours: Ukraine and Moldova as test cases, in *The European neighbourhood policy in perspective. Context, implementation and impact* (editors Richard G. Whitman and Stefan Wolf) . Palgrave Macmillan, 2010:181-205; Bicchi Federica, The impact of the ENP on the EU - North Africa relations: the good, the bad and the ugly, in *The European neighbourhood policy in perspective. Context, implementation and impact* (editors Richard G. Whitman and Stefan Wolf). Palgrave Macmillan, 2010: 206-222; Ghazaryan Nartne, The ENP and the Southern Caucasus: meeting the expectations? In *The European neighbourhood policy in perspective. Context, implementation and impact* (editors Richard G. Whitman and Stefan Wolf). Palgrave Macmillan, 2010: 223-246

⁶² Zhyznomirska Lyubov, Security concerns in the EU neighbourhood: the effects of EU immigration and asylum policy for Ukraine in Joan DeBardeleben, ed. *The Boundaries of EU Enlargement*. Palgrave Macmillan, 2008: 147-164; Koshmanova Tetyana, The Bologna process: exploring mechanisms of European enlargement in Ukraine in Joan DeBardeleben, ed. *The Boundaries of EU Enlargement*. Palgrave Macmillan, 2008: 165-181; Whitman Richard G., Wolf Stefan; Much ado about nothing? The European neighbourhood policy in context in *The European neighbourhood policy in perspective. Context, implementation and impact* (editors Richard G. Whitman and Stefan Wolf). Palgrave Macmillan, 2010: 3-27

Nuo pat Europos kaimynystės politikos įkūrimo mokslininkų debatuose vienas svarbiausių tapo tapatybiniai elementai, juos apjungiant su instituciniais aspektais ar sienos/teritorijos koncepcijomis. Lyginamoji politika viena vertus apėmė palyginimus su kitomis ES išorinėmis politikomis ir instrumentais, kita vertus- daugiau per tapatybinius ir sienos/teritorijos aspektus buvo lyginama Europos kaimynystės politikos rytinė ir pietinė dimensijos.

2 Pav. ES kaimynystės politikos mokslinės literatūros analizė

Sudaryta autorės

Pirmieji, dažniausiai lygindavo Europos kaimynystės politiką su kitomis ES išorinėmis politikomis per ES naudotus, naudojamus instrumentus. Kuo panaši ar kuo skiriasi Europos Kaimynystės politika nuo plėtros politikos ar Europos ekonominės erdvės? Kaip panašūs bruožai buvo išskirti sąlygojimo ir diferenciacijos elementai. Roland Danreuther išanalizavęs konkrečius politinius instrumentus padarė išvadą, jog Europos kaimynystės politika suteikia pridėtinę vertę. Pasak Danreuther, EKP įnešė keturias pagrindines naujoves: numatoma ekonominė integracija į ES, įvertinama kaimyninių šalių diferenciacija, didesnis nuoseklumas ir sąryšingumas ES kaimynystės politikoje, aiškiau nustatoma ir didesnė finansinė parama⁶³.

⁶³ Danreuther Roland, The European security strategy's regional objective: the neighbourhood policy in The EU and security strategy (ed. S.Biscop, J.J.Anderson). Routledge, 2008. P.68-71

Panašiai išskyrė ir kiti mokslininkai, jog per EKP ES siekia formuluoti „naują ir inovatyvią išorinę politiką, paremtą galimybe kurti privilegijuotus santykius su specifinėmis trečiomis šalimis“⁶⁴ „Taip pat buvo pabrėžiama ES vidinės integracijos svarba ir tarpvyriausybinių ryšių kuriant EKP. Kaip teigė mokslininkai EKP tapo tam tikru įrankiu perkonfigūruojant strategijas, veikimo praktikas ir formas naudojamas kaimynystėje, kuris daugiau siejamas ne su išorėje vykstančiais procesais, bet su evoliucija ES vidinėse vyriausybėse arenose“⁶⁵.

Antrieji, išskyrė tapatybės ir sienos/teritorijos elementus kaip svarbiausius analitinius kriterijus, kuriais remiantis atskleidžiamas ES požiūris į kaimynus⁶⁶. Viena vertus, Europos kaimynystės politika, buvo sukurta ir rytiniams, ir pietiniams kaimynams, buvo pažymima tai, kad ir vieniems, ir kitiems siūloma panaši alternatyva. Be to, išryškintas skirtumas tarp Rusijos ir kitų ES rytinių kaimynų, o taip pat buvo akcentuotas ir pats kaimynystės ar kaimyno termino sukūrimas. Mokslininkų požiūriu tokiu būdu ES kaimyną socialiai konstruoja⁶⁷. „Kaimyno konceptas gali pasirodyti natūralus ir aiškus ES požiūriu- visas regionas yra Europos „buferinė zona“, sauganti ją nuo „nestabilumo“- ...<Tačiau> vietoj, to, kad būtų natūralus, šis konceptas yra socialiai konstruojamas ir susijęs su kaimynų europietiškuoju pojūčiais“⁶⁸. „Jeigu geopolitinis diskursas yra iš esmės apie erdvių skirstymą ir valstybės interesus kontroliuojant teritoriją, civilizacinis diskursas yra apie skirtumus laike ir apie civilizacinę centrą transformuojantį mažiau civilizuotą periferiją“⁶⁹. Šiuo atveju yra išskiriama civilizacinio atsilikimo nuo Europos perspektyva ir ES siekiai kaimyninėms šalims siūlyti ar transportuoti idealus, idėjas, vertybes ir normas. Kaimynai išskiriami kaip „Kiti“, kuriuos reikia socializuoti. Problematika buvo siejama ir su tuo, jog nors ir skirtingos, tačiau rytinės ir pietinės kaimynystės šalys buvo „sudėtos“ į vieną paketą, ir joms iš esmės pasiūlyta panaši perspektyva. Moldovoj ir Ukrainoje⁷⁰ kaimyno kategorija buvo priimama itin negatyviai, be to pati EKP apibrėžiama kaip

⁶⁴ Kolvraa Christoffer, Ifversen Jan, The European neighbourhood policy: geopolitics or value export? In Federiga Bindi ir Irina Angelescu, editors, *The frontiers of Europe: a transatlantic problem?* Rome: Scuola superiore della pubblica amministrazione (SSPA), Washington D.C.: Brookings institution press, 2011: 45- 67. P. 45

⁶⁵ Jeandesboz Julien, The genesis of the European Neighbourhood policy: alternative narratives, bureaucratic competitions in *The external dimension of EU Justice and home affairs: governance, neighbours, security* (editor Thierry Balzacq), Palgrave Macmillan: Hampshire, New York, 2009: p.35-64. P. 36

⁶⁶ Tonra Ben, Identity construction through the ENP: borders and boundaries, insiders and outsiders, in *The European neighbourhood policy in perspective. Context, implementation and impact* (editors Richard G. Whitman and Stefan Wolf). Palgrave Macmillan, 2010:51-72

⁶⁷ ES rytinė dimensija apima šešias šalis, tris Rytų Europos šalis ir tris Pietų kaukazo šalis: Moldovą, Ukrainą, Baltarusiją, Armėniją, Azerbaidžaną ir Gruziją. Rusija, nors ir būdama geografinė ES rytine kaimyne, apibrėžiama kaip strateginė Europos Sąjungos partnerė.

⁶⁸ Parmentier Florent, The reception of EU neighbourhood policy in *EU Foreign policy in a globalized world: normative power and social preferences* (editor Zaki Laidi), Routledge, Taylor&Francis, London and New York, 2008: 103-117. P.105

⁶⁹ Kolvraa Christoffer, Ifversen Jan. Op. cit. P. 50

⁷⁰ Iryna Solonenko pažymėjo, jog EKP Ukrainoje buvo suvokiama kaip trumpojo laikotarpio politika, veiksmų planas. Solonenko Iryna, European neighbourhood policy - the perception of Ukraine, *Foreign policy in dialogue*, Volume 7, Issue 19, 2006:44-51.

„Europos“ kaimynystė, o ne Europos Sąjungos kaimynystė⁷¹.“ Rusiją, nors ir buvo siekiama įtraukti, tačiau šiai atsakius, ji buvo pripažinta ES strategine partnere. „Faktiškai 2003 metų spalio mėnesio kalboje tuometinis ES plėtros komisaras Gunter Verheugen, bandė nusakyti naująjį Rusijos specialųjį statusą < santykiuose su ES> ir jis tapo geopolitiškai <determinuotu>...<> Santykiai buvo artikuliuojami tuo būdu, jog Rusijai buvo suteiktas apylygės geopolitinės galios statusas⁷²“.

Ši mokslinių tyrimų kryptis dominavo iškart po EKP patvirtinimo ir iš esmės iki Rytinės partnerystės įkūrimo. Įsteigus pastarąją buvo sustiprinta takoskyra tarp rytinės ir pietinės kaimynysčių Europinėje politikoje. Mokslininkai vis stipriau akcentuoja, jog Europos kaimynystės politikos sėkmė ar nesėkmė bei ES implikuojamų reformų kaimyninėje šalyje procesai priklauso ir nuo kaimyninių šalių „europietiško požiūrio“. Tose šalyse, kuriose šie požiūriai yra didesni- Gruzijoje, Moldovoje, Ukrainoje- pabrėžiama, kad nesuteikus joms narystės perspektyvos labai abejotina, kad EKP taps sėkminga ir vertinga, ir netgi gali „stipriai demotyvuoti“⁷³

Tretieji, teritorijos/sienos reikšmę siejo su konkrečiais saugumo, materialiniais interesais. Remiantis Irinos Angelescu tyrimais didžiausios Europos politinio elito baimės yra susijusios su grėsmėmis jų gyvenimo standartams iš jų viena svarbiausių yra energetinis nesaugumas⁷⁴. Moksliniuose tyrimuose yra išskiriama teritorijos ir sienos svarba ES per konkrečių energetinių interesų siekimą, saugumo („minkštojo ir kietojo“) grėsmių mažinimą, taip pat nelegalios integracijos ir pabėgėlių srautų suvaldymą. „Geopolitiniame diskurse ES kaimynai yra „sumažinami“ iki tranzitinių šalių „vaidmenų“ tarp Europos, kurią reikia apsaugoti ir pavoju, kurie egzistuoja jos išorėje. Klasikinėje geopolitikoje tai charakterizuojama kaip buferinė zona. Buferis turi reikšmę tik tai tiems, kuriems reikia apsaugos“⁷⁵. Šioje perspektyvoje kaimyninės teritorijos ir pasienio valdymo efektyvumas tiesiogiai veikia ES. Europos Sąjunga <didelę> „reikšmę teikia saugumo politikos stiprinimui“⁷⁶, siekiant užkirsti kelią Afganistano narkotikams, Centrinės Azijos ginklų platinimui ir Persijos įlankos terorizmui“⁷⁷.

⁷¹ Parmentier Florent, The reception of EU neighbourhood policy in *EU Foreign policy in a globalized world: normative power and social preferences* (editor Zaki Laidi), Routledge, Taylor&Francis, London and New York, 2008: 103-117. P.105-106

⁷² Kolvraa Christoffer, Ifversen Jan. Op. cit. P. 59

⁷³ Tocci Nathalie, The EU and conflict resolution: promoting peace in the backyard, Routledge, Taylor&Francis, London and New York, 2007. P.19

⁷⁴ Angelescu Irina, One frontier, many boundaries? European Union migration policies in In Federiga Bindi ir Irina Angelescu, editors, *The frontiers of Europe: a transatlantic problem?* Rome: Scuola superiore della pubblica amministrazione (SSPA), Washington D.C.: Brookings institution press, 2011: 69-82

⁷⁵ Kolvraa Christoffer, Ifversen Jan. Op. cit. P. 59

⁷⁶ Biscop Sven, The ENP, security and democracy in the context of the European security strategy, in *The European neighbourhood policy in perspective. Context, implementation and impact* (editors Richard G. Whitman and Stefan Wolf). Palgrave Macmillan, 2010:73-88

⁷⁷ Dannreuther Roland. Op. cit. P.76

„Iššaldyti“ konfliktai taip pat kelia daugelį problemų Europos Sąjungai. Kaip teigia Nathalie Tocci: „Jie „veikia kaip „kišenės“ neteisėtam ir organizuotam nusikalstamumui, kurio efektai išplinta ir po visą likusią Europą. Tokie atvejai buvo Balkanuose ir Kaukaze. Galiausiai etno-politiniai konfliktai, ar aktyvūs ar užšaldyti, gali komplikuoti ar bloginti ES santykius su suinteresuotomis ir galingomis trečiomis šalimis tokiomis kaip Rusija Kaukaze ir JAV Artimuosiuose Rytuose⁷⁸“. Turint omenyje praeities ir šiandienines grėsmes bei priklausomybes natūralu, jog kaimynystė dešimtmečiais buvo Europos vyriausybių susirūpinimo klausimas ir veiksmų prioritetas⁷⁹.

Ketvirtoji mokslininkų grupė išskiria racionalių interesų siekimą per instituciją ar institucinio/normatyvio pokyčio galimybes per racionalius apskaičiavimus. Institucijomis ir materialiais/racionaliais interesais paremtas mokslines interpretacijas galima išskirti į tai, kaip šie du kintamieji koreliuoja kaimyninėje šalyje, kita vertus- ES viduje. Mokslininkai Schimmelfennig ir Sedelmeier suformavo „išorinės paskatos“ modelį ir aiškino, jog normatyvinis/institucinis pokytis kaimyninėse šalyse gali įvykti tik tuomet, jeigu nauda pralenks ar balansuos su „kaštais“. Jie akcentuoja, jog vienintelė veiksminga ES politika yra plėtra ir tik ji gali suteikti galimybes instituciniam pokyčiui.

Kaip jau buvo minėta skyrelio pradžioje, tarpvyriausybinių debatai ES viduje ir nacionalinių interesų siekimas pasinaudojant ES institucine struktūra, ES valstybių narių nevieningumas dažnai pateikiamas kaip svarbiausios priežastys ES nekoherentiškumui kaimynystės politikoje. Jie pabrėžia, kad Europos kaimynystės politika „yra įtakojama ES nacionalinių interesų, o jos efektyvumas didžia dalimi priklauso nuo tarpvyriausybinių iniciatyvų⁸⁰“.

Lentelėje (Nr.3) yra parodyta ES iniciatyvų kaimynų atžvilgiu įvairovė. ES institucinė struktūra sukuria galimybes įtakoti ES vidinius institucinius veikėjus ir, remiantis nacionaliniais interesais bei užsitikrinant sėkmingas veikimo taktikas formuoti iniciatyvas, kurios labiau yra nukreiptos į nacionalinius atskirų ES valstybių narių interesus. Kaip akcentuoja Tom Casier, „valstybės narės yra veikiamos labai skirtingų motyvų: <racionalių> nacionalinių interesų ar „iracionalios“ paramos konkrečiai kaimyninei šaliai⁸¹.

⁷⁸ Tocci Nathalie, *The EU and conflict resolution: promoting peace in the backyard*, Routledge, Taylor&Francis, London and New York, 2007. P.8

⁷⁹ Jeandesboz Julien, *The genesis of the European Neighbourhood policy: alternative narratives, bureaucratic competitions in The external dimension of EU Justice and home affairs: governance, neighbours, security* (editor Thierry Balzacq), Palgrave Macmillan: Hampshire, New York, 2009:35-64. P. 36

⁸⁰ Giusti Serena, Penkova Tomislava, *EU policy toward Ukraine and Belarus: diverging paths?* In Federiga Bindi, editor, *The Foreign policy of the European Union: assessing Europe's role in the world*, Washington, D.C.: Brookings institution press, 2010: 133- 147. P.142

⁸¹ Casier Tom, *The European neighbourhood policy: assessing the EU's policy toward the region* in Federiga Bindi, editor, *The Foreign policy of the European Union: assessing Europe's role in the world*, Washington, D.C.: Brookings institution press, 2010:99-118. P. 105

3 Lentelė ES iniciatyvos/politikos kaimynų atžvilgiu

Iniciatyva	Metai	Iniciatoriai	Regionas (dalyviai)
Barselonos procesas Viduržemio Sąjunga ⁸²	1995, 2008	Prancūzija ir kitos pietinės ES narės	Viduržemio jūros valstybės (šalys išsidėsčiusios aplink šią jūrą)
Šiaurės dimensija ⁸³	1998	Suomija	Baltijos jūros regiono valstybės, (šalys išsidėsčiusios aplink šią jūrą) ir Šiaurės kaimynės - Norvegija, Islandija
Europos kaimynystės politika ⁸⁴	2004	Europos Komisija, ES Vyr.igaliotinis H.Solana	ES pietiniai ir rytiniai kaimynai „Draugų žiedas“ (neturinčios ES narystės perspektyvos)
Juodosios jūros sinergija	2007	Fabrizio Tassinari, Europos Komisija	Juodosios jūros regionas (šalys išsidėsčiusios aplink šią jūrą)
Rytinė partnerystė	2009	Lenkija, Švedija	ES rytinės kaimynės (išskyrus Rusija) ir Pietų Kaukazo šalys

Sudaryta autorės⁸⁵

Taigi, mokslinis diskursas ir skirtingos Europos kaimynystės politikos interpretacijos pateikia įvairius požiūrius ir skirtingus vertinimus. Nors dauguma mokslininkų išskiria problematinius aspektus, tačiau vis didėjantis ES įsitraukimas į kaimynystės regionus, pasireiškiantis įvairių iniciatyvų ir instrumentų gausinimu, rodo didėjantį ES įsipareigojimą.

Europos Sąjunga siekdama spręsti minėtas problemas bei stabilizuoti kaimynystės regionus, galiausiai siekiant suvaldyti šią tarpusavio priklausomybę sukūrė įvairių iniciatyvų ir finansinių instrumentų kompleksą (5 priedas) .

Didžiausios Europos Sąjungos baimės yra susijusios su tuo, jog ES kol kas nesugeba suvaldyti šios tarpusavio priklausomybės nuo kaimynų.

⁸² 1995 metais Prancūzijos ir kitų pietinių narių iniciatyva buvo sukurtas Barcelonos procesas, kuris 2008 metais buvo performuluotas į Viduržemio Sąjungą. European Commission, Barcelona process: Union for Mediterranean, COM (2008) 319 Final, Brussels 20/05/2008: 3.

⁸³ 1998 metais Suomijos sukurta Šiaurės dimensijos iniciatyva buvo oficialiai patvirtinta Europos Sąjungoje. Dar kitaip vadinamos šiaurinė ir pietinė dimensijos turėjo keletą panašių instrumentų - regioninio bendradarbiavimo skatinimas, bendros ekonominės erdvės kūrimas, migracijos, energijos, aplinkosaugos, postmodernių grėsmių šalinimas, tačiau ir esminį skirtumą.

⁸⁴ Oficialiai kaimynystės terminą Europos Sąjunga pirmą kartą į dokumentus įtraukė 2003 metais suformulavusi „Europos saugumo strategiją“ ir „Platesnės Europos koncepciją“. Būtent šie dokumentai laikomi Europos kaimynystės politikos pagrindu, kuriuose oficialiai buvo išreikštas „susirūpinimas“ situacija kaimynystėje, kaip ir siekiai padėti neturtingiems ir daugelį problemų keliantiems kaimynams. Tačiau dar gerokai prieš sukuriant šią politinę iniciatyvą, Europos Sąjunga jau turėjo keletą politinių strategijų sąveikaujant su kaimynais.

⁸⁵ Lentelė jau yra publikuota moksliniame straipsnyje: Rakutienė Sima, Viršvalstybinių aktorių vaidmuo Europos kaimynystėje, *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2011: Issue No. 1(30) (ŠU, Šiauliai): 48-53

Tuo tarpu grėsmės charakterizuoja ES kaimynų visiškai kitokias palaikomas normas/tapatybes, socialines ir tarptautines praktikas, gyvenimo standartus, sąveikavimo su kaimynais būdus, kurie dažniausiai apibrėžiami per ES kaimynystės erdvei būdingą civilizacinį atsilikimą nuo ES.

1.2 Europos Sąjungos kaimynystės politikos teorinė konceptualizacija

Europos kaimynystės politika apima politinius, ir ekonominius aspektus, jos kūrimo ir įgyvendinimo procesuose dalyvauja įvairūs veikėjai ir galiausiai politiniuose procesuose išdavos taip pat gaunamos įvairiomis formomis⁸⁶. Kaip teigia Gediminas Vitkus: „...<Europos Sąjungos> kaip tarptautinių santykių veikėjos, reiškimasis, poveikis tarptautinei aplinkai yra daug prieštaringesnis ir daug kompleksiškesnis, jeigu lygintume su tuo poveikiu, kurį, kad ir pačios galingiausios valstybės daro vykdydamos savo užsienio ir saugumo politiką⁸⁷“. Šis Europos kaimynystės politikos kompleksiskumas daro itin sudėtingu uždaviniu atlikti holistinę analizę. Dažniausiai tyrimų objektais pasirenkamos dvišalio ar regioninio bendradarbiavimo iniciatyvos, arba analizuojami šalių, ar konkretaus sektoriaus atvejai.

Pastaraisiais metais daugėja mokslinių tyrimų, analizuojančių šiandieninius ES santykius su kaimynais per „išorinės valdysenos“ modelį, kuris suvokiamas kaip „daugialygis politikos procesas, kuriame dalyvauja įvairūs veikėjai“⁸⁸. Sandra Lavenex teigia, jog Europos kaimynystės politika yra nauja asociacinės politikos forma, „interpretuojama kaip išorės valdysenos sistema“, o tai „kiek ir kaip pavyks kaimynines šalis įtraukti į kaimynystės valdysenos reguliuojančias struktūras priklauso nuo konkrečių politinių sričių ir joms taikomų valdymo modelių bei nuo pačių trečiųjų šalių vidinių charakteristikų⁸⁹“.

Šioje dalyje siekiama pristatyti, išanalizuoti, palyginti valdysenos sampratas ir jos kaip teorinės perspektyvos pritaikomumą socialiniuose moksluose. Kas yra valdysena ir kokius aspektus apima ši teorinė prieiga? Kaip ji gali būti pritaikyta tyrinėjant Europos Sąjungos kaimynystės politiką?

⁸⁶ Maurer Heidrun, European neighbourhood policy as a new form of European foreign policy making? GARNET-Conference, 24-26.April, 2007, Brussels. http://www.ies.be/files/repo/conference2008/EUinIA_IV_2_Maurer.pdf Žiūrėta 2011 10

⁸⁷ Vitkus Gediminas, Diplomatinė aporija: tarptautinė Lietuvos ir Rusijos santykių normalizacijos perspektyva, Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 2006. P. 91

⁸⁸ Bosse Giselle and Polglase-Korosteleva Elena, Changing Belarus?: The limits of EU Governance in Eastern Europe and the promise of partnership; Cooperation and Conflict, 2009 (44/2): 143-165. P. 145

⁸⁹ Lavenex, Sandra; A Governance perspective on the European Neighbourhood policy: integration beyond conditionality? The study of the European neighbourhood policy: methodological, theoretical and empirical challenges, 25-26 October 2007, University of Nottingham, P.3-4 http://www.nottingham.ac.uk/shared/shared_icmcr/Docs/Lavenex.pdf Žiūrėta 2010 05 04

1.2.1 Valdysena kaip teorinė prieiga ir jos pritaikomumas

Šiandieniniuose socialiniuose moksluose ir įvairiuose dokumentuose (dažniausiai Europos Sąjungos kontekste) „valdysenos“ (angl. governance) terminas vartojamas itin dažnai, „diskutuojant apie teisę ir politiką šiandieninėje visuomenėje“⁹⁰. Šis terminas politikos moksluose plačiai naudojamas nuo 1990-ųjų vidurio ir gali būti sėkmingai pritaikomas kaip konceptualus ir analitinis pagrindas⁹¹, ar teorinė prieiga pilietybės, žmogaus teisių, atsakomybės, atskaitomybės, legitimumo⁹² ir partnerystės veiklų tyrimuose⁹³. Pirmiausiai valdysenos terminas buvo pritaikytas vidaus politinėse srityse⁹⁴ (dažniausiai tiriant federacines sistemas), vėliau - konceptualizuojant Europos Sąjungos studijas ir, galiausiai, populiarėja tiriant ES išorės santykius tarp jų ir kaimynystės procesus⁹⁵. Rhodes išskiria tris valdysenos kaip teorinės perspektyvos bangas⁹⁶: tinklaveikos valdyseną, meta valdyseną ir interpretacinę valdyseną. Pirmoji banga apėmė laikotarpį nuo 1980-ųjų ir buvo siejama su viešojo valdymo reformomis, su alternatyviais valdžios ir piliečių santykių būdais, tokiais kaip tinklaveika, bei tyrė būdus kaip valdysena ir tinklaveika gali padidinti piliečių dalyvavimą. Antroji banga (apima laikotarpį nuo 2000-ųjų) orientuojasi į valstybės, kaip valdysenos procesų koordinatorės, taisyklių nustatytojos vaidmenis. Trečioji valdysenos banga apima tyrimus, kurie konceptualizuoja ir rekonceptualizuoja valdyseną, atsižvelgiant į skirtingas tradicijas, praktikas, institucinę galią⁹⁷ ir kitus aspektus.

Taigi, kaip teigia mokslininkai, iki 1980-ųjų valdysenos terminas buvo beveik nenaudojamas, kai tuo tarpu dabar jis yra itin paplitęs, o įvairiose pasaulio šalyse vis dar vyksta intensyvios diskusijos dėl šio termino išvertimo į nacionalines kalbas⁹⁸. Lietuvoje valdysenos terminas

⁹⁰ Cardwell James Paul, The common foreign and security policy of the European Union as a system of governance: The Euro-Mediterranean partnership, PhD, The University of Edinburg, 2008. P. 45

⁹¹ Pavyzdžiui Laurence E. Lynn pristato valdyseną kaip analitinį pagrindą ar konstrukciją. Lynn Laurence E., The many faces of governance: adaptation? Transformation? Both? Neither? In *The Oxford handbook of governance*. (ed. David Levi-Faur), Oxford University Press: 2012. P. 49-64

⁹² Durose Catherine, Rummery Kirstein; Governance and collaboration: review article, *Social&Society* 5:2, 315-321, Cambridge University Press, 2006. P. 315

⁹³ Organizacines partnerystės remiantis naujo valdymo, valdysenos formomis tyrinėja: McQuaid W.Ronald, Theory of organizational partnerships: partnership advantages, disadvantages and success factors, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge:London and New York, 2010: 127-148

⁹⁴ Kennet Patricia, Global perspectives on governance, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge:London and New York, 2010: 19-35

⁹⁵ Lavenex, Sandra; A Governance perspective on the European Neighbourhood policy: integration beyond conditionality? The study of the European neighbourhood policy:methodological, theoretical and empirical challenges, 25-26 October 2007, University of Nottingham. P.3

⁹⁶ Rhodes R.A.W., Waves of Governance in *The Oxford handbook of governance* (ed. David Levi-Faur), Oxford University Press: 2012. P. 33-48.

⁹⁷ Rhodes R.A.W, 2012. Op.cit. P. 33-48.

⁹⁸ Levi-Faur David, From „big government“ to „big governance“? *The Oxford handbook of governance* (ed. David Levi-Faur), Oxford University Press: 2012. P. 3-18

moksliniuose darbuose⁹⁹ iki šiol naudotas itin retai ir kur kas dažniau angliškasis terminas „governance“ yra verčiamas kaip valdymas. Šiuo požiūriu siekiama pristatyti valdyseną kaip teorinę prieigą, kuri nors ir tiria valdymo būdus ir problematiką, tačiau dažniau yra priešinama klasikiniam valdymo modeliui, kur pirmiausia akcentuojama vyriausybės (vykdomosios valdžios) vaidmuo.

David Levi-Faur pažymi, jog valdysena kaip tyrimų darbotvarkė apjungia plačią socialinių mokslininkų grupę, kuri siekia išsiaiškinti ir nustatyti ryšius „*tarp formaliosios institucinės tvarkos ir būdų, kuriais ta tvarka yra produkuojama ir reprodukuojama kasdieniniame gyvenime*¹⁰⁰“. Stefano Bartolini teigia, jog „*valdysena gali būti taikoma bet kurioje sferoje, kurioje kompetencijų ir funkcijų įvairovė kuria kompleksines sprendimų struktūras (pvz.: sveikatos valdysena), dalyvaujant viešiesiems ir privatiems veikėjams (pvz. viešos-privачios partnerystės, socio-ekonominė valdysena) ir kur sprendimai priklauso nuo skirtingų vyriausybės lygmenų tinklaveikos (pvz.: Europos valdysena*¹⁰¹)...“.

Valdysenos terminas yra daugiaprasmiškas, kurio politinė ir socialinė reikšmė priklauso nuo šio termino pritaikomumo konkrečioje disciplinoje ar socio-politinėje, ekonominėje sferoje¹⁰². Taigi, valdysenos sampratą iš esmės apsprendžia jos pritaikomumas. Šioje disertacijoje valdysena pirmiausiai domina kaip teorinė perspektyva analizuojant ES išorės/kaimynystės santykius, todėl atsižvelgiant į tyrimo objektą, šiame skyriuje yra pristatomos valdysenos sampratos viešosios/lyginamosios politikos, tarptautinių santykių ir Europos studijų disciplinose. Tai yra tos sampratos, kurios daugiausiai įtakojo ES išorės valdysenos teorinės perspektyvos vystymą ir pritaikomumą.

⁹⁹ Lietuvoje valdysenos kaip angliškojo termino „governance“ atitikmenį ES studijų kontekste moksliniame straipsnyje naudojo prof. Gediminas Vitkus „Dabartinis Europos Sąjungos ekonominės ir politinės integracijos etapas- kaip spręsti „sendaikčio“- dilemą? *Politologija* 2009/3 (55) : 3-29 P. 4 ; Mantas Bileišis, viešasis valdymas ar valdysena? Lietuviškasis kontekstas. *Viešoji politika ir administravimas*, 2012 Nr.2 Vol.11: 314-330. Lietuvoje valdysenos terminas taip pat naudojamas dokumentuose ES politikos, ekonominio valdymo kontekste. P.vz.: „ekonominė valdysena“ <http://europartv.europa.eu/lt/search.aspx?keyword=ekonomin%C4%97+valdysena> Žiūrėta 2012 08 12

¹⁰⁰ Levi-Faur David, From „big government“ to „big governance“? *The Oxford handbook of governance* (ed. David Levi-Faur), Oxford University Press, 2012: 3-18. P. 4 David Levi-Faur teigia, jog svarbiausius teorinius darbus formuojant valdysenos teorinę perspektyvą atliko: E. Williamson 1979 m., kuris parašė pradinį teorinį darbą valdysenos plėtojimui socialiniuose moksluose. Jis siūlė tirti valdysenos tipus ir išskyrė keturis iš jų: rinką, vienašališkumą, dvišališkumą ir trišališkumą. Iš jo išskirtų būdų labiausiai paplito rinkos ir hierarchijos. Vėliau Woody Powell parašė studiją „Neither markets nor hierarchy: network forms of organization“ (1990) ir Rod Rhodes studija „Policy networks: a British perspective“ (1990). Pastarieji du darbai laikomi įtakingiausiais moksliniais darbais ir jie taip pat įvedė tinklaveikos sąvoką į valdysenos teorinę perspektyvą. P. 6

¹⁰¹ Bartolini Stefano, New modes of European governance: an introduction in *New modes of governance in Europe. Governing in the shadow of hierarchy* (ed. Adrienne Heritier ir Martin Rhodes), Palgrave Macmillan, 2011: 1-19. P.2 Stefano Bartolini valdyseno terminą sieja su šiais žodžiais: „daugialygis“, „globalus“, „tinklas“, „modernus“, „geras“, „naujas“ ir kt. Valdysna taip pat dažnai yra identifikuojama per dichotomijas „valdysena versus valdymas/vyriausybė“, „iš viršaus į apačią versus „iš apačios į viršų“; minkštas versus kietas“, savireguliacija ir tinklaveika versus hierarchija ir biurokratija“. Op. cit. P. 2.

¹⁰² The Oxford handbook of governance (ed. David Levi-Faur), Oxford University Press: 2012

4 Lentelė Valdysenos pritaikomumas socialiniuose moksluose

	<i>Viešoji valdysena</i>	<i>Globalioji/ tarptautinė valdysena</i>	<i>Europinė valdysena</i>
<i>Disciplina/tyrimai</i>	politikos mokslai, VA, lyginamoji politika	Tarptautiniai santykiai	Europos studijos: ES vidaus ir išorės politika
<i>Tyrimo objektas</i>	Viešosios politikos formavimo ir įgyvendinimo procesas	Tarptautinės politikos, tarptautinių problemų sprendimo būdai, partnerysčių kūrimas	Europos vidaus ir išorės politikos formavimo ir įgyvendinimo procesas
<i>Galios dispersija politiniame procese</i>	Dalyvauja centrinės valdžios institucijos, privatūs ir visuomenės atstovai.	Tarptautiniame procese dalyvauja valstybės, tarptautinės organizacijos, tarptautinės NVO, privatūs veikėjai.	Europiniame procese dalyvauja vyriausybės, NVO, viršvalstybinės institucijos, privatūs veikėjai, regioninės institucijos.
<i>Naujasis tarpusavio santykių kūrimo /reguliavimo būdas</i>	Priešinama Westminsterio modeliui: ne vien tik centrinės valstybinės institucijos	Priešinama Westfalinei tvarkai: ne vien tik valstybės svarbiausi veikėjai	Priešinama tradiciniam Bendrijos/Mone metodui; Ne vien tik viršvalstybinis reguliavimas

Sudaryta autorės¹⁰³

Kaip pažymi daugelis mokslininkų, valdysenos teorinė perspektyva skatina tarpdisciplininį tyrimų pobūdį¹⁰⁴, o jos vertė, pasak Gerry Stoker: „... slypi jos galimybe suteikti sampratas ar pasaulėžiūrą dėl besikeičiančių valdymo procesų“¹⁰⁵.

Viešoji valdysena¹⁰⁶

Vienas iš įtakingiausių mokslininkų valdysenos teorinėje perspektyvoje R.A.W.Rhodes¹⁰⁷ išskyrė šešis valdysenos tipus: minimali valstybė, socio-kibernetinės sistemos, saviorganizaciniai tinklai, korporatyvus valdymo būdas, naujasis viešasis valdymas, geras valdymas¹⁰⁸. Rhodes teigia, jog valdysena gali būti aiškinama kaip „naujas valdymo

¹⁰³ Kjaer (2004) išskiria keletą valdysenos tipų: valdysena viešojo administravimo ir viešosios politikos srityse; valdysena tarptautiniuose santykiuose, ES valdysena, valdysena lyginamojoje politikoje ir gera valdysena (kaip išskiria Pasaulio bankas, JTO). Rhodes R.A.W., Waves of Governance in *The Oxford handbook of governance* (ed. David Levi-Faur), Oxford University Press: 2012. P. 33-48

¹⁰⁴ Zumbansen Peer, Governance: an interdisciplinary perspective in “? *The Oxford handbook of governance* (ed. David Levi-Faur), 2012: 83-96

¹⁰⁵ Stoker Gerry, Governance as theory: five propositions; *ISSJ* 155/1998 UNESCO:17-28. P. 18

¹⁰⁶ Angliškai Public Governance

¹⁰⁷ Rhodes R.A.W knyga pirmą kartą buvo išspausdinta 1997m., vėliau perspausdinta 1999, 2001 ir 2003 metais (du kartus)

¹⁰⁸ Rhodes R.A.W., Understanding governance: policy networks, governance, reflexivity and accountability, Open University Press, Maidenhead, 1997, 2003. P. 53

procesas¹⁰⁹“, kaip naujai formuojamos (valdymo) tvarkos sąlyga, kaip naujasis metodas kuriuo remiantis yra valdoma visuomenė¹¹⁰. Valdysenos tyrimai reflektuoja valdymo stiliaus keitimą ir orientuojasi į sąlygas, reikalingas sukurti naujas taisykles ir kolektyvinius veiksmus¹¹¹“. Valdysenos terminas artimai siejamas su viešojo administravimo ir viešojo valdymo reformomis, kai hierarchinį vertikalųjį komandavimą keičia horizontalieji, tinlaveika paremti, santykiai¹¹², į viešosios politikos formavimo ir įgyvendinimo procesus yra įtraukiami privatūs veikėjai¹¹³. Šiame tyrimų lauke svarbiausias objektas yra santykiai tarp viešųjų, valstybinių institucijų ir pilietinės visuomenės bei privačių veikėjų. Tiriamas viešosios politikos procesas, interakcijų formos ir būdai.

Valdysena formuoja požiūrį, jog valdžia nebėra sutelkta viename centre ir „tai reiškia, jog mes nebeturime monocentrinės, unitarinės vyriausybės“, nes yra daugiau negu vienas centras, jungiantis įvairius valdymo lygmenis- „vietinį, regioninį, nacionalinį, viršvalstybinį¹¹⁴“. Stefano Bartolini teigia, jog „valdysenos praktikos ir teorija reflektuoja centrinių valstybinių institucijų (parlamentų, vykdomosios valdžios, biurokratijų) vaidmenų ir centrinių politinių veikėjų (politinių partijų ir sąjungų) eroziją ir viešojo pasitikėjimo mažėjimą jomis¹¹⁵“. Panašiai išskiria ir Europos Komisija, pabrėžiant, jog nors piliečiai iš valstybių reikalauja priimtinių politinių sprendimų, bet tuo pačiu didėja visuomenių nepasitikėjimas politinėmis institucijomis¹¹⁶.

Pasak Cardwell, termino valdysena neaiškumas yra vienas iš patraukliausių jo kokybinių kriterijų, padedančių paaiškinti kodėl jis taip dažnai naudojamas ir paplitęs¹¹⁷. Pačia savo bendriausia prasme valdysenos modelis suvokiamas kaip alternatyva griežtai hierarchiniam valdymo modeliui¹¹⁸, „judant nuo uždaro Westminsterio modelio vyriausybės unitarinės sistemos prie labiau atviros, decentralizuotos valdysenos sistemos¹¹⁹“. Zurn aiškindamas valdysenos koncepciją formuoja kontinuumą (nepertraukiamą seką) nuo valdysenos pagal

¹⁰⁹ Inovacijos valdysenos kontekste taip pat tyrinėjo: Moore Mark, Hartley Jean, *Innovations in Governance*, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P. Osborne), Routledge, London and New York, 2010: 52-71.

¹¹⁰ Rhodes R.A.W. 1997, 2003. Op. cit. P. 46

¹¹¹ Stoker Gerry, *Governance as theory: five propositions*; *ISSJ* 155/1998 UNESCO:17-28

¹¹² Hill Carolyn J., Lynn Jr. Laurence E., *Is hierarchical governance in decline? Evidence from empirical research*, *Journal of public administration research and theory*, Vol. 15, no.2; 2005: 173-195

¹¹³ Heritier Adrienne, Lehmkuhl Dirk, *Governing in the shadow of hierarchy. New modes of governance in regulation in New modes of governance in Europe. Governing in the shadow of hierarchy* (ed. Adrienne Heritier ir Martin Rhodes), Palgrave Macmillan, 2011: 48- 74

¹¹⁴ Rhodes R.A.W., 1997, 2003. Op. cit. P. 4

¹¹⁵ Bartolini Stefano, *New modes of European governance: an introduction in New modes of governance in Europe. Governing in the shadow of hierarchy* (ed. Adrienne Heritier ir Martin Rhodes), Palgrave Macmillan, 2011: 1-19.

¹¹⁶ Commission of the European Communities. *European Governance. A white paper*. COM (2001) 428 final. P. 3

¹¹⁷ Cardwell James Paul, *The common foreign and security policy of the European Union as a system of governance: The Euro-Mediterranean partnership*, PhD, The University of Edinburg, 2008. P. 46

¹¹⁸ Cardwell James Paul. Op. cit. P. 45

¹¹⁹ Durose Catherine, Rummery Kirstein; *Governance and collaboration: review article*, *Social&Society* 5:2:315-321, Cambridge University Press, 2006. P. 315

vyriausybę (angl. state-centric), valdysena su vyriausybe (angl. mixed-actor constellations) einant iki valdysenos be vyriausybės (visuomeninė savireguliacija). Ši koncepcija teigia, jog tos problemos ir iššūkiai, kurių negali spręsti valstybės reguliaciniais būdais, turi būti sprendžiama kolektyviu būdu, tinklaveika, koordinavimu ir kitais inovaciniais metodais. Valdysena apibrėžia, jog valstybinės reikšmės, valstybinio pobūdžio veikla neapsiriboja valstybėmis, valdžia, bet gali būti generuojamos dinamiškoje sąveikoje įtraukiant įvairius veikėjus ir institucijas iš įvairių politinių arenų¹²⁰, privataus sektoriaus ir NVO.

Panašiai kaip ir Zurn, Jan Kooiman¹²¹ (2005) taip pat išskyrė tris valdysenos tipus: hierarchinį, savireguliacinį ir bendrą valdyseną¹²². Kai hierarchinį apibrėžia „iš viršaus į apačią“ reguliacinis valdymo būdas, kuriame centrinis valdytojas dominuoja kolektyvinio atstovavimo atžvilgiu¹²³. Savireguliacinis- priešingai „iš apačios į viršų“ sąveikavimo būdas, kuriame kolektyvas tampa pajėgiu save reprezentuoti, ir „bendra valdysena“ apima bendradarbiavimo procesus, kuriuose vienas kolektyvas dirba su kitu¹²⁴. Dažniausiai mokslininkai pokytį iš centrinio valdymo į valdyseną aiškina kaip institucinį pokytį¹²⁵. Bendra idėja ir šio termino vartojimo prasmė yra susijusi su tuo, jog nacionalinė valstybė ir jos teisėkūros galios nėra vieninteliai veikėjai ir procesai nusakantys piliečių ryšius su viešosiomis jėgomis/ valdžia (supranacionaliniai ir globalūs aktoriai taip pat yra svarbūs¹²⁶). Valdysenos perspektyva apima horizontaliųjų santykių kūrimą, įtraukiantįjį principą, kuriais remiantis valstybė suvokiama kaip bendradarbiaujanti, bet ne intervencinė¹²⁷.

¹²⁰ Ganzle, Stefan; Externalizing EU Governance and the European Neighbourhood policy: a framework for analysis; Presentation at the Conference “The EU as a Global actor” at Dalhousie University EU centre of excellence, May 5-6, 2008. P.6

¹²¹ Jan Kooiman analizavo valdomumo problemą, jis taip pat išskyrė interaktyviąją valdyseną, kai šioje perspektyvoje visuomenės yra valdomos per įvairių valdymo formų kombinaciją. Kooiman Jan, Governance and governmentability, in The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance (editor Stephen P.Osborne), Routledge:London and New York, 2010: 72-86

¹²² Somerville Peter, Multiscalarity and neighbourhood governance, Public policy and administration, 2011, 01 26(1): 81-105, PPA, p. 82

¹²³ Somerville Peter, op. cit. p. 82

¹²⁴ Somerville Peter, op.cit. p. 82

¹²⁵ Somerville Peter, op.cit. p. 83

¹²⁶ Cardwell James Paul, The common foreign and security policy of the European Union as a system of governance: The Euro-Mediterranean partnership, PhD, The University of Edinburg, 2008. P. 46

¹²⁷ Lavenex, Sandra; A Governance perspective on the European Neighbourhood policy: integration beyond conditionality? The study of the European neighbourhood policy:methodological, theoretical and empirical challenges, 25-26 October 2007, University of Nottingham. P.4

Globalioji/tarptautinė valdysena¹²⁸

Valdysena tarptautinėje kaip ir europinėje arenoje suvokiama kaip naujasis tarptautinės, europinės ar regioninės tvarkos formavimo ir reguliavimo¹²⁹ procesas arba naujieji problemų sprendimo būdai formuojant ir vystant inovatyvias partnerystes.

Kaip teigia Mathias Albert ir Tanja Kopp-Malek, „globaliosios ir europinės valdysenos konceptualizacijos...<>... siekia pakeisti westfalinę pasaulėžiūrą¹³⁰“. Tarptautinėje arenoje ši perspektyva aiškinama kada valdysena formuojasi, nes, viena vertus, individualiai valstybės galia mažėja kaip globalizacijos rezultatas ir kita vertus, siekiama kolektyviai išlaikyti valstybės galią prieš globalius veikėjus (dažniausiai globalias ekonomines organizacijas¹³¹).

Šiuose tyrimuose analizuojamos interakcijos tarp valstybių, multinacionalinių korporacijų, nevyriausybių, viršvalstybių ir kitų organizacijų siekiant kurti ir reguliuoti tam tikrus režimus, ar kolektyviai spręsti tarptautines problemas, kurti bendras taisykles, nes vieni patys veikėjai nėra pajėgūs spręsti problemas, reikia kurti tarptautines partnerystes¹³².

Kaip teigia mokslininkai, konceptualizuojant globaliosios ir tarptautinės valdysenos modelį aktyviai dalyvavo ir tarptautinės organizacijos. Vienas iš pirmųjų dokumentų buvo Jungtinių Tautų Organizacijos parengta programa „Rekonceptualizuojant valdyseną“ (angl. Reconceptualizing Governance¹³³). Kaip teigiama JTO programoje: „Valdysena apima visus metodus- gerus ir blogus- kuriuos visuomenės naudoja išskleidant galią ir valdant viešuosius resursus ir problemas¹³⁴“. Vienas iš svarbiausių valdysenos elementų, yra tai, kad valdymas nėra tik centrinės nacionalinės valstybės valdžios prerogatyva, kaip akcentuoja JTO, kuriant ir reguliuojant valdysenos procesus, juose dalyvauja ir privataus sektoriaus organizacijos, pilietinės visuomenės atstovai. 2001 metais Europos Komisija išleido baltąją knygą inicijuojant diskusiją dėl Europinės valdysenos. Šioje knygoje panašiai kaip ir JTO programoje valdysena

¹²⁸ Angliškai *Global/International Governance*

¹²⁹ Bartolini Stefano, *New modes of European governance: an introduction in New modes of governance in Europe. Governing in the shadow of hierarchy* (ed. Adrienne Heritier ir Martin Rhodes), Palgrave Macmillan, 2011: 1-19 Bartolini teigia, jog valdysenos perspektyvoje dėmesio ir analizės objektas yra veiklų reguliavimo būdai, ne-hierarchiniai, abipusiai priklausomi santykiai, problemų sprendimo stilius, skaidrumas ir konsensuso kūrimas (Spragia 2000).

¹³⁰ Albert Mathias, Kopp-Malek Tanja,; *The pragmatism of Global and European governance: emerging forms of the political ,beyond Westfalia‘*; *Millennium: Journal of International studies*, 2002 Vol.31, No. 3 P. 453-471

¹³¹ Albert Mathias, Kopp-Malek Tanja. Op. cit. P. 458

¹³² Torfing Jacob, Peters B.Guy, Pierre Jon, Sorensen Eva. *Interactive Governance. Advancing the paradigm*. Oxford University Press, 2012. P. 21

¹³³ *Reconceptualising Governance. Discussion paper 2. Management development and governance division, Bureau for policy and programme support. United Nations development programme, New York. January, 1997.* JTO pirmasis diskusijos dokumentas buvo publikuotas 1995 m. UNDP “Public Sector Management, Governance, and Sustainable Human Development”, kuriuo buvo siekiama vystyti tarptautinę diskusiją dėl valdysenos sampratos. Pirmojoje studijoje buvo akcentuota, jog valdysenos proceso veikėjai nėra išimtinai tik valstybės, nes ją formuoja taip pat ir privataus sektoriaus organizacijos, ir pilietinė visuomenė.

¹³⁴ *Reconceptualising Governance. Discussion paper 2. Management development and governance division, Bureau for policy and programme support. United Nations development programme, New York. January, 1997. P. 9* JTO išskiria tris valdysenos tipus: ekonominė valdysena, politinė valdysena ir administracinė valdysena. Op. cit. P. 10

apibrėžiama kaip bendras valdymo procesas, kuriame dalyvauja ne tik vyriausybės, bet ir kiti veikėjai (vietinės valdžios institucijos, regioniniai, pilietinės visuomenės organizacijos). Valdysenos terminą taip pat naudoja ir kitos tarptautinės organizacijos (OECD, Pasaulio bankas). Ir joms visoms būdingas bendras požiūris, jog globalioji kaip ir europinė politinė erdvė yra sudaryta iš tarpusavio sąveikos ne tik tarp suverenių vyriausybių, bet iš viso komplekso struktūrų, apimančių procesus ir santykius tarp viešųjų ir privačiųjų veikėjų¹³⁵.

Valdysenos terminas tarptautiniuose santykiuose dažnai yra siejamas su tarptautinio režimo koncepcija. Tarptautinėje kaip ir kitose perspektyvose, valdysena yra orientuota į savireguliacinio tinklo sukūrimą. Mokslininkai išskiria keletą elementų, būdų kuriais gali būti formuojamas globaliosios valdysenos tinklas:

- a) „Tradicinės bendradarbiavimo formos tarp valstybių- ad hoc ir į konkrečius klausimus, problemas orientuotų, ilgalaikių, taip pat labiau institucionalizuotų bendradarbiavimo formų per tarptautinius dvišalius ar daugiašalius režimus formavimas;
- b) formalųjų tarptautinių organizacijų kūrimo ir palaikymo procesas, siekiant spręsti specifines problemas;
- c) pusiau viešų reguliacinių struktūrų įsteigimas, kurias steigia privatūs veikėjai arba per viešąsias- privačias partnerystes¹³⁶.“

Tarptautinėje politikoje taip pat naudojamas ir funkcinės valdysenos terminas. Funkcinė valdysena tarptautinėje politikoje orientuota į konkrečias funkcijas, problemų sprendimą. Pavyzdžiui bendras problemas susijusias su aplinkosauga, tarptautinėmis ir ekonominėmis krizėmis ir kt. Globalioji valdysena geriausiai gali būti suvokiama kaip platus, dinamiškas interaktyvus sprendimų priėmimo procesas, kuris nuolat vystosi ir evoliucionuoja, siekiant reguliuoti socialines realybes¹³⁷. Globalioji valdysena taip pat apima ir normatyvinę dimensiją bei siejama su taisyklių kūrimu. Ganzle teigia, kad iš „, tarptautinių santykių perspektyvos valdysena gali būti suvokiama kaip taisyklių sistema visuose žmogiškosios veiklos lygmenyse¹³⁸. „Vis didėjantis pasauliniu mastu reikšmingų sprendimų priėmimo skaičius yra priimamas netradiciniu nacionalinių suverenių teisiniu būdu. Ši taisyklių produkcija dažnai yra nekonkurencinė ir nestabili ir yra paremta lanksčių tinklų<> , įtraukiančių įvairias viešojo reguliavimo agentūras, kai kada įtraukiami parlamentiniai ir administraciniai komitetai iš

¹³⁵ Albert Mathias, Kopp-Malek Tanja,; The pragmatism of Global and European governance: emerging forms of the political ,beyond Westfalia“; *Millennium: Journal of International studies*, 2002 Vol.31, No. 3: 453-471. P.461

¹³⁶ Albert Mathias, Kopp-Malek Tanja. Op.cit. P. 461

¹³⁷ Albert Mathias, Kopp-Malek Tanja. Op.cit. P. 462

¹³⁸ Albert Mathias, Kopp-Malek Tanja. Op. Cit. P. 463

¹³⁸ Ganzle Stefan, The EU's policy towards Russia: extending governance beyond borders? In *The boundaries of EU enlargement: finding place for neighbours* (ed. Joan deBardeleben), Palgrave Macmillan, 2008: 53-69. P.55

skirtingų šalių, ir pusiau valstybinės ir privačios organizacijos¹³⁹. „Globalioji valdysena yra globaliosios konstitucionalizacijos dalis¹⁴⁰“.

Europinė valdysena¹⁴¹

Europinė valdysena, siejant ją su Europos Sąjunga apibūdinama įvairiai: viršvalstybinė valdysena (viršvalstybinis reguliavimas), tarpvyriausybė valdysena, tinklinė valdysena, daugiapakopė valdysena¹⁴². Frank Schimmelfennig pateikia tokį europinės valdysenos apibrėžimą: „Kai kalbame apie „Europinę valdyseną“ dažniausia turime omenyje Europos Sąjungą, kuri produkuoja taisykles ir mechanizmus, reguliuojančius viešųjų ir privačių veikėjų elgseną įvairiose integruotos politikos srityse¹⁴³“. Europos Komisija teigia, jog valdysena reiškia taisykles, procesus ir elgseną, kurie veikia būdus kuriais ta galia ir yra įgyvendinama europiniu lygmeniu¹⁴⁴.

„Europos Sąjungos studijose valdysenos terminas buvo pradėtas naudoti aiškinant ES regioninę politiką 1980–aisiais ir 1990–aisiais, kada Europos Bendrija patvirtino Vieningos rinkos programą, vėliau valdysenos terminas taip pat naudotas aiškinant ES plėtros etapus (1995 ir 2004m.) bei analizuojant ES sąveikavimą su šalimis kandidatėmis¹⁴⁵“. Pasak Lavenex, „Europos Sąjungos studijose šis modelis yra priešingas tradiciniam Bendrijos metodui arba Mone integracijos modeliui. Kai pastarasis yra paremtas“ supranacionalizmo didinimu per bendros teisės kūrimą ir sąveikavimą tarp Komisijos, Ministrų Tarybos ir Parlamento, tuo tarpu valdysenos literatūra pabrėžia „minkštojo, silpnai-legalizuotų formų bendradarbiavimo per „formalių ir neformalių politinių tinklų ir agentūrų kūrimą“ (Heritier 2002; Tommel 2007). Panašiai ir Stefano Bartolini akcentuoja, jog ES suteikia inovatyvius sprendimų priėmimo būdus, neapsiribojant vien tik Bendrijos metodu, be jo dar egzistuoja gerosios praktikos stimuliacija, mokymasis¹⁴⁶ ir kt. Diedrichs, Reiners ir Wessels panašiai išskiria, jog valdysenos naujieji būdai pateikia inovatyvius ir eksperimentinius sprendimų priėmimo būdus, kurie

¹³⁹ Bartolini Stefano, New modes of European governance: an introduction in *New modes of governance in Europe. Governing in the shadow of hierarchy* (ed. Adrienne Heritier ir Martin Rhodes), Palgrave Macmillan, 2011: 1-19

¹⁴⁰ Albert Mathias, Kopp-Malek Tanja. Op. Cit. P. 466

¹⁴¹ Angliškai *European Governance*.

¹⁴² Albert Mathias, Kopp-Malek Tanja. Op.cit. P. 463

¹⁴³ Schimmelfennig Frank, EU external governance and europeanization beyond the EU; *The Oxford handbook of governance* (ed. David Levi-Faur), Oxford University Press, 2012: 656- 671

¹⁴⁴ Europos Komisija taip pat išskiria geros valdysenos terminą, kurį apima atvirumas, dalyvavimas, koherentiškumas, skaidrumas, atskaitomybė ir efektyvumas de la Porte Caroline, Pochet Philippe and Graham Room Belgium, Social benchmarking, policy making and new governance in the EU. *Journal of European social policy* 2001 11 (4): 291-307

¹⁴⁵ Ganzle Stefan, The EU's policy towards Russia: extending governance beyond borders? In *The boundaries of EU enlargement: finding place for neighbours* (ed. Joan deBardeleben), Palgrave Macmillan, 2008: 53-69. P.55

¹⁴⁶ Bartolini Stefano, New modes of European governance: an introduction in *New modes of governance in Europe. Governing in the shadow of hierarchy* (ed. Adrienne Heritier ir Martin Rhodes), Palgrave Macmillan, 2011: 1-19.

egzistuoja šalia ar netgi kai kuriais atvejais pakeičia klasikinį Bendrijos metodą¹⁴⁷. Šių mokslininkų valdysenos koncepcija apima socialinių ir politinių veikėjų „interakcijų ir koordinavimo būdus, kuriais siekiama priimti ir įgyvendinti kolektyviai įpareigojančius mechanizmus¹⁴⁸“.

Kaip ir kitose disciplinose tinklaveika užima svabią vietą Europinėje valdysenoje. „Acquis samprata transformuojama: integracija daugiau nebevyksta per teisę, bet per koordinavimą¹⁴⁹“. Pami Aalto teigia, jog tokiu būdu kuriamas kitoks Europos Sąjungos įvaizdis, svarbiais tampa ne vien formalūs bendradarbiavimo būdai, metamas iššūkis tradicinėms vestfalinėms suvereniteto koncepcijoms ir siūloma „daugiaperspetyvi ir netgi postmoderni Europinės politėjos vizija¹⁵⁰“. Europinei valdysenai taip pat priskiriamas daugiapakopis interakcijų procesas, ir sektorinis sąveikavimas.

ES išorinė valdysena¹⁵¹

Atskirose srityse ir disciplinose valdysenos sampratą mokslininkai apibrėžia skirtingai ir dažniausiai patys suformuluoja jos koncepciją labiausiai tinkamą pasirinkto objekto analizei. Analizuojant ES santykius su kaimynais Valdysenos modelis dažnai yra skirstomas į sunkiąją/kietąją (angl. hard) valdyseną ir lengvąją/minkštąją (angl. soft) valdyseną¹⁵². Kai kietoji valdysena vystoma per derybas, susitarimus, hierarchiją ir sąlygojimą, minkštoji siejama su socializuojančiais aspektais, kada ES apeliuoja į tam tikras normas ir taisykles. Pirmuoju atveju kaimyninės šalys apibūdinamos kaip objektai, kurių atžvilgiu vykdomi ES politiniai, normatyviniai perdavimai paremti ES *acquis*, vykstant hierarchiniam komandavimo procesui asimetrinės tarpusavio priklausomybės santykiuose. Antruoju- vyksta socializacijos procesas per tinklinių struktūrų kūrimą ir politikos koordinavimą. Sandra Lavenex akcentuoja, jog senojo hierarchinio „Bendrijos metodo“ atsisakymas ir tinklinio valdysenos modelio „adventas atvers naujas galimybės išorės santykiuose“. „Kaip kontrastas sąlygiškumui/sąlygojimui, paremtu ES hierarchija, kontraktiniais santykais ir <> vienašališkais politiniais transferais, tinklinės valdysenos stiprinimas trečiųjų šalių atžvilgiu įgalins naujos, funkcionalios, lanksčios integracijos principą per bendrą horizontalų politikos formavimą¹⁵³“. Jos požiūris atitinka minkštosios valdysenos koncepciją.

¹⁴⁷ Diedrichs Udo, Reiners Wulf, Wessels Wolfgang, New modes of governance. Policy developments and the hidden steps of EU integration in *New modes of governance in Europe. Governing in the shadow of hierarchy* (ed. Adrienne Heritier ir Martin Rhodes), Palgrave Macmillan, 2011: 19-44

¹⁴⁸ Diedrichs Udo, Reiners Wulf, Wessels Wolfgang. Op. cit. P. 19-44

¹⁴⁹ Lavenex, Sandra; 2007. Op. cit. P.4

¹⁵⁰ Aalto Pami, European Union and the making of a wider Northern Europe, Routledge, Taylor&Francis, London and New York, 2006. P.33

¹⁵¹ Angliškai *European external governance*

¹⁵² Bosse Giselle and Polglase-Korosteleva Elena, Changing Belarus?: The limits of EU Governance in Eastern Europe and the promise of partnership, *Cooperation and Conflict*, 2009 (44/2): 143-165. P. 146

¹⁵³ Lavenex, Sandra. Op. cit. 2007. P.3

Lavenex išskiria esminius skirtumus tarp hierarchinio valdymo būdo ir valdysenos modelio. Remiantis Lavenex tipologija valdysenos modeliui būdingas daugialygis ar daugiapakopis, policentrinis, transvyriausybiniis ir transnacionalinis bendradarbiavimas, siekiant įtraukti įvairius veikėjus- agentūras, valstybinius ir privačius. Valdysenos perspektyva yra orientuota į procesą, kuriam būdingi horizontalaus sąveikavimo ir savanoriško dalyvavimo aspektai. Šiuose procesuose siekiama kurti bendrus standartus, taisykles ir bendras politikas. Tai yra priešinga hierarchiniam/centristiniam modeliui, kai ES teisė, taisyklės, normos yra primetamos trečiosioms šalims be didesnės galimybės derėtis. Šiuo būdu vyrauja ES „vienašališkumas“ santykiuose su kaimynais ir galios asimetrija, vyksta vertikalus komandavimo procesas¹⁵⁴.

Schimmelfennig teigia, jog Europos Sąjunga projektuoja savo pačios reguliacinį modelį, institucijas ir valdysenos taisykles už ES ribų ir tai daro institucionalizuotų formų koordinuotais veiksmais, siekiant kolektyviai įpareigojančių susitarimų¹⁵⁵. Jis panašiai kaip ir Lavenex, pažymi, jog Europos Sąjungos proaktyvi politika santykiuose su trečiomis šalimis yra paremta ir sąlygojimo politika, ir socializacijos instrumentais¹⁵⁶. Panašiai teigia ir Tanja A.Borzel, jog ES siekia eksportuoti savo valdysenos modelį trečiosioms šalims, kurios nėra kandidatės narystei ES¹⁵⁷. Borzel kaip ir kiti mokslininkai klausia kokie galimi valdysenos būdai, nes ES, nors ir siekia transportuoti *acquis*, tačiau nėra pajėgi jų primesti hierarchiškai. Valdysena apibūdinama kaip nehierarchiniai metodai, bet suvokiama kaip koordinavimo procesai ir struktūros, kurie įtraukia ne- valstybinius veikėjus (nevalstybines organizacijas ar privačias firmas¹⁵⁸). Borzel, kaip ir kiti mokslininkai, taip pat išskiria hierarchinį ir ne-hierarchinius valdysenos būdus.

Daugiašališkumo dimensija

Valdysenos modelis ES išorės santykiuose fokusuojasi į bendradarbiavimo procesus į juos įtraukiant įvairius veikėjus pradėdant nuo viršvalstybinių, nacionalinių, sub-nacionalinių ir pilietinės visuomenės atstovų. Pagal būdingus požymius galima atrasti esminių analogijų su dimensionalizmo, naujojo regionalizmo studijomis. Analogijos susijusios su panašiu požiūriu į tinklaveiką, „įtraukimo elementą“, valstybės suvereniteto koncepcijos kaitą ir postmodernizmą. XX a. paskutiniame dešimtmetyje regionalizmas buvo įtakotas decentralizacijos, įvykusios

¹⁵⁴ Lavenex, Sandra. 2007. Op. cit. P.5-6

¹⁵⁵ Schimmelfennig Frank, EU external governance and europeanization beyond the EU; *The Oxford handbook of governance* (ed. David Levi-Faur), Oxford University Press, 2012: 656- 671

¹⁵⁶ Schimmelfennig Frank, europeanization beyond Europe, *Living Reviews in European governance* Vol 4 2009 No.3: 1-22 Mokslininkas išskiria ES tiesioginius ir netiesioginius poveikio trečiosioms šalims mechanizmus ir akcentuoja, jog sėkmingas ES poveikis gali vykti ne tik sąlygojimo politikos būdu, bet ir per socializaciją (transnacionalinę), tiesioginius kontaktus su politinėmis partijomis, privačiomis firmomis, interesų grupėmis, NVO, regioninėmis organizacijomis.

¹⁵⁷ Borzel Tanja A., Drawing closer to Europe. New modes of governance and accession in *New modes of governance in Europe. Governing in the shadow of hierarchy* (ed. Adrienne Heritier ir Martin Rhodes), Palgrave Macmillan, 2011: 75-103

¹⁵⁸ Borzel Tanja A. Op.cit. P.78

tarptautinėje sistemoje ir superjėgų „pasitraukimo“ iš daugelio regionų.¹⁵⁹ Tad šiuo požiūriu tarptautinė „hierarchija“, kuri gali būti apibrėžiama per didžiųjų valstybių diktatą, didžia dalimi sumažėjo arba visai išnyko ir prasidėjo „naujojo regionalizmo“ bumai. Louise Fawcett, aprašiusi regionalizmo istoriją, regionalizmą apibūdino kaip politiką ar projektą kai valstybės ir ne- valstybiniai aktoriai bendradarbiauja ir turi koordinuotą strategiją konkrečiame regione.¹⁶⁰

Europos kaimynystės regioninio bendradarbiavimo studijos šalia minkštojo regionalizmo naudoja ir dimensionalizmo terminą, kuris priskiriamas regionalistų darbams. Būtent dimensionalizmo teoretizavimo kūrėjai pabrėžia post-suverenistinius procesus, decentralizaciją ir tinklinį regionalizmą, kuriam būdinga autonomija, horizontalus bendradarbiavimas, santykiai yra mažiau formalūs, lankstesni.¹⁶¹

Tad lyginant šiuos du analitinius modelius- valdyseną ir dimensionalizmą kaip „naujojo regionalizmo formą- atrandamos esminės analogijos pagal horizontalų bendradarbiavimą, tinklaveiką, autonomiją ir decentralizuotą valdymo-bendradarbiavimo būdą, kuris priešpriešinamas senajai hierarchinei, formaliais vertikaliais santykiais grįstai sąveikavimo formai. Decentralizuotos valdysenos sistemos kūrimas regione įgalina įvairių regioninių ir vietinių aktorių dalyvavimą¹⁶². Tačiau esminis skirtumas yra tas, jog „valdysenos“ sistemoje bendradarbiavimas gali vykti ir dvišale, ir daugiašale forma, kai tuo tarpu dimensionalizmas fokusuoja dėmesį į regioninį bendradarbiavimą, multilateralizmo kūrimą konkrečioje regioninėje erdvėje įtraukiant visus tame regione veikiančius aktorius.

Kitas svarbus valdysenos modelio elementas yra sektorinis bendradarbiavimas, kuris įgalina kaimynystės santykius nagrinėti pagal atskirus sektorius: energetikos, užsienio ir saugumo politikos, migracijos, aplinkosaugos ir kt. Nors dimensionalizmas ir regionalizmas taip pat išskiria sektorinio bendradarbiavimo svarbą, tačiau šis elementas kur kas dažniau siejamas su valdysenos modeliu, dėl to, kad Europos Sąjungos vidinėje sistemoje skirtinguose sektoriuose atskiros ES institucijos turi nevienodus įgaliojimus ir būtent todėl atskirų ES politinių sričių pažanga ar valdymas supranacionalizmo link, t.y. integracijos „gylis“ yra skirtingas. Būtent dėl šios priežasties dauguma europiečių savo monografijas struktūruoja pagal sektorinio bendradarbiavimo sritis. Kadangi valdysenos terminas atėjo iš ES vidinių studijų panaši tendencija pastebima ir Europos kaimynystės politikos analizėje.

¹⁵⁹ Buzan Barry, *Žmonės, valstybės ir baimė*, Eugrimas:Vilnius, 1997

¹⁶⁰ Fawcett Louise, *Exploring regional domains: a comparative history of regionalism*, *International Affairs*, 2004 80/3: 429-446. P.434

¹⁶¹ Makarychev Andrey S., *Europe's 'dimensionalism' and Poland's 'marginality strategy'*, *Where the north meets the East, Cooperation and conflict*, Vol.39 (3), 2004: 299-315

¹⁶² Browning S.Christopher and Joenniemi Pertti, *The European neighbourhood policy and why the Northern dimension matters*, in *The Boundaries of EU Enlargement* (ed. Joan DeBardeleben). Palgrave Macmillan, 2008: 33-53 P.43

Ganzle teigia, jog išorinės valdysenos terminas gali būti klaidinantis ir dėl to jis verčiau linkęs vartoti „ES valdysenos eksternalizacija“, kuri nusako, jog ES linkusi eksportuoti/perkelti savo vidinio valdymo modelį į artimiausią išorę¹⁶³. „Sektoriniame lygmenyje EKP gali būti konceptualizuojama kaip ES vidinių politikų išorinė dimensija arba išplėstas sektorinės politikos režimas ir paprastai išorinė dimensija reflektuoja tuos sąveikavimo būdus, kurie dominuoja tos srities vidiniuose politikos priėmimo procesuose¹⁶⁴.“ Kitaip tariant Europos Sąjunga siekia reprodukuoti konkretaus ES vidinio sektoriaus formas į tokį pat išorės sektorių. Tačiau ES vidinėje sistemoje visi procesai vyksta „efektyvaus multilateralizmo“ t.y. daugiašalio sąveikavimo/derybų būdu. Tuo tarpu kaimynystės politikos dvišalis ES- kaimynų santykių elementas yra labai svarbus ir dažnai svarbesnis negu daugiašalis, nors ES siekia stiprinti „efektyvaus multilateralizmo“ instrumentus¹⁶⁵. Remiantis šiomis abiem formomis ir sąveikavimo būdais šioje disertacijoje yra formuojama trinarė dimensinė matrica, kuri konceptualizuos ES kaimynystės politikos tyrimą.

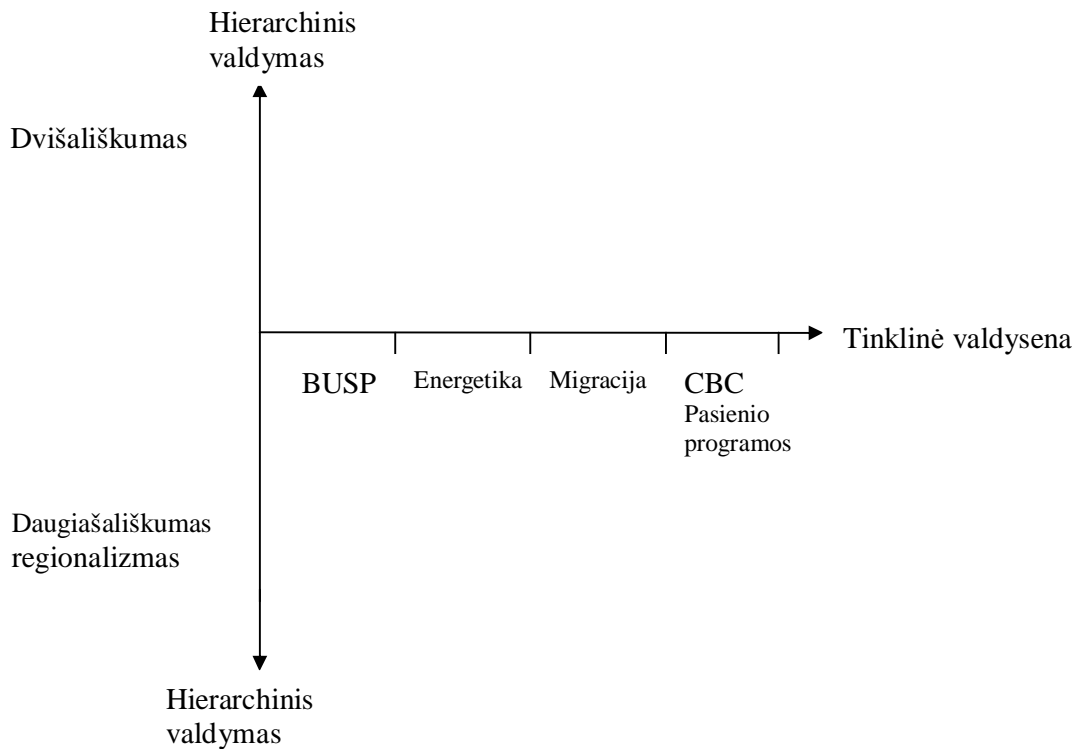
Dimensionalیزmo studijos gali būti naudingos papildant „valdysenos“ modelį regionalizmo/multilateralizmo dimensija ir remiantis dimensijomis- hierarchija- tinklaveika, dvišališkumas- regionalizmas/daugiašališkumas yra formuojama trinarė matrica, kuria remiantis siūloma nagrinėti atskirus kaimynystės politikos sektorius.

Europos Sąjungos bei atskirų jos aktorių sąveikavimas su kaimynais vyksta įvairiomis formomis: dvišaliu, daugiašaliu, aukščiausių ir žemesniųjų pareigūnų lygmeniu, taip pat bendradarbiaujama su pilietinės visuomenės organizacijomis, siekiama jas įtraukti į bendrus kaimynystės „valdysenos“ procesus. Šiame tyrime valdysena suvokiama kaip mišri sistema, kurioje sąveikavimas vyksta tiek hierarchiniu būdu, tiek ir kuriant sektorines tinklaveikos struktūras. Ši trinarė dimensinė matrica padės aiškiau struktūruoti ir konceptualizuoti ES sąveikavimo su kaimynais būdus atkreipiant dėmesį į tai kuriame sektoriuje, kodėl ir kokiomis formomis vyksta bendradarbiavimas, bei kaip tai atliepia išdavoms ir tolesniam kaimynystės politikos formavimui.

¹⁶³ Ganzle, Stefan; Externalizing EU Governance and the European Neighbourhood policy: a framework for analysis; Presentation at the Conference “The EU as a Global actor” at Dalhousie University EU centre of excellence, May 5-6, 2008, p.6 <http://euce.dal.ca/Files/Ganzle.pdf> Žiūrėta 2010 05 13

¹⁶⁴ Lavenex, Sandra, 2007. Op. cit. P.9

¹⁶⁵ Jorgensen Knud Erik, A multilateralist role for the EU? In Ole Elgstrom and Michael Smith (editors) *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*, London and NewYork: Routledge, Taylor&Francis group, 2006: 30-46.

3 Pav. Trinarė dimensinė matrica

Sudaryta autorės

Svarbūs klausimai, kuriuos kelia ir kiti mokslininkai yra koks sąveikos su kaimynais dažnis remiantis dvišaliu, daugiašaliu, hierarchiniu ar tinklaveikos kūrimu; „...kokiomis sąlygomis gali formotis valdysenos modelis, kokie yra skirtumai skirtinguose sektoriuose ir šalyse, ir kokiomis sąlygomis politiniai tinklai veikia iš tiesų kaip valdysenos struktūra, kaip jie yra susiję su kitų sąveikų modeliais¹⁶⁶“.

¹⁶⁶ Lavenex, Sandra. 2007. Op. cit. P.6-7

5 Lentelė ES išorės valdysenos formavimo ir reguliavimo būdai

<i>ES išorės valdysena</i>	<i>Hierarchija</i>	<i>Tinklaveika</i>
<i>Tarpusavio santykių pobūdis</i>	Vertikalus; aukščiausio lygmens pareigūnų bendradarbiavimas Sąlygojimo politika	Horizontalus; transnacionaliniai, tarpvalstybiniai santykiai, daugiapakopiai, tarpsektoriniai
<i>Legalizacija: taisyklės</i>	ES <i>acquis communautaire</i> taisyklių, standartų, normų perkėlimas	Bendrų taisyklių, normų kūrimas, tarptautinės ir ES taisyklės
<i>Institucionalizacija</i>	Formali, formalių struktūrų kūrimas Griežtai centralizuota Konvencinės sutartys	Formali ir neformali, politinių tinklų kūrimas Nekonvencinis bendradarbiavimas
<i>Monitoringo mechanizmas</i>	Teisinės institucijos Įsipareigojimas ES viršvalstybinei teisei	Politinis monitoringas Politinis įsipareigojimas
<i>Sąveikavimo, taisyklių ekspansijos mechanizmai</i>	Harmonizacija	Koordinavimas

Sudaryta remiantis¹⁶⁷ Sandra Lavenex, Frank Schimmelfennig (2009); Sandra Lavenex, Dirk Lehmkuhl, Nicole Wichmann (2009).

Pati Lavenex didžia dalimi propaguojanti ir tirianti tinklaveikos valdyseną teigia, kad realybėje tiek hierarchinis modelis kaip ir tinklinės valdysenos modelis gali būti transformuojami, o taip pat daug kas priklauso nuo valdymo pajėgumų partnerinėse šalyse¹⁶⁸, be to, kaip teigia mokslininkai, „nereikia painoti idealiųjų tipų su empirinės realybės kompleksišku¹⁶⁹“. Stoker pažymi, jog valdysena gal pasitarnauti kaip kompleksinės realybės žemėlapis, kuris yra specifinis laikui ir vietai¹⁷⁰. Įtakoiant Lavenex, Schimmelfennig (2009) ir kitiems mokslininkams, išskiriami hierarchinio ir tinklinės valdysenos būdai ir jiems būdingi požymiai. Lavenex, Schimmelfennig (2009), Lavenex, Lehmkuhl ir Wichmann (2009) taip pat išskyrė

¹⁶⁷ Sandra Lavenex, Dirk Lehmkuhl, Nicole Wichmann, Modes of external governance: a cross-national and cross-sectoral comparison; *Journal of European Public policy* 16:6 September 2009: 813-833 ; Sandra Lavenex, Frank Schimmelfennig; EU rules beyond EU borders: theorizing external governance in European politics; *Journal of European Public policy* 16:6 September 2009: 791-812

¹⁶⁸ Lavenex, Sandra. 2007. Op. cit. P.9-10

¹⁶⁹ Sandra Lavenex, Dirk Lehmkuhl, Nicole Wichmann, Modes of external governance: a cross-national and cross-sectoral comparison; *Journal of European Public policy* 16:6 September 2009:813-833.

¹⁷⁰ Stoker Gerry, Governance as theory: five propositions; *ISSJ* 155/1998 UNESCO:17-28. P. 26

hierarchijos ir tinklaveikos kaip ES išorės valdysenos būdus. Schimmelfennig ES išorės valdyseną tapatina su europeizacija¹⁷¹, kuria ES siekia transformatyvaus pokyčio santykiuose su trečiomis šalimis.

Valdysena suvokiama kaip Europos valdymo būdas, kada neformalios struktūros randasi šalia ir tarp hierarchijos¹⁷². Šiuo požiūriu valdysena suvokiama kaip tarpinė (vidurinė) grandis Zurn koontinume arba „bendra valdysena“ pagal Kooiman. Atskiriant hierarchinius ir ne-hierarchinius interakcinius būdus mokslininkai siūlo atkreipti dėmesį į galios ir kompetencijų dispersiją¹⁷³, legalizacijos, institucionalizacijos laipsnius, monitoringo mechanizmą. Valdyseną galima laikyti kaip tam tikra struktūrą, apimančią įvairias sąveikavimo, politikos kūrimo ir įgyvendinimo formas, bei kuria remiantis galima sekti tų formų dinamiką ir slinktis.

Valdysenos santykis su tradicinėmis tarptautinių santykių teorijomis

Svarbus klausimas yra kokiomis teorinėmis prielaidomis yra paremtas šis „valdysenos“ modelis? Thierry Balsacq išskiria tris valdysenos teorijas: institucionalizmą, konstruktyvizmą ir politinių instrumentų analizę, kai kiekviena iš jų į valdyseną žiūri iš skirtingų perspektyvų¹⁷⁴.

Realizmo tarptautinėje perspektyvoje tarptautinė sistema suvokiama kaip anarchija, kurioje pagrindiniai veikėjai yra nacionalinės valstybės. Valdysenos teorinė perspektyva siūlo tam tikrą posūkį nuo tradicinių realistinių ar tarpvyriausybinių teorinių postulatų. Viena vertus valdysena neneigia valstybių didelės svarbos, tačiau atkreipia dėmesį ir į kitus svarbius veikėjus (globalius ekonominius, finansinius ir kt.), tarpusavio sąveikos procesus ir bendrus probleminius tarptautinius procesus. Valdysenos perspektyvoje galia siejama su tarpusavio priklausomybe, nes ten kur ji yra vidutinė ir didelė formuojasi sąlygos valdysenos susikūrimui. Taigi, tarptautinių santykių perspektyvoje anarchiją keičia bendros valdysenos procesas, siekiant suvaldyti tarpusavio priklausomybės situacijas ar kitas bendras problemas. Realizmo teorinė prieiga valdysenos perspektyvai yra svarbi kaip atskaitos taškas, ar kitaip tariant tai, kam yra priešpriešinama valdysena. Valdysena, nors ir skirtingai suvokiama atskirų disciplinų ribose, tačiau jai būdingas bendras požymis- orientacija į procesą, interakcijas. Tuo tarpu realistai

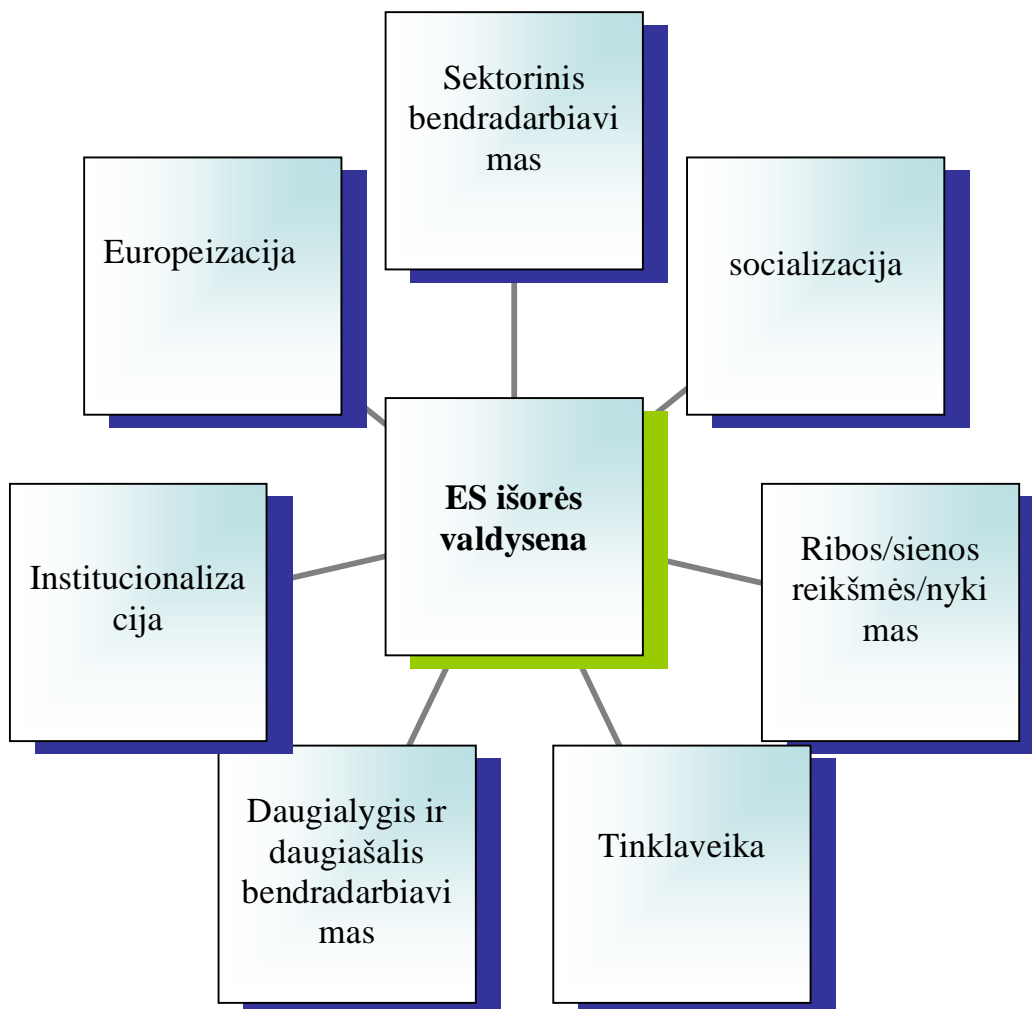
¹⁷¹ Schimmelfennig Frank, EU external governance and europeanization beyond the EU; *The Oxford handbook of governance* (ed. David Levi-Faur), 2012: 656- 671

¹⁷² Filtenborg Sicard Mette, Ganzle Stefan, Johansson Elisabeth, An alternative theoretical approach to EU foreign policy: ‚network governance‘ and the case of the Northern dimension Initiative, *Cooperation and Conflict*, 2002 Vol.37(4):387-407 P. 393

¹⁷³ Filtenborg Sicard Mette, Ganzle Stefan, Johansson Elisabeth. Op. cit. P. 394

¹⁷⁴ Balsacq Thierry teigia, jog valdysenos terminui teorines šaknis suteikė Michael Foucault (1980) savo koncepte valdomumas (angl.Governmentality). Balsacq Thierry, The frontiers of governance: understanding the external dimension of EU Justice and home affairs“ in *The external dimension of EU justice and home affairs. Governance, neighbours, security* (ed. Thierry Balsacq), Palgrave Macmillan, 2009: 1-34

dažnai konstruktivistų ir kitų yra kritikuojami už tai, kad nesuteikia procesui jokios didesnės reikšmės.

4 Pav. ES išorės valdysenos sandara

Sudaryta autorės

Šiuo požiūriu dėl orientacijos į procesą, taip pat suteikiant didelę reikšmę socializacijai, socialiniams, politiniams tinklams, sienos/ribos įvairioms reikšmėms¹⁷⁵, „Kito“ apibrėžimui¹⁷⁶, nuolatiniam tarpusavio sąveikos procesui ir pokyčių- valdysena yra artimesnė konstruktyvizmo ir institucionalizmo teorinėms mokykloms, kurių ryšiai su valdysena yra plačiau plėtojami tolesniuose šios dalies skyriuose. Lavenex, Lehmkuhl ir Wichmann pažymi, jog Europos išorės

¹⁷⁵ Lavenex, Sandra, 2007. Op. cit. P.3

¹⁷⁶ Elena Korosteleva teigia, jog ES išorės valdysenos perspektyvoje yra svarbi “Kitoniškumo” praktika, kada “Kitas” konstruojamas ar siejamas su tam tikra grėsme, “Kitas” kaip pažeidžiantis universalius principus, “Kitas” svarbus išskiriant “Savo” pranašumą. Korosteleva Elena, The European Union and it’s eastern neighbours. Towards a more ambitious partnership? Routledge: London and New York, 2011. P. 58.

valdysenos samprata daugiausiai yra skolinga institucionalistams, kurie orientuojasi į institucionalizuotas formas, institucionalizacijos procesus, kuriais yra koordinuojama tarpusavio priklausomybė¹⁷⁷. Valdysena yra vienas iš svarbiausių konceptų ir turbūt, kad viena iš svarbiausių neo-institucionalizmo pakilimo socialiniuose moksluose manifestacijų¹⁷⁸.

Taigi, valdysenos modelis apimantis socializacijos, europeizacijos, daugialygio, daugia-sektorinio bendradarbiavimo su kaimynais formas leidžia tirti ES kaimynystės reiškinių atkreipiant dėmesį į hierarchinį ir tinklaveikos sąveikavimo būdus, įvairių veikėjų dalyvavimą bendrose veiklose ir išorės veikėjų galimybes dalyvauti atskirose ES politinėse srityse ir agentūrose. Valdysena tiria sąveikavimo, interakcijų ir reguliavimo būdus, priimant kolektyvinius sprendimus ir juos įgyvendinant. Valdysenos pritaikymas ES išorės politikoje yra naudingas tuo požiūriu, jog leidžia alternatyviai tirti ES taisyklių ir institucinių mechanizmų ekspansijos būdus.

1.2.2 Tarptautinis institucionalizmas ir institucionalizacija

Suomijos Turku universiteto profesorius Hannu Nurmi tyrinėjantis racionalią elgseną ir institucinį dizainą padarė išvadą, jog „dauguma institucijų pasaulyje yra sukonstruotos pagal intuiciją, praeities patirtį ar paprasčiausią nuojautą“¹⁷⁹.

Valdysenos modelis kaip nauja siūloma ES santykių su kaimynais alternatyva formuoja institucionalistinį požiūrį į Europos integracijos sienų ekspansiją, plėtimą, ryšį tarp „ES vidinių politikų ir jų išorinių dimensijų“¹⁸⁰. Kiti mokslininkai (Ganzle, 2008) kaip ir Lavenex analizuodami ES santykius su kaimynais remiasi institucionalizmo teorinėmis prielaidomis. Ganzle lygindamas išorinės valdysenos modelį su Schimmelfennig „išorinės paskatos/stimulo“ modeliu, kuris paremtas teiginiu, jog ES siekia transformatyvaus pokyčio partnerėse šalyse, nors ir nesiūlant „narystės morkos“ sako, kad yra du esminiai teiginiai paremti ontologiškai skirtingomis prielaidomis¹⁸¹. „Pirmoji ta, kad racionalūs aktoriai remiasi „padarinio logika“ paremta kaštų-naudos kalkuliavimu, ir antra- aktoriai gali remtis kognityvine „tinkamumo logika“ ir yra „vedami kolektyvinės savivokos dėl tinkamos elgsenos pagal nustatytas taisykles

¹⁷⁷ Sandra Lavenex, Dirk Lehmkuhl, Nicole Wichmann, Modes of external governance: a cross-national and cross-sectoral comparison; *Journal of European Public Policy* 16:6 September 2009:813-833

¹⁷⁸ Levi-Faur David, From „big government“ to „big governance“? *The Oxford handbook of governance* (ed. David Levi-Faur), 2012: 3-18.

¹⁷⁹ Nurmi Hannu, *Rational Behaviour and the design of institutions: Concepts, theories and Models*, Edward Elgar: Cheltenham, Northampton, 1998: 192

¹⁸⁰ Lavenex, Sandra; A Governance perspective on the European Neighbourhood policy: integration beyond conditionality? The study of the European neighbourhood policy: methodological, theoretical and empirical challenges, 25-26 October 2007, University of Nottingham. P.3

¹⁸¹ Ganzle, Stefan; Externalizing EU Governance and the European Neighbourhood policy: a framework for analysis; Presentation at the Conference “The EU as a Global actor” at Dalhousie University EU centre of excellence, May 5-6, 2008. P.7

ir normas¹⁸². Barbe, Costa, Herranz, Nogues-Johansson, Natorski, Sabuite (2009) savo bendrame tyrime, nors ir akcentuoja „politinės konvergencijos“ skirtingumą nuo europeizacijos ir valdysenos, tačiau remiasi panašiais teiginiais. Jie teigia, jog iniciatyvų struktūra-konvergencijos procesas vyksta dėl abiejų pusių (ES ir kaimyno) interesų, kadangi valstybės apskaičiuoja ar joms apsimoka perimti išorėje pripažintas normas ir taisykles, ir šiuo atveju yra išskiriamas naudos-kaštų kalkuliavimas, paremtas racionalaus pasirinkimo institucionalizmu. Antra, autoriai išskiria, jog taip pat yra svarbus bendras suvokimas dėl legitimumo, kuris, pasak autorių, yra paremtas konstruktyvistiniais metodais, teigiant, jog sąveikavimas yra ne tiktai derybos, bet ir mokymosi procesas, kuriame kiekvienas gali naudoti socializacijos instrumentus siekiant įkalbėti kitus, čia taip pat svarbus identifikacijos su ES laipsnis. Trečia, yra svarbi vidinė ES darna- ES egzistuojantys legalūs instrumentai, praktikos, struktūros, išipareigojimai. Jeigu ES aktoriai yra susitarę ir išipareigoję dėl konkretaus klausimo, ar sprendimo būdo, jį lengviau priims ir kaimynai. Taigi, tai priklauso nuo to kaip plačiai yra paplitęs ir pripažįstamas ES¹⁸³.

Europos Sąjungos santykius su kaimynais konceptualizuojantys moksliniai tyrimai, taikantys valdysenos modelį, iš esmės remiasi dviem institucionalizmo mokyklomis, t.y. racionalaus pasirinkimo institucionalizmu ir sociologiniu (arba konstruktyvistiniu) institucionalizmu.

Sven Steinmo teigia, jog „institucinė teorija yra tokia pat sena kaip ir politikos studijos. Nuo Platono ir Aristotelio iki Locko, Hobso ir James Madisono seniai buvo suvokiama politinių institucijų svarba struktūruojant politinę elgseną¹⁸⁴. Dažniausiai institucijos yra apibūdinamos kaip taisyklės¹⁸⁵.“ Tarp institucionalistų yra bendras sutarimas, jog institucijas jie visi mato kaip taisykles, kurios struktūruoja elgseną¹⁸⁶.

Institucijos ir taisyklės

Valdysena remiasi tuo, kad turi būti sukurta taisyklių sistema, kuri reguliuotų veikėjų tarpusavio komunikavimą, koordinavimą, kooperavimąsi ir taip pat suteiktų legitimumą jų veikloms ir išėjai¹⁸⁷. Mokslininkai teigia, jog „*taisyklės nusako tinkamą elgseną konkrečioje aplinkoje, situacijoje ir dėl to yra kolektyviniai požymiai. Procedūros yra tos taisyklės, kurios*

¹⁸² March ir Olsen, 1996 in Ganzle, Stefan; Externalizing EU Governance and the European Neighbourhood policy: a framework for analysis; Presentation at the Conference “The EU as a Global actor” at Dalhousie University EU centre of excellence, May 5-6, 2008. P. 7

¹⁸³ Barbe Esther, Costa Oriol, Herranz Anna, Nogues-Johansson Elisabeth, Natorski Michael, Sabuite A.Maria; Drawing the neighbours closer...to what?: explaining emerging patterns of policy convergence between the EU and its neighbours, *Cooperation and Conflict*, 2009 /44:378-399. P. 386-387

¹⁸⁴ Steinmo Sven, Historical Institutionalism in approaches and methodologies in the social sciences: a pluralist perspective (editors Donatella Della Porta and Michael Keating): Cambridge University Press, 2008: 118-138

¹⁸⁵ Steinmo Sven. Op. cit. P. 118-138

¹⁸⁶ Steinmo Sven. Op. cit.

¹⁸⁷ Ganzle, Stefan. 2008. Op. cit. P.6

determinuoja veikėjų ir organizacijų kuriamas visas kitas taisyklės¹⁸⁸“. Alec Stone Sweet, Neil Fligstein ir Wayne Sandholtz teigia, kad taisyklės gali varijuoti atsižvelgiant į tris dimensijas: nuostatos tikslumą (kaip tiksliai apibrėžiama nuostata, ar paliekama interpretacijos laisvė), formalumą (gali varijuoti pagal tai kiek jos yra formalios, ar priimtos pagal nustatytas procedūras ir tų pripažintų organų, kurie turi autoritetą toje erdvėje) ir autoritetą/griežtumą (normatyvinis taisyklių „svoris“, ar tos taisyklės sustiprintos bausmių mechanizmais¹⁸⁹). Michael E. Smith pabrėžia normų svarbą dėl įvairių priežasčių, viena iš jų yra jų įtaka valstybių elgsenai¹⁹⁰. Jis teigia, kad liberalūs metodai, nors ir paaiškina ryšį tarp demokratinų vyriausybių, tarpusavio priklausomybės ir institucionalizuoto bendradarbiavimo, tačiau nebegali paaiškinti „kokie yra normų šaltiniai, kaip normos keičiamos ir kodėl normos išsivysto vienose srityse, bet kitose- ne.<>... ir neaiškina konkrečių mechanizmų ir procesų kaip institucinis bendradarbiavimas įvyksta¹⁹¹“. Šiuo atveju valdysena gali pasitarnauti tuo būdu, kad ja remiantis galima tirti bendradarbiavimo, sąveikavimo formas ir būdus bei nustatyti ryšį tarp institucionalizacijos ir paprasčiausio tarptautinio bendradarbiavimo. Smith taip pat teigia, jog svarbus yra pokyčio aspektas, jo požiūriu reikia siekti paaiškinti kaip formuojama institucija, „kaip ji tampa institucija arba kaip jos normos adaptuojamos viena su kita ir jų platesnėje aplinkoje bėgant laikui¹⁹²“. Jis fokusuojasi į institucinį pokytį, institucionalizacijos procesą.

Institucionalizmas

Institucionalizmas akcentuoja institucijų svarbą, tačiau skirtingos institucionalizmo mokyklos nevienodai apibrėžia institucijų vaidmenis. Racionalaus pasirinkimo institucionalizmas buvo inspiruotas Amerikos Kongreso elgsenos tyrimo¹⁹³. Ši institucionalizmo mokykla teigia, jog tarptautinės organizacijos sukurtos tam, jog padėtų valstybėms efektyviai pasiekti savo interesus¹⁹⁴. Racionalus institucionalizmas akcentuoja, jog santykiai tarp institucijų ir individų/politinių aktorių tiriami per naudos maksimizavimo prizmę taip vadinamą „kalkuliavimo metodą“ (angl. calculus approach). Institucijos suvokiamos kaip bendros naudos rezultatas siekiant sumažinti transakcijų kaštus, o pati institucija sukurama tik tuo atveju, jeigu

¹⁸⁸ Sweet Stone Alec, Fligstein Neil, Sandholtz Wayne; The institutionalization of European space in *The institutionalization of Europe* (ed. Alec Stone Sweet, Wayne Sandholtz, Neil Fligstein), Oxford University press, Oxford, 2001: 1-28. P.6

¹⁸⁹ Sweet Stone Alec, Fligstein Neil, Sandholtz Wayne. Op.cit. P.9-7

¹⁹⁰ Smith E.Michael, Europe's foreign and security policy: the institutionalization of cooperation, Cambridge University press, New York, 2004. P. 25

¹⁹¹ Smith E.Michael. Op.cit. P. 25

¹⁹² Smith E.Michael, Europe's foreign and security policy: the institutionalization of cooperation, Cambridge University press, New York, 2004. P.26

¹⁹³ Hall Peter A., Taylor Rosemary C.R., Political science and three new institutionalisms, *Political studies*, 1996, XLIV: 936-957, Blackwell publishers, Oxford, Cambridge. P. 942

¹⁹⁴ Schimmelfennig Frank, Sedelmeier Ulrich, The politics of EU enlargement: theoretical and comparative perspectives in *The politics of European Union enlargement: theoretical approaches* (ed. Frank Schimmelfennig ir Ulrich Sedelmeier), Taylor&Francis e library, 2005: 3-30. P. 10

jos nauda didesnė negu, kad ji nebūtų sukurta¹⁹⁵. Tarp politinių veikėjų vyksta strateginė sąveika determinuojanti politinius rezultatus. Hall ir Taylor pažymi, jog strateginiai apskaičiavimai vykdomi kalkuliuojant ne tik savo naudą, bet apskaičiuojant/įvertinant ir kito potencialią elgseną, kai institucijos struktūruoja sąveikas tarp politinių veikėjų ir parodo galimą naudą iš šios sąveikos. Politiniai veikėjai įkuria instituciją siekiant realizuoti potencialią naudą/vertybę, institucinio kūrimo procesas susijęs su savanorišku susitarimu tarp partnerių ir institucija sukuriama dėl to, jog teikia didesnę naudą lyginant su kitomis alternatyvomis¹⁹⁶. „Racionalus institucionalizmas pabrėžia, jog agentai yra racionalūs, orientuoti į tikslą ir tikslo siekiantys. Jie per strategines derybas, naudodami savo resursus, siekia maksimizuoti naudą“¹⁹⁷

Taigi, „*racionalus institucionalizmas akcentuoja racionalių, materialių interesų svarbą ir remiasi naudos-kaštų kalkuliavimu, <tuomet tarp konstruktyvistinio institucionalizmas> teigia, jog institucijos gali keisti aktorių identitetus ir interesus.<> Sociologinio arba konstruktyvistinio institucionalizmo perspektyvoje institucijos suteikia teisėms ir įsipareigojimams prasmę/reikšmes, kurios nustato jų socialinius vaidmenis...¹⁹⁸*“. Naujasis sociologinis institucionalizmas yra paremtas kultūriniu metodu (angl. cultural approach)¹⁹⁹. Remiantis šia institucionalizmo mokykla institucijos suvokiamos kaip atliekančios tam tikras roles susietas su elgsenos normomis. Individai, kurie yra socializuojami per tam tikrus institucinius vaidmenis perima institucijų normas susietas su tais vaidmenimis ir tokiu būdu institucijos įtakoja jų elgseną. Šioje mokykloje taip pat išskiriama institucinio poveikio normatyvinė dimensija arba „kognityvinė dimensija“. Institucijos įtakoja ne tik per tai kas ką turi daryti, bet ir formuodamos požiūrius. Institucijos įtakoja ne tik individualius strateginius apskaičiavimus, bet netgi ir pačius interesus ir identitetą.²⁰⁰ Sociologinis arba konstruktyvistinis institucionalizmas remiasi socialiniu konstruktyvizmu ir pasiskolina prielaidą, jog sąveikaujant vyksta socializacijos ir mokymosi procesas, kuris įtakoja visus tame procese dalyvaujančius veikėjus. Kitas būdingas terminas, kurį naudoja mokslininkai tiriantys kaimynystės santykius valdysenos modelio perspektyvoje yra institucinės praktikos, kurios susikuria per interaktyvų procesą, diskusiją tarp narių, nustatant bendras problemas, besiaiškinant kaip jas reikėtų spręsti. Institucinės praktikos terminas taip pat siejamas su socialiniu konstruktyvizmu.

¹⁹⁵ Hall Peter A., Taylor Rosemary C.R., Political science and three new institutionalisms, *Political studies*, 1996, XLIV: 936-957

¹⁹⁶ Hall Peter A., Taylor Rosemary C.R. Op.cit. P. 936-957,

¹⁹⁷ Tocci Nathalie, The EU and conflict resolution: promoting peace in the backyard, Routhledge, Taylor&Francis, London and New York, 2007, p.14

¹⁹⁸ Schimmelfennig Frank, Sedelmeier Ulrich, The politics of EU enlargement: theoretical and comparative perspectives in The politics of European Union enlargement: theoretical approaches (ed. Frank Schimmelfennig ir Ulrich Sedelmeier), Taylor&Francis e library, 2005: 3-30, P. 10

¹⁹⁹ Hall Peter A., Taylor Rosemary C.R. Op. cit. P.936-957

²⁰⁰ Hall Peter A., Taylor Rosemary C.R. Op. cit. P. 936-957

Institucionalizacija

Taigi, valdysenos modelį taikantys mokslininkai iš esmės remiasi dviem skirtingomis institucionalizmo mokyklomis, kurios yra paremtos ontologiškai priešingomis prielaidomis. Kadangi, „*Fundamentaliuoju lygmeniu racionalus ir konstruktyvistinis institucionalizmas yra paremti skirtingomis socialinėmis ontologijomis (individualizmas ir materializmas racionalizmo atveju ir socialinė bei idėjinė ontologija konstruktyvizmo atveju) ir paremti skirtinga veiksmų logika- racionalistinė priežastingumo logika kaip priešprieša konstruktyvistinei tinkamumo logikai*”²⁰¹.

Tačiau svarbus yra klausimas kaip valdysenos modelio perspektyvoje yra sintetamos šios ontologiškai priešingos prielaidos. Schimmelfennig ir Sedelmeier tokią teorinę sintezę atliko dar aiškindami ES plėtros politikos procesus, bei kuria toliau remiasi mokslininkai analizuodami ES kaimynystės procesus. Jie formuodami teorines prieigas, aiškinančias ES plėtrą rėmėsi skirtingomis prielaidomis teigiant, jog tokiu būdu siekiama išvengti teorinio uždarumo²⁰². Mokslininkai pabrėžė: „*skirtumai tarp racionalistinių ir sociologinių institucijų teorijų yra multidimensiniai ir dažnai daugiau mokslinio laipsnio/pakopos negu, kad principo reikalas. Naudingiau šiuos institucionalizmus suvokti kaip iš dalies konkuruojančius ir iš dalies papildančius vienas kitą teorinėmis plėtros studijų idėjomis*”²⁰³.“ Diskusija dėl racionalistinių ir konstruktyvistinių teorinių prielaidų suderinamumo vyksta iki šiol. Vienas iš pirmųjų pradėjęs kalbėti apie racionalaus pasirinkimo teorijos ir konstruktyvizmo teorijos suderinamumą buvo Alexander Wendt. Jis teigė „*...perkėlęs dėmesio centrą į racionalaus pasirinkimo teoriją, aš įrodinėju, kad <> interesai savo ruožtu yra idėjos. Teiginys, kad interesai yra idėjos (ypatingos rūšies), kelia klausimą, ar protingo pasirinkimo teorija galiausiai yra materialistinė, ar idealistinė. Paprastai ji laikoma materialistine, tačiau aš įrodinėju, kad ji iš tikrųjų geriau suvokiama kaip idealizmo forma. Taip suvokiama ji visiškai suderinama su konstruktyvistine perspektyva, su sąlyga, kad pastaroji ją apima*”²⁰⁴. Šiuo atveju jis ginčijasi dėl idėjų pirmumo svarbos su racionalių interesus centruojančiais tyrimais.

Iš esmės Michael Smith palaiko šį požiūrį (remdamasis ir kitais mokslininkais) teigiant, jog „*interesai ir preferencijos gali būti fundamentaliai keičiami įtakojant institucionalizuotai*

²⁰¹ March and Olsen (1989:160) in Schimmelfennig Frank, Sedelmeier Ulrich, The politics of European Union enlargement: theoretical approaches (ed. Frank Schimmelfennig ir Ulrich Sedelmeier), Taylor&Francis e library, 2005: 3-30 P. 10

²⁰² Schimmelfennig Frank, Sedelmeier Ulrich, The politics of EU enlargement: theoretical and comparative perspectives in *The politics of European Union enlargement: theoretical approaches* (ed. Frank Schimmelfennig ir Ulrich Sedelmeier), Taylor&Francis e library, 2005: 3-30. P. 9

²⁰³ Schimmelfennig Frank, Sedelmeier Ulrich. Op.cit. P. 10

²⁰⁴ Wendt Alexander, Tarptautinės politikos socialinė teorija (vertė iš anglų į lietuvių kalbą Michail Cvelich, Dmitrij Aleksandrov), Eugrimas, 2005; (Cambridge University press, 1999). P. 52

sąveikai tarp valstybių, dėl to, jog gerbiama bendra teisė ir vyksta interesų harmonizacija²⁰⁵ (Young 1989; Sandholtz 1996)“. Šie samprotavimai akcentuoja taisyklių ir bendrų normų kūrimą, bei jų įtaką procese dalyvaujantiems veikėjams.

Mokslininkai siedami valdyseną su institucionalizmu akcentuoja taisyklių reikšmę. Jie valdyseną sieja su „autoriteto kūrimu, taisyklių įgalinimu ir stiprinimu ...<.>... konkrečioje socialinėje aplinkoje. Šiuo aspektu politinės organizacijos yra koordinuojantys taisyklių sistemų mechanizmai, <> kurie įgyvendina toje erdvėje esančių aktorių tikslus ir poreikius“²⁰⁶. Vienas iš būdų sieti racionalaus ir sociologinio institucionalizmo prielaidas yra laiko dimensija ir palapsnis procesas. Michail Smith teigia, jog pirminiam etapui- institucijų sukūrimui- galingi veikėjai yra reikšmingi. „Kuriant institucijas galingi veikėjai yra svarbūs, kaip realistai teigia, tačiau institucijos gali šiuos veikėjus varžyti ir įgalinti kitus- skirtinguose institucijų vystymo lygmenyse.<...>..., mažesnės valstybės tokios kaip Belgija ir Nyderlandai taip pat gebėjo mažinti ar stiprinti institucinius pokyčius būdais, kurie neįmanomi tiriant <procesus> racionalistinės galios pagrindu“²⁰⁷. Tokia situacija skatina „vidurio lygmens teorijos vystymą pradedant nuo bazinių tarptautinių institucijų projektų ir bendradarbiavimo <analizės> einant į specifines sprendimų priėmimo struktūras, jų pokyčio mechanizmą ir jų produkuojamas išėigas“²⁰⁸.

Taip pat reikia atskirti institucijas nuo institucionalizacijos, kuomet institucijos suvokiamos kaip „žaidimo taisyklės“ konkrečioje socialinėje grupėje arba normos, veikiančios dalyvių elgseną, tuo tarpu institucionalizacija „yra procesas, kurio metu tos normos ar bendri elgsenos standartai yra kuriami ir vystomi“²⁰⁹. Mokslininkai (Sweet, Fligstein, Sandholtz: 2001) pažymi, kad mūsų suvokimas apie tai kaip įvyksta institucinis pokytis, kaip taisyklių sistemos, kurios veikia socialinį gyvenimą evoliucionuoja ir kaip pusiau-autonomiškos taisyklių sistemos dinamiškai sąveikauja viena su kita, tebėra primityvus²¹⁰. Šiam požiūriui pritaria Sven Steinmo, kuris teigia, jog pastaraisiais metais pastebimos dvi institucionalistinių tyrimų kryptys: siekis suvokti institucinio pokyčio mechanizmus ir antroji- nustatyti idėjų vaidmenį politikoje ir istorijoje²¹¹.

²⁰⁵ Smith E.Michael, Europe's foreign and security policy: the institutionalization of cooperation, Cambridge University press, New York, 2004. P. 24

²⁰⁶ Sweet Stone Alec, Fligstein Neil, Sandholtz Wayne; The institutionalization of European space in *The institutionalization of Europe* (ed. Alec Stone Sweet, Wayne Sandholtz, Neil Fligstein), Oxford University press, Oxford, 2001: 1-28. P.7

²⁰⁷ Smith E.Michael, Europe's foreign and security policy: the institutionalization of cooperation, Cambridge University press, New York, 2004. P. 26

²⁰⁸ Smith E.Michael. Op.cit. P. 26

²⁰⁹ Smith E.Michael. Op.cit. P. 26

²¹⁰ Sweet Stone Alec, Fligstein Neil, Sandholtz Wayne; The institutionalization of European space in *The institutionalization of Europe* (ed. Alec Stone Sweet, Wayne Sandholtz, Neil Fligstein), Oxford University press, Oxford, 2001: 1-28. P.4

²¹¹ Steinmo Sven, Historical Institutionalism in *Approaches and methodologies in the social sciences: a pluralist perspective* (editors Donatella Della Porta and Michael Keating): Cambridge University Press, 2008: 118-138

Steinmo (2008:129) teigia, jog visi pripažįsta, kad iki „šiol institucionalistinė literatūra neturi pilno teorinio *pokyčio* (angl. change) paaiškinimo“. Steinmo akcentuoja, *pokytis* yra sudėtingas ir jis išskiria keletą tai aiškinančių priežasčių. Pirma, institucija (ar formali institucija, ar norma) yra įdiegta platesnėje institucinėje sąrangoje, o keičiant vienas taisykles, dažnai būna tam tikros implikacijos ir kitoms, ir dėl to yra didelė tikimybė, jog vyks pasipriešinimas pokyčiui. Antra, žmonės visuomet susiformuoja tam tikrus lūkesčius esamų taisyklių ar institucijų atžvilgiu. Taisyklių keitimo procesas gali būti ilgalaikis ir turėti nenumatytų efektų, o jų keitimas gali sukelti esminių papildomų kaštų ar rūpesčių, kurių naštos nenorima prisiimti. Galiausiai, institucijos įtakoja elgseną ir taip pat preferencijas. Žmonės gali teikti pritarimą esamai institucinei sąrangai dėl to, kad prie jos yra pripratę.²¹² Steinmo klausia kaip mes vis dėl to galime paaiškinti pokytį? Kodėl vienose šalyse pokytis įvyksta, o kitose-ne? Viena iš teorijų yra tai, jog „*institucijos išlieka stabilios tol kol nesusiduria su išoriniu šoku*“²¹³. Tačiau svarbi kritika šiai teorijai, kaip pats Steinmo teigia, susijusi su tuo, kad jeigu institucinis pokytis įvyksta tik išorinio šoko dėka, tuomet čia nėra vietos agentams, o „politinis ir institucinis pokytis yra likimo produktas“. Steinmo teigia, jog „siekiant paaiškinti institucinį pokytį reikia atsinešti „idėjas“ į institucinę analizę“. Būtent idėjos istorinių institucionalistų darbuose, pasak Steinmo, tapo centrine analizės ašimi. Steinmo teigia, jog „institucinis pokytis yra veikėjų idėjų pokyčių produktas“ ir jis idėjas suvokia kaip kūrybinius bendrų problemų sprendimus ar sprendinius. Kaip tokių idėjų (kūrybinių problemų sprendinių) pavyzdį Steinmo pateikia XX a. gerovės valstybės institucijas (nedarbo draudimą, pensijas, bankinio sektoriaus reguliavimą), kai idėja tuo metu buvo netestuota, o institucionalizacija – įdiegta praktikoje, įgyvendinta²¹⁴.

Vienas iš šio tyrimo klausimų kokia yra ES kaimynystės politikos idėja ir kaip ji institucionalizuojama. Kaip vyksta institucionalizacija? Robert Keohane teigė, jog siekiant suvokti bendradarbiavimą, „mes turime tirti tarptautinių institucijų „šaltinius“ ir jų pobūdį, ir tai kaip institucinis pokytis įvyksta“²¹⁵.

ES tarptautinė institucionalizacija

Vienas iš būdų tiriant taisyklių ir institucionalizacijos procesus yra Schimmelfennig ir Sodelmeier išplėtotą „horizontaliosios institucionalizacijos“ koncepcija, kuria itin dažnai remiamasi pritaikant valdysenos modelį. „*Horizontalioji institucionalizacija .. <> geriausiai gali būti konceptualizuojama kaip laipsniškas procesas, kuris prasideda prieš ir baigiasi po naujų narių įstojimo. Netgi nesant pilnateisei narystei, išoriniai veikėjai gali priimti tam tikras*

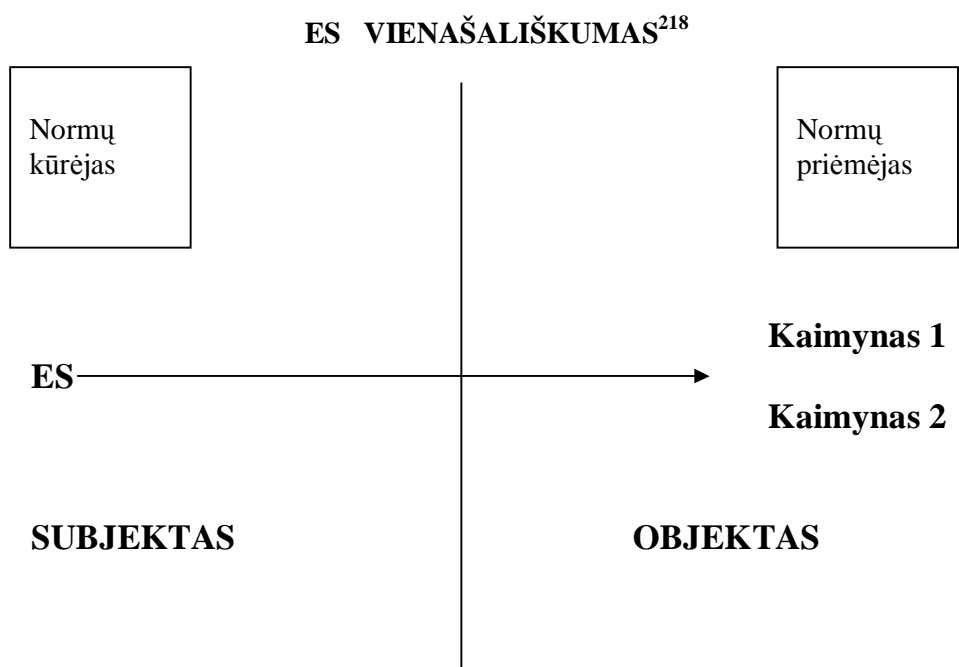
²¹² Steinmo Sven. Op.cit. P. 118-138

²¹³ Steinmo Sven. Op.cit. P. 118-138

²¹⁴ Steinmo Sven. Op.cit. P. 130-131

²¹⁵ Keohane O.Robert, International Institutions and state power: essays I international relations theory, Westview Press: Boulder, San Francisko & London, 1989. P.158

*organizacines normas ir taisykles*²¹⁶.“ Horizontalioji institucionalizacija vyksta tuomet kai institucijos plinta, kai padidėja veikėjų grupė, kurios santykius reguliuoja tos pačios organizacinės normos²¹⁷. Valdysenos modelio rėmuose mokslininkai taiko horizontaliosios institucionalizacijos koncepciją, siejant ES sąlygojimo, diferenciacijos elementus su ES sumažėjusia įtaka dėl didesnio „apdovanojimo“ partneriams trūkumo (narystės perspektyvos nesuteikimo). Daugelis tokią ES politiką apibrėžia kaip ES išorinės europeizacijos procesą bei ją apibūdina vienašališkumo ar ES centrismo kategorijomis. Šioje perspektyvoje kaimynai apibūdinami kaip objektai į kuriuos yra nukreiptos ES politikos ir jose nustatytos sąlygos, kurias jie turi įgyvendinti (jos apibrėžiamos Veiksmų planuose).

5 Pav. ES vienašališkumas

Sudaryta autorės remiantis: Barbe Esther, Costa Oriol, Herranz Anna, Nogues-Johansson Elisabeth, Natorski Michael, Sabuite A.Maria; *Drawing the neighbours closer...to what?: explaining emerging patterns of policy convergence between the EU and its neighbours*, Cooperation and Conflict, 2009 44: 378-399, p. 383

„Naudodama politinį sąlygojimą (sąlygiškumą), ES nustato demokratinių taisyklių ir praktikų perėmimą kaip sąlygas šalims siekiančios tam tikros naudos iš ES kaip kad finansinės paramos, ar dalinės institucinės asociacijos ar galiausiai- narystės²¹⁹“.

²¹⁶ Schimmelfennig Frank, Sedelmeier Ulrich, The politics of EU enlargement: theoretical and comparative perspectives in *The politics of European Union enlargement: theoretical approaches* (ed. Frank Schimmelfennig ir Ulrich Sedelmeier), Taylor&Francis e library, 2005: 3-30. P. 5

²¹⁷ Schimmelfennig Frank, Sedelmeier Ulrich. Op.cit. P. 5

²¹⁸ Vartojamas kaip angliškojo termino *unilateralism* atitikmuo. Vienašališkumas, vienašalis, daugiau diktatu paremtas, tarpusavio santykių būdas.

²¹⁹ Schimmelfennig Frank, Scholtz Hanno; EU democracy promotion in the European neighbourhood: political conditionality, economic development and transnational exchange, *European Union politics*, 2008 9(2): 187-215, P.190

Tokiu būdu apibūdinant ES kaimynystės santykius pabrėžiama, jog vykdoma „išorinė“ europeizacija. Tačiau vis daugėja tyrimų oponuojančių šiai pozicijai. Mokslininkai ginčijasi ar iš tiesų ES vykdo vienašališką centristinę politiką. Tiksliau ar ji pajėgi tokią politiką vykdyti kai nesuteikia narystės perspektyvos. Vieni kaimynystės politiką tapatina su europeizacijos reiškiniu, kiti teigia, jog kaimynystės procesuose vyksta abipusė socializacija.

Tomas Casier kaip ir Barbe teigia, jog vyksta kompleksinis socializacijos²²⁰ procesas ir kaimynystę verčiau skatina tirti šioje perspektyvoje, bet ne vienpusės europeizacijos²²¹ rėmuose. Šis paaiškinimas susijęs su tuo, jog ES sąlygiškumas kaimynų atžvilgiu neveikia, bent jau makro lygmenyje²²². Kaip teigia Smith, šiuo atveju reikia būti itin jautriam nustatant ryšį tarp institucionalizacijos ir bendradarbiavimo, atsižvelgiant į konkrečią bendradarbiavo sritį ar politinį domeną²²³.

Schimmelfennig ir Scholtz suformulavo hipotezę paremtą politiniu sąlygojimu: „*ES kaimyninėse šalyse demokratijos lygmuo padidėja atitinkamai pagal ES sąlyginių iniciatyvų dydį ir įtikinamumą* <patikimumą²²⁴>.“ Tokiais santykiais susaistyta vyriausybė praranda autonomiją, kadangi privalo įgyvendinti liberalias politines normas (tokias kaip žmogaus teises, demokratinius rinkimus, atvirus konkursus pareigoms užimti, teisinį valdymą²²⁵). Ši „*politinė kaina*“ turi būti balansuojama tam tikra nauda kaip, pavyzdžiui, karinė apsauga ar ekonominė parama didinanti šalies saugumą ir valstybės gerovę²²⁶. Kuo didesnė nauda iš šio sąlygojimo kaimyninei šaliai, tuo sąlygojimo politika bus efektyvesnė²²⁷ (pavyzdžiui ji bus efektyvesnė narystės siekiančioms šalims, negu tik asociacijos ir pan.). Europos kaimynystės politikai trūksta šio balanso. Mokslininkai tikina, jog tikrai narystės perspektyvos atveju gali būti efektyviai įgyvendintos nustatytos sąlygos ir demokratijos konsolidacija.

Barbe kartu su bendraautoriais ištyrė svarbiausias ES kaimynystės politiką formuojančias iniciatyvas ir konkrečias kaimynystės veiklas teigia, kad tinkamesnis procesams analizuoti

²²⁰ Socializacija dažnai aiškinama kaip “...procesas, kurio metu prisijungia nauji veikėjai” per bendrijos normų ir taisyklių perėmimą...” Gheciu Alexandra, Security institutions as agents of socialization? NATO and the ‘New Europe’. *International Organization* 59, Fall 2005: 973-1012.

²²¹ Klaudijus Maniokas nagrinėjęs Europos integracijos poveikius teigia, jog europeizaciją galima sieti su Europos integracijos rezultatais, “su ES poveikiu valstybėms narės ir net ne narėms”. Maniokas Klaudijus, Europeizacijos sąvoka ir jos vieta Europos integracijos teorijose. *Politologija* 2002/4 (28): 1-26.

²²² Casier Tom, The European neighbourhood policy: assessing the EU’s policy toward the region In Federiga Bindi, editor, *The Foreign policy of the European Union: assessing Europe’s role in the world*, Washington, D.C.: Brooking institution press, 2010: 99-118

²²³ Smith E.Michael, Europe’s foreign and security policy: the institutionalization of cooperation, Cambridge University press, New York, 2004. P. 36

²²⁴ Schimmelfennig Frank, Scholtz Hanno; EU democracy promotion in the European neighbourhood: political conditionality, economic development and transnational exchange, *European Union politics*, 2008 9(2): 187-215, P.190

²²⁵ Schimmelfennig Frank, Scholtz Hanno. Op.cit. P.190

²²⁶ Ten pat, P.190

²²⁷ Ten pat, P.191

terminas būtų „politinė konvergencija²²⁸“. Šis koncepcija aiškina, jog didėjantys politinių veikėjų panašumai yra labiau kompleksinio sąveikavimo rezultatas, negu, kad vienakrypčiai „politiniai transferai²²⁹“, ar ES politikos ir vertybių transportavimas. Jie tvirtina, jog ES gali būti ir normų priėmėja, o ne tik kūrėja, kadangi dinamiškoje sąveikoje gimsta bendri standartai²³⁰. Taigi, vyksta ne vien europeizacijos procesas, tačiau abipusė socializacija. Barbe kartu su bendraautoriais išskiria tris galimus politinės konvergencijos tipus ES santykiuose su kaimynais: konvergencija link tarptautinių normų (kuomet ES veikia kaip tarptautinėse ir regioninės organizacijose konvencijomis priimtų normų stiprintoja); konvergencija link dvišalių normų (konvergencija vyksta dėl dvišaliuose santykiuose susitartų bendrų standartų, šiame procese vyksta idėjų apsikeitimas ir bendras prisitaikymas) ir konvergencija link ES normų (kai iš dalies ar be išlygų kaimynas priima *acquis communautaire*²³¹).

Taigi, konvergencija kaip tam tikra sąveikavimo proceso išdava priklauso nuo kaimyno ir ES požiūrio į tame sektoriuje legitimuojančias normas ir taisykles, vyksta bendras sutarimas dėl jų. Autoriai išskiria tris nepriklausomus kintamuosius (iniciatyvų struktūra, bendras suvokimas dėl legitimumo ir vidinė ES darna), kurie jų manymu padeda nustatyti kuri konvergencija vyksta²³². Parmentier kaip ir Barbe teigia, jog svarbus yra legitimumo klausimas²³³ ES normų priėmimo procese kaimyninėje šalyje²³⁴. Jis panašiai aprašo kaimynystės politikos procesą ir centruoja „normų priėmimo“ svarbą. ES normų priėmimas susijęs su tuo „kaip kaimynai re-interpretuoja, inkorporuoja, konfrontuoja ar „siekia išvengti ES normatyvinės žinutės regioninės asimetrijos kontekste²³⁵“. Jis teigia, jog reikia išskirti tris analizės lygius siekiant suvokti ES normų priėmimo procesą. Pirmasis lygmuo apibūrinamas kaip „*diskursyvus strateginis lygmuo, kuris aiškina kaip normų priėmėjai re-interpretuoja ES normas ir vertybes*, antrasis- procedūrų lygmuo aiškina kaip normų priėmėjas inkorporuoja normas ir vertybes į teisinę sistemą (konstituciją, įstatymus, teisės kodeksus ir pan.) ir trečiasis yra pagrindinis lygmuo (ang.substantial), aiškina kaip normų priėmėjai įgyvendina ar išvengia normų ir vertybių

²²⁸ Barbe Esther, Costa Oriol, Herranz Anna, Nogues-Johansson Elisabeth, Natorski Michael, Sabuite A.Maria; Drawing the neighbours closer...to what?: explaining emerging patterns of policy convergence between the EU and its neighbours, *Cooperation and Conflict*, 2009 44: 378-399 P. 382

²²⁹ Barbe Esther, Costa Oriol, Herranz Anna, Nogues-Johansson Elisabeth, Natorski Michael, Sabuite A.Maria; Op.cit. P. 382

²³⁰ Ten pat, P. 383

²³¹ Ten pat, P. 383-384

²³² Ten pat, P. 385

²³³ Legitimumo klausimą taip pat nagrinėjo: Bickerton Chris J., Legitimacy through norms: the political limits to Europe's normative power, in *Normative power Europe. Empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G. Whitman), Palgrave Macmillan, 2011: 25- 43

²³⁴ Parmentier Florent, The reception of EU neighbourhood policy in *EU Foreign policy in a globalized world: normative power and social preferences* (editor Zaki Laidi), Routledge, Taylor&Francis, London and New York, 2008: 103-117 P.116

²³⁵ Parmentier Florent. Op. cit. P.103

institucinėje praktikoje (dėl organizacinės etikos, biurokratijos ar socialinių grupių vaidmens ir pan²³⁶).“

Taigi, remiantis mokslininkų darbais galima teigti, kad institucionalizacija yra svarbus valdysenos sudėtinis procesas. Formuojant ir įgyvendinant politiką dėl jos formų ir tikslų vyksta socializacijos procesas. Kai kuriais atvejais jis gali būti paremtas europeizacija, tačiau tai priklauso nuo kaimyninių šalių. Tad kaimynystės politikoje skirtingai negu, kad plėtros politikoje europeizacija nelygi socializacijai, nes pastaroji reiškia abipusę sąveiką, abipusį pažinimą, dvikryptį procesą.

Europos kaimynystės santykių institucionalizacija ir jos metu „transportuojamos“, formuojamos ar performuojamos bendros normos, taisyklės, praktikos yra viena iš svarbiausių tyrimo krypčių. Kita kryptis, vėlgi, apimanti sąveikavimo formas, labiau fokusuojasi į vieną iš svarbiausių kaimynystės elementų- sieną ir jos reikšmes, interpretacijas.

1.2.3 Tinklaveika ir sienos koncepcijos

Vienas iš svarbiausių kaimynystės reiškinio elementų yra siena, kuri nustato kiekvienos valstybės ribas. Nagrinėjamu atveju Europos Sąjungos integracijos fenomenas panaikino fizines sienas ES viduje, tačiau iškilo poreikis jas stiprinti išorėje. Europos kaimynystės politikos dokumentuose vienas iš pirminių uždavinių ir yra tokios sienos „nestatymas“. Bet ar įmanoma ir kaip tokį uždavinį įgyvendinti, jeigu ES dėl „grėsmių“ sklidimo priežasties, kaip tik turi stiprinti Sąjungos išorinę sieną?

Sienos koncepcijos

Šiuo atveju iškilo sienos diskurso reikšmė ir jos sampratų įvairovė (nors diskursų dėl sienos sampratų bumas prasidėjo kur kas anksčiau, pasibaigus Šaltajam karui). Sienos koncepcija²³⁷ ir jos variacijos yra vienas svarbiausių konceptų regionalistų, globalistų tyrimuose, taip ir geopolitinės krypties mokslo darbuose. Europinės regioninės integracijos tyrimuose, taip pat globalizacijos reiškinį centruojančiuose mokslinėse studijose kalbama apie valstybės „sienos“ nykimo procesą. Vienas iš svarbiausių jų tiriamų objektų yra sienos ir ribos santykis, kuriuo remiantis diskutuojamos įvairios sienos prasmės (kultūrinės, geopolitinės, institucinės ir pan.). Dovilė Jakniūnaitė analizavusi kaimynystės reiškinį konstruktyvistinėje perspektyvoje ir Rusijos požiūrį į kaimynus teigia, jog „... siena, kaip ir teritorija, net jei yra daugiau ar mažiau santykinė linija tarp valstybių, ji <...> bendruomenėms turi daug simbolių, istorinių ir

²³⁶ Parmentier Florent. Op.cit. P.104

²³⁷ Mokslininkai tyrinėjo sienos reikšmę pasienio konfliktų kontekste. Albert Mathias, Diez Thomas, Stetter Stephan, The transformative power of integration: conceptualising border conflicts, in *The European Union and border Conflicts. The power of integration and association*, Cambridge University Press, 2008: 13-32

*religinių prasmių*²³⁸.“ Pavyzdžiui, nors Baltijos ir Centrinės Europos valstybės peržengė fizinę ir institucinę ES sieną, tačiau kultūrine, tapatybine reikšme, o dažnai ir geopolitine prasme vis dar egzistuoja riba tarp Vakarų ir Rytų Europos, tarp „senųjų“ ir „naujųjų“ ES narių.

Valdysenos modelį kaimynystės tyrimams taikantys mokslininkai pabrėžia galimą sienų kaitą per tinklinės valdysenos kūrimą. Dažniausiai keliamas klausimas kaip sukurti sėkmingus ES santykius su kaimynais neperžengiant institucinės ribos (t.y. nesuteikiant narystės perspektyvos), bet galimai peržengiant kitas ribas. Būtent sienos/ribos įvairių reikšmių analizė dažniausiai ir atliekama pritaikant valdysenos modelį ES kaimynystės tyrimuose. Kaip teigia Filtenborg, Ganzle ir Johansson: „*ribos*“ *samprata iš esmės skiriasi nuo „sienos“ sampratos. Pastaroji susijusi su teritorine, geografinė ir aiškiai matoma ES siena, kuri nustatoma narystės ES*²³⁹“. Sienos ir ribos santykis apibrėžia ryšį tarp fizinės ir kultūrinės, politinės sienos ar barjero. Būtent jų sutapimas/nesutapimas tampa vis populiarėjančia tyrimų kryptimi.

Valdysenos tyrimuose dažnai yra išskiriama politinė *riba*, kuri apibrėžiama per ES uždaramą/atvirumą arba galimybę kaimynams prieiti/neprieiti prie ES politikos ir ES agentūrų. *Riba*, kaip teigia mokslininkai, skiriasi nuo *sienos* tuo, kad ją didinant, plečiant nebūtina plėsti pačios Sąjungos, nes *ribos* plėtimas reiškia „*teisę prieiti ir dalyvauti ES politikos kūrime..<>ribos kaita, kuriant tinklaveikos valdysenos sistemą yra tam tikra technika, kurią naudojant ir kuriant siekiama pakeisti ar sumažinti atskyrimą tarp politikos kūrėjų ir politikos gavėjų*²⁴⁰“. Valdysenos sistemoje ribos nustato „priėjimo“ teisę ir dalyvavimą ES politikos kūrime²⁴¹.

Stefan Ganzle teigia, jog sukuriant ES išorės valdyseną, griežta riba tarp ES ir kaimynų gali tam tikru laipsniu nunykti. „*Valdysenos procesai yra struktūruojami per diskursyvias ir kultūrinės sienas remiantis tinkamumo logika, tuo tarpu padarinio logika nustatys institucinės ribos modifikavimo užmojus*²⁴²“. Tokiu būdu mokslininkas apibrėžia ryšį sienos koncepcijoje tarp racionalistinių ir konstruktyvistinių prielaidų. Ganzle taip pat įtraukia dinamikos elementą teigdamas, jog valdysenos struktūros, kurios kuria/steigia naują politinę tvarką gali padidėti ir sumažėti skirtingu laiku²⁴³.

Taigi, sienos koncepcijos rėmuose jis nustato ne tik santykį tarp skirtingų teorinių logikų, bet ir institucinės dinamikos aspektą. Stefan Ganzle formuoja analitinį modelį išskirdamas šešis

²³⁸ Jakniūnaitė Dovilė, Kur prasideda ir baigiasi Rusija: kaimynystė tarptautinėje politikoje, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007. P.65

²³⁹ Filtenborg Sicard Mette, Ganzle Stefan, Johansson Elisabeth, An alternative theoretical approach to EU foreign policy: ‚network governance‘ and the case of the Northern dimension Initiative, *Cooperation and Conflict*, 2002 Vol.37(4):387-407 P. 394

²⁴⁰ Filtenborg Sicard Mette, Ganzle Stefan, Johansson Elisabeth. Op. Cit. P. 394

²⁴¹ Ganzle, Stefan. Op cit. p.9

²⁴² Ganzle, Stefan. Op. cit. p.5

²⁴³ Ganzle, Stefan. Op. cit. p.9

valdysenos ribų tipus, remdamasis 4 moksliniais darbais: M.Smith (1996), Friis ir Murphy (1999), Filtenborg (2002) ir Lavenex (2004). Ganzle teigia, jog šių ribų išskyrimas yra itin reikšmingas suvokiant kaip ES sąveikauja su išoriniu pasauliu²⁴⁴. Michael Smith, kurio moksliniu darbu rėmėsi ir S.Ganzle, išskyrė keturis tokių *ribų* tipus, kurie, pasak jo, charakterizuoja santykius tarp ES ir jos išorinės aplinkos²⁴⁵. Smith teigia, jog šios *ribos* ir jų didėjimas sustiprina ES kaip „Tvirtovės“, bet tuo pačiu ir kaip „magneto“ suvokimą:

6 Lentelė Valdysenos ribų/sienų tipologija

<i>Valdysenos barjeras/riba/siena</i>	<i>Apibūdinimas</i>
Geopolitinė	Sugalvota Šaltojo karo metu ir laipsniškai stiprėjanti Valdant V.Putinui, Pasidalijimas, persidalijimas, grupavimasis, persigrupavimas.
Diskursyvi	Nusakoma per bendrumo, bendro suvokimo jausmą; „bendros Europos“ suvokimas, ką vieni apie kitus kalba, kaip apibrėžia., Kalbėjimo apie kitus būdas, reikšminiai žodžiai.Pvz. „Draugų žiedas“
Kultūrinė	Takoskyra tarp „vidaus ir išorės“ per demokratijos ir politinių vertybių suvokimą ; ES kaip „saugumo bendrijos“ suvokimas
Transakcinė/sąveikavimo	ES gali suteikti privilegijų, kaip pavyzdžiui, priėjimą prie rinkos trečiosioms šalims
Legalī, teisėta	ES teisės priėmimo galimybės, ES kaip „teisinės bendrijos“ suvokimas
Institucinė	Nusako kas yra viduje, o kas-išorėje (kas narys, ir kas –ne)

Sudaryta pagal: Ganzle, Stefan; Externalizing EU Governance and the European Neighbourhood policy: a framework for analysis; Presentation at the Conference “The EU as a Global actor” at Dalhousie University EU centre of excellence, May 5-6, 2008. P.9-10

- Geopolitinė riba- išskiriami skirtingi geopolitiniai, geoekonominiai skirtumai tarp ES ir jos partnerių, kurie tapo dviejų procesų (po Šaltojo karo persitvarkymo ir po Mاستrichto) rezultatai.
- Transakcinė riba- bendra muitų sąjunga ir bendras išorinis tarifas sukuria šią ribą. „Transakcinė riba daugeliu atvejų yra gerai pastebima kasdieninėje politikoje“. Ją galima mažinti, pereiti, kuriant tinklus, kurie iš dalies yra nekontroliuojami valdančiųjų organų²⁴⁶.

²⁴⁴ Ganzle, Stefan. Op. cit. P. 9

²⁴⁵ Smith Michael, The European Union and a changing Europe: establishing the boundaries of order, *Journal of Common market studies*, Vol. 34, No.1, 1996: 5-28

²⁴⁶ Smith Michael. Op. cit. P.5-28

- Kultūrinė riba- „Europos Sąjungos konstravimas daugeliu atveju yra skirtingumo konstravimas tarp vidinės ir išorinės kultūros“. Ši riba apima Europos išskirtinumą, paremtą Bendrijos vertybėmis.²⁴⁷
- Institucinė/legali riba- apima institucines ir legalias iniciatyvas, siekiant sukurti ir palaikyti pilietinę valstybę. „...vienas iš svarbiausių ES tikslų yra intensyvinti institucinius kontaktus ir skatinti pilietinę valstybę visoje Europoje po Šaltojo karo“²⁴⁸.

Legalinė/institucinė riba- apima legalių taisyklių, reguliuojančių normų kompleksą ar paketą, kurios taikomos trečiosioms šalims, o institucinė- ne-šalių narių įtraukimą į ES politikos formavimo ir reguliavimo struktūras. Ganzle šias ribas atskiria, pirmąją siedamas su ES taisyklių perėmimu, o antrąją- su naujų valstybių įsijungimu į ES institucijas.

Pasak Filtenborg (2002: 400) pagal Bendrijos modelio hierarchinę integraciją, institucinis įtraukimas reikštų pilnateisę narystę²⁴⁹. „Tuo tarpu „tinklinės valdysenos „adventas“ ir funkcionalios politikos kūrimas organizacijoms atvėrė naujas galimybes instituciniam įtraukimui žemesniu negu, kad centrinių legislatyvos valdžios lygmeniu“²⁵⁰. „Tinklinės valdysenos idėja apima tai, jog“ *ES slinkdama savo išorines ribas, tampa pajėgi išsipareigoti <ar kurti> įtraukiančią, bet laisvai konstruojamą politinę erdvę su tarptautinėmis organizacijomis ir kandidatėmis bei ne-kandidatėmis šalimis siekiant pagerinti problemų sprendimo pajėgumus <būdus>. Dar daugiau, ES gali padidinti „aktorystę“ ir „buvimą“ tarptautiniuose reikaluose kai ji komunikuoja savo idėjomis ir vizijomis per tinklinės valdysenos struktūras*²⁵¹.

Michael Smith taip pat išskiria du „ribos politikos“ modelius, kai pirmasis yra paremtas „uždarumo, išstūmimo politika“ (angl. politics of exclusion), o antrasis- „įtraukimo politika“²⁵² (angl. politics of inclusion). Smith teigia, jog „Europos Bendrijos egzistencijos laikotarpiu, jos politika buvo paremta „išstūmimo/uždarumo politika“, kuri buvo itin pastebima Šaltojo karo metu ir sustiprinta geopolitinių, kultūrinių ir kitų ribų“²⁵³. „Kita centrinė „išstūmimo politikos“ charakteristika buvo institucinės ir legalios tvarkos stiprumas Bendrijoje“²⁵⁴. Ši politika siejama

²⁴⁷ Smith Michael, The European Union and a changing Europe: establishing the boundaries of order, *Journal of Common market studies*, Vol. 34, No.1, 1996: 5-28

²⁴⁸ Smith Michael, The European Union and a changing Europe: establishing the boundaries of order, *Journal of Common market studies*, Vol. 34, No.1, 1996: 5-28

²⁴⁹ Lavenex, Sandra; A Governance perspective on the European Neighbourhood policy: integration beyond conditionality? The study of the European neighbourhood policy: methodological, theoretical and empirical challenges, 25-26 October 2007, University of Nottingham. P.5

²⁵⁰ Lavenex, Sandra. 2007. Op. Cit. p.5

²⁵¹ Filtenborg Sicard Mette, Ganzle Stefan, Johansson Elisabeth, An alternative theoretical approach to EU foreign policy: ‚network governance‘ and the case of the Northern dimension Initiative, *Cooperation and Conflict*, 2002 Vol.37(4):387-407 P.395

²⁵² Smith Michael. Op. cit. P. 5-28

²⁵³ Smith Michael. Op. cit. P. 5-28

²⁵⁴ Smith Michael, Op. cit. P. 5-28

su Bendrijos metodu ir jo taikymu, taip pat su hierarchija paremta Bendrijos tvarka. Plėtra, kaip teigia Smith, gali palaikyti šią politiką tuo būdu, jog naujos narės perima visą teisybę- aquis communautaire. Tokiu būdu riba brėžiama tarp „teisinės Bendrijos ir platesnės Europos ar tarptautinių procesų²⁵⁵“. Šios politikos kontekste „fokusuojamasi į hierarchiją, kontrolę..“ ir aiškų skirtumą tarp vidaus ir išorės²⁵⁶. Tuo tarpu jai priešinga, *įtraukimo politika*, kaip teigia Smith prasidėjo 1980- aisiais²⁵⁷. Ji pasireiškė tuo, jog buvo pastebimas didesnis lankstumas, kitokios „Bendrijos metodo“ formos, buvo pradėtos kurti bendros programos (pvz.: EUREKA), kurios įtraukė ne tik „valstybes nares, bet ir ne nares, vyriausybes ir privačias grupes²⁵⁸“. Pasak Smith, įtraukimo politika sustiprėjo tuomet kai žlugo Šaltojo karo tvarka. Šios politikos kontekste akcentuojamas priėjimas, o ne kontrolė ir institucinė ar teisinė hierarchija.²⁵⁹ Lavenex, kaip ir šie mokslininkai taip pat akcentuoja ryšį tarp ES *uždarumo ir atvirumo* politikos santykiuose su kaimynais ir ji išskiria tris tinklų tipus- informacinius, įgyvendinimo ir reguliacinius- per kurių koordinavimą gali sumažėti *riba/siena* santykiuose su kaimynais²⁶⁰. Tinklinė valdysena yra paremta tinklaveikos kūrimu, kuris vyksta žemesniu nei, kad aukščiausiu valstybės pareigūnų lygmeniu. Erik-Hans Klijn tinklinę valdyseną asociuoja su kompleksiniu sąveikavimo procesu, taip pat su derybomis, kurios vyskta tarp vyriausybinių ir kitų organizacijų tinklaveikos būdu²⁶¹.

Politiniai tinklai

Tinklinė valdysena kaip teigia mokslininkai formuoja sąlygas politinei ar kitokio tipo tinklaveikai, kuri paremta ne hierarchiniais santykiais.

Tokiu būdu yra didinama bendra atsakomybė ir įsipareigojimas, kuris vyksta per abipusį pažinimą ir abipusę socializaciją. Esant tinklaveikos valdysenai kuriami tarpusavio ryšiai tarp įvairių lygmenų pareigūnų ir įvairiuose sektoriuose, taip pat siekiama įtraukti pilietinės visuomenės organizacijų atstovus. Sąveikavimas vyksta ne tik tarp aukščiausių valdžios pareigūnų, bet ir žemesniuose lygiuose. Tokiu būdu vyksta daugialygis abipusis pažinimas ir realybės „patikrinimas“ . Simon Hollis teigia, jog tinklaveikos struktūroje tinklai gali būti

²⁵⁵ Smith Michael, Op. cit. P. 5-28

²⁵⁶ Smith Michael, The European Union and a changing Europe: establishing the boundaries of order, *Journal of Common market studies*, Vol. 34, No.1, 1996: 5-28

²⁵⁷ Smith Michael. Op. cit. P.5-28

²⁵⁸ Smith Michael. Op. cit. P. 5-28

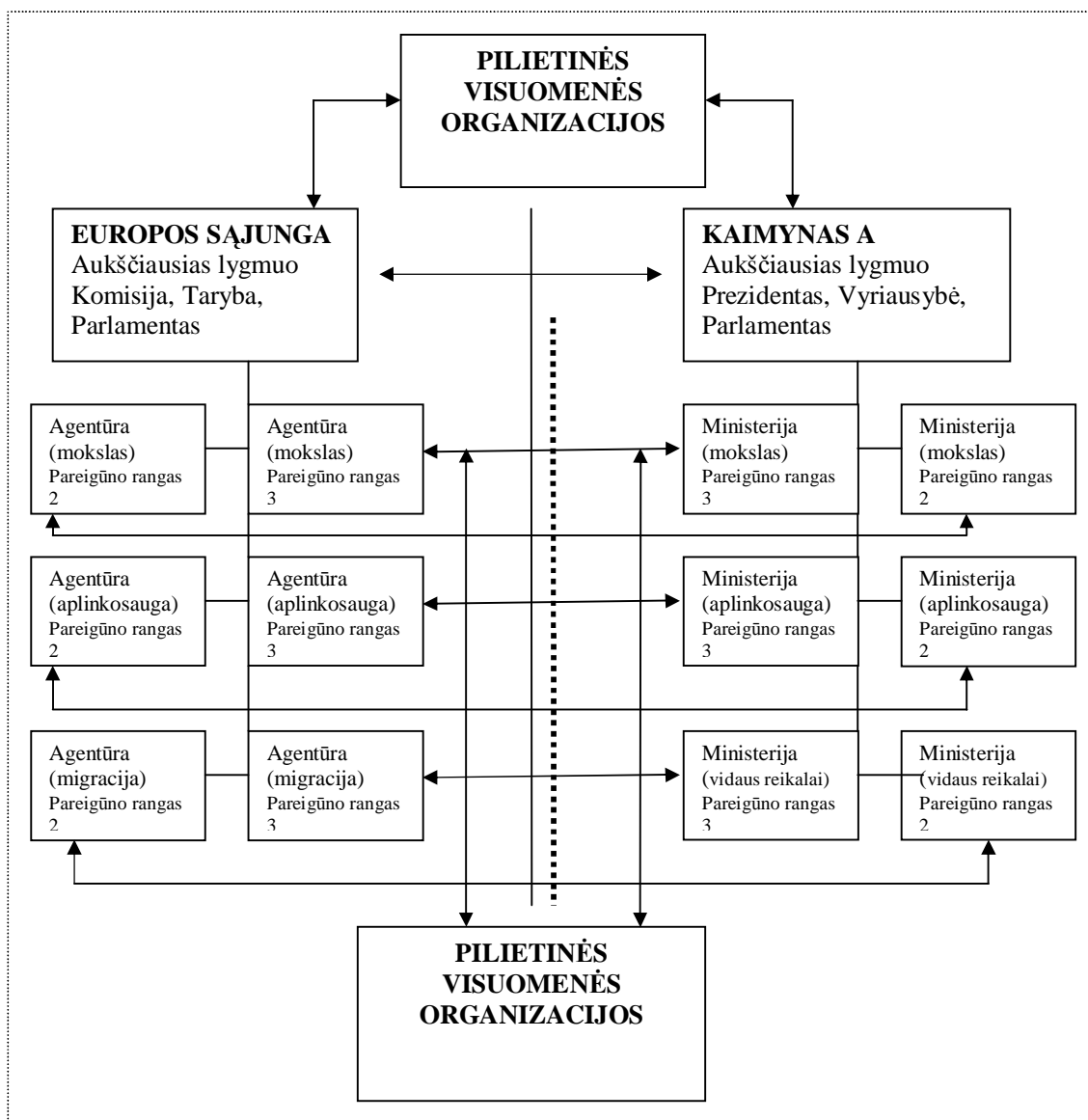
²⁵⁹ Smith Michael. Op. cit. P. 5-28

²⁶⁰ Lavenex, Sandra; A Governance perspective on the European Neighbourhood policy: integration beyond conditionality? The study of the European neighbourhood policy:methodological, theoretical and empirical challenges, 25-26 October 2007, University of Nottingham.

²⁶¹ Klijn Erik-Hans, Trust in governance networks: looking for conditions for innovative solutions and outcomes, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge:London and New York, 2010: 303- 321.

suvokiami kaip tam tikri tiltai, jungiantys skirtingus valdysenos lygmenis biurokratinio ir operacinio lygmens bendradarbiavime²⁶².

Vyksta tarpusavio bendradarbiavimas tarp analogiškas pareigas užimančių pareigūnų: pavyzdžiui tarp aplinkosaugos problemas sprendžiančių pareigūnų įvairiuose lygiuose (politikos kūrimo, operacinio lygmens, ekspertų, darbo grupių lygmens). Schemoje yra pavaizduotas dvišalis toks tinklinės valdysenos sąveikavimo būdas, tačiau jis gali vykti ir daugiašale forma, įtraukiant ir kitus kaimynus ar ES nares.

6 Pav. Tinklinė valdysena

Sudaryta autorės

²⁶² Hollis, Simon; The necessity of protection: Transgovernmental networks and EU security governance, *Cooperation and Conflict*, 2010 45 (3): 312-330 P.325

Politinio tinklo sąvoka²⁶³, kaip teigia Rhodes (analizavęs jų svarbą valstybėje), gali būti skirtinga priklausomai nuo lygmens, kuriuos jis skirsto į mikro- apimančių personalinius ryšius, mezo- ryšius tarp interesų grupių ir Vyriausybės, ir makro- santykius tarp Valstybės ir pilietinės visuomenės²⁶⁴. Rhodes išskyrė politinių tinklų tipologijas. Jo teorija paremta galios priklausomybe. Jis pažymi, jog kiekviena organizacija yra priklausoma nuo kitos dėl resursų ir organizacijos, norėdamos pasiekti rezultatus turi keistis resursais. Šiuose procesuose dominuojanti koalicija suformuoja strategiją pagal gerai žinomas žaidimo taisykles siekiant reguliuoti apsikeitimų procesą. Reliatyvios galios potencialas priklauso nuo kiekvienos organizacijos resursų, nuo žaidimo taisyklių ir nuo apsikeitimo proceso tarp organizacijų.²⁶⁵

Rhodes išskiria penkis tinklų tipus- politinė bendrija, profesionalų tinklas, tarp ir transvyriausybiniis tinklas, tiekėjų tinklas, konkrečios srities/problemos tinklas²⁶⁶. Rhodes šią politinių tinklų tipologiją išskyrė tirdamas Didžiosios Britanijos politinę sistemą, santykius tarp centrinės-vietinės valdžių ir piliečių. Šią Rhodes tipologiją galima suvokti kaip tam tikrą kontinumą, kuriame yra dvi dimensijos- politinė bendrija ir sektorinis tinklas- paremtos atvirumo, narystės, organizavimo ir tarpusavio priklausomybės laipsnio skirtumais. Rhodes kartu su March taip pat priskyrė politinei bendrijai būdingas charakteristikas : „*Ribotas narių skaičius ir kai kurios grupės lieka neištrauktos; dažna ir aukštos kokybės sąveika tarp Bendrijos narių visais reikalais susijusiais su politiniais klausimais; Įsipareigojimas vertybėms, narystei ir politiniams rezultatams, kurių siekiama; konsensusas dėl ideologijos, vertybių ir platesnių politinių preferencijų tarp visų narių*²⁶⁷“. Tuo tarpu sektoriniam, problemos tinklui būdinga: „*daug dalyvių; kintanti sąveika ir priėjimas įvairiems nariams; ribotas konsensusas ir visuomet egzistuojantis konfliktas; sąveika daugiau yra paremta konsultacijomis negu derybomis; nelygus galių santykis, kuriame daugybė dalyvių gali turėti mažai resursų, mažai priėjimo ir be*

²⁶³ Pasak Tobias Jung, nors politinio tinklo sąvoka yra gana plačiai naudojama akademinėje literatūroje, tačiau nėra vieningo sutarimo kokios yra jo charakteristikos. Jung Tobias, Policy networks: theory and practice, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge: London and New York, 2010: 351- 364.

²⁶⁴ Rhodes R.A.W., Understanding governance: policy networks, governance, reflexivity and accountability, Open University Press, Maidenhead, 1997, 2003. P.32

²⁶⁵ Rhodes 1981: 98 in Rhodes R.A.W., Understanding governance: policy networks, governance, reflexivity and accountability, Open University Press, Maidenhead, 1997, 2003. P.37

²⁶⁶ Rhodes R.A.W., Understanding governance: policy networks, governance, reflexivity and accountability, Open University Press, Maidenhead, 1997, 2003. P.38

²⁶⁷ March and Rhodes (1992: 251) in Rhodes R.A.W., Understanding governance: policy networks, governance, reflexivity and accountability, Open University Press, Maidenhead, 1997, 2003. P. 43

*kitos alternatyvos*²⁶⁸. Tobias Jung problemos ar srities tinklo koncepciją laiko problematiška, kadangi jį sunku identifikuoti, nes skirtingu laikotarpiu jis pats ir jo aktyvumas gali kisti²⁶⁹.

Simon Hollis, kuris analizavo „trans-vyriausybinis“ tinklus, atskyrė tarpvyriausybiskumą nuo transvyriausybiskumo, kai pastarasis apima žemesniųjų lygmenų bendradarbiavimo horizontaliuosius santykius tarp atskirų valstybių pareigūnų. Mokslininkas, remdamasis Keohane, Nye, Lavenex, Whichmann ir kitais mokslininkais, išskyrė keturis transvyriausybines tinklaveikos priklausomus kintamuosius. Jis teigia, jog trans-vyriausybinius politinius tinklus galima tyrinėti atsižvelgiant į keturis kintamuosius: narystę, struktūrą, autonomijos²⁷⁰ laipsnį ir politinio tinklo funkciją²⁷¹. Acevedo ir Common tvirtina, jog tinklus galima tirti pagal jų integracijos laipsnį, stabilumą ir įtraukimą ar išstūmimą/uždarumą²⁷².

Remiantis mokslininkų pateiktomis charakteristikomis, tinklaveikai būdinga horizontalioji sąveikavimo forma ir tam tikras autonomijos laipsnis. Autonomiškumas kaip priešprieša hierarchijai yra vienas iš svarbiausių valdysenos elementų. Autonomiškumo laipsnis tinklinės valdysenos sistemoje nusakomas per nepriklausomumą nuo standartinių institucinių struktūrų ir tradicinių valstybinių organų (valdžios institucijų²⁷³). Tokiu būdu vystomas bendradarbiavimas esant palankioms sąlygoms įgalina tam tikrą integracijos laipsnį ir atsakomybės bendrumą konkrečiose srityse ir konkrečiuose lygmenyse. Būtent šia prasme mokslininkai pradėjo diskutuoti dėl kito ES vidinei sistemai būdingo principo, t.y. subsidiarumo taikymo ES išorinėse politikose.

„Atsakomybė už užduotis, kurios nėra tiesiogiai susijusios su strateginių sprendimų vykdymu, tokiu kaip bendradarbiavimo projektų konstravimas, įgyvendinimas, veiklų monitoringas ir įvertinimas, bus suteikta valstybėms narėms labiausiai suinteresuotoms ir išorės partneriams (labiausiai suinteresuotiems) artimai dirbant su Europos Komisija. Šia prasme subsidiarumas

²⁶⁸ Rhodes R.A.W., *Understanding governance: policy networks, governance, reflexivity and accountability*, Open University Press, Maidenhead, 1997, 2003: 45

²⁶⁹ Jung Tobias, *Policy networks: theory and practice*, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge, London and New York, 2010: 351- 364.

²⁷⁰ Autonomijos, atskaitomybės ir darbotvarkės formavimo ryšius taip pat tyrinėja Siv Vangen ir Cri Huxham. Šie mokslininkai sukonstravo „Koloboravimo teoriją“. Vangen Siv, Huxham Chris, *Introducing the theory of collaborative advantage*, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge, London and New York, 2010: 163-184.

²⁷¹ Trans-vyriausybinių tinklo narystę autorius apibrėžia per keletą lygmenų: operacinį, strateginį, biurokratinį, kai sąveika vystoma žemesniais nei, kad ministrų lygmenimis, o tinklaveikos svarbą galima nustatyti pagal sąveikavimo dažnį. Struktūra apibrėžiama per horizontalų bendradarbiavimą, nors pripažįstama, jog empiriniame lygmenyje jį išmatuoti yra sudėtinga. Autonomija aiškinama per autonomijos nuo centrinės valdžios laipsnį ir *funkcija* laikoma svarbiausiu transvyriausybinių politinio tinklo kintamuoju. Ji gali būti „transvyriausybinių tinklo koordinavimas“ ar „transvyriausybines koalicijos formavimas“. Hollis, Simon; *The necessity of protection: Transgovernmental networks and EU security governance*, *Cooperation and Conflict*, 2010 45 (3): 312-330, SAGE

²⁷² Acevedo Beatriz, Common Richard, *Governance, networks and policy change: the case of Cannabis in the United Kingdom*, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge, London and New York, 2010: 394-412.

²⁷³ Hollis, Simon; *The necessity of protection: Transgovernmental networks and EU security governance*, *Cooperation and Conflict*, 2010 45 (3): 312-330. P.312

*įgalina Sąjungą įkurti valdysenos struktūrą ir autoritetą geografinėse zonose arčiausiose ES sienų, tuo būdu atsisakant neefektyvaus visų narių diskusijų ir įtraukimo*²⁷⁴.

Tokiu būdu siekiama išvengti visų narių įtraukimo į mikro-vadybos reikalus ir padidėja tais konkrečiais mikro-klausimais ES daroma²⁷⁵. Tad sektorinė valdysena sukuria sąlygas subsidiarumo principo pritaikymui. Labai konkrečioms, smulkioms problemoms spręsti nebūtinai aukščiausių pareigūnų įsikišimas, nes problemas gali išspręsti ir žemesnio lygmens pareigūnai dvišalių ar daugiašalių susitarimų, sąveikavimo forma. Teoriškai toks sąveikavimo būdas sukuria mokymosi, abipusio pažinimo procesą, kurio eigoje mokosi abi pusės. „Šiuose procesuose vyksta abipusis mokymasis, per sąveikavimo procesą gaunama informacija ir žinios iš abiejų pusių“²⁷⁶. Vietoj vienakryptės ES socializacijos t.y. europeizacijos vyksta abipusio mokymosi procesas. Pasak Klijn, viena iš svarbiausių tinklo charakteristikų yra pasitikėjimas. Jeigu hierarchija yra paremta taisyklėmis ir centrine valdžia, tinklai yra palaikomi „pasitikėjimu“²⁷⁷.

Mokslininkai, siūlantys taikyti būtent tinklinės valdysenos modelį santykiuose su kaimynais, išskiria tokios bendradarbiavimo formos pridėtinę vertę, kuriant atvirumu ir abipuse atsakomybe pagrįstus tarpusavio santykius. „Išorės veikėjams, privatiems, taip pat viešiesiems asmenims, ES vidinės valdysenos metodų eksternalizacija padidina priėjimo prie ES politikos kūrimo procesų kanalų laipsnį, bet taip pat suteikia išplėstas atsakomybes dėl bendrų sprendimų vykdymo. <>...ES sienos neišnyksta ar tampa nereikšmingos. Sienos tebenustato valstybes nares politinėje tinklaveikoje, kuri susideda iš skirtingų partnerių konsteliacijos priklausomai nuo subjekto klausimo ir dalyvaujantys veikėjai turi priimti kolektyvinius sprendimus dėl konkrečios problemos“²⁷⁸. Remiantis šiomis interpretacijomis tinklinė valdysena kuria abipusę atsakomybę dėl kaimynystės procesų ir problemų, siekiant jas spręsti kartu, bei didinant visų įsipareigojimo sprendžiant bendras problemas laipsnį, taip pat leidžiant kaimynams dalyvauti ES sektorinės politikos kūrimo procesuose per jų prisijungimą prie tam tikrų ES agentūrų veiklų. Teoriškai toks tinkline valdysena pagrįstas sąveikavimo būdas gali priversti prie tarptautinės organizacijos kaip tam tikro režimo tipo sukūrimo, kurio koncepciją išplėtojo Keohane ir Nye kompleksinės tarpusavio priklausomybės modelyje.

²⁷⁴ Filtenborg Sicard Mette, Ganzle Stefan, Johansson Elisabeth, An alternative theoretical approach to EU foreign policy: 'network governance' and the case of the Northern dimension Initiative, *Cooperation and Conflict*, 2002 Vol.37(4):387-407 P. 395

²⁷⁵ Filtenborg Sicard Mette, Ganzle Stefan, Johansson Elisabeth. Op. Cit. P. 395

²⁷⁶ Barbe Esther, Costa Oriol, Herranz Anna, Nogues-Johansson Elisabeth, Natorski Michael, Sabuite A.Maria; Drawing the neighbours closer...to what?: explaining emerging patterns of policy convergence between the EU and its neighbours, *Cooperation and Conflict*, 2009 44: 378-399. P. 385

²⁷⁷ Klijn Erik-Hans, Trust in governance networks: looking for conditions for innovative solutions and outcomes, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge, London and New York, 2010: 303- 321.

²⁷⁸ Filtenborg Sicard Mette, Ganzle Stefan, Johansson Elisabeth. Op. cit. P. 395

Keohane ir Nye išskyrė charakteristikas, kurios yra būdingos valdysenos modeliui. Jie akcentavo sudėtinių/daugialypių kanalų (angl. multiple channels) svarbą ir hierarchijos nebuvimą²⁷⁹. Pasak mokslininkų, sudėtiniai kanalai jungia visuomenes, kuriami neformalūs ryšiai tarp vyriausybinių elito, kaip ir formalūs susitarimai, taip pat kuriami formalūs ir neformalūs ryšiai tarp NVO elito (susitinkant ar per telekomunikacines priemones²⁸⁰). Tokiais būdais yra kuriama tinklaveika. Pasak Keohane ir Nye, šie sudėtiniai kanalai gali būti įvardijamai kaip tarpvalstybiniai, transvyriausybiniiai ir transnacionaliniai. Daugelis mokslininkų vėliau plėtoję tinklinės valdysenos koncepciją rėmėsi būtent Keohane ir Nye išskirtomis charakteristikomis. Šie du mokslininkai tarptautines organizacijas suvokė nebūtinai kaip konkrečią teisę kuriančius subjektus, bet kaip institucionalizuotus politinius tinklus per kuriuos vyksta transvyriausybinių politikos koordinavimas ir koalicijų formavimas:

„...galima apibūdinti ir kitokį struktūros modelį. Galima galvoti apie Vyriausybes, kurias jungia ne tik formalūs santykiai tarp užsienio ofisų, bet taip pat ir tarpvyriausybiniiai bei transvyriausybiniiai ryšiai daugelyje lygmenų- pradedant nuo vyriausybės vadovo einant žemyn. Šie ryšiai tarp vyriausybių gali būti sustiprinti normų, nustatančių elgseną konkrečiose situacijose ir kai kuriais atvejais formalų institucijų. Mes naudojame terminą tarptautinė organizacija remiantis šiais daugialygiais ryšiais/sąsajomis, normomis ir institucijomis. Tarptautinė organizacija šia prasme yra kitas pasaulio politinės struktūros tipas²⁸¹.“

Keohane ir Nye akcentuoja, jog šia jų išskirtos tarptautinės organizacijos kaip tam tikro modelio prasme, tinklaveika (tinklai), normos ir institucijos yra svarbūs nepriklausomi faktoriai leidžiantys paaiškinti tarptautinio režimo pokytį²⁸². Šia prasme, kaip teigia autoriai, galima kalbėti apie tarptautinę organizaciją, netgi, jeigu ir nėra sukurta jokių formalių specifinių institucijų²⁸³. Keohane ir Nye teigia, jog

„pagal tarptautinės organizacijos modelį, kartą įsteigtas normas, institucijas ir tinklus bus sunku „išrauti“ ar drastiškai performuoti“. Netgi vyriausybės su itin dideliais pajėgumais-apskritai ar tam tikro sektoriaus rėmuose- pajaus sunkumus įgyvendinant jų tikslus, jeigu tai konfliktuos su įsteigtais elgsenos modeliais per sukurta tinklaveiką ir institucijas. Esant tokioms sąlygoms visos struktūros ar konkrečios srities/sektoriaus struktūros teorijų prognozės bus neteisingos: režimai netaps atitinkantys <neatitiks> valstybės turimų pajėgumų, kadangi tarptautinės organizacijos, kaip apibūdintos viršuje, užstos „kelia“.²⁸⁴

Remiantis šiais mokslininkų samprotavimais tinklaveika gali pakeisti režimo tipą. Vis tik kiti mokslininkai nėra itin optimistiški ir abejoja ar tinklaveikos struktūros gali turėti itin didelę įtaką. Crosby, Bryson ir Stone, tyrinę tarpsektorinį kolaboravimą, teigė, jog tokio pobūdžio

²⁷⁹ Keohane O.Robert, Nye S.Joseph. Op.cit. P.24-29

²⁸⁰ Keohane O.Robert, Nye S.Joseph. Op. cit. P.24-29

²⁸¹ Keohane O.Robert, Nye S.Joseph. Op. cit. P. 54

²⁸² Keohane O.Robert, Nye S.Joseph. Op. cit. P.54

²⁸³ Ten pat, P. 54

²⁸⁴ Ten pat, P. 55

tinklaveika yra svarbi integravimo perspektyvoje²⁸⁵. Hollis klausdamas kokia yra tokios tinklaveikos nauda atsakė, jog „*mokantis ir kuriant gerąsias praktikas nauda yra didelė, politikos koordinavimui tinklaveikos įtaka yra vidutinė, o kuriant naujas taisykles ir praktikas – įtaka yra maža*“²⁸⁶. Farneti, Padovanoti ir Young (2010) tvirtina, jog tinklinė valdysena gali būti produktyvi atliekant koordinavimo funkciją²⁸⁷, panašiai koordinavimo ir įgyvendinimo funkciją išskiria taip pat O’Toole ir Meier²⁸⁸. Hollis į analizę integruodamas kitų mokslininkų vertinimus išskyrė mokymosi, apsikeitimo žiniomis, informacija svarbą kas gali paskatinti pasitikėjimo, kolegialumo formavimąsi. Kaip Celeste Montoya teigia, tinklai „sustiprina komunikavimą ir paskatina dalijimąsi resursais“²⁸⁹. Vis tik Hollis tvirtina, jog negalima visiškai izoliuotai nagrinėti vertikalios valdysenos formų ir horizontalios tinklaveikos, bet geriau jas tyrinėti kaip bendrą vientisą objektą/objektyviąją realybę, kurioje painios ir sudėtingos kolegialumo formos gali būti sustiprintos ir sukurtas pasitikėjimas²⁹⁰. Iš esmės Hollis kaip ir Ganzle bei Lavenex teigia esant mišrų valdysenos būdą, o valdysenos procesuose svarbu yra sekti institucinio bendradarbiavimo ar sąveikavimo dinamiką bei jos priežastis.

1.2.4 Vaidmens ir valdysenos teorijų sintezė: konceptualaus kaimynystės politikos analizės pagrindo konstravimas

Valdysena, paremta politinių tinklų, tinklinių struktūrų ir/ar institucinių formų kūrimu, fokusuoja dėmesį į sąveikos procesą tarp įvairių veikėjų. Viena vertus analizės atskaitos tašku galima pasirinkti konkrečią politinę sritį, sektorių, ar tirti sienos/ribos reikšmes santykiuose su konkrečiu kaimynu, tačiau šiame tyrime analizė atliekama iš veikėjų kaip šių tinklinių, institucinių struktūrų kūrėjų ir dalyvių perspektyvos. Dėl šios priežasties į analizę svarbu integruoti perspektyvą, apimančią santykį tarp veikėjo ir struktūros, tiriant veikėjo vaidmens koncepciją ir jos atlikimą per sąveikos procesą Europos kaimynystėje. Šioje disertacijoje pasirenkama vaidmens teorija, kuri apima intencinį, institucinį ir interakcinį aspektus, ir paskutinytis sukuria galimybę integruoti valdysenos procesą struktūruojančią trinarę dimensinę

²⁸⁵ Crosby C.Barbara, Bryson M.John, Stone M.Melissa, Leading across frontiers: how visionary leaders integrate people, processes, structures and resources, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge, London and New York, 2010: 200- 222.

²⁸⁶ Hollis, Simon; The necessity of protection: Transgovernmental networks and EU security governance, *Cooperation and Conflict*, 2010 45 (3): 312-330 P.324

²⁸⁷ Farneti Federica, Padovanoti Emanuele and Young W.David, Governance of outsourcing and contractual relationship, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge, London and New York, 2010: 255-269.

²⁸⁸ O’Toole Laurence J., Meier Kenneth J., Implementation and managerial networking in the new public governance ; in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge, London and New York, 2010: 322- 336.

²⁸⁹ Montoya Celeste, The European Union, capacity building, and transnational networks: combating violence against women through the Daphne program, *International Organization* 62, Spring 2008: 359-72

²⁹⁰ Hollis, Simon; The necessity of protection: Transgovernmental networks and EU security governance, *Cooperation and Conflict*, 2010 45 (3): 312-330. P.324

matricą. Taigi, suteikia teorinius įrankius ne tik atlikti atskirų veikėjų vaidmens analizę, bet ir valdysenos kaip sąveikos proceso integravimo perspektyvą.

Vaidmens teorija

Helene Sjursen teigia, jog „vaidmens konceptas yra gana dažnai naudojamas ES užsienio politikos analizėje“, dažniausiai tiriant „tarptautinę elgseną ar įvertinant jos poveikį, tačiau retai siejant su aiškesnėmis/tikslesnėmis teorinėmis prielaidomis²⁹¹“. Šią spragą užpildo Lisbeth Aggestam. Ji remiasi sociologine vaidmens teorija, kuri aiškina kaip vaidmenys yra konstruojami, palaikomi ir keičiami užsienio politikoje²⁹². Ji teigia, jog „valstybės užsienio politika yra įtakota jos nacionalinės vaidmens koncepcijos²⁹³“. Konstruodama teorinį vaidmens analizės modelį ji remiasi Kal Holsti atliktais nacionalinių vaidmenų tyrimais ir Giddens' o struktūracijos teorija bei išskiria intencinę, institucinę ir sąveikavimo/interakcinę perspektyvas, kurios ir struktūruoja vaidmens analizę.

Kal Holsti dažnai laikomas sociologinės vaidmens teorijos pradininku, kadangi jis vaidmenis tyrė analizuodamas veikėjų vidines charakteristikas. Pasak Aggestam, Holsti induktyvus tyrimas, neapsiribojo abstrakčiais teoretizavimais, bet induktyviai tyrė vaidmenis, kaip juos suvokia ir apibrėžia politikos kūrėjai iš vidaus. Kaip akcentuoja Aggestam, jo idėja apėmė tai, kad užsienio politikos veiksmai priklauso ne vien nuo galių politikos, bet yra įtakojami ir kitų šaltinių. Holsti tyrimų rezultatai parodė, jog vaidmenys turi keletą šaltinių ir nėra išimtinai įtakojami vien tik tarptautinio galios išsidėstymo. Jis akcentavo tam tikrą vidurio kelią sakydamas, jog iš vienos pusės aktoriai nėra visiškai laisvi formuojant šalies vaidmenis, tačiau kita vertus, tie vaidmenys nėra išimtinai įtakojami galios politikos ar išorinių struktūrų.²⁹⁴ Holsti akcentavo, jog vaidmens koncepcija yra valstybės socializacijos procesas, įtakotas jos istorijos²⁹⁵, kultūros ir pilietinių charakteristikų ir tai buvo nauja tyrimų kryptis, kadangi realistų požiūriu vaidmenys buvo nulemti sisteminių, paremtų materialiaisiais faktoriais, šaltinių.²⁹⁶ Kaip teigė Ian Manners'as Kal Holsti 1970 m. išskyrė ir identifiko, jog atskirų veikėjų vaidmenys yra susiję su „Kitais“, su kitų pripažinimu²⁹⁷. „Kiti“ ir jų pripažinimas yra svarbūs

²⁹¹ Sjursen Helene, Values or rights? Alternative conceptions of the EU's 'normative' role in Ole Elgstrom and Michael Smith (editors) *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*, London and New York: Routledge, Taylor&Francis group, 2006: 85-100

²⁹² Aggestam Lisbeth. Op.cit. P. 11-29

²⁹³ Aggestam Lisbeth. Op. cit. P.11-29

²⁹⁴ Aggestam Lisbeth. Op.cit. P. 11-29

²⁹⁵ Mokslininkai akcentuoja jog santykiuose su kitomis šalimis ir regionais, ES pabrėžia savo "istorinį taikos projektą", ir juo remiantis siūlo spręsti problemas ir kituose regionuose. Martin Mary, Human security and the search for a normative narrative, in *Normative power Europe. Empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G. Whitman), Palgrave Macmillan, 2011: 187- 209

²⁹⁶ Aggestam Lisbeth. Op. cit. P.11-29

²⁹⁷ Manners Ian, The symbolic manifestations of the EU's normative role in world politics in Ole Elgstrom and Michael Smith (eds.) *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*, (London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group), 2006: 66- 84

vaidmens įtvirtinimui. Sociologinė vaidmens teorija gali būti pritaikyta įvairaus lygmens socialinėse struktūrose ir jis/vaidmuo nusako santykius tarp veikėjo ir socialinės struktūros²⁹⁸, apibrėžiant veikėjo vietą joje.

Aggestam konstruodama teorinį vaidmens analizės modelį išskyrė intencinę, institucinę ir interakcinę perspektyvas, per kurias galima paaiškinti kaip vaidmenys yra konstruojami, palaikomi ir keičiami. Intencinė perspektyva nusako vaidmens formulavimo etapą ir apibrėžia veikėjo „ego“, siekius, preferencijas bendroje ilgalaikėje strategijoje ar/ir konkrečiose srityse, sektoriuose ar atskiruose regionuose, kurie laikomi prioritetiniais tam tikrų veikėjo veiklų objektais.

7 Lentelė Vaidmens konstravimas, palaikymas ir kaita

Vaidmens galimybės/ (ne) pripažinimas/kitų lūkesčiai	Nustatomos pagal tarptautinę situaciją, sąlygas ir pagal tai- ko „kiti“ iš aktoriaus tikisi. Kitų lūkesčiai
Vaidmens koncepcija	Aktoriaus ego, tai kaip jis pats suvokia savo vaidmenį.
Vaidmens atlikimas, išpildymas	Sąveikavimo būdai, veiksmai, priimti sprendimai
Bendrasis- pamatinis vaidmuo (komplektas, turinys) (angl. Role-set)	Pamatinės normos, vertybės, aktoriaus preferencijos

Sudaryta pagal Lisbeth Aggestam, 2006. Op. cit.

Veikėjas gali turėti keletą vaidmenų (pvz.: skirtingi ES vaidmenys BUSP, vystymo politikos srityje²⁹⁹, prekybos politikoje³⁰⁰ ir pan.). „Įgyvendinant vaidmenis problemos iškyla tuomet, kai jie tarpusavyje konfliktuoja, tampa nesuderinamais³⁰¹“. Šiuo atveju yra išskiriamas bendrasis, pamatinis vaidmuo ir konkretni kiti vaidmenys³⁰². Atskirų vaidmenų koncepcijos yra formuojamos pagal bendrojo vaidmens apibrėžimą. Toks bendrasis vaidmuo ES atveju gali būti suvokiamas kaip ES civilinė galia, paremta bazinėmis ES sutartyse nustatytomis normomis ir vertybėmis. Lietuvos atveju toks bendrasis vaidmuo gali būti apibrėžiamas kaip aktyvi narystė ES, NATO bei geri santykiai su kaimynais. Atsižvelgdami į šiuos bendruosius vaidmenis, taip pat identiteto, tarptautinės įtakos ir galimybių bei remiantis racionaliais paskaičiavimais, veikėjai formuoja konkrečias vaidmenų koncepcijas. Tad konstruojant konkrečius vaidmenis yra

²⁹⁸ Aggestam Lisbeth. Op. cit. P.11-29

²⁹⁹ Birchfield Vicki L., The EU's development policy: empirical evidence of 'normative power Europe'? in *Normative power Europe. Empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G. Whitman), Palgrave Macmillan, 2011: 141- 160.

³⁰⁰ Orbie Jan, Promoting labour standards through trade: normative power or regulatory state Europe? in *Normative power Europe. Empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G. Whitman), Palgrave Macmillan, 2011:161-184

³⁰¹ Aggestam Lisbeth. Op. cit. P. 11-29

³⁰² Bjorkdahl analizavo kylančias įtampas tarp ES kaip normatyvinės ir kaip karinės galios: Bjorkdahl Annika, Normative and military power in EU peace support operations, in *Normative power Europe. Empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G. Whitman), Palgrave Macmillan, 2011: 103- 126

svarbios ne tik intencijos, bet ir apsvarstomos sąlygos, kuriomis vaidmuo bus įgyvendinamas ir galiausiai svarbus yra ir institucinis elementas. Institucinė perspektyva kaip ir intencinė yra svarbi jau pirmajam vaidmens konstravimo etapui. Institucijos yra labai svarbios kadangi jos konceptualizuoja vaidmens formavimą ir jos atlikimą. Lisbeth Aggestam teigia: „*Institucinę perspektyvą integruoti į teorinį modelį yra svarbu dėl to, kad ji padeda mums konceptualizuoti kaip intersubjektyvūs įsitikinimai ir politinė kultūra įtakoja užsienio politiką, taip pat kaip skirtingos tarptautinės institucijos generuoja atskirų vaidmenų elgsenos lūkesčius*³⁰³“.

Tad Aggestam išskiria abipusį institucinį poveikį, kuris įtakoja tiek vaidmens koncepcijos formavimą, tiek ir jos atlikimą konkrečioje tarptautinėje arenoje su jai būdingomis specifinėmis taisyklėmis ir normomis. Pavyzdžiui, Europos Komisijos vaidmuo priklausys nuo jos įgaliojimų apibrėžtų institucinėmis taisyklėmis bei nuo konkretaus vaidmens suformulavimo ES institucinėje struktūroje.

Šis išskyrimas ar skirtingų vaidmenų atskyrimas taip pat gali būti siejamas su valdysenos sektorine analize. Kadangi būtent atskiruose sektoriuose ES vaidmenys skiriasi (pvz: BUSP yra ganėtinai nereikšmingas, vystymo politikoje- pastebimas ir aiškus, prekybos politikos- stiprus ES vaidmuo, energetikos politikoje- tik formuojamas). Institucinė kaip ir intencinė perspektyvos svarbios aktoriaus vaidmens konstravimui. Be to instituciniai elementai kaip normos, taisyklės, praktikos taip pat apibrėžia esamas sąlygas tarptautinėje socialinėje struktūroje. Tad viena vertus, vidinės institucijos bei tarpinstituciniai ryšiai yra svarbūs ar netgi lemiami veikėjo koncepcijos sukonstravimui, kita vertus- institucijos ir tarp-instituciniai ryšiai išorėje, tarptautinėje arenoje apibrėžia sąlygas, kuriomis vaidmuo yra atliekamas.

Aggestam vaidmens stabilumą sieja su normomis ir tikslais, nes jeigu jie nebus aiškūs, vaidmuo nebus stabilus. Be to, kuo „daugiau abejonių ir klausimų sukelia vaidmens koncepcija tuo nestabilėsnė ji yra³⁰⁴.“ Tad vaidmens stabilumui užtikrinti svarbus yra vidinis institucinis sutarimas ir institucijoje įtvirtintų normų integravimas į vaidmens koncepciją. Kitas itin svarbus vaidmens šaltinis yra identitetas. „Kuo artimiau susietas identitetas su vaidmeniu tuo mažesnė tikimybė, kad jis keisis³⁰⁵“. Aggestam, Holsti, Manners'as ir kiti veikėjo užsienio politiką tiriantys mokslininkai per vaidmens prizmę teigia, jog identitetas yra vienas iš svarbiausių vaidmens šaltinių. Ole R.Holsti teigia, jog sprendimų priėmėjas veikia daugiau per savo įsivaizdavimą dėl esamos situacijos nei, kad objektyvios realybės³⁰⁶.

³⁰³ Aggestam Lisbeth. Op.cit. P. 15

³⁰⁴ Aggestam Lisbeth. Op. cit. P. 11-29

³⁰⁵ Aggestam Lisbeth. Op. cit. P.11-29

³⁰⁶ Holsti R.Ole, The belief system and the national images: a case study, in *Analyzing International relations: a multimethod introduction* (editors William D.Coplin and Charles W.Kegley), Praeger publishers: New York, 1975:22-36

Sonia Lucarelli pabrėžia, jog šiandieninėje tarptautinių santykių teorijoje skiriamas beprecedentis dėmesys „normoms, vertybėms ir identitetui užsienio politikoje“, tačiau ji atskiria politinį identitetą nuo kultūrinio ir religinio, kai pirmasis yra daugiau paremtas bendromis „politinėmis vertybėmis“ negu, kad bendra kultūra³⁰⁷. Wendt'as kalbėdamas apie identitetą išskiria keturias identiteto rūšis: asmeninį ar korporatyvų, rūšinį, vaidmens ir kolektyvinį³⁰⁸. Pasak jo: „Vaidmens identitetai parodo didesnę priklausomybę nuo kultūros ir „Kitų“ laipsnį. Kai charakteristikos, formuojančios rūšinius identitetus, yra priešsocialinės, vaidmens identitetai nesiremia prigimtine savybėmis ir todėl egzistuoja tik santykyje su Kitais³⁰⁹.“ Wendt'as kaip ir Holsti bei kiti mokslininkai pabrėžia priklausomybę tarp veikėjo ir „kitų“ per vaidmens koncepciją ir jos atlikimą. Wendt'as akcentuoja: „Subjektas negali turėti vaidmens identiteto pats savaime. Lukesčių bendrumas, kuriuo grindžiami vaidmens identitetai, pasidaro aiškesnis prisiminus, kad daugelis vaidmenų yra institucionalizuoti socialinėse struktūrose, atsiradusiose anksčiau nei konkretūs santykiai³¹⁰.“ Be to, Wendt'as remdamasis Blumstein (1991) teigia, jog „...vaidmeniui apibrėžti yra svarbu ne institucionalizacija, o tarpusavio priklausomybės ir ryšio tarp Aš ir kiti glaudumo laipsnis³¹¹“.

„Kai ryšys ganėtinai glaudus <> vaidmens identitetai gali nebebūti vien laisvo pasirinkimo dalykas, bet pozicijos, kurias subjektams primeta įtakingų Kitų įsivaizdavimai. Šioje situacijoje valstybė negalės atsisakyti vaidmens net panorėjusi tai padaryti, nes Kiti tam priešinsis, siekdami palaikyti jos identitetą. Šie argumentai parodo, kad atotrūkis tarp vaidmenų teorijos ir sisteminių TS buvo nepakankamos analizės rezultatas. Skiriant daugiau dėmesio socialiniam tarptautinės sistemos pagrindui, valstybių vaidmens identitetai gali pasidaryti aiškesni³¹².“

Lucarelli panašiai kaip ir Wendt'as identitetą suvokia ne kaip duotąjį, bet kaip „savęs identifikavimo procesą“, kuriame yra svarbi „kultūra, istorija, teisinės praktikos, institucijos ir užsienio politika³¹³“. Šiuo atveju esamas valstybės ar kito tarptautinio veikėjo identitetas yra siejamas su jo vaidmeniu tarptautinėje sistemoje. Ir nors vaidmenys gali būti konstruojami, palaikomi ir keičiami, bet tai yra ilgalaikis procesas, nes vaidmuo apibrėžia ne tik aktorius norus, preferencijas, strategijas, bet nusako santykį tarp jo ir struktūros. Esamas valstybės ar kito veikėjo vaidmuo susijęs su tuo kaip jį vertina, pripažįsta/nepripažįsta kiti. Taigi, identitetas viena vertus yra svarbus vaidmens koncepcijos šaltinis, tačiau kita vertus, būtent per vaidmens

³⁰⁷ Lucarelli Sonia, Interpreted values: a normative reading of EU role conceptions and performance in Ole Elgstrom and Michael Smith (editors) *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*, London and New York: Routledge, Taylor&Francis group, 2006: 47-65

³⁰⁸ Wendt Alexander, Tarptautinės politikos socialinė teorija (vertė iš anglų į lietuvių kalbą Michail Cvelich, Dmitrij Aleksandrov), Eugrimas, 2005; (Cambridge University press, 1999). P. 240

³⁰⁹ Wendt Alexander. Op. cit. P. 242

³¹⁰ Wendt Alexander. Op. cit. P. 242

³¹¹ Wendt Alexander. Op.cit. P. 244

³¹² Wendt Alexander. Op. cit. P. 244

³¹³ Lucarelli Sonia, Interpreted values: a normative reading of EU role conceptions and performance in Ole Elgstrom and Michael Smith (editors) *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*, London and New York: Routledge, Taylor&Francis group, 2006: 47-65

išpildymą- procesą su kitais veikėjais gali būti palaikomas esamas arba keičiamas, formuojamas naujas identitetas.

Taigi, vaidmuo yra susijęs su išorinėmis struktūromis ar kitais išoriniais veikėjais. Pats veikėjas gali susiformuoti (pavyzdžiui nacionalinėje strategijoje) savo subjektyvų vaidmenį, kuris yra paremtas jo norais ir preferencijomis, tačiau realybėje jo vaidmuo yra nustatomas sąveikoje su kitais. Tarptautinis veikėjo vaidmens pripažinimas ar konkretaus vaidmens jam suteikimas įvyksta tuomet, kai sėkmingos ar nesėkmingos sąveikos su kitais dėka, yra suformuojamas/susiformuoja jo vaidmuo.

Aggestam teigia, jog veikėjo užsienio politikos efektyvumas tarptautiniuose santykiuose daugiausiai priklauso nuo to kiek yra stabilios tam tikros užsienio politikos veiksmų normos ir taisyklės, bei tai kaip jomis naudojamosi ir kiek jos yra palaikomos. Tai yra susiję su veikėjo išorinių veiksmų ar pozicijos stabilumu ir nuoseklumu. „*Stabilumas yra labai svarbus vaidmens kaip užtikrintos elgsenos elementas. Jeigu vaidmenys būtų nuolat keičiami jie neužtikrintų tikslų. Tačiau tuo pačiu vaidmenys yra gana jautrūs konkrečiam laikmečiui ir situacijai*³¹⁴“. Europos Sąjungos atveju, užsienio politikos efektyvumas priklauso nuo to kaip dažnai yra naudojamosi bendromis taisyklėmis ir susitarimais ir kaip jie yra palaikomi. Ir šiuo atžvilgiu ES užsienio politika suvokiama kaip ES bendras tarptautinis veiksmas.

Taigi, Lisbeth Aggestam išskirtos trys perspektyvos intencinė, institucinė ir interakcinė yra tarpusavyje susijusios per vaidmens konstravimo, atlikimo, palaikymo, kaitos procesus. Kada intencinė susijusi su aktoriaus savęs apibūdinimu, savojo vaidmens strategijos nustatymu, institucinė centruoja taisykles ir normas, tuo tarpu interakcinė apibrėžia sąveikos proceso svarbą. Aggestam teigia: „...*galimybei, jog nauji vaidmenys gimsta supranacionaliniame lygmenyje būtina įdiegti dinamizmą ir procesą vaidmens analizėje. Mums reikia įkorporuoti kaip vaidmenys yra išmokstami ir socializuojami per derybų sąveikos procesą*³¹⁵“. Kaip ir valdysenos teorinį modelį taikantys mokslininkai, Aggestam vaidmes analitinis modelis išskiria panašias teorines prielaidas. Ji teigia: „*Užsienio politikos kūrėjas aktyviai įsitraukia į vaidmens kūrimo procesą per kalkuliavimus ir priežasčių nustatymą. Kiekvienas veikėjas turi kažkiek laisvės interpretacijai ir pasirinkimams. Tikslingi vaidmenys yra dinamiško sąveikavimo rezultatas tarp institucinių apibrėžimų/taisyklių ir savo preferencijų. Sąveikavimo- interakcinė perspektyva sako, jog vaidmenys nėra statiški ir jie gali keistis. Intencinė perspektyva teigia, jog aktoriai yra daug žinantys ir racionalūs*³¹⁶“. Šiuo atveju išskiriami priežastinė logika ir

³¹⁴ Aggestam Lisbeth, Role theory and European foreign policy: a framework of analysis in Ole Elgstrom and Michael Smith (editors) *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*, London and New York: Routledge, Taylor&Francis group, 2006: 11-29

³¹⁵ Aggestam Lisbeth. Op. cit. P.16

³¹⁶ Aggestam Lisbeth. Op. cit.

racionalūs naudos-kaštų apskaičiavimai, kurie remiasi racionalaus pasirinkimo teorija. Veikėjai konstruodami vaidmens koncepciją ir strateguodami dėl jos atlikimo apskaičiuoja galimą naudą ir kaštus. Sąveikavimo kriterijus yra svarbus, nes nusako ryšį tarp vaidmens atlikimo, jo kaitos ar palaikymo per sąveikos procesą. Panašiai kaip ir valdysenos modelio rėmuose sąveikos arba interakcinis procesas apibrėžiamas konstruktyvistinėmis kategorijomis, socializacija, kuri vyksta per sąveiką. Tuo tarpu prieš sąveiką ir po jos veikėjai apskaičiavę savo galimybes, naudą ir kaštus siekia ir atlieka tam tikrus veiksmus. Šiame procese veikia priešastingumo logika ir kalkuliavimo metodas. Tuo tarpu veikėjų sąveikos perspektyvoje, vykstant abipusiam, veikėjų tarpusavio pažinimui, vyksta socializacija, mokymasis, kuris gali įtakoti kitus veikėjų pasirinkimus ar sąveikavimo būdus.

ES kaimynstės politikos analitinio pagrindo formavimas

Aggestam išskirtoje sąveikavimo arba interakcinėje perspektyvoje ir galima įkorporuoti valdysenos modelį. Jį apibrėžiant esant kaimynstės struktūra arba tai ką Wendt'as apibūdino kaip mikrostruktūrą. Jis aiškina, jog struktūras galima skirstyti į mikro ir makro lygmenis. Kaip teigia Wendt:

„Buzano, Joneso ir Little'o pastangos atskirti savybes nuo sąveikos turi būti logiškai užbaigtos traktuojant sąveiką kaip atskirą analizės lygį, esantį tarp vieneto ir struktūros lygių, ir tvirtai patalpinant ją į sisteminio teorizavimo sferą. Be to, šis sąveikos lygis turi būti pripažintas turinčiu „struktūrą“. Sąveikos struktūrų prigimtis ir padariniai skiriasi nuo struktūrų, apie kurias kalba Waltzas, tačiau tarpvalstybinės sąveikos teorijos kartu su Waltzo požiūriu į struktūrinę teoriją turi bendrą interesą nagrinėti tarptautinės sistemos logiką. Šiame lygyje jos turi vienodą teisę į pavadinimą „struktūrinis“. Kad išvengtų painiavos su Waltzo požiūriu, sąveikos struktūros gali būti vadinamos „mikrostruktūromis“, nes jos pasaulį vaizduoja agentų požiūriu. Struktūros apie kurias kalba Waltzas, yra „makrostruktūros“, nes jos vaizduoja pasaulį sistemos požiūriu³¹⁷“.

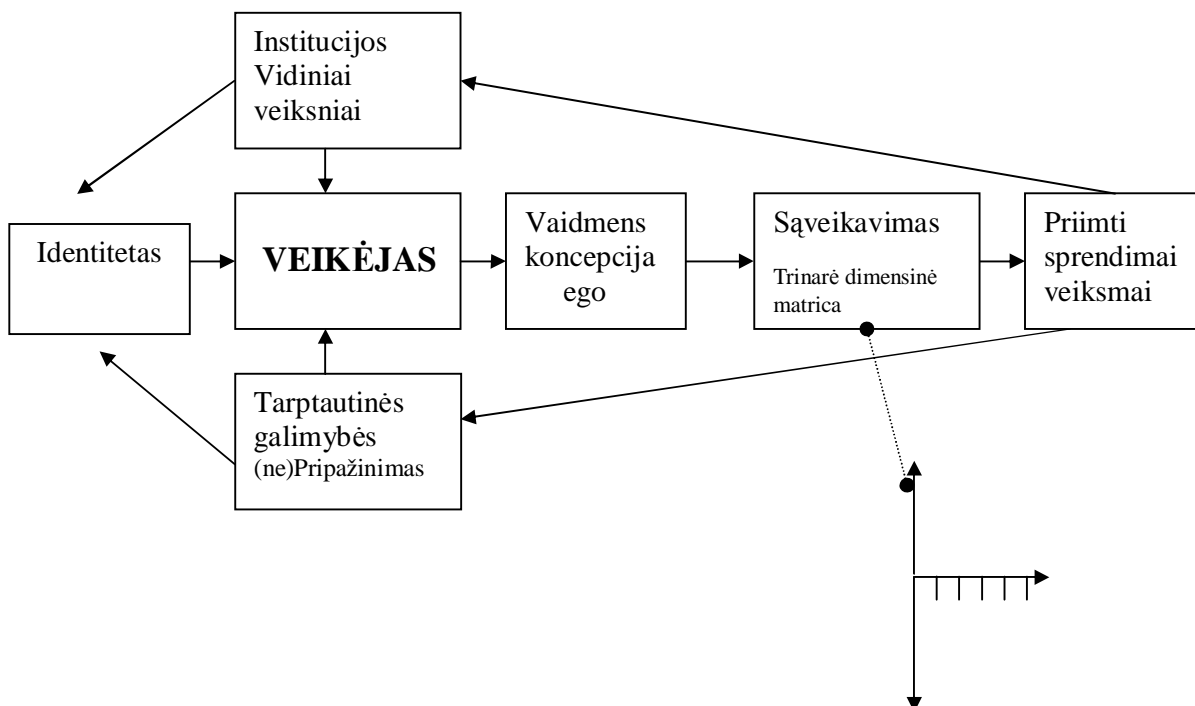
Be to Wendt'as pabrėžė, jog Waltz'as nesuteikia jokios reikšmės sąveikos procesui. Keohane ir Nye taip pat kritikavo Waltz'ą už tai ir jie akcentavo, jog sistema apima dvi dimensijas: struktūrą ir procesą, kai struktūra suvokiama kaip pajėgumų išsidėstymas, o procesas kaip sąveikavimo būdai³¹⁸. Taigi, orientacija į procesą yra itin svarbus tyrimų objektas, kuriam suteikia didelę svarbą mokslininkai tiriantys ES vaidmens koncepcijas. Vienas iš jų, Richard Whitman, teigia, jog antras esminis faktorius „vertinant Sąjungos <ES> vaidmens vystymąsi yra procesas³¹⁹“. Būtent sąveikos procesas ir yra šios disertacijos objektas, t.y. ES kaimynstės politikos kūrimas ir įgyvendinimas.

³¹⁷ Wendt Alexander, Tarptautinės politikos socialinė teorija, (vertė iš anglų į lietuvių kalbą Michail Cvelich, Dmitrij Aleksandrov), Eugrimas, 2005; (Cambridge University press, 1999). P. 160

³¹⁸ Keohane O.Robert, Nye S.Joseph, Power and interdependence, second Editon. Scott, Foresman and Company: Glenview, Illinois, Boston, London, 1989. P.260

³¹⁹ Whitman Richard, Muscles from Brussels: the demise of civilian power Europe? in Ole Elgstrom and Michael Smith (editors) *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*, London and NewYork: Routledge, Taylor&Francis group, 2006: 101-117

Valdysena, kuri buvo apibrėžta kaip trinarė dimensinė matrica gali būti laikoma mikrostruktūra, kuri struktūruoja ES kaimynystės sąveikos procesus. Trinarė dimensinė matrica kaip sąveikavimo su kaimynais procesas apibrėžia sąveikavimo formas ir būdus. Tad remiantis Aggestam sociologinės vaidmens teorijos, Wendt ir kitų mokslininkų teorinėmis prielaidomis, valdysenos modeliu yra formuojama konceptuali analitinė schema ES kaimynystės empiriniam tyrimui atlikti. Valdysena suvokiama kaip sąveikos procesas, apimantis sąveikavimo formas. Wendt'as aiškina, jog šiame lygmenyje tyrimo ribos yra kur kas platesnės negu atskirų užsienio politikos teorijų, nes „paaiškina ne tik individualius sprendimus, bet ir bendrus sąveikos padarinius, kurie turi neatskiriama sisteminių aspektą³²⁰“.

7 Pav. Konceptualus ES kaimynystės politikos analizės pagrindas

Sudaryta autorės adaptuojant Lisbeth Aggestam modelį empirinei kaimynystės analizei

Be to, „*kitaip nei vieneto lygio teorijos, sąveikos lygio mikrostruktūrinės teorijos padarinius aiškina remdamosi sistemos dalių santykiu*³²¹“. Išskirdamas tinkamas teorijas šio lygmens analizei jis kaip tinkamus teigia esant racionalaus pasirinkimo mokslo instrumentus,³²² taip pat gali būti tinkami ir tinklos teorijos įrankiai. Simon Hix'as teigia, jog „mikrolygyje ES studijos priėjo prie keleto svarbių išvadų apie egzistuojantį ryšį tarp veikėjų ir jų institucinės aplinkos.

³²⁰ Wendt Alexander, Tarptautinės politikos socialinė teorija, (vertė iš anglų į lietuvių kalbą Michail Cvelich, Dmitrij Aleksandrov), Eugrimas, 2005; (Cambridge University press, 1999). P. 162

³²¹ Wendt Alexander. Op. Cit. P. 161

³²² Wendt Alexander. Op.cit. P. 157

Būtent ES vystymasis ir funkcionavimas patvirtina pagrindines „institucinio racionalaus pasirinkimo“ ir „istorinio institucionalizmo“ mokyklų prielaidas politikos moksluose³²³. Kaip teigia Wendt: „Bet kuri struktūra - tiek mikro, tiek makro – yra iliustruojama tik procese³²⁴“. Galiausiai Wendt'as teigia, jog „struktūrinio teorizavimo galutinė užduotis turi būti parodymas, kaip sistemos elementai susilieja į tam tikrą visumą³²⁵“.

Remiantis Aggestam sociologinės vaidmens teorijos struktūriniais elementais ir valdysenos modelio sudėtiniais elementais bus atliekama empirinė kaimynystės santykių analizė iš veikėjo perspektyvos, remiantis trimis etapais. Pirmame etape analizuojama konkretaus aktorius (veikėjo) vaidmens koncepcija, kaip aktorius apibrėžia savo vaidmenį, antrame- kokie vaidmenį įtakojantys faktoriai, atsižvelgiant į tris faktorius: identiteto šaltinius (istoriniai, kultūriniai aspektai), institucinius/vidinius faktorius, interesus ir tarptautines galimybes, kurios suvokiamos kaip tarptautinėje aplinkoje susiklosčiusios sąlygos, „kitų“ veikėjų požiūriai, lūkesčiai, įtakojantys aktorius vaidmens koncepcijos konstravimą. Trečiame etape bus tiriamas sąveikos procesas jį konceptualizuojant pagal trinarę valdysenos modelio dimensinę matricą.

Būtent šiame etape bus tiriami vaidmens išpildymo, atlikimo būdai, formos per sąveikos procesą su „Kitais“. Struktūruojant šio etapo tyrimą bus analizuojamos sąveikavimo formos ir būdai: ar sąveikavimas vyko hierarchiniu būdu ar tinklinės valdysenos forma, ar bendradarbiavimas vyko dvišale ar daugiašale forma. Sąveikavimo formų nustatymo kriterijai yra šie: hierarchinis sąveikavimo būdas- bendravimas tarp aukščiausio lygio pareigūnų (Prezidentų, ministrų pirmininkų) dvišale ar daugiašale sąveikavimo forma, ES normų, politikos, teisės perkėlimas, legalizacija. Tinklinės valdysenos sąveikavimo būdas: bendradarbiavimas tarp žemesnio ir žemiausio rango pareigūnų, pilietinės visuomenės organizacijų įtraukimas į sąveikavimo procesus, sąveikavimas pagal atskiras sektorines sritis.

Empirinei analizei pasirenkamas viršvalstybinis ir nacionalinis lygmenys. Tyrime siekiama išsiaiškinti, ištirti ne tik kaimynystės sąveikavimo formas, bet taip pat ryšius tarp valstybės ir institucionalizacijos proceso. Šiuo atveju itin įdomu kaip ankstesnės regioninės integracijos-institucionalizacijos/regionalizacijos išdava, t.y. viršvalstybinių institucijų sukūrimas, įtakoja tolesnius institucionalizacijos procesus, bet jau Sąjungos išorėje.

³²³ Hix Simon, Europos Sąjungos politinė sistema, Vilnius: Eugrimas, 2006 (iš anglų kalbos vertė Giedrė Bacevičiūtė). P. 475

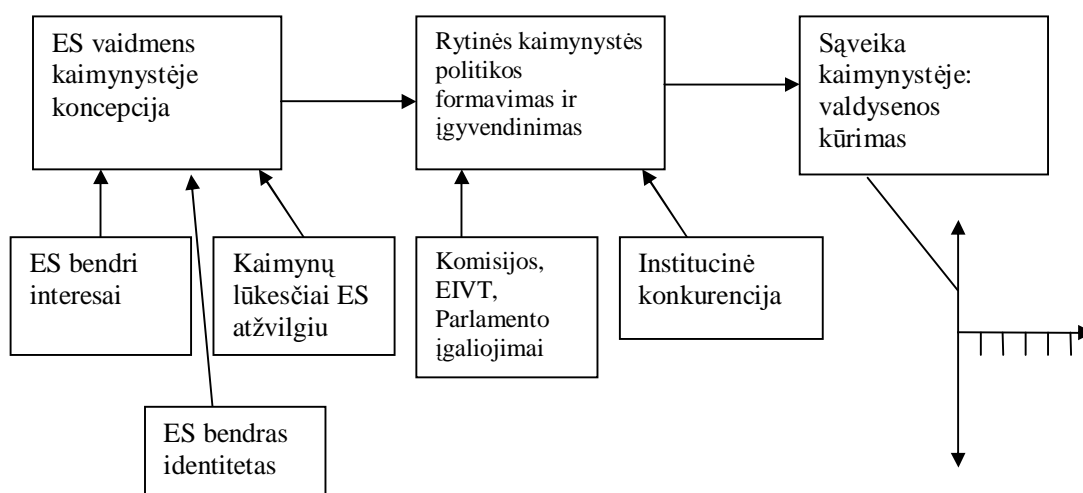
³²⁴ Wendt Alexander. Op. cit. P. 198

³²⁵ Wendt Alexander. Op. cit. P. 152

2. ES VAIDMUO RYTINĖJE KAIMYNYSTĖJE: VIRŠVALSTYBINĖS POLITIKOS FORMAVIMAS IR ĮGYVENDINIMAS

Šioje, antroje disertacijos dalyje, analizuojamas ES kaimynystės politikos formavimo ir įgyvendinimo procesas. Siekiama atsakyti į klausimus ko ES siekia rytinių kaimynų atžvilgiu ir kas įtakoja ES sukonstruotą kaimynystės politikos koncepciją? Kaip vyksta sąveikos su kaimynais procesas, kokios yra interakcijų formos ir būdai? Kokius vaidmenis šiuose procesuose atlieka bendros ES institucijos?

Antroji disertacijos dalis yra struktūruojama remiantis šia empirinio tyrimo schema:

Kaip jau buvo aprašyta įvadinėje dalyje, šioje dalyje atliekama atliktų kokybinių pusiau struktūruotų interviu duomenų analizė, dokumentų, programų, strategijų, darbo planų, teisės aktų ir kitų dokumentų analizė.

Pirmame antrosios dalies skyriuje yra analizuojama Europos Sąjungos vaidmens kaimynystėje koncepcija. Teigiama, jog ES vaidmens rytinėje kaimynystėje koncepciją įtakoja trys skirtingi šaltiniai - ES bendras viršvalstybinis identitetas, bendri interesai ir skirtingi rytinių kaimynų lūkesčiai ES atžvilgiu. Antrame skyriuje yra nagrinėjami ES bendrų institucijų tarpusavio ryšiai formuojant ir įgyvendinant ES rytinės kaimynystės politiką, apibrėžiama ES institucijų tarpusavio santykių problematika. Trečiame- tiriamas sąveikos procesas rytinėje kaimynystėje išskiriant dvišalio ir daugiašalio bendradarbiavimo formas ir būdus, teigiama, jog ES siekia perteikti ne tik normatyvinę bazę į kaimynystės erdvę, bet ir ES valdysenos modelio formas, tokias kaip multisektorinį, daugiašalį ir daugialygi bendradarbiavimą.

2.1 ES vaidmens rytinėje kaimynystėje formavimas

Šiame skyriuje siekiama parodyti aktyvų tarpusavio sąveikos procesą tarp viršvalstybinių ir nacionalinių veikėjų formuojant ES vaidmenį rytinėje kaimynystėje. Pirmame poskyryje yra analizuojama vaidmens kaimynystėje formavimo procesas ir vaidmens rekonstravimas, atliekant ES iniciatyvų kaimynų atžvilgiu ir kitų dokumentų analizę, išskiriama vaidmens kaimynystėje idėja, principai, tikslai ir instrumentai, taip pat vaidmenį, kaimynystėje, įtakojantys veiksniai.

2.1.1 ES vaidmens kaimynystėje koncepcija

ES vaidmens kaimynystėje koncepcija arba intencinis ES vaidmens kaimynystėje aspektas išskiriamas analizuojant svarbiausius ES kaimynystės politiką formuojančius dokumentus, išleistus tarp 2002- 2011 metų³²⁶. Šiame poskyryje išskiriama santykių su kaimynais vizija, siekiami tikslai, principai ir instrumentai, kitaip tariant intencinis ES santykių su kaimynais aspektas.

Diskusijų dėl Europos kaimynystės politikos pradžia paprastai laikomi 2002 metai, kada Jungtinės Karalystės užsienio reikalų sekretorius Jack Straw pasiūlė Europos Sąjungai formuoti naują iniciatyvą santykiams su Ukraina, Moldova ir Baltarusija, atsižvelgiant į artėjančius plėtros etapus, ir naujų sienų formavimąsi Europoje. Nors pirminis jo susirūpinimas buvo išreikštas santykiams su šiomis šalimis, tačiau naujos kaimynystės politikos idėja buvo suformuota intensyvios sąveikos tarp valstybių narių ir ES institucijų pasekoje, kada pastarųjų atstovai atsižvelgiant į visų ES narių interesus pasiūlė „Platesnės Europos“ idėją.

Iš esmės Europos Sąjungos vaidmens kaimynystėje koncepcijos pagrindai buvo suformuoti 2002 m. Europos Komisijos nario Christopher Patten ir Vyriausiojo Įgaliotinio Javier Solana bendrame laiške „Platesnė Europa“³²⁷. Juos ES Bendrųjų reikalų Taryba buvo įgaliojusi suformuoti idėjas dėl ES santykių su kaimynais³²⁸. Viena iš svarbiausių šio bendro laiško išvadų- suformuluota „Platesnės Europos“ koncepcija, kuri buvo toliau plėtojama ES strateginiuose dokumentuose. *Europos saugumo strategijoje*³²⁹, sukurtoje Taryboje, Vyriausiojo įgaliotinio ofise ir *Platesnės Europos: kaimynystės*, kuri buvo suformuota Europos Komisijos

³²⁶ 2002 metais JK užsienio reikalų sekretoriaus J.Straw išsiuntė oficialų laišką, vėliau tais pačiais metais Patten ir Solana. 2003 m. suformuota Europos saugumo strategija ir Platesnė Europa, 2004 m. suformuota Europos kaimynystės politika, 2006 metais išleistas dokumentas Stipresnė Europos kaimynystė, 2009 m. Rytinė partnerystė, 2011 m. naujas atsakas į besikeičiančią kaimynystę. Daugiau apie šiuos dokumentus http://ec.europa.eu/world/enp/documents_en.htm Žiūrėta 2012 05 01

³²⁷ Member of the European Commission Christopher Patten and EU High representative for the Common Foreign and security policy Javier Solana, Wider Europe, 07 08 2002 http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/0130163334_001_en.pdf Žiūrėta 2011 05 02

³²⁸ Laiške pažymima, jog ES Bendrųjų reikalų taryba dar balandžio mėnesį 2002m. kvietė Komisiją dirbti kartu su Vyr. Įgaliotiniu suformuoti idėjas dėl ES santykių su kaimynais.

³²⁹ Gediminas Vitkus teigia, jog Europos saugumo strategija yra unikalus ir istorinis Europos Sąjungos dokumentas, kuris buvo priimtas visų valstybių narių politinės valios dėka. Vitkus Gediminas, *Diplomatinė aporija: tarptautinė Lietuvos ir Rusijos santykių normalizacijos perspektyva*, Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 2006.

direktoratuose³³⁰. Šie dokumentai, kurie buvo išleisti 2003 metais, paprastai laikomi svarbiausiais dokumentais, įtakojusiais Europos kaimynystės politikos koncepciją.

Mokslininkai akcentuoja, jog jau pradinėse EKP kūrimo stadijose Komisija turėjo svarbų vaidmenį. O kai kurie tyrėjai EKP genezę netgi apibūdino kaip institucines varžybas. „Identifikuojant šiandieninės Europos kaimynystės politikos konkrečią kilmę yra itin delikati užduotis- todėl, kad kilmės ir tėvystės.. <šaltinių nustatymas susijęs su>... institucinėmis varžybomis, struktūruojančiomis kaimynystės klausimą³³¹.“

Julien Jeandesboz siekdamas išsiaiškinti EKP kilmę ir autorius atliko interviu su ES biurokratais. Jis teigia „nieko stebėtino, jog Komisijos pareigūnai EKP kilmę asociuoja su savo ofisu, kai tuo tarpu Taryba tvirtina, jog idėja ir diskusijos pirmiausiai kilo tarp valstybių narių pareigūnų ir Generalinio sekretoriato³³²“. Jeandesboz teigia, jog EKP formavimasis buvo ilgas procesas, kuris apėmė laikotarpį tarp 2002-2004 metų. Pastaraisiais 2004 m. buvo išleistas Europos kaimynystės politikos strateginis dokumentas ir pasirašyti pirmieji EKP Veiksmų planai su kaimyninėmis šalimis. Vėliau 2006, 2007, 2011, 2012 m. išleisti papildomi dokumentai, tačiau visuose dokumentuose buvo plėtojamos pradinės idėjos dėl ES santykių su kaimynais.

Europos kaimynystės politika apima visas ES bendradarbiavimo su kaimynais politines sritis. Tad, ganėtinai natūralu, jog ši plati politinė iniciatyva buvo suformuota dviejose ES institucijose, dalyvaujant Vyr. Įgaliotiniui, kuris buvo atsakingas už ES bendrąją užsienio ir saugumo politiką ir Europos Komisijai, atsakingai už ES vystymo, plėtros ir prekybos politines sritis.

Europos kaimynystės politikos koncepcija apima keletą esminių europinio diskurso metu sukurtų konceptų, kuriais remiantis siekiama formuoti ilgalaikę ES santykių su kaimynais strategiją ar viziją. Europos saugumo strategijoje kaip ir „Platesnės Europos“ dokumente formuojama Europos Sąjungos santykių su kaimynais vizija, apibūdinama kaip „Draugų žiedo kūrimas“:

Mūsų užduotis – skatinti sukurti žiedą, sudarytą iš gerai valdomų šalių Europos Sąjungos rytuose ir prie Viduržemio jūros regiono, su kuriomis mes galime palaikyti glaudžius bendradarbiavimo ryšius³³³.

³³⁰ Commission of the European Communities, Wider Europe- neighbourhood: A new framework for relations with our Eastern and Southern neighbours, COM (2003) 104 final

³³¹ Jeandesboz Julien, The genesis of the European Neighbourhood policy: alternative narratives, bureaucratic competitions in *The external dimension of EU Justice and home affairs: governance, neighbours, security* (editor Thierry Balzacq), Palgrave Macmillan: Hampshire, New York, 2009:35-64 P. 38

³³² Jeandesboz Julien. Op. cit. P. 38

³³³ Europos saugumo strategija, 2003, p.8 <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIILT.pdf> Žiūrėta 2010 04 02

Ilgalaikė vizija suformuota „Platesnėje Europoje“ šiuo sakiniu: *ES turi siekti plėtoti gerovės zoną ir draugišką kaimynystę- „Draugų žiedą“- per kurį ES sukurtų artimus, taikius ir kooperatyvius santykius*³³⁴.

„Draugų žiedo“ kūrimo vizija politiniame diskurse, o taip pat ir dokumentuose buvo siejama su „naujų sienų nestatymu“ ES kaimynystėje tam, jog būtų išvengta naujo Europos padalijimo tuo metu dar tik artėjant didžiajam ES plėtros etapui (2004 m.).

8 Pav. ES vaidmens kaimynystėje koncepcija: Platesnė Europa- „Draugų žiedo“ kūrimas

VIZIJA „DRAUGŲ ŽIEDAS“	TIKSLAI. REZULTATAI
	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonominiai ryšiai/ekonominė integracija; • Bendrų vertybių įtvirtinimas; • Kaimynų dalyvavimas ES vidaus rinkoje ir programose; • Vizų liberalizavimas; • Kaimynų dalyvavimas „4 laisvėse“; • „Viskas išskyrus institucijas“.
ĮGYVENDINIMO PRINCIPAI IR INSTRUMENTAI	
<ul style="list-style-type: none"> • Bendras valdymas/įsipareigojimas (angl. joint ownership) • Diferenciacija („daugiau už daugiau“) • Sąlygojimas/sąlygų nustatymas • Dvišaliai susitarimai /dvišališkumas • Daugiašalis, regioninis bendradarbiavimas /daugiašališkumas 	<ul style="list-style-type: none"> • EKP Veiksmų planas • Asociacijos sutartys • Pasienio bendradarbiavimo instrumentai • Sub-regioninio, regioninio, tarpregioninio bendradarbiavimo iniciatyvos • Paramos pilietinės visuomenės stiprinimui instrumentai

Sudaryta autorės

³³⁴ COM (2003) 104 final. Op.cit. P. 4

Bendrame laiške Solana ir Patten pažymėjo, jog reikia išvengti naujų sienų formavimo Europoje po plėtros³³⁵. Ši frazė taip pat buvo formaliai įrašyta Europos kaimynystės politiką formuojančiuose dokumentuose:

Mes suinteresuoti, kad plėtra nesukurtų naujų skiriamųjų linijų Europoje. Turim sudaryti sąlygas mūsų kaimynams rytuose pasinaudoti ekonominio ir politinio bendradarbiavimo pranašumais, kartu sprendami politines problemas tame regione. Dabar turėtume išsamiau ir aktyviau domėtis problemomis Pietų Kaukaze, kuris greitai taps mūsų kaimyniniu regionu³³⁶.

Analogiška ES vizija formuojama ir Platesnės Europos dokumente:

Nekurti naujų Europą dalijančių linijų ir skatinti stabilumą ir klestėjimą už Sąjungos naujų sienų... stiprinti santykius su Rusija, Ukraina, Moldova ir Baltarusija ir Pietų Viduržemio šalimis, kurie būtų paremti ilgalaikių reformų skatinimu, tvariu vystymusi ir prekyba³³⁷.

Ši politinė vizija ir pozicija nesikeičia ir praėjus penkeriems metams po EKP įkūrimo.

Vyriausioji įgaliotinė Cathrine Ashton teigia, jog EKP vienas iš svarbiausių tikslų yra „padaryti pasaulį saugesnį, stabilesnį ir labiau klestintį³³⁸“.

Rytinės partnerystės 2009 m. steigiamajame dokumente formuojama panaši vizija:

„ Pagrindinis Rytinės Partnerystės tikslas yra suformuoti reikalingas sąlygas akseleruojant politinę asociaciją ir tolesnę ekonominę integraciją tarp Europos Sąjungos ir suinteresuotų partnerinių šalių. <> Šiuo tikslu, Rytinė partnerystė siekia paremti politines ir socio-ekonominės reformas partnerinėse šalyse, skatinant aproksimaciją link Europos Sąjungos. Tai atitinka bendrą įsipareigojimą stabilumui, saugumui ir klestėjimui Europos Sąjungoje, taip pat partnerinėse šalyse ir iš esmės visame Europos kontinente³³⁹“.

Taigi, gerokai vėliau, kuriant specifinę Europos kaimynystės politikos rytinę dimensiją, Komisijos komunikato dėl Rytinės partnerystės steigimo išvadose buvo pakartota panaši frazė: „ Rytinė partnerystė prisidės energizuojant reformas, integruojant rinkas ir visuomenes, projektuojant stabilumą ir mažinant riziką naujų sienų atsiradimui mūsų kontinente³⁴⁰“. Taigi, šie konceptai (ES kaimynystės vizija) yra Europos kaimynystės politikos pamatai, egzistuojantys visuose su kaimynystės politika susijusiuose dokumentuose ir kuriuos galime laikyti kaip intencinį ES projektuojamų santykių su kaimynais aspektą. ES politiniame diskurse ir dokumentų pagrindu buvo suformuota ES vaidmens kaimynystėje vizija, kuri tolimoje

³³⁵ Member of the European Commission Christopher Patten and EU High representative for the Common Foreign and security policy Javier Solana, Wider Europe, 07 08 2002

³³⁶ Europos saugumo strategija, 2003. Op.cit. P.8

³³⁷ Commission of the European Communities, Wider Europe - neighbourhood: A new framework for relations with our Eastern and Southern neighbours, COM (2003) 104 final. P.4

³³⁸ Five years of European Neighbourhood policy: more trade, more aid, more people-to-people contacts, Press release IP/10/566 Brussels, 12 May 2010 <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/566> Žiūrėta 2011 05 01

³³⁹ Council of the European Union, Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit, Prague, 7 May, 2009, Brussels, 7 May, 2009: 8435/09 (Presse 78)

http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/eastern_partnership/documents/prague_summit_declaration_en.pdf Žiūrėta 2010 05 02

³⁴⁰ Commission of the European Communities, Eastern partnership, COM (2008) 823 final, Brussels, 3.12.2008. P.

perspektyvoje siekia sukurti „Draugų žiedą“, sudarytą iš saugių, stabilių ir klestinčių valstybių, bei užkertant kelią naujam žemyno padalijimui. Tačiau šios ganėtinai aptakios politinės frazės sukėlė kur kas daugiau diskusijų dėl jų įgyvendinimo principų, instrumentų ir menamo tikslo.

Europos kaimynystės politikos strateginiuose dokumentuose ganėtinai aiškiai pasakyta, jog EKP dalyvėms nesuteikiama narystės Europos Sąjungoje perspektyva, nors tarp valstybių narių iki šiol tebekyla diskusijos dėl narystės perspektyvos suteikimo Rytų Europos šalims (Ukrainai, Moldovai).

2002 m. Europos Komisijos pirmininkas Romano Prodi kaimyninėms šalims žadėjo „viską išskyrus institucijas“. Tai yra ekonominę integraciją, laisvos prekybos zonos Europos kaimynystėje sukūrimą, dalyvavimą ES programose, vizų liberalizavimą ar bevizį režimą, dalyvavimą keturiuose ES laisvėse³⁴¹ - kitaip tariant viską išskyrus pilnateisę narystę. Ši ES nuostata buvo įrašyta ir dokumentuose. Komunikacijoje dėl „Platesnės Europos“ pažymima, jog šios naujos kaimynystės politikos tikslas nėra susijęs su narystės procesu: „...šis naujų santykių vystymo pagrindas vidutiniame laikotarpyje neįtraukia narystės perspektyvos ar vaidmens Sąjungos institucijose³⁴²“. Taip pat akcentuota, jog ES atsakas į praktinius klausimus ar problemas yra atskiriamas nuo narystės/stojimo proceso.³⁴³ Tačiau reikia pažymėti jog, nors narystės perspektyva ir nebuvo suteikta, tačiau taip pat nebuvo ir paneigta tokia galimybė ateityje, nes Europos Sąjungos sutarties 49 straipsnyje teigiama, jog aplikuoti ES narystei gali bet kuri Europos šalis, kuri atitinka narystės kriterijus³⁴⁴. Kaip teigė ES diplomatai:

Europos kaimynystės politika buvo adresuota toms šalims, kurios staiga po paskutinės plėtros etapų tapo ES kaimynėmis. Taigi, ši politika iš esmės yra skirta kaimynams, kurie nori suartėti, taip pat iš arčiau pasižiūrėti kas vyksta šiose šalyse, mes turime jomis rūpintis ir su jomis bendradarbiauti. Europos kaimynystės politika nėra plėtros politikos pakaitalas. Šios dvi politikos vyksta paraleliai, o EKP labai padeda, ji užveda ant to pačio kelio kada nors ateityje tapti nare, nes tam neužkirstas kelias, nors ir ne visos EKP dalyvės galės tapti narėmis.“ Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 5, 2011 10 14, Briuselis

Kaip akcentavo kitas EIVT diplomatas:

Ir mūsų vienas iš svarbiausių tikslų yra su jomis artimiau kalbėtis, su jomis suartėti, o ne tik visuomet kritikuoti. Ir ši politika apima „lazdą ir morką“. Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 6, 2011 10 14, Briuselis

³⁴¹ Keturios ES laisvės - laivas prekių judėjimas, laivas paslaugų judėjimas, laivas kapitalo judėjimas, laivas asmenų judėjimas.

³⁴² Commission of the European Communities, Wider Europe- neighbourhood: A new framework for relations with our Eastern and Southern neighbours, COM (2003) 104 final. P. 5

³⁴³ Wider Europe, COM (2003) 104 final. P. 5

³⁴⁴ Narystės kriterijai dar kitaip vadinami Maastrichto kriterijai yra: demokratija, teisinis valdymas, pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms, pagarba mažumoms, funkcionuojantis rinkos ekonomika, pajėgumai susidoroti su rinkos spaudimu, galimybė prisiimti narystės įsipareigojimus (efektyviai pritaikyti ES taisykles ir politikas). Commission of the European Communities, Wider Europe - neighbourhood: A new framework for relations with our Eastern and Southern neighbours, COM (2003) 104 final. P.5

Taigi, remiantis formaliuoju diskursu ES kaimynams yra pažadėta ekonominė integracija ir politinė asociacija (kaip beje ir pietiniams kaimynams). Kitaip tariant „šviesa tunelio gale“, kaip teigė vienas iš EIVT diplomatų, yra bevizis režimas, potencialus dalyvavimas ES ekonominėje erdvėje, t.y integracija, pažadant 4 laisves (laisvą prekių, paslaugų, kapitalo ir asmenų judėjimą). Tai yra panašus modelis, kuris egzistuoja ES santykiuose su EFTA šalimis (Norvegija, Islandija, Lichtenšteinu). Tačiau siekiant šio tikslo numatomas ganėtinai tolimas kelias, paremtas ES sąlygojimo, diferenciacijos, bendro išipareigojimo kaimynystės procesų valdymui principais. Vis stiprėjantis ES išipareigojimas šiems principams pasireiškia ne tik politinio diskurso metu, bet ir naujuose (2011m., 2012m.) EKP dokumentuose „Naujas atsakas į besikeičiančią kaimynystę³⁴⁵“. Ir galima daryti ganėtinai aiškią takoskyrą tarp ES rytinės ir pietinės kaimynystės, nepaisant to, kad Europos kaimynystės politika apima santykius ir su rytiniais, ir su pietiniais kaimynais.

Dar 2002 m. Solana ir Patten bendrame laiške akcentavo, jog negali būti vieno tinkamo metodo santykiams su visomis kaimyninėmis šalimis, siekti reikėtų „regioninio stabilumo ir bendradarbiavimo, artimesnių prekybos ryšių, aproksimacijos, teisės harmonizavimo ir progresyvaus visų tinkamų ES politikų išplėtimo/plėtros³⁴⁶“. Solana ir Patten kvietė vystyti santykius paremtus bendromis ekonominėmis ir politinėmis vertybėmis bei teisės harmonizacija. Viena vertus, ES akcentuoti principai, taikomi abiejose kaimynystėse. Pavyzdžiui, Europos kaimynystės politikos strateginiame dokumente teigiama, jog EKP skirta tiems partneriams, kurie yra suinteresuoti ir sieks įsitraukti.

„Bendra atsakomybė už procesą, paremtą sąmoningumu/supratimu dėl bendrų vertybių ir bendrų interesų, yra esminis <principas>. ES nesiekia primesti prioritetų ar sąlygų savo partneriams. Veiksmų planai priklauso nuo jų sėkmės ir konkrečių bendrų interesų“ nustatymo prioritetuose³⁴⁷.

Šiame dokumente taip pat yra pažymima, jog prioritetai su konkrečiu partneriu turi būti nustatyti bendru sutarimu ir jie skirsis atskirų šalių atvejais. Dokumente vėlgi akcentuojama, jog kaimynystės santykių vystymas ir ambicija priklausys nuo konkrečios kaimyninės šalies „išipareigojimo laipsnio bendroms vertybėms, taip pat nuo jos noro ir pajėgumų įgyvendinti susiderėtus prioritetus³⁴⁸“.

³⁴⁵ A new response to a changing neighbourhood, Brussels 25 May, 2011 http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com_11_303_en.pdf Žiūrėta 2012 01 04 European Commission, High Representative of the European Union for foreign affairs and security policy. Joint Communication Delivering on new European Neighbourhood policy, Brussels, 15.5.2012 JOIN (2012) 14 final

³⁴⁶ Member of the European Commission Christopher Patten and EU High representative for the Common Foreign and security policy Javier Solana, Wider Europe, 07 08 2002

³⁴⁷ Communication from the Commission, European neighbourhood policy, strategy paper, COM (2004) 373 Final. P. 8

³⁴⁸ Communication from the Commission, European neighbourhood policy, strategy paper, COM (2004) 373 Final, P. 8

Rytinės partnerystės steigiamojo susitikimo deklaracijoje pažymima, jog kaimyniniai santykiai bus paremti diferenciacijos ir sąlygiškumo principais³⁴⁹. Tad, viena vertus ES siekia, jog būtų perkeltos tam tikros tarptautinės ir europinės normos, vertybės ar ES teisės principai abiejose kaimynystėse. Kita vertus, netgi ES diplomatai pripažįsta, jog pavyzdžiui tokie kaip Asociacijos susitarimai turinio atžvilgiu su rytine ir pietine kaimynyste bus skirtingi.

Takoskyra tarp rytinės ir pietinės kaimynystės susijusi ne tik su skirtinga kaimynystės specifika, bet ir kaimyninių šalių požiūriu į jų santykius su ES. Takoskyra tarp šių dviejų kaimynysčių dar labiau išryškėjo įsteigus Rytinę partnerystę, kuri yra skirta intensyvinti ES ir rytinių kaimynų tarpusavio santykiams, bei teikti paramą rytinių šalių demokratinėms ir rinkos ekonomikos reformoms³⁵⁰. Būtent per paramą šioms reformoms, kaip akcentuojama Komisijos komunikate, bus sukurta stabilumo, saugumo ir klestėjimo erdvė visame kontinente³⁵¹. Šiame dokumente (Rytinės partnerystės) netgi pažymima, jog nešama aiški politinė žinutė dėl reformų išlaikymo, tęstinumo, jų vyksmo³⁵².

Tad išanalizavus ES vaidmens kaimynystėje koncepciją formuojančius dokumentus galima teigti, jog ES siekiamų tikslų ir rezultatų atžvilgiu ES pažadas santykiams su rytinės ir pietinės kaimynystės šalimis iš esmės nesiskiria, nes pažadas yra vienodas- ekonominė integracija ir politinė asociacija. Šie, dar 2002- 2004 m. ES politinio diskurso ir dokumentų pagrindu suformuoti tikslai ir vizija iš esmės nepasikeitė ir steigiamajame Rytinės partnerystės dokumente. ES santykiuose su kaimyninėmis šalimis naudojami diferenciacijos, sąlygojimo, bendro išipareigojimo principai, bendradarbiavimas vystomas dvišaliu ir daugiašaliu pagrindu, kuriant tiek kontraktinius santykius, tiek ir partnerystes tarp visuomenių, siekiant aktyvesnio dialogo ar daugiašalės diskusijos įtraukiant pilietinės visuomenės organizacijas.

Platesnė Europa- dokumente pažymima, jog turėtų būti atliktas konkretus progresas, kuris „demonstruotų bendras vertybes, politinių, ekonominių ir institucinių reformų įgyvendinimą, įtraukiant aquis perėmimą ir... artimesnį ekonominį bendradarbiavimą...< ir> Galiausiai, Rusijai, Vakarų NVS šalims ir Pietų Viduržemio šalims turėtų būti pasiūlyta perspektyva dalyvauti ES vidaus rinkoje ir tolesnė integracija ir liberalizacija skatinant laisvą judėjimą- asmenų, prekių, paslaugų ir kapitalo (keturios laisvės³⁵³).“ Šiame dokumente taip pat pažymima, jog „ *dialogo tarp civilizacijų svarba ir laisvas apsikeitimas idėjomis tarp kultūrų, religijų, tradicijų ir žmogiškųjų ryšių negali būti perdėtas. ES turi aktyviai prisidėti skatinant*

³⁴⁹ Commission of the European Communities, Eastern partnership, COM (2008) 823 final, Brussels, 3.12.2008. P. 5

³⁵⁰ Eastern partnership, COM (2008) 823 final. P. 1

³⁵¹ Eastern partnership, COM (2008) 823 final. P. 1

³⁵² Eastern partnership, COM (2008) 823 final. P. 6

³⁵³ Commission of the European Communities, Wider Europe - neighbourhood: A new framework for relations with our Eastern and Southern neighbours, COM (2003) 104 final. P.4

*atsirandančios pilietinės visuomenės vystymą siekiant skatinti esminių laisvių tokių kaip ekspresijos ir asociacijos laisvės sklaidą*³⁵⁴. Būtent pilietinės visuomenės skatinimui ES kaimynystės erdvėje 2011 metais buvo įsteigti du papildomi fondai, instrumentai – pilietinės visuomenės instrumentas ir Europos fondas demokratijai³⁵⁵.

Žinoma, siekiant gilesnio rytinės ir pietinės ES kaimynystės palyginimo reikia išsamiau atlikti ES santykius ir vaidmenis abiejose kaimynystėse, tačiau tikslas buvo parodyti, jog ES vaidmens rytinėje kaimynystėje koncepcija iš esmės nesikeičia nuo jos įkūrimo. Vis tik esminis skirtumas yra santykių intensyvumas, o taip pat rytinių kaimynų lūkesčiai. Rytinės partnerystės dokumentuose pažymima, jog šios politinės iniciatyvos tikslas yra „sukurti reikiamas sąlygas akseleruoti politinę asociaciją ir tolesnę ekonominę integraciją tarp ES ir partnerinių valstybių³⁵⁶“. Buvusioji ES komisarė už išorės ir kaimynystės politiką Benita Ferrero-Waldner netgi pažymėjo, jog ES santykių su rytinėmis šalimis intensyvumas stiprinamas kaip niekad anksčiau, netgi suteikiant specifinį pažadą narystei³⁵⁷. Žinoma iš esmės galima prognozuoti, jog ilguoju laikotarpiu, tokios šalys kaip Ukraina, Moldova, jeigu atitiks Maastrichto kriterijus, jos galės aplikuoti ES narystei, nes laikomos Europos žemyno šalimis. Tačiau atsižvelgiant į šiandienines šių šalių realijas bei trumpojo ir vidutinio laikotarpio prognozes, jos yra panašiam kelyje kaip ir pietinės kaimynystės šalys. Kaip teigė EIVT diplomatas, „tokia šalis kaip Marokas jau yra perėmusi kur kas daugiau ES aquis negu sakykim Pietų Kaukazo šalys³⁵⁸“. Taigi, Europos kaimynystės politika iš esmės atveria tokias pačias galimybes tiek rytinės, tiek pietinės kaimynystės šalims.

Europos kaimynystės politiką galima apibūdinti esant tam tikrą hibridą, ar mišinį ES vykdomos plėtros politikos ir ES užsienio politikos. Kadangi kaimynystės politikoje naudojami principai, tokie kaip diferenciacija ir sąlygojimo politika yra paimti iš plėtros politikos, kai tuo tarpu suformuluoti aptakūs tikslai primena ES Bendrąją užsienio ir saugumo politiką. Principai tokie kaip diferenciacija ir sąlygojimo politika, nors ir nėra taip griežtai taikomi kaip Plėtros politikoje ir daugiau priklauso nuo kaimyninių šalių noro juos priimti ir įgyvendinti per Veiksmų planus ir naujų sutarčių pasirašymą bei įgyvendinimą, tačiau bet koku atveju tai yra susiję su ES teisyno „aquis communautaire“ perėmimu.

³⁵⁴ Wider Europe, COM (2003) 104 final. P. 12

³⁵⁵ Civil society facility, European endowment for democracy. Žiūrėti daugiau http://www.eeas.europa.eu/top_stories/2011/250511_en.htm Žiūrėta 2012 05 01

³⁵⁶ Commission, Eastern Europe and Central Asia meeting doc. 335/10 REV 2, 03.12.2010, P. 1 http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_meeting_foreign_affairs_131210_en.pdf Žiūrėta 2012 01 06

³⁵⁷ European Commissioner for External relations and European neighbourhood policy Benita Ferrero-Waldner, Eastern Partnership- an ambitious project for XXI century European foreign policy, 20 February 2009 http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eastern_partnership_article_bfw_en.pdf Žiūrėta 2012 01 09

³⁵⁸ Interviu su EIVT diplomatu, 2011 10 14, Briuselis.

Aiškinant Europos kaimynystės politikos koncepcijos priežastis, įtakojančius veiksniai būtina atsižvelgti tiek į ES bendrą identitetą, tiek ir bendrus ar konfliktuojančius interesus. Kaip teigė Suomijos tarptautinių ryšių instituto ekspertė Hanna Ojanen:

Manau turi būti kombinacija tarp bendrų interesų su bendra idėja, kokia ES turėtų būti tarptautiniuose santykiuose. Jeigu nėra bendro intereso, nėra bendros politikos, taigi turi būti bendras interesas, ir tada kai jį turi, būdas kuriuo jį formuoja, ir tuomet abstrakti idėja už ką Europa eina. Interviu su Suomijos Tarptautinių ryšių instituto eksperte Hanna Ojanen, 2012 07 17

2.1.2 ES vaidmens kaimynystėje „šaltiniai“: bendras identitetas ir bendri interesai?

„Platesnės Europos“ kaimynystės idėja ir koncepcija buvo suformuota empiriniame pasaulyje, Europos Sąjungos institucijose. Ir kaip teigė danai savo pirmininkavimo metu 2002 m. „Platesnės Europos“ terminas neabejotinai „nusipelno dėmesio“³⁵⁹. Platesnė kaimynystė apima Europos Sąjungos rytinius ir pietinius kaimynus, išskyrus Rusiją, Balkanų šalis, Norvegiją, Šveicariją, Islandiją, kitaip tariant „kaimynystė“ Europos Sąjungos diskurse nebūtinai reiškia geografinę kaimynystę. „Europos kaimynystės“ koncepcija rodo artimumo tarp ES ir šioje iniciatyvoje dalyvaujančių šalių laipsnį. Tačiau sienos elementas kaip ir kiekvienoje kaimynystėje egzistuoja ir „platesnėje Europos kaimynystėje“, tačiau jis yra diskursyvus ir labiau atitinkantis ribos, bet ne sienos konceptą, kadangi kalbama ne apie fizines, aiškiai matomas sienas, bet diskursyvias linijas, už kurių egzistuoja kitoks pasaulis kaimynystėje. Jis yra kur kas labiau skurdesnis, nesaugesnis. Tad daugeliu atvejų kalbėdami apie „platesnės Europos kaimynystę“ mes kalbame apie civilizacijų kaimynystę, ar tiksliau sakant normatyvinę taskoskyrą tarp dviejų kaimynysčių (Europos ir neEuropos), kuri yra dažnai apibrėžiama civilizacinio/normatyvinio atsilikimo kategorija darant taskoskyrą tarp išsivysčiusios Europos ir skurdžių, dar nepasiekusių tokių civilizacijos ir gerovės standartų kaimynų.

Vienas iš svarbiausių šios koncepcijos šaltinių yra ES bendras identitetas. Šiame skyrelyje naudojamas bendras ES viršvalstybinis identitetas, kaip ES užsienio politikos veiksmų pagrindas. Kadangi nagrinėjamas viršvalstybinis lygmuo, t.y. bendros viršvalstybinės institucijos, sukurtos europinio projekto metu, siekiama pateikti ES bendro viršvalstybinio identiteto (ir jo formavimosi) interpretaciją, bet nesigilinant į atskirų ES valstybių tapatybinius bruožus ar Europos istoriją. Pasak Liesbet Hooghe ir Gary Marks Europos Bendrijos kūrėjai Jean Monnet, Robert Schuman, Konrad Adenauer ir kiti tikėjo, jog ilgainiui pavyks sukurti europinę tapatybę, o europietiškumas ir nacionalizmas galės koegzistuoti³⁶⁰.

³⁵⁹ General Affairs and external relations Council, 2450th Council session, Brussels, 30 September 2002; 12134/02 (Presse 279). P. 8 http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/gena/72320.pdf Žiūrėta 2012 01 10

³⁶⁰ Hooghe Liesbet and Marks Gary, Multi-level governance and European integration, Rowman & Littlefield publishers, INC. Lanham-Boulder-New York-Oxford. 2001. P.51

Vykstant Europos integracijos gilinimo procesams palaiapsniui buvo kuriama Europos Sąjungos konstitucionalizacija³⁶¹. Bendros taisyklės ir normos, dėl kurių buvo visuotinai susitarta ES narių tarpe, tapo ES viršvalstybinių institucijų egzistencijos pamatu. Dar didesnę reikšmę ES teisinė bazė (bendrai pripažįstamos normos ir taisyklės) įgavo kuomet normatyvinė dimensija tapo svarbia ES išorinių politikų (Plėtros, Prekybos, BUSP) dalimi. Vienas iš svarbiausių dokumentų kuriant ES bendrą identitetą yra 1973 m. Kopenhagoje patvirtintas dokumentas „Europinis identitetas“³⁶². Šiuo dokumentu buvo įtvirtinta ES „normatyvinė trejybė“ (žmogaus teisės, demokratija, teisinis valdymas). Ilgainiui vis ryškėjant normatyvinei dimensijai ES išorės politikoje (ypač plėtros politikoje keliant vis didesnius reikalavimus, pvz.: Kopenhagos kriterijai) Europos Sąjunga įgavo specifinį civilinės³⁶³, normatyvinės arba „minkštosios galios“ identitetą.

Dažniausiai Europos Sąjunga yra apibūdinama kaip normatyvinė galia³⁶⁴, etinė galia ar civilinė galia. E.Barbe ir E. Johansson-Nogues analizavo ES kaip „gėrio jėgos“ buvimą ar nebuvimą santykiuose su kaimynais, įgyvendinant Europos kaimynystės politiką³⁶⁵.

„Gėrio jėgos“ sampratą apibrėžia pati Europos Sąjunga Europos saugumo strategijoje: *Veikdamos kartu, Europos Sąjunga ir Jungtinės Valstijos gali būti sunkiai įveikiama jėga, padedanti siekti gėrio pasaulyje*³⁶⁶. Ši samprata siejama su Europos Sąjungos pozityviaja jėga ar galia sprendžiant regioninius ir tarptautinius klausimus. Ji yra tampriai susijusi su etinės galios koncepcija, nes akcentuoja veikėjų „etinės užsienio politikos“ pritaikomumą. Kaip teigia autorės „Europos Sąjunga gali būti įvardijama kaip „gėrio jėga“³⁶⁷, jeigu ji geba subalansuoti ir atitikti visų- valstybių narių ir ne narių- susirūpinimus ir preferencijas³⁶⁸. ES kaip „gėrio jėgos“³⁶⁹ koncepcija integruoja abu identiteto ir interesų šaltinius. Šioje perspektyvoje išskiriami

³⁶¹ Simon Hix, ES politinė sistema. Eugrimas, 2006.; taip pat Hix Simon and Hoyland Bjorn, The political system of the Europea Union, Palgrave Macmillan: 2011

³⁶² Document on the European identity published by the Nine Foreign Ministers. Copenhagen, 14 December 1973. European Political Co-operation, fifth edition. Press and Information Office, Federal Republic of Germany, Bonn, 1988. P. 49

³⁶³ Europos „Civilinės galios“ koncepciją įvedė Francois Duchene (1973), išskyrė civilinius instrumentus ir civilizuojančius tarptautinę sistemą aspektus.

³⁶⁴ Whitman Richard G. Norms, Power and Europe: a new agenda for study of the EU and international relations, in *Normative power Europe. Empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G. Whitman), Palgrave Macmillan, 2011:1-24

³⁶⁵ Barbe Esther and Johansson-Nogues Elisabeth, The EU as a modest ‚force for good‘: the European Neighbourhood policy, *International Affairs* 84:I (2008): 81-96

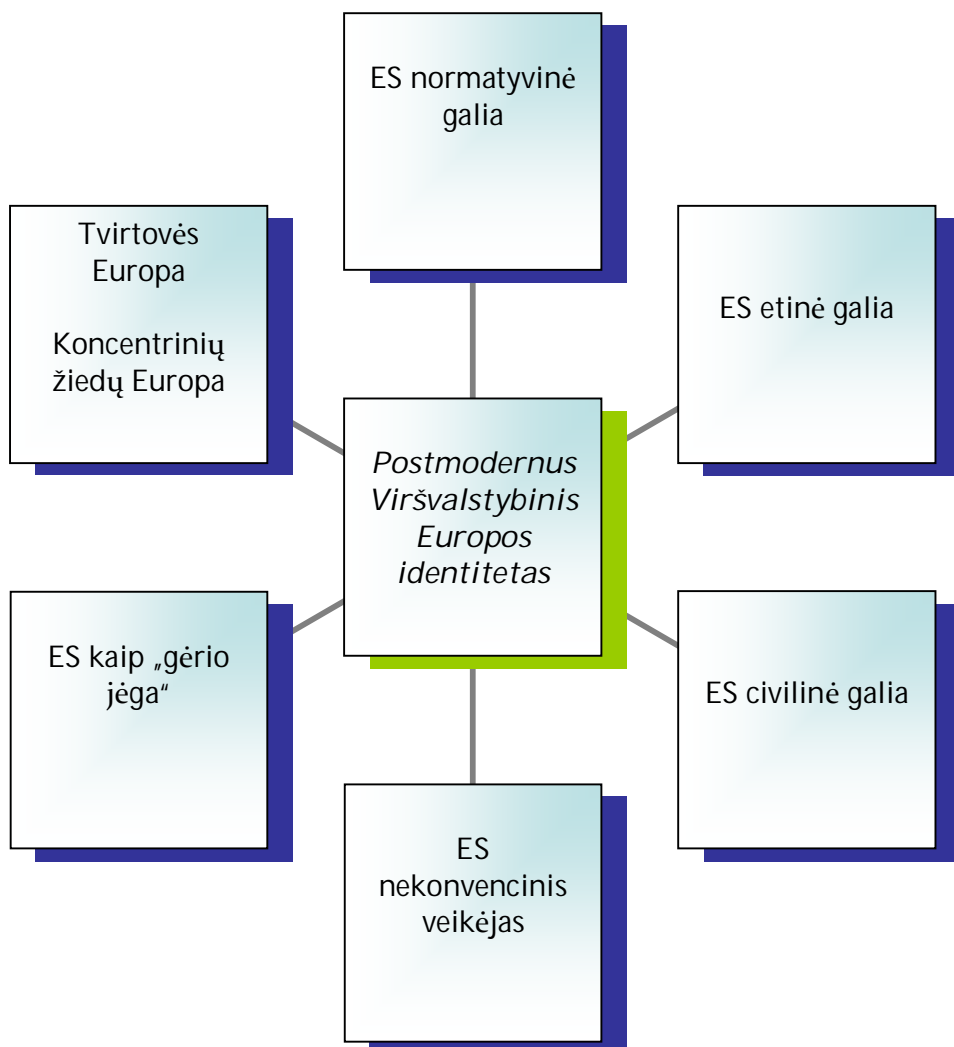
³⁶⁶ Europos Saugumo strategija: saugi Europa geresniame pasaulyje, 2003. Op. cit. P.13

³⁶⁷ Pace Michelle, The EU as a ‚force for good‘ in border conflict cases? in *The European Union and border Conflicts. The power of integration and association*, Cambridge University Press, 2008:203-219.

³⁶⁸ Barbe Esther and Johansson-Nogues Elisabeth, The EU as a modest ‚force for good‘: the European Neighbourhood policy, *International Affairs* 84:I (2008) 81-96 Autorės išskyrė keturis kriterijus- naudingumas, vertybės, teisės ir sąžiningumas (angl.fairness)- kurie sudaro ES kai „gėrio jėgos“ koncepciją ir pagal kuriuos galima vertinti ar ES pavyko „patenkinti“ abi puses.

³⁶⁹ ES ir JAV siekius „padaryti pasaulį geresnį“ taip pat tyrinėjo: Smith Michael, The European Union, the United States and Global public goods: cometing models or two sides of the same coin? In *Normative power Europe. Empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G. Whitman), Palgrave Macmillan, 2011: 127-140

keturi kriterijai- naudingumas, vertybės, teisės ir sąžiningumas³⁷⁰ (angl.fairness) - kuriais remiantis galima nustatyti ar ES gebėjo atlikti tokį balansą.

9 Pav. ES identiteto aiškinamieji konceptai

Sudaryta autorės

ES politikos *naudingumą* apibrėžia jos veiksmingumas, tinkamumas visų įtrauktų veikėjų interesų ir preferencijų patenkinimui. Naudingumo elementas siejamas su racionalumo koncepcija ar paprasčiausiu tikslu maksimizuoti potencialią naudą³⁷¹. *Vertybių* elementas siejamas su „gero gyvenimo“ konkrečia idėja, kuri yra įtvirtinta nacionalinio, kolektyvinio ar konkrečios bendruomenės identitete³⁷². Su vertybiniu elementu yra tampriai susijęs teisių kriterijus, kurį autorės apibrėžia kaip „konkrečios bendruomenės ar universalius standartus ir

³⁷⁰ Barbe Esther and Johansson-Nogues Elisabeth, The EU as a modest ‚force for good‘: the European Neighbourhood policy, *International Affairs* 84:I (2008) 81-96

³⁷¹ Barbe Esther and Johansson-Nogues Elisabeth, The EU as a modest ‚force for good‘: the European Neighbourhood policy, *International Affairs* 84:I (2008) P. 81-96

³⁷² Barbe Esther and Johansson-Nogues Elisabeth. Op. Cit. P. 81-96

principus³⁷³“. Galiausiai *sąžiningumo* kriterijus nusako ar propaguojama ES politika yra *sąžininga* kaimynų atžvilgiu turint omenyje jų pajėgumus ir šalims būdingas politines, socio-ekonomines sąlygas.

Helene Sjursen Europos Sąjungą apibūdino esant nekonvencinį veikėją, kadangi ES siekia keisti ir įtakoti tarptautinės tvarkos taisykles ir normas, o ne tik save įlieti, pozicionuoti tarptautinėje sistemoje³⁷⁴. Ši perspektyva ar ES vaidmuo ganėtinai aiškiai apibrėžtas Europos kaimynystės politikoje, taip pat ir Rytinėje partnerystėje, siunčiant „normatyvinę žinutę“ kaimynams. ES siekis įtakoti ar tiksliau keisti kaimyninėse šalyse įsigaliojusias taisykles ir normas grindžiamas tokiais pat priemonėmis kaip ir plėtros politikoje: sąlygojimas, diferenciacija ir kiti principai. ES normatyvinės galios koncepciją sufomavo Ian Manners. Normatyvinės galios terminas plėtojamas sąlygiškai neseniai, nuo tada kai Manners išleido savo mokslinį straipsnį 2002 metais³⁷⁵. Šis autorius aprašė ES normatyvinės galios kilmę bei išskyrė kultūrinį ir suderinamumo/sutaikomumo elementus, kai pirmasis yra susijęs su žiniomis ir vertybėmis, praktikomis, kurias priima bei kurių laikosi visuomenė užtikrindama jų tęstinumą, tuo tarpu suderinamumo /sutaikomumo elementas siejamas su ES kitoniška „intervencine logika“, kuri yra paremta konfliktuojančių pusių sutaikymu bei švelniu ES išitraukimu į konfliktines zonas/situacijas už Europos Sąjungos ribų³⁷⁶.

Ian Manners³⁷⁷“as išskyrė devynias normas, kurias ES yra įtvirtinusi savo teisinėje bazėje *acquis communautaire* ir kurių perėmimą bei sklaidą skatina už Europos Sąjungos ribų. Kaip teigia autorius, 1973 m. Kopenhagoje patvirtintame dokumente „Europinis identitetas“ buvo išskirtos demokratijos, teisinio valdymo ir žmogaus teisių užtikrinimo normos, vėliau Europos Sąjunga įtvirtino lygybės/nediskriminavimo, socialinio solidarumo (darbuotojų teisėmis, sveikatos, socialinės apsaugos, laisvos ir sąžiningos prekybos įtvirtinimu), tvarios plėtros ir vystymosi (ekonominių ir aplinkosauginių interesų suderinamumas) ir galiausiai naujausiai įtvirtinta geros

³⁷³ Barbe Esther and Johansson-Nogues Elisabeth. Op. Cit.

³⁷⁴ Helene Sjursen, Values or rights? Alternative conceptions of the EU's normative power in in *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis* (editors Ole Elgstrom and Michael Smith), Routledge, Taylor & Francis: London and New York, 2006:85-100 P.88

³⁷⁵ Stewart Emma J., Mind the normative gap? The EU in the South Caucasus in *Normative power Europe: empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G.Whitman), Palgrave Macmillan, 2011: 65-82

³⁷⁶ Manners Ian, The symbolic manifestations of the EU's normative role in world politics in Ole Elgstrom and Michael Smith (eds.) *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*, (London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group), 2006: 66- 84 P. 68

³⁷⁷ Manners teigė, jog normatyvinė galia yra kitokia galios forma. Manners Ian, The European Union's normative power: critical perspectives and perspectives on the critical, in *Normative power Europe. Empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G.Whitman), Palgrave Macmillan, 2011: 226-247

valdysenos (angl. Good governance) norma įdiegta Kopenhagos kriterijuose ir siejama su atskaitomybės, gero demokratinio valdymo kūrimu, kova su korupcija³⁷⁸ ir pan.

Remiantis Manners'o ES normų piramide visos šios išvardytos normos palaiko bazinių ir esminių ES normų ir vertybių t.y. taikos ir laisvės užtikrinimą. Europos Sąjungos kaip normatyvinės galios ar hegemono identiteto šaltinis yra šios normos bei jų sklaida įvairiais ES instrumentais už ES ribų.

ES bendras identitetas kaip ES vaidmens kaimynystėje šaltinis apima normatyvinę dimensiją ES kaimynystės politikoje. Būtent bendrų normų, vertybių Europos kaimynystėje įtvirtinimas laikomas vienu iš svarbiausių tikslų. ES dokumente Platesnė Europa teigiama, jog Europos Sąjunga siekia stiprinti santykius su kaimynais, kurie būtų paremti bendromis vertybėmis. To pačio dokumento ketvirto puslapio nuorofoje paaiškinama, jog bendros vertybės laikomos demokratija, pagarba žmogaus teisėms ir teisinis valdymas³⁷⁹. Europos kaimynystės politinė iniciatyva (taip pat Rytinės partnerystės pagrindais) Europos Sąjunga siekia „švelniu būdu“ įsitraukti į kaimynystės procesus ir jų valdymą. Būtent normos, kurios yra bendro viršvalstybinio Europinio identiteto dalis deklaratyviai ir politiniame diskurse laikoma svarbiausia EKP koncepcijos dalimi.

Jan Manners išskirtos normos ir vertybės yra aiškiai reflektuojamos Europos kaimynystės politiniuose dokumentuose. Europos kaimynystės politikos strateginiame dokumente pažymima, jog tos vertybės³⁸⁰, kurių pagrindu yra sukurta Sąjunga bus skleidžiamos ir už jos ribų pirmiausiai skatinant taiką. Kaip pažymima šiame dokumente: „šios vertybės yra universalios ir fundamentios, o dauguma kaimyninių šalių įsipareigojusios jas įgyvendinti per narystę ESBO ir Europos Taryboje³⁸¹“. Europos Sąjunga siekdama išvengti kaltinimų dėl normatyvinės intervencijos į šalių vidines politines sistemas, savo reikalavimus vis aiškiau grindžia tarptautiniais standartais ir normomis. Rytinės partnerystės steigiamojo susitikimo deklaracijoje tvirtinama, jog visi dalyviai sutiko, jog politinė iniciatyva įsipareigoja tarptautinės teisės principams ir fundamentalioms vertybėms, įtraukiant demokratiją, teisinį valdymą, pagarbą žmogaus teisėms ir laisvėms, taip pat rinkos ekonomikai, tvariai plėtrai ir geram valdymui/valdysenai³⁸². Neabejotinai dažniausiai dokumentuose galima atrasti ES

³⁷⁸ Manners Ian, The symbolic manifestations of the EU's normative role in world politics in Ole Elgstrom and Michael Smith (eds.) *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*, (London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group), 2006: 66- 84

³⁷⁹ Commission of the European Communities, Wider Europe- neighbourhood: A new framework for relations with our Eastern and Southern neighbours, COM (2003) 104 final. P.4

³⁸⁰ Žmogaus orumas, laisvė, demokratija, lygybė, teisinis valdymas, pagarba žmogaus teisėms. Tai yra tos vertybės, kurios skatina visuomenėje pliuralizmą, toleranciją, teisingumą, solidarumą ir nediskriminavimą. Communication from the Commission, European neighbourhood policy, strategy paper, COM (2004) 373 Final. P.12

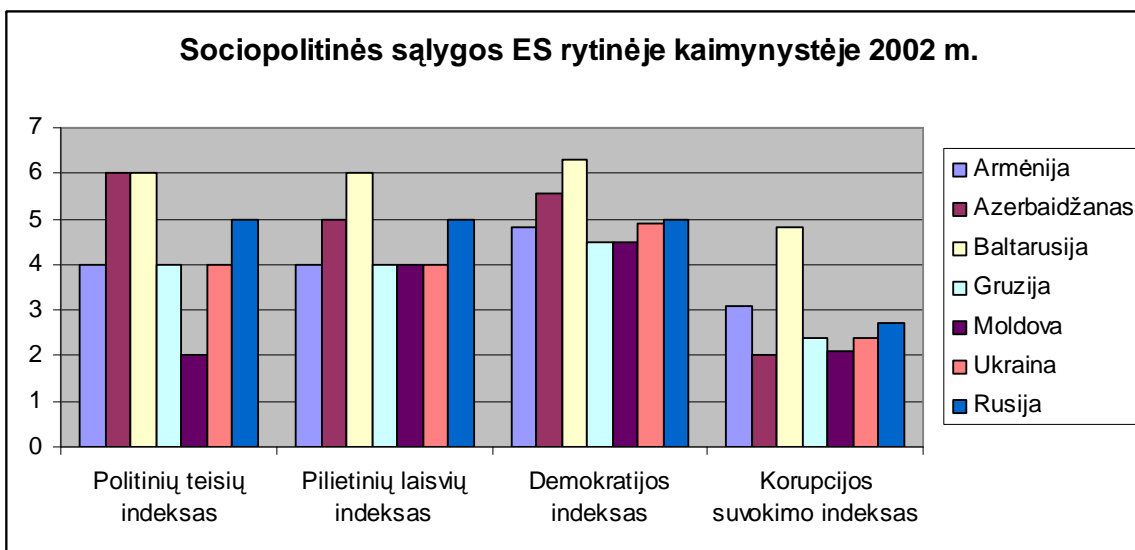
³⁸¹ European neighbourhood policy, strategy paper, COM (2004) 373 Final. P.13

³⁸² Council of the European Union, Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit, Prague, 7 May, 2009, Brussels, 7 May, 2009: 8435/09 (Presse 78)

„normatyvinės trejbės“ skatinimą. Kaip pvz.: Rytinės partnerystės steigimo pagrindas yra bendras įsipareigojimas demokratijai, teisiniui valdymui, žmogaus teisių ir fundamentalių laisvių plėtojimui³⁸³.

Taigi, ES labai aiškiai siekia priminti ir pirmiausiai apeliuoja į tas normas, tarptautines vertybes, kurias šalys turi įgyvendinti per jų prisijungimą prie ESBO, Europos Tarybos, tačiau kurių vis dar neįtvirtina.

2002 m., kada buvo dar tik pradėta formuoti Europos Kaimynystės politika, visi ES rytiniai kaimynai susidūrė (ir vis dar susiduria) su didelėmis problemomis įgyvendinant esmines žmogaus teises ir laisves, nevyko laisvi ir sąžiningi rinkimai, visose šalyse buvo dideli korupcijos mastai (sąlyginai išskyrus Baltarusiją, kurios korupcijos suvokimo indeksas buvo beveik priartėjęs prie 5).

Sudaryta autorės remiantis Freedom House duomenimis³⁸⁴:

Šios sociopolitinės sąlygos ES rytinėje kaimynystėje (kaip ir pietinėje) kėlė/kelia nerimą Europos Sąjungai, kurios pareigūnai oficialiajame diskurse ne kartą pabrėžė, jog tokia situacija kelia nestabilumą, nesaugumą ir užkerta kelią investicijų atėjimui į šias šalis. Taigi, viena vertus, ši normatyvinė ES bazė laikoma ES vertybėmis, tačiau tuo pačiu ji gana tampriai siejama su Europos Sąjungos konkrečiais interesais: saugumo ir ekonominiais. Komunikate dėl Platesnės Europos pažymima:

³⁸³ Commission, Eastern Europe and Central Asia, meeting doc. op. cit. 319/09, 1.12.2009. P. 3

³⁸⁴ Kasmetinius politinių laisvių ir žmogaus teisių indekso skaičiavimas visose šalyse atlieka tarptautinė nevyriausybinė organizacija Freedom House.

<http://freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2011&country=8156> Žiūrėta: 2011 08 28 Šalys yra ranguojamos pagal indekso skalę nuo 1 iki 7, kurioje 1 reiškia didžiausių laisvių užtikrinimą, o 7- mažiausių

<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=15> Žiūrėta 2012 01 07;

http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2010/results Žiūrėta 2012 01 07

*Demokratija, pliuralizmas, pagarba žmogaus teisėms, teisinis valdymas ir esminiai darbo standartai visi yra esminės ir būtinos politinio stabilumo sąlygos, taip pat reikalingos tvariam ir taikiam socialiniam ir ekonominiam vystymuisi*³⁸⁵.

Siekiant normatyvinės kaitos kaimyninėse šalyse Europos Sąjunga siūlo kurti privilegijuotus santykius, kurie bus paremti išipareigojimu bendroms vertybėms tokios kaip teisinis valdymas, geras valdymas (angl. good governance), pagarba žmogaus teisėms, įtraukiant mažumų teises, gerų kaimyninių santykių skatinimas, rinkos ekonomikos principai ir tvari plėtra³⁸⁶. Iš esmės visuose dokumentuose stipriai pabrėžiama, jog „santykių ambicija priklausys nuo to kiek vertybės yra reflektuojamos nacionalinėse praktikose ir politikos įgyvendinime³⁸⁷“. Taigi, ES akivaizdžiai siekia išlaikyti savo „minkštosios galios“ instrumentus ir įtakoti bei keisti savo aplinką- kaimynystę.

Aktyvus kaimyninių šalių išipareigojimų įgyvendinimas laikomas esminiu santykių katalizatoriumi. Akcentuojama, jog išipareigojimai bus nustatomi Veiksmų planuose, tokiu būdu normas ir vertybes integruojant EKP įgyvendinimo procese. Į klausimą ar toks ES sąlygojimas ir kaimyninių šalių diferenciacija gali įtakoti ES aplinkos kaitą, EIVT diplomatas atsakė taip:

Taip, manau galbūt tai yra tam tikra išėitis. Rytinė partnerystė yra tuo paremta. Galbūt ateityje bus didesnė diferenciacija, didesni, ambicingesni sprendimai, atsižvelgiant į atskirų šalių padėtį, tačiau kol kas bendras denominatorius (vardiklis) bus skatinti teisinį valdymą, žmogaus teises ir gerą valdymą bendra prasme, dėl to, kad tai yra esminis dalykas ekonominiam kaimyninių šalių vystymui, siekiant pritraukti investicijas į jų šalis. Taigi, manau, jog rezultatas yra toks taip pat dėl to, kad tas... yra poreikis ir paprasčiausiai neprimetame, tačiau tai yra labai svarbu tarpusavio santykiuose, tokie principai kaip geras valdymas ir teisinis valdymas. Tai svarbu kiekvienos šalies ekonominiam ir visuomeniniam vystymuisi. Taip pat yra šio proceso saugumo aspektas, kuo labiau klestintys kaimynai bus, tuo saugesni ir stabilesni taps jie patys, bus sukurta mūsų aplinka. Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 2, 2011 10 13, Briuselis

Europos Sąjungos normatyviniai tikslai neabejotinai yra susiję ir su ES ar bendrais ES ir kaimyninių šalių interesais. Toliau bus siekiama parodyti, jog kalbant apie Europos Sąjungos išorinę politiką yra netikslinga daryti griežtą takoskyrą tarp vertybių ir interesų. Kaip tik bus siekiama parodyti, jog ES kaimynystės idėja apima abu, o interesai ir normos/vertybės yra taip tampriai susiję, kad kartais neįmanoma atskirti vieno nuo kito.

³⁸⁵ Wider Europe, COM (2003) 104 final. P. 7

³⁸⁶ Communication from the Commission, European neighbourhood policy, strategy paper, COM (2004) 373 Final. P. 3

³⁸⁷ Rytinės partnerystės dokumentuose išskiriamas išipareigojimas bendroms vertybėms, tokioms kaip „teisinis valdymas, geras valdymas, pagarba žmogaus teisėms, pagarba mažumoms ir jų apsauga, rinkos ekonomikos principai ir tvari plėtra. Commission of the European Communities, Eastern partnership, COM (2008) 823 final, Brussels, 3.12.2008. P. 3

ES interesai kaimynystėje: bendro vardiklio beieškant?

Buvusioji Europos komisijos narė/komisarė, atsakinga už išorės ir kaimynystės politiką, ne kartą akcentuodavo, jog tai ką Europos Sąjunga siūlo kaimyninėms šalims yra visų mūsų piliečių bendras interesas, bet ne filantropija³⁸⁸. Dabartinis ES komisaras plėtros ir kaimynystės politikai toliau palaiko šią Komisijos retoriką. Štefan Fule pažymi, jog „tolesnis EKP stiprinimas yra ne mažiau nei investicija į ES pačios stabilumą ir klestėjimą- ir tai turi būti reflektuojama mūsų pasiūlyme mūsų partneriams. EKP yra abipusio laimėjimo žaidimas³⁸⁹...“. Šis diskursas dar labiau suintensyvėjo Europos Komisijai ruošiant Rytinės partnerystės projektą. Esminiai Komisijos siūlymai yra: ES rinkos atvėrimas prekėms iš naujų konkurentų ir didesnis mobilumas- priėjimas darbuotojams, pritraukiant reikalingus darbuotojus į ES darbo rinką³⁹⁰. Pasak B.Ferrero-Waldner Rytų Europos ir Pietų Kaukazo šalių vyriausybėms siūloma intensyvi ekspertinė parama ir tokiu būdu Europos Sąjunga investuoja ne tik į „kaimyninių šalių ekonominį ir politinį stabilumą, bet ir į savo pačių gerovę³⁹¹“. Kaip teigė pareigūnė: „...jeigu ES išliks ambicinga tiek siūlant, tiek ir siekiant savo tikslų, aš esu įsitikinusi, jog Rytinė Partnerystė sukurs stabilumą³⁹²“ ir klestėjimą Europoje.

Europos Sąjungos siekiai intensyvuoti santykius su rytiniais kaimynais neabejotinai yra susiję su ES interesais, kylančiais iš didelės tarpusavio priklausomybės su kaimynais.

Tarpusavio priklausomybė yra gyvenimo faktas ir tai yra pripažinta ir mes, manau turime pabandyti pasukti šią tarpusavio priklausomybę į kai ką pozityvaus, kas suteiktų daugiau aiškumo ir stabilumo. <>...Klestėjimas ir saugumas kaimynystėje tai yra esmingai svarbu Europos Sąjungai. Jeigu mes norime išlaikyti savo pačių saugumą tai priklausau nuo santykių su Rusija, su kitais posovietiniais kaimynais, su vadinama buferine zona. Po Šaltojo karo tebermanau, jog tradicinė sauguma samprata neprarado savo svarbos, tačiau papildomai jai gal net svarbiau, kad dabar turime labai dideles ekonomines tarpusavio priklausomybes, ypatingai energetinėje srityje kas tikėtina artimuoju laikotarpiu nesikeis. Taigi, mes palaipsniui siekiame kurti labiau koordinuotą politiką, tačiau išlieka faktas, kad skirtingose politinėse srityje, ypatingai energetikos, naudojimas jos interpretuojama skirtingai atskirų šalių narių. Taigi paveikslas yra kompleksinis, mes turime santykių kompleksą. Mes kaip Sąjunga priklausome nuo tiekėjų ir tebeprisilausime, nuo tranzitinių naftos ir dujų kelių, atominės energetikos srityje taip pat yra priklausomybė nuo Rusijos resursų ir technologijos. Kita vertus, mes kalbame apie tarpusavio priklausomybę. Kinijos, Indijos rinkos auga, jos darosi vis svarbesnės, taip pat ir Rusijai. Tačiau Rusija tebeišlieka priklausoma nuo Europinės rinkos, nors dabar susiduriame su krizine situacija, tačiau ateity ir ilgalaikėj perspektyvoj Rusijai bus svarbi Europos rinka. Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 2, 2011 10 13, Briuselis

³⁸⁸ European Commissioner for External relations and European neighbourhood policy Benita Ferrero - Waldner, Eastern Partnership- an ambitious project for XXI century European foreign policy, 20 February 2009 http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eastern_partnership_article_bfw_en.pdf Žiūrėta 2012 01 09

³⁸⁹ Five years of European Neighbourhood policy: more trade, more aid, more people-to-people contacts, Press release IP/10/566 Brussels, 12 May 2010

³⁹⁰ Benita Ferrero- Waldner, 20 February 2009. Op. cit.

³⁹¹ Benita Ferrero- Waldner, 20 February 2009. Op. cit.

³⁹² Benita Ferrero- Waldner, 20 February 2009. Op. cit.

Didelė tarpusavio priklausomybė energijos srityje neabejotinai yra ryškiausia problematinė ES santykių su kaimynais sritis. Dažnai mokslininkai keldavo klausimą, jog būtent šioje srityje bene aiškiausiai galima „apčiuopti“ esančią takoskyrą tarp normatyvinės ir pragmatinės dimensijos santykiuose su kaimynais, ar netgi dvigubų standartų taikymą. Europos Komisijos energetikos generalinio direktorato nuolatinė darbuotoja teigė:

„Iš tiesų kai kalbama ar apie Rusiją, ar apie Azerbaidžaną iš ES pusės šiek tiek yra nuolaidžiaujami. Bandoma ieškoti bendros pozicijos, bendro sutarimo, nes mes visgi esame priklausomi. Tokios šalys nelabai ir nori kokių tai kompromisų žinodamos savo vertę ir galią.“. Interviu su Europos Komisijos darbuotoja, Energijos politikos generalinis direktoratas, EK1, 2011 10 14

Vis tik, Europos Sąjungos siekis formalizuoti ar netgi „norminizuoti“ santykius su kaimynais ir šioje srityje per įvairias energetines chartijas ar kitus susitarimus rodo ES siekį spręsti problemas teisiniu būdu, pasirašant ilgalaikius įsipareigojimus ir susitarimus, kitaip tariant stiprinant normatyvinę dimensiją tarpusavio santykiuose. Energijos tiekimas ir sauga laikomi prioritetiniais uždaviniais. Europos Sąjunga pažymi, jog ji yra „didžiausia naftos ir dujų importuotoja pasaulyje ir antra didžiausia vartotoja bei yra apsupta didžiausiais pasaulyje naftos rezervais (Rusija, Kaspijos baseinas, Artimieji Rytai, Šiaurės Afrika³⁹³, 7 priedas)“. 2009 m. Europos Komisarė išorės ir kaimynystės santykiams Benita Ferrero-Waldner akcentavo, jog „kai Rusija nutraukia dujų tiekimą Ukrainai sausį, kenčia ES namų ūkiai³⁹⁴“. ES pareigūnė pažymėjo, jog ES gyvenimo kokybė yra įtakojama ir politinių bei komercinių sąlygų, esančių jos kaimynystėje. Energetiniame sektoriuje ES parama vyks dvišaliu būdu siekiant paremti atskirų Rytinių kaimynų energetinio saugumo stiprinimą. B.Ferrero-Waldner taip pat pabrėžė, jog energetinė krizė aiškiai parodė ES priklausomumo nuo vienos tranzitinės šalies laipsnį³⁹⁵. Komisarė pažymėjo, jog Europos Sąjunga turi siekti partnerių įsipareigojimo kontraktams bei stiprinti skaidrumą esminiuose sektoriuose, kitaip tariant stiprinti teisinį valdymą, įsipareigojimą ir pagarbą teisiniams susitarimams³⁹⁶.

Energetinė priklausomybė buvo išskirta ir Europos saugumo strategijoje:

Europai ypatingą susirūpinimą kelia priklausomumas nuo energijos. Europa yra didžiausia naftos ir dujų importuotoja pasaulyje. Apie 50 % per dieną suvartojamos energijos sudaro importuota energija. Šis procentas 2030 m. padidės iki 70 %. Daugiausiai energijos importuojama iš Persijos įlankos regiono, Rusijos ir Šiaurės Afrikos regiono. Europos saugumo strategija, 2003:3

³⁹³ Communication from the Commission, European neighbourhood policy, strategy paper, COM (2004) 373 Final. p.17

³⁹⁴ European Commissioner for External relations and European neighbourhood policy Benita Ferrero - Waldner, Eastern Partnership - an ambitious project for XXI century European foreign policy, 20 February 2009 http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eastern_partnership_article_bfw_en.pdf Žiūrėta 2012 01 09

³⁹⁵ Ten pat

³⁹⁶ Commission, Eastern Europe and Central Asia, meeting doc. 319/09, 1.12.2009 P.4 http://eeas.europa.eu/eastern/docs/2009_eap_implementation_report_en.pdf Žiūrėta 2012 01 15

Europos kaimynystės politikos strateginiame dokumente pažymima, jog būtent „strateginė energetinė partnerystė yra esminis Europos kaimynystės politikos elementas³⁹⁷“.

Nustatyti Europos Sąjungos interesų bendrumo matą yra sudėtingas uždavinys, turint omenyje 27 valstybes nares ir jų nacionalinius interesus. Vienas iš būdų yra „nustatyti“ mažiausią bendrą vardiklį konkrečioje ES politinėje sferoje. ES valstybių narių interesų bendrumas atsispindi ir bendrose ES politinėse strategijose, bendrose pozicijose ir bendruose veiksmuose. Iki šiol ES valstybės narės energetinio saugumo problemas sprendė dvišaliu būdu, tačiau kaip teigė buvusi Europos Parlamento narė „Nordstream buvo labai savalaikis projektas, nes galiojant Lisabonos sutarčiai tokie projektai būtų neįgyvendinami³⁹⁸“.

Taigi, interesų bendrumo didinimas aiškiausiai matomas per ES normatyvinę bazę bei įgaliojimų suteikimą viršvalstybinėms institucijoms. Oficialiajame diskurse nuolat akcentuojamas ryšys tarp idėjų ir interesų, pabrėžiant, jog vertybės ir yra svarbiausi Europos Sąjungos interesai kaimynystėje. Šiuo atveju tarsi akcentuojama, jog interesai yra idėjos, kaip teigia konstruktyvistai.

Patten ir Solana savo bendrame laiške užduoda klausimą „kokie yra mūsų interesai ir ko mes norime pasiekti?“ Šie politikai teigia, jog interesai yra vertybės: *yra visa eilė kaimynystės politikos uždavinių: stabilumas, klestėjimas, bendros vertybės, teisinis valdymas mūsų pasienyje yra fundamentaliai svarbūs mūsų bendram saugumui³⁹⁹*.

Kitame ES dokumente „Platesnė Europa- kaimynystė“ pažymima, jog išsiplėtusioje Europos Sąjungoje jos pajėgumai ir įsipareigojimai ES piliečiams priklauso nuo ES bendradarbiavimo su kaimynais:

Per ateinančią dešimtmetį ir vėliau, Sąjungos pajėgumai palaikyti saugumą, stabilumą ir tvarų vystymąsi savo piliečiams daugiau nebus atsiejami nuo jos interesų artimai bendradarbiauti su kaimynais⁴⁰⁰.

Platesnės Europos dokumente taip pat išskiriama, jog:

Kaimyninės šalys yra pagrindinės ES partnerės: siekiant didinti abipusę produkciją, ekonominių augimą ir išorės prekybą, sukurti politinio stabilumo ir funkcionuojančio teisinio valdymo erdvę, ir stiprinti abipusius žmogiškojo kapitalo, idėjų, žinių ir kultūrinius mainus.⁴⁰¹

³⁹⁷ Communication from the Commission, European neighbourhood policy, strategy paper, COM (2004) 373 Final. P. 17

³⁹⁸ Interviu su Europos Parlamento nare, Užsienio reikalų komitetas, 2011 04 06, EP2, Talinas.

³⁹⁹ Member of the European Commission Christopher Patten and EU High representative for the Common Foreign and security policy Javier Solana, Wider Europe, 07 08 2002

⁴⁰⁰ Commission of the European Communities, Wider Europe- neighbourhood: A new framework for relations with our Eastern and Southern neighbours, COM (2003) 104 final. P.3

⁴⁰¹ Commission of the European Communities, Wider Europe- neighbourhood: A new framework for relations with our Eastern and Southern neighbours, COM (2003) 104 final. P.3

Europos Sąjungos dokumentuose galima išskirti esminius ES susirūpinimus ir juos sieti su padidėjusiu Europos Sąjungos dėmesiu tam tikroms politinėms sritims tarp kurių yra Bendroji saugumo ir užsienio politika, migracijos, vizų ir sienų saugos politika, energetikos politika ir kt.

Esame suinteresuoti, kad Europos kaimynystėje esančios šalys būtų gerai valdomos. Europai problemų kelia visi šie reiškiniai – kaimynystėje esančios šalys, kuriose vyksta smurtiniai konfliktai, silpnos valstybės, kuriose klesti organizuotas nusikalstamumas, sutrikusios visuomenės ar gyventojų augimo bumas Europos kaimynystėje. Europos saugumo strategija, 2003: 7

Dar viena svarbi Europos Sąjungai sritis yra Bendroji užsienio ir saugumo politika, siekiant išspręsti įsisenėjusius „užšaldytus konfliktus“.

Smurtiniai ar įšaldyti konfliktai, kurie, be kita ko, tebesitęsia mūsų kaimynystėje, kelia grėsmę regioniniam stabilumui. Jie naikina žmones ir socialinę bei fizinę infrastruktūrą; jie kelia grėsmę mažumoms, pagrindinėms laisvėms ir žmogaus teisėms. Dėl konflikto gali atsirasti ekstremizmas, terorizmas ir žlugti valstybės; konfliktas gali sukurti galimybes veikti organizuotam nusikalstamumui. Regioninis nesaugumas gali didinti masinio naikinimo ginklų paklausą. Praktiškiausias būdas dažnai sunkiai nustatomoms naujoms grėsmėms spręsti kartais galėtų būti toks – išspręsti įsisenėjusias regioninio konflikto problemas. Europos saugumo strategija, 2003: 4

Vienas iš svarbiausių ES tikslų (nors ir neafišuojamas) sprendžiant kaimynystės problemas yra sukurti didesnę tarpusavio priklausomybės valdomumą.

..migracinė dimensija, žmonių judėjimas, mūsų Rytų partnerystėje gal tai nėra problema, bet pietuose tai labai didelė, bet vėlgi su žmonių migracija irgi susijusios tos transnacionalinės grėsmės kaip kad narkotikų gabenimas, prekyba žmonėmis ir taip toliau. Tai tas kasdieninis gyvenimas jįsai įvairaus pobūdžio grėsmių ir tarpusavio priklausomybių sukuria. Interviu su LR diplomatu, LR nuolatinė atstovybė Briuselyje, 2011 10 13.

Tam, kad grėsmės būtų suvaldomos, siekiama stipresnio ES su kaimynais institucionalizacijos laipsnio. Valdoma ir stabili tarpusavio priklausomybė taip pat neabejotinai priklauso nuo sociopolitinių sąlygų stabilumo kaimyninėse šalyse. EIVT diplomatas pažymėjo:

„Formalistiškai pasakius tikslas turėti kaimynystėj valstybes, kurios būtų pakankamai stabilios ir tuo pačiu prisideda prie ES saugumo ir... <>... ekonomikos. Tiek plėtos, tiek kitos sutartys ekonomiškai Europos Sąjungai tai yra naudingos. ES kompanijos galės investuoti, ir jeigu ekonomiškai paskaičiavus tai tikrai nėra visai altruizmas. Lygiai taip pat kaip ir plėtos politikos atveju. Ir čia viskas susideda ir pinigai, ir geopolitika.“ Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 4, 2011 10 14, Briuselis

EIVT Diplomatai išskiria kaimyninių šalių svarbą pirmiausiai dėl ekonominių, prekybinių priežasčių.

Visos šalys ES yra svarbios nepaisant ar jos yra tranzitinės ar ne. Kalbant apie Transkaspijos regioną- Gruzija tikėtina vaidins svarbų vaidmenį. Tranzitinės šalys kalbant ne tik apie naftą ir dujas, bet ir apie transportą. Tai yra ilgi koridoriai, vedantys į Rusiją, kuri yra labai didelė rinka mums ir išliks vis didėjanti rinka. Kaukazas taip pat labai svarbus dėl santykių su Iranu, Turkija. Taigi, visos šalys mums yra labai svarbios, geostrateriškai svarbios dėl tranzito ir tai dar kartą suteikia reikšmę ir vertę visos Rytinės partnerystės. Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 6, 2011 10 14, Briuselis

Remiantis diplomatų atsakymais ir dokumentų analize galima teigti, jog ES vaidmens kaimynystėje idėja ir koncepcija apima ir vertybes, ir racionalius interesus. Priežastis ir problemos, kurios jaudina ir kelia nerimą ES lyderiams, siekiama spręsti normatyviniu būdu, stiprinant kaimyninių šalių išsipareigojimą taisyklėms, kurios sumažintų neigiamas tarpusavio priklausomybės situacijų pasekmes, siekiant didesnio kaimyninių šalių išsipareigojimo ir efektyvesnio tarpusavio priklausomybės situacijų valdomumo.

2.1.3 Rytinių kaimynų lūkesčiai ES atžvilgiu

Sociologinė vaidmens teorija integruoja ir pataria atsižvelgti į lūkesčius tų, kurių atžvilgiu modeliuojamas tam tikras vaidmuo. Kitu atveju, nesant jokio poreikio, vaidmuo būtų nelabai įmanomas. ES kaimynai turi skirtingus lūkesčius Europos Sąjungos atžvilgiu.

Rytų Europos šalys, neskaitant Rusijos, ganėtinai neseniai tapo Europos Sąjungos aktyvesnės užsienio politikos dalimi. Ir šiuos procesus neabejotinai galima susieti su paskutiniųjų ES plėtros etapų rezultatais, kada daugelis naujųjų narių aktyviai išreiškė didelį poreikį bendradarbiauti su posovietinės erdvės šalimis. Anksčiau ES daugiausiai orientavosi į santykius su Viduržemio regiono šalimis. Europos Parlamentas, EP nare, EP2, 2011 04 06, Talinas

Europos Sąjunga su šešiomis rytinės partnerystės šalimis kontraktinius santykius pradėjo kurti po Sovietų Sąjungos žlugimo. Vis tik, vykstant šiems geopolitiniams pokyčiams, natūraliai, Rusija buvo svarbiausia ES partnerė, tuo tarpu šešios ES rytinės partnerystės šalys buvo ES užsienio politikos užribyje. Ir tik artėjant didžiajam plėtros etapui, Europos Sąjunga, valstybių narių ir tuo metu dar tik narių kandidačių aktyviu skatinimu, pradėjo kurti ES kaimynystės politiką⁴⁰². Spalvosios revoliucijos Ukrainoje ir Gruzijoje išskyrė šalis siekiančias proeuropinės integracijos. Baltarusijos, Azerbaidžano, Armėnijos nuostatos tik „dėl ekonominio bendradarbiavimo“, taip pat aštrus Rusijos atsakas į EKP- visa tai rodė skirtingas ES rytinių kaimynų preferencijas ir lūkesčius ES atžvilgiu.

Nusivylusieji: Ukrainos, Moldovos ir Gruzijos nepatenkinti lūkesčiai

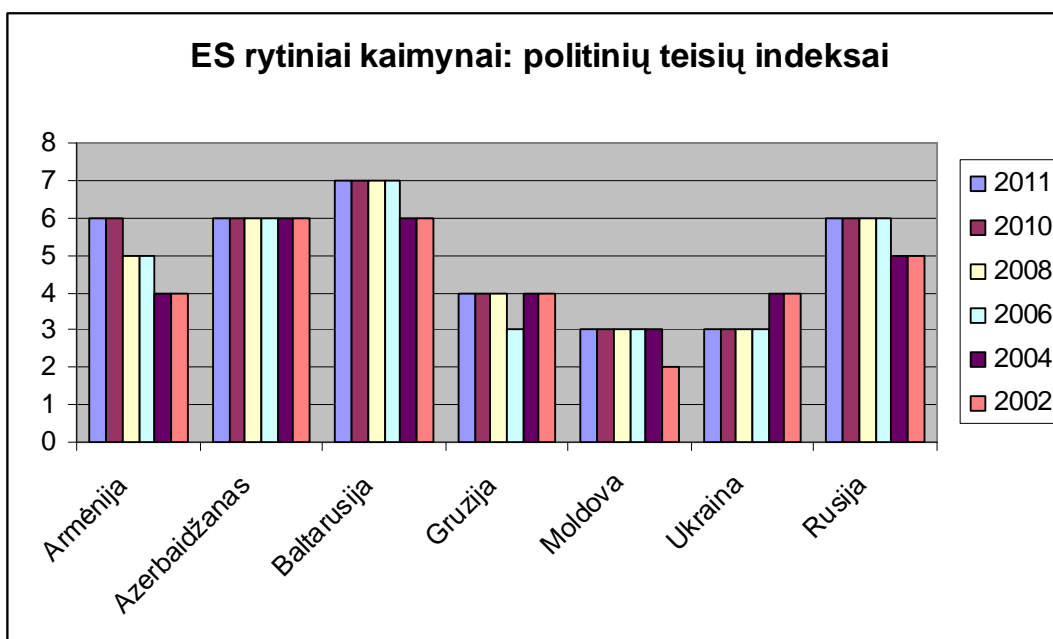
Ukraina, Moldova⁴⁰³ ir Gruzija iš ES rytinių kaimynų tarpo išsiskiria dėl siekiamų proeuropinių tikslų. Visos šios trys valstybės deklaravo norą integruotis į Europos Sąjungą ir siekti narystės šioje organizacijoje.

Po Sovietų Sąjungos žlugimo Ukrainoje, Moldovoje ir Gruzijoje išsilaikė buvusios komunistinės valdžios, o šalių politinėms sistemoms buvo būdingi demokratijos, oligarchijos ir autokratijos elementai.

⁴⁰² Rakutienė Sima, Šiaurės ir Rytų dimensijos Europos Sąjungos ir Lietuvos politikoje, *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2008 Issue No. 17(1) (ŠU, Šiauliai): 35-42

⁴⁰³ Pasak Gabanyi, “Moldovai integracija į ES yra pirminis, svarbiausias nacionalinis pasirinkimas, ir svarbiausia užsienio politikos strategija”. Gabanyi Anneli Ute, *The European neighbourhood policy- the perspective of Moldova, Foreign policy in dialogue*, Volume 7, Issue 19, 2006: 52- 57.

Didesni pokyčiai Gruzijoje ir Ukrainoje įvyko XXI amžiaus pradžioje. 2003 metais įvykusi Rožių revoliucija Gruzijoje po metų atvedė proeuropietišką Vyriausybę su nauju prezidentu M.Saakašviliu priešakyje. 2004 m. Gruzijos Vyriausybė priėmė dekretą įsteigiantį „Komisiją dėl Gruzijos integracijos į ES“⁴⁰⁴. Panašiai ir Ukrainoje, 2004 metais įvykusi Oranžinė revoliucija sustiprino šalies proeuropinę kryptį. Būtent dėl Ukrainos ir Moldovos brito Jack Straw laiške ir buvo išreikštas susirūpinimas. Dar 2002 m. komisaras Patten ir Vyr. Įgaliotinis Solana savo bendrame laiške pažymėjo, Ukrainos išskirtinius lūkesčius: *Ukraina, kuri labiausiai siekia konkrečiau savo Europinių siekių pripažinimo- yra tikriausiai labiausiai neatidėliotinas iššūkis mūsų kaimynystės politikoje. Tai reikalauja ambicingo darbo plano artimiausiam dešimtmečiui, neuždarant jokių kitų pasirinkimų tolimesnėje ateityje*⁴⁰⁵.

Sudaryta autorės remiantis Freedom House duomenimis⁴⁰⁶

Taigi, dar prieš Oranžinę revoliuciją, ES pripažino Ukrainos išskirtinius lūkesčius, tačiau tie lūkesčiai nebuvo patenkinti, kada Ukraina, po Oranžinės revoliucijos pasirinko demokratinę darbotvarkę, o šaliai nebuvo suteikta narystės ES perspektyva. Valstybės vairą perėmus Viktoriu Juščenkai sumažėjo demokratijos indeksas, rodantis padidintą demokratijos lygį šalyje. Taip pat sumažėjo politinių laisvių indeksas, rodantis padidėjusią politinę laisvę, o tuo tarpu pilietinių laisvių indeksas sumažėjo netgi perpus. Vis tik, Ukrainos sėkmingą demokratinę darbotvarkę

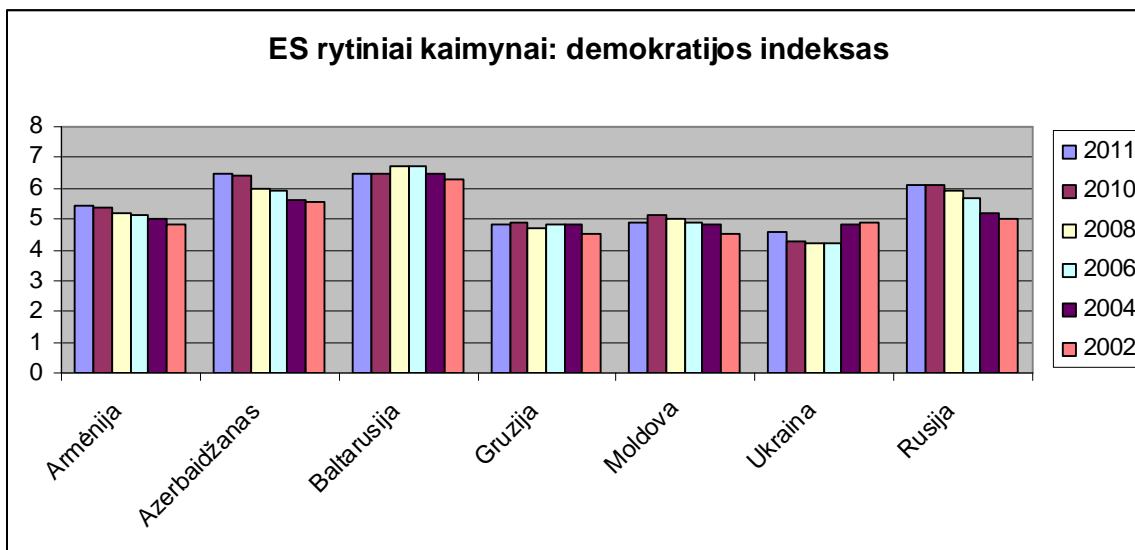
⁴⁰⁴ Commission of the European Communities, Commission staff working paper, Annex to: European neighbourhood policy, country report: Georgia, COM 2005 72 FINAL, SEC(2005) 288/3. P. 5

⁴⁰⁵ Member of the European Commission Christopher Patten and EU High representative for the Common Foreign and security policy Javier Solana, Wider Europe, 07 08 2002. Op. cit.

⁴⁰⁶ <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=678> (Alexander Iskandarya (Armėnija); Magdalena Frichova Grono (Azerbaidžanas); Vitali Silitski and Alexei Pikuli (Baltarusija); David Aprasidze (Gruzija); William Crowther (Moldova); Robert W. Orttung (Rusija); Žiūrėta 2012 01 07 ir World Bank, World Development Indicators 2011

temdė Oranžinės koalicijos žlugimas, nuolatinės tarpusavio politinės kovos ir rietenos, galiausiai nuvedusios Oranžinės revoliucijos lyderius į politinį užribį. Juščenka neteko žmonių pasitikėjimo, o Julia Tymošenko – antrą kartą tapo politinio susidorojimo auka, nors ir teisėtu būdu, Ukrainos teismui pripažinus ją įvykdžius korupcinius nusikaltimus⁴⁰⁷.

2010 m. demokratiškai išrinktas vos kelių procentų skirtumu Ukrainos prezidentas Viktor Janukovičius šalies vairą pradėjo sukti į prieš-oranžinį etapą. Demokratinė darbotvarkė buvo išbraukta palaikant tik proeuropinę retoriką. Europos Sąjunga neatsakė į vieną iš didžiausių Ukrainos lūkesčių- narystės Europos Sąjungoje perspektyvą.

Sudaryta autorės remiantis Freedom House duomenimis:
<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=15> Žiūrėta 2012 01 07

Moldovą, pakvietus prisijungti prie Rytinės partnerystės, tuo metu šalį valdė komunistai ir jų lyderis Voroninas, kaip teigė Europos Parlamento narė, tuo metu neturėjo didesnių intencijų ir noro prisijungti.

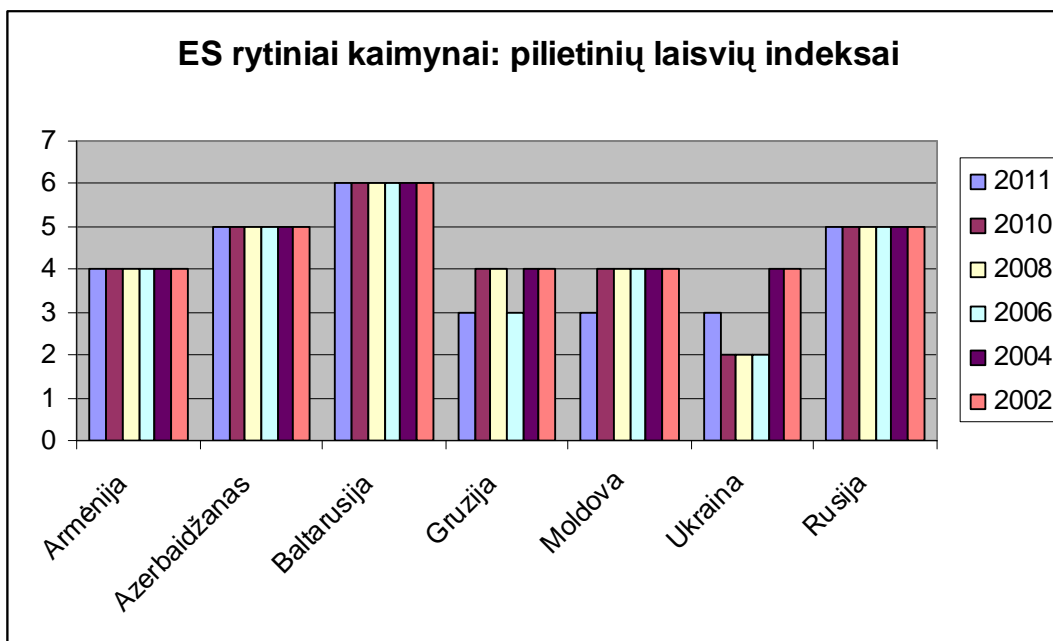
„Aš vis dar prisimenu Rytinę partnerystę ir kaip skausmingai ji buvo sutikta moldovų. Tuo metu Prezidentas Voroninas manęs klausė ir kam mums visa tai reikalinga? Tuomet aš sakiau, jog jums tai žalos nedaro, ir jeigu netapsite gerais draugais, tai bent jau gerais kaimynais, sukursite gerus santykius. Klausiau ar jūs norite būti klestinti šalimi? Atsakymas buvo taip, Tai tuomet kodėl jūs prieš ir Moldova neturėjo jokio atsakymo kodėl jie prieš. Taigi, regionalizmas yra gerai, tačiau ko mums reikia tai tikslingų ir gerų politikų rytinėje kaimynystėje. Taigi, svarbu stabilumas.. visa Europa yra apie stabilumą, ir negaliu pasakyti, jog yra daug egoizmo, aišku truputį yra. Kartais aš galvoju, jog rytinė partnerystė yra labai geras manevras laikyti jas toliau („to keep them away“). Kiekviena šalis nusipelno savo lyderių ir demokratija yra apie tai“.
Europos Parlamentas, EP nare, EP2, 2011 04 06, Talinas

⁴⁰⁷ Europos Sąjunga šią bylą laiko politinio susidorojimo atveju.

Moldovos aktyvi demokratinė darbotvarkė buvo užpildyta šalį pradėjus valdyti Koalicijai už Moldovos integraciją į Europos Sąjungą. Pakitęs pilietinių laisvių indeksas šalyje po 2010 m. labai aiškiai rodo šalies demokratinės darbotvarkės kryptį.

Remiantis interviu su ES diplomatais medžiaga, iš esmės, tik Moldova iš ES rytinių kaimynų šiuo metu vis dar aktyviai įgyvendina politines reformas. Kita vertus, šalis vis dar neišsprendžia Konstitucinės krizės, o šiandieninė Moldovos politinė situacija, kaip teigė EP diplomatinis patarėjas, labai primena Ukrainos Oranžinės koalicijos politinę realybę, su visomis jai būdingomis politinėmis kovomis ir konkurencija. Šiandieninė Moldovos koalicija yra labai trapi, o Europos Sąjunga neatsako į aktyvų ir nuolatinį Moldovos Vyriausybės prašymą suteikti narystės ES perspektyvą. Europos Parlamento pirmininko diplomatinis patarėjas atskleidė informaciją, jog prieš paskutinį Rytinės partnerystės Vadovų susitikimą (2011 m.), neoficialiai visų Rytinės partnerystės šalių buvo paprašyta, jog oficialiai jos nekeltų klausimo dėl narystės perspektyvos suteikimo. Ir kaip teigė diplomatas, vienintelė Moldova šio patarimo nesiklausė.

„Moldovos premjeras labai netgi emociškai pareiškė, kad man to reikia, kad galėčiau paaiškinti Moldovos žmonėms kodėl mes darome visas tas reformas ir kad mes pralaimėsime kitus rinkimus, jeigu mes negausime europinės perspektyvos. Ir šitą poziciją palaikė ir Buzek‘as ir dar keletas kitų valstybių kaip britai, kurie visada yra už plėtrą⁴⁰⁸“.

Sudaryta autorės remiantis Freedom House duomenimis:

<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=15> Žiūrėta 2012 01 07

Prancūzams griežtai pasakius, kad tai yra nesvarstoma, šis klausimas buvo išbrauktas iš oficialiosios politinės darbotvarkės.

⁴⁰⁸ Interviu su Europos Parlamento Pirmininko diplomatinio patarėju EP3, 2011 10 12, Briuselis.

„Šaltasis stabilumas: Rusijos, Azerbaidžano ir Baltarusijos pragmatika

Europos Sąjungos politika Azerbaidžano, Baltarusijos ir Rusijos atžvilgiu yra skirtinga ir kai kuriais atvejais vertinant ES santykius su šiomis šalimis naudojamas terminas „dvigubų standartų taikymas“. Šios šalys iš kitų rytinių kaimynų išsiskiria stabiliu autoritariniu „šaltumu“, dideliais demokratijos, politinių teisių ir pilietinių laisvių pažeidinėjimais. Kita vertus, šios trys rytinės ES kaimynės turi aukščiausius ekonominius rodiklius pagal nacionalines pajamas tenkančias šalies gyventojui.

Svarbiausia ES kaimynė Rusija Europos Kaimynystės politikoje pati atsisakė dalyvauti, ir griežtai sukritikavo šią ES politiką prilygindama Rusijos „artimojo užsienio koncepcijai“ bei patarė nedaryti tokios pačios klaidos. Rusijos svarba Europos Sąjungai buvo išskirta ir Europos saugumo strategijoje:

Turėtume toliau dirbti siekdami glaudesnių santykių su Rusija, kurie yra vienas svarbiausių mūsų saugumo ir klestėjimo veiksnių. Pagarba bendroms vertybėms paspartins pažangą siekiant strateginės partnerystės. Europos saugumo strategija, 2003:14

EIVT diplomatas pabrėžė, jog Rusija Europos Sąjungai yra svarbi ne tik dėl jos turimų energetinių išteklių tiekimo.

„Iš tos erdvės, vartojant žodį priklausomybė, gal jis nėra toks tikslus, aš sakyčiau, gal koks tai žodis įtaka tiktų. Tai aišku, savaimė į galvą pirmiausiai ateina Rusija, sakytume įtakos ir priklausomybes su visais dalykais, kurie ES yra svarbūs ir priklauso. Bet tai nereiškia, kad ES priklauso nuo Rusijos naftos, dujų ar kitų energetinių šaltinių. Kalbant apie kitas šalis- realiai viskas susiveda į didelius ir mažus, yra Ukrainos vaidmuo, per tuos pačius energetinius klausimus, per visas dujų krizes, apie kokias kitas kalbant posovietines šalis (per jų įtaką ir priklausomybes) ar šaleles- jų įtaka minimalistinė. Bet yra ir kitokių įtakų ir priklausomybių, kada Rusija dažnai reikalinga Europos Sąjungai, kitose tarptautinėse organizacijose, tarptautinės didžiosios politikos reikaluose, JTO Saugumo Taryboje svarstant Iraną, Libiją, Rusijos įtaką kvartete, Artimųjų Rytų taikos procese, Kvartete“ Europos Išorės Veiksmų Taryba, diplomatas, EIVT 4, 2011 10 14, Briuselis

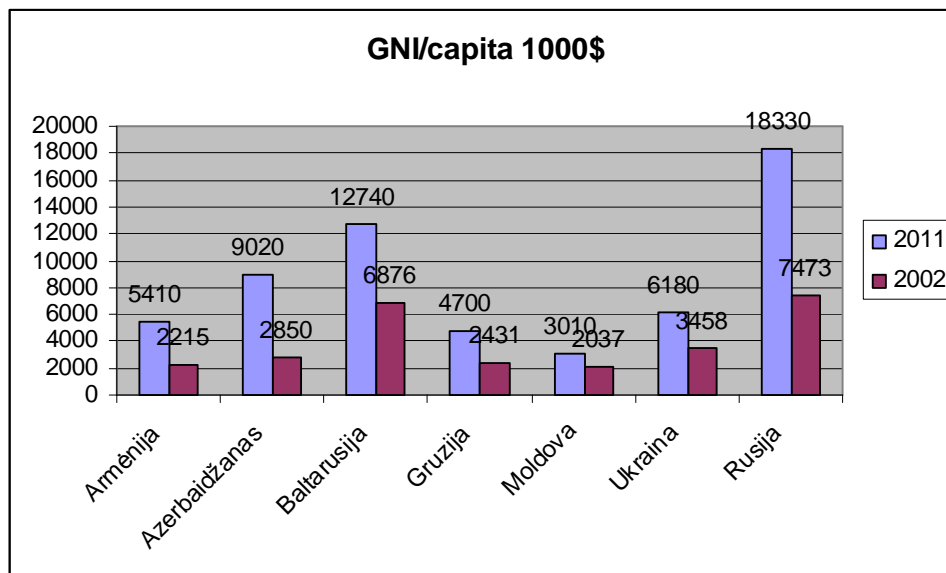
Formuojant Europos kaimynystės politiką Rusija buvo kviečiama dalyvauti ir „Platesnės Europos“ dokumente Rusija buvo įtraukta teigiant, jog: naujoji kaimynystės politika sudarys tik vieną ramstį ES-Rusijos strateginėje partnerystėje⁴⁰⁹. Rusijai griežtai atsisakius dalyvauti EKP⁴¹⁰, kurią ji aiškino kaip įtakos sklaidos politiką, vėliau prisijungti prie Rytinės partnerystės ji nebuvo pakviesta.

„EKP Rusija dalyvauti pati nenorėjo. O Rytinės partnerystės šalys pačios nenorėjo, kad Rusija dalyvautų šioje iniciatyvoje. Ne paslaptis, kad Gruzija buvo kategoriškai- prieš nusiteikusi. < > Galiausiai ir nebūtų logiška, jeigu Rusija būtų šios partnerystės dalis, nes ne tas siekis. Tikslas

⁴⁰⁹ Commission of the European Communities, Wider Europe- neighbourhood: A new framework for relations with our Eastern and Southern neighbours, COM (2003) 104 final. P.5 Communication from the Commission, European neighbourhood policy, strategy paper, COM (2004) 373 FINAL. P. 20

⁴¹⁰ Haukkala Hiski, Explaining Russian reactions to the European neighbourhood policy, in *The European neighbourhood policy in perspective. Context, implementation and impact* (editors Richard G. Whitman and Stefan Wolf). Palgrave Macmillan, 2010: 161- 179

tas, kad tas šalis europeizuoti.“ *Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 4, 2011 10 14, Briuselis*

Sudaryta autorės remiantis Freedom House duomenimis:
<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=15> Žiūrėta 2012 01 07 ir
<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=678> Žiūrėta 2012 01 07

Skirtingai negu Rusija, kita geostrategiškai svarbi naftos šalis Azerbaidžanas buvo pakviesta ir nusprendė prisijungti prie EKP, o vėliau ir prie Rytinės partnerystės.

Kaip ir kitos Pietų Kaukazo šalys, Azerbaidžanas pradiniame Europos kaimynystės formavimo etape nedalyvavo, tiksliau nebuvo įtrauktas. Rumunija su Bulgarija tuo metu dar nebuvo Europos Sąjungos narės ir Pietų Kaukazas ES atrodė ganėtinai tolimas, tačiau artėjant Rumunijos ir Bulgarijos narystei, jos buvo pakviestos dalyvauti šioje ES politinėje iniciatyvoje. Azerbaidžano dalyvavimą ES kaimynystės politikoje daugelis diplomatų laiko tam tikru „stebuklu“, nes ši šalis turi kitus geopolitinius pasirinkimus, ją taip pat ganėtinai sunku suaktualinti, nes tai yra naftos šalis, kuriai ne itin aktualu dalyvauti PPO, nes ji neapima naftos produkcijos. Vis tik Azerbaidžano pasirinkimą dalyvauti, kaip teigia diplomatai, nulėmė racionalus pasirinkimas, po to kai Rusija neištesėjo pažadų Azerbaidžanui dėl pasirašytos energijos tiekimo sutarties. Azerbaidžano politikos vienas iš tikslų yra taip pat sukurti energijos diversifikavimą, eksportuoti naftą ne tik Rusijai, bet ir ES šalims ir Kinijai.

Vien tai, kad Azerbaidžanas dalyvauja kaimynystės politikoje jau yra stebuklas, nes jis galėtų visai kitu keliu nueiti, nes tai yra kitokio tipo valstybė, Kaspijos regiono musulmoniška valstybė. Jie turi labai sudėtingus kaimynus. Tiek Iranas, tiek Rusija yra labai nepatenkinti ir spaudžia Azerbaidžaną taip sakant atitolinti nuo Vakarų ir nustoti taip stipriai angažavusis. Ir dėl to tai yra šalis, kuri turi kitų alternatyvų. Iš mūsų pozicijos svarbu palaikyti tam reformų kelią, kuris pradėtas Azerbaidžane, taip kad dirbti su Vyriausybe ekonominiais, energetiniais klausimais, bet tuo pačiu primenant apie žmogaus teises, ir tai veikia, nes ta šalis yra suinteresuota. Europos Parlamentas, diplomatinis patarėjas EP3, 2011 10 12

Baltarusija skirtingai negu Azerbaidžanas, nors ir išreiškė norą dalyvauti EKP ir Rytinėje partnerystėje, tačiau iki šiol santykiai su ES nėra institucionalizuoti ir Baltarusija taip pat nėra atstovaujama Rytinėje partnerystėje aukščiausiu lygmeniu:

Baltarusija yra įtraukta tikrai, kad nedalyvavo paskutiniam „sumite“. O jinai yra įtraukta ir visuose šituose ekspertiniuose susitikimuose jie dayvauja. Baltarusijos ekspertai buvo pakviesti ir jie dalyvauja. Ir Baltrusijos ministras dalyvavo Prahos susitikime, iki šiol Baltarusijos ministras dalyvaudavo užsienio reikalų susitikimuose. Prahoje dalyvavo, bet ne Lukašenka, o vice premjeras. Jie buvo pakviesti užsienių reikalų ministrų lygmeniu dalyvauti Varšuvos susitikime, bet patys priėmė sprendimą, kad jų ministras neatvažiavo. Buvo pasiūstas ambasadorius, kuris nebuvo įleistas į lyderių pavarienę, nes ten buvo prezidentai ir premjera, ir iš anksto buvo pasakyta, kad tai bus lyderių susitikimas, vakarienė. Interviu su LR diplomatu, LR nuolatinė atstovybė Briuselyje, 2011 10 13.

ES politiką Baltarusijos atžvilgiu nulemia taip pat ir „dualistinės Baltarusijos“ lūkesčiai. Viena yra didelės Baltarusijos opozicijos lūkesčiai ES atžvilgiu, kurią iš esmės ir finansuoja Vakarų valstybės. Kita vertus, Lukašenkos režimas, griežtai atsisako įvykdyti bet kokias politines reformas.

Azerbaidžane, padėtis yra švelnesnė truputėlį negu Baltarusijoje todėl, kad visų pirma Baltarusija daugeliu požiūrių yra gerokai arčiau Europos savo elitu, savo inteligentija, kuri aiškiai yra nepatenkinta ir nelaiminga dėl Lukašenkos diktatūros...<> Azerbaidžanas yra autoritarinis režimas, švelnus autoritarinis režimas, kai kuo tikrai panašus į Baltarusiją, bet rytietiškas su pavadinkim Jungtinių Arabų Emiratų fantazija, arba svajone. Baku save pateikia kaip Dubajų, jie save pateikia kaip sėkmės istoriją, tai naftos šalis, ir kadangi jie žino, kad jie gali būti labai naudingi Vakarams, jie ir atviresni yra, čia yra jų šansas. Lukašenka puikiai žino, kad jisai neina į Vakarus kaip siūlytojas, jis gali būti nebent prašytojas... Interviu su EP nariu, EP4, 2011 10 12.

Taigi, kaip teigė diplomatai ir politikai tam tikri dvigubi standartai šioje situacijoje gali būti, nes tendencijos Baltarusijos ir Azerbaidžano atvejuose yra iš esmės yra panašios, nors ES vykdoma politika yra skirtinga.

Situacija nėra visiškai vienoda, nors yra panašių tendencijų dėl laisvių suvaržymų, dėl opozicijos teisės, dėl žiniasklaidos laisvės. Tiesiog turbūt skirtumas būtų tas, kad Baltarusija ribojasi su trimis Europos Sąjungos valstybėmis, kurios yra jautrios Baltarusijos atžvilgiu. Ir netgi kalbant apie tai, kurios šalys teoriškai turi europinę perspektyvą, tai Azerbaidžanas yra viena iš tų šalių, kuri neturi tokios perspektyvos ir niekada nėra jos išreiškusi. Kai tuo tarpu tai yra Moldovos, Gruzijos, Ukrainos siekiamybė ir potencialiai gali būti Baltarusijos. Dėl to ir tie lūkesčiai iš Baltarusijos yra šiek tiek didesni nei, kad iš Azerbaidžano, tačiau kritika jo atžvilgiu yra, nors tikrai nėra sankcijų režimo. Europos Parlamentas, diplomatinis patarėjas EP3, 2011 10 12

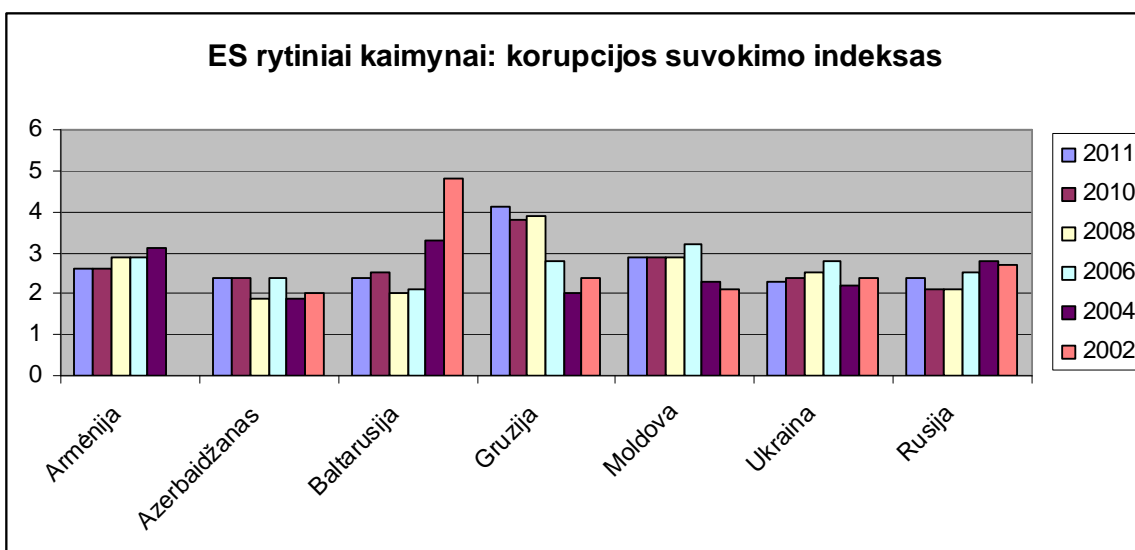
Diplomatas akcentavo, jog Europos Parlamento pozicija abiejų šalių atžvilgiu dėl žmogaus teisių pažeidimų yra vienodai griežta, tačiau skirtingą sankcijų režimą nulemia ES valstybių narių pozicijos.

Armėnija kaip ir Azerbaidžanas dalyvauti ES kaimynystės politikoje nusprendė ekonominio racionalumo pagrindais, nors tai nėra naftos šalis, tačiau dalyvauja sektorinėse politikose, tokiose kaip transportas, mobilumas ir kitose. 2003 m. į Briuselį atvykęs Armėnijos prezidentas

Kocharian „išreiškė Armėnijos pasiruošimą gilinti santykius su ES, įtraukiant mokslo ir tyrimų sritį“. Jis taip pat išreiškė intenciją įgyti „rinkos ekonomikos statusą“, remiantis Europos Bendrijos anti-dempingo reguliavimu⁴¹¹.

Taigi, iš esmės visose ES rytinėse kaimynėse egzistuoja rimtos problemos dėl laisvų ir sąžiningų rinkimų, dėl politinių ir pilietinių laisvių pažeidinėjimo. Tarpusavio priklausomybes, kurias ES išgyvena bendrai su šiomis kaimynėmis, siekiama spręsti stiprėjančia institucionalizacija. Nors rytinės kaimynystės šalys savo kultūrine ir geopolitine situacija yra skirtingos, tačiau vertybine ir normatyvine orientacija yra ganėtinai panašios.

Pasak Benita Ferrero- Waldner: „Rytiniai kaimynai nori laisvesnės prekybos ir lengvesnio keliavimo. Europos Sąjunga nori paskatinti reformas. Mes galime padaryti realų progresą su ekonomikomis, kurios yra pasiruošusios atvirai konkuruoti. Ir mes galime pasiūlyti vizų supaprastinimą toms šalims, kurios turi saugius kelionės dokumentus, gerai valdomas sienas ir grąžinimo mechanizmą. Bet jeigu mes norime apginti savo saugumą, mes turime būti pasiruošę judėti į priekį atsiželgiant į šiuos kaimynų pageidavimus. Mes prašome daug, bet mes turime būti pasiryžę grąžinti mainais⁴¹²“.

Sudaryta autorės remiantis⁴¹³

Bendras vardiklis vienijantis visų ES rytinių kaimynų lūkesčius yra didesnė prekyba ir bevizis režimas. Šių tikslų labai aktyviai siekia ne tik rytinės partnerystės šalys, bet ir Rusija. Tačiau ES akcentuoja, jog siekiant šių tikslų turi būti įgyvendinti esminiai reikalavimai, įtvirtinti tam tikri

⁴¹¹ Commission of the European Communities, Commission staff working paper, Annex to: European neighbourhood policy, country report: Armenia, COM 2005 72 Final. P.4

⁴¹² European Commissioner for External relations and European neighbourhood policy Benita Ferrero- Waldner, Eastern Partnership- an ambitious project for XXI century European foreign policy, 20 February 2009 Op. cit.

⁴¹³ [http://www.transparency.org/content/view/full/13373/\(filter\)/c](http://www.transparency.org/content/view/full/13373/(filter)/c) ;

http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2004 ;

http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2010/results Žiūrėta 2012 01 07

standartai. Korupcija yra vienas iš svarbiausių klausimų, kurį kelia ES, akcentuodama, jog siekiant didesnių ES investicijų į šias šalis korupcija turi būti žymiai sumažinta.

Taigi, ES reaguodama į ir pripažindama kaimyninių šalių skirtingus lūkesčius taiko diferenciacijos principą, kuris „atspindi ES santykius su kiekviena kaimynine šalimi, jos norus, lūkesčius, pajėgumus ir bendrus interesus“⁴¹⁴. Kaimyninių šalių lūkesčiai yra vienas iš svarbiausių ES vaidmens kaimynystėje šaltinių, tačiau kaip teigė Europos Parlamento pirmininkas, geopolitikos ir atsakomybės už rytinės kaimynystės procesus nedera pamiršti:

Europos Parlamento pirmininkas „*Buzekas savo kalboj teigė, kad reikia būti atviriems ir sąžiningiems patiems sau, nes per pastaruosius metu matėme ganėtinai stiprią neigiamą kryptį žmogaus teisių ir teisinio valdymo srityje kaimyninėse šalyse (Baltarusijoje, Ukrainoje ir kitur). Moldova vienintelė, kuri vis dar yra reformų kelyje, bet situacija ir ten yra pažeidžiama, nes Vyriausybė nėra stipri...<>. Tai iš esmės mintis yra ta, jog kai mes esame susikoncentravę į Pietus mes negalime užmiršti Rytų, nes galime labai lengvai prarasti ten savo iniciatyvą ir tie neigiami procesai gali nueiti taip toli, kad jie gali būti negrįžtami*“ Europos Parlamentas, diplomatinis patarėjas EP3, 2011 10 12

2.2 ES kaimynystės politikos formavimas ir įgyvendinimas: institucinė perspektyva

Vienas iš svarbiausių Europos Sąjungos skiriamųjų bruožų yra jos viršvalstybinis reguliavimas, kurį atlieka bendros viršvalstybinės institucijos, susiformavę/suformuotos Europos integracijos procese. ES institucijos „per jų dinamišką galios konfuziją daro žymų poveikį valstybių narių nacionalinėms institucijoms“⁴¹⁵. Būtent ES viršvalstybinės institucijos lyginant su kitomis tarptautinėmis organizacijomis laikomos pasaulyje labiausiai pažengusiomis⁴¹⁶. Viršvalstybinį reguliavimą atliekančios ES institucijos nuolat skatindavo integraciją ir pirmiausiai dėl to, kad tai visuomet buvo jų interesas ir antra) vis gilėjanti integracija nuolat suteikdavo galių joms priimti sprendimus, kurie yra privalomi visoms valstybėms narėms⁴¹⁷.

Europos Sąjungos kuriama kaimynystės politika yra kompleksinė. Ji apima dvišalius, daugiašalius procesus ir daugelį politinių sektorių. Mokslininkai pripažįsta, jog ES užsienio politikos bendrumas iki šiol buvo labai „ribotas“ savo bendrais veiksmais ir bendromis pozicijomis. Tačiau ES kaimynystės politinės iniciatyvos apima kur kas platesnes sritis, pavyzdžiui prekybą, vystymo politiką ir kitas sritis, neapsiribojant siauresniais užsienio ir saugumo politikos klausimais. Atitinkamai pagal konkretų politinį sektorių ES viršvalstybinių institucijų įgaliojimai yra skirtingi. Kita vertus, ES kaimynystėje iki šiol labiau buvo pastebimi

⁴¹⁴ Communication from the Commission, European neighbourhood policy, strategy paper, COM (2004) 373 Final, P. 3

⁴¹⁵ Schmidt A. Vivien, Democracy in Europe. The EU and national politics, Oxford University Press, 2006. P.101

⁴¹⁶ Kostadinova Valentina, Ambiguous borders: the European Commission and the reconstruction of borders, PhD thesis, The University of Birmingham, May 2010. P.11

⁴¹⁷ Keisala Katja, The European Union as an International Actor: Strengths of the European Civilian Power, Academic dissertation, University of Tampere, Tampere (2004). P. 73 Kostadinova Valentina, Ambiguous borders: the European Commission and the reconstruction of borders, PhD thesis, The University of Birmingham, May 2010. P.11-39

ES valstybių narių ir kaimyninių šalių dvišaliai tarpvalstybiniai santykiai, tačiau sulig Lisabonos sutarties ratifikavimu ES bendros viršvalstybinės institucijos vysto vis svarbesnį vaidmenį kaimynystėje, veikdamos pagal ES teisinę bazę ir atstovaujančios bendrus interesus. Europos Parlamento narė teigė jog:

Svarbiausios kaimynystės procesuose ES institucijos yra Taryba, kuri iniciuoja procesus, Komisija, kuri turi pinigų ir Parlamentas. Europos Parlamentas, EP nare, EP2, 2011 04 06, Talinas

Po Lisabonos sutarties ratifikavimo svarbų vaidmenį kaimynystės procesuose įgijo nauja dar viena bendra ES institucija, kitaip vadinama ES diplomatinė tarnyba- Europos Išorės Veiksmų tarnyba. Taigi, viena vertus tikimasi didesnio bendrumo laipsnio atstovaujant ES interesus kaimynystėje, kita vertus, pačios ES institucijos pripažįsta, jog užtikrinant ES koherentiškumą labai svarbus yra ES valstybių narių vaidmuo aktyviai prisidedant prie Europos kaimynystės politikos įgyvendinimo⁴¹⁸.

2.2.1 Europos Komisijos ir EIVT vaidmuo ir kompetencijos

Europos Sąjungos „bendrumas“ išorėje aiškiausiai matomas tuomet kai jos vardu veikia viršvalstybinės institucijos: Europos Komisija ir Europos Parlamentas, o po Lisabonos sutarties taip pat ir Europos Išorės Veiksmų tarnyba (EIVT).

Europos Komisija nors formaliai ir neturi iniciatyvos teisės užsienio politikos srityje, tačiau atlieka labai svarbias atstovavimo, koordinavimo (administravimo) ir vertinimo funkcijas formuojant ir įgyvendinant ES kaimynystės politiką.

Šiame skyrelyje siekiama atskleisti ES kaimynystės politikos formavimo ir įgyvendinimo procesų persiliejamą, ar kitaip tariant nenutrūkstamą šių procesų seką.

ES taryba, valstybės narės, patvirtinusios Europos kaimynystės politiką įgaliojo Komisiją pradiniam kaimynystės santykių kūrimo etape įvertinti kaimyninių šalių sociopolitinę situaciją bei parengti Veiksmų planus su kaimyninėmis šalimis, siekiančiomis santykių intensyvinimo. Europos Komisijos pareigos ir įgaliojimai buvo apibrėžti Europos kaimynystės politikos strateginiame dokumente, taip pat reguliavime dėl Europos kaimynystės ir partnerystės instrumento⁴¹⁹. Pradiniam EKP įgyvendinimo etape, kuris vyko dvišalių ES-kaimyninės šalies santykių kūrimu, būtent Europos Komisija buvo pagrindinė institucija derantis su kaimynine šalimi dėl EKP Veiksmų plano. Dokumente Platesnė Europa- kaimynystė teigiama, jog Veiksmų planus ir juos lydinčius dokumentus, kuriuose nurodyti politinio ir ekonominio

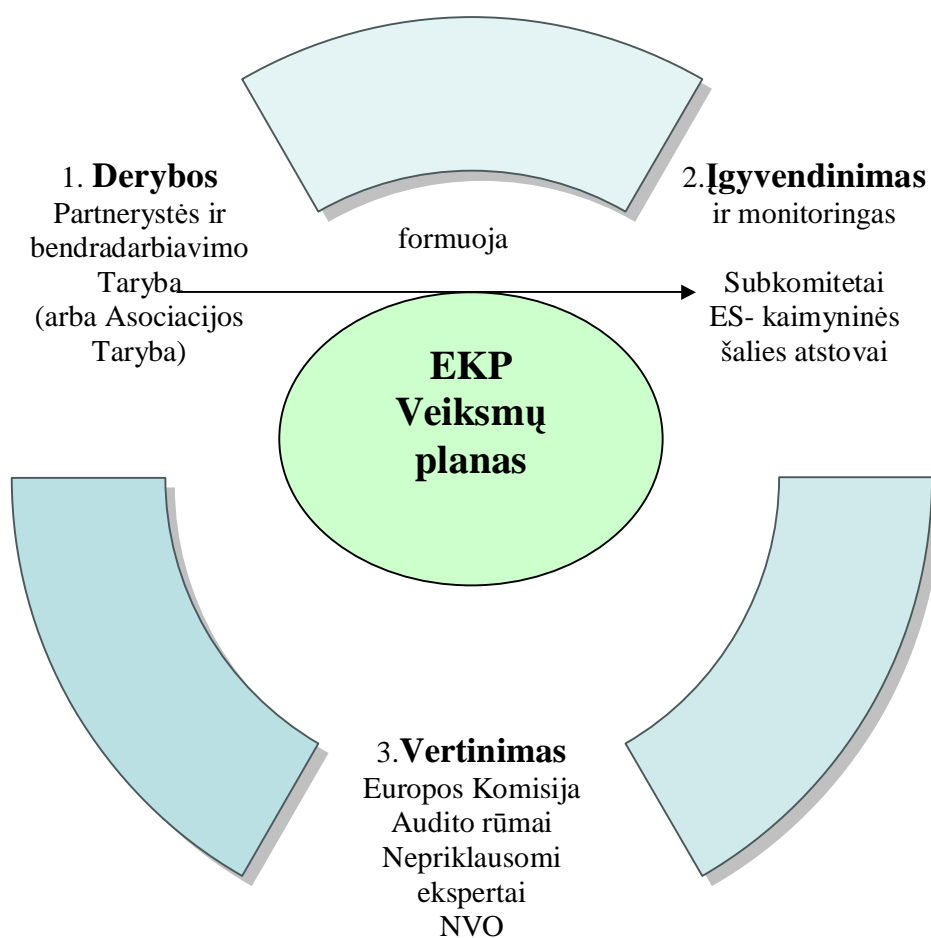
⁴¹⁸ Communication from the Commission, European neighbourhood policy, strategy paper, COM (2004) 373 Final. P. 6

⁴¹⁹ ENPI – European neighbourhood and partnership instrument. ES kaimynystės finansinis instrumentas, įsteigtas 2007 m. http://ec.europa.eu/world/enp/funding_en.htm Žiūrėta 2011 10 13

progreso matai, patvirtina Taryba, tačiau juos parengia ir kaip pasiūlymus pateikia Komisija, „kur tik įmanoma prieš tai išdiskutavusi su suinteresuota partnerine šalimi“⁴²⁰.

Institucijos parengia projektą ir jį paskui svarsto su valstybėmis narėmis. Tada vyksta diskusija, valstybės narės teikia pasiūlymus dėl institucijų pasiūlymų. Po tam tikrų diskusijų ir tampa kažkoku tai produktu, kuris yra patvirtinamas. Aišku paskui dar su partneriais diskutuojama. Tai ir yra toks procesas. ES institucijos parengia projektą jį suderina su valstybėmis narėmis per EIVT ir Komisiją duoda partneriams, partneriai tuomet teikia savo pasiūlymus, vėl juos svarsto valstybės narės ir taip kažkada susitaria. Mažėja, mažėja tų klausimų ratas ir yra patvirtinamas. Interviu su LR diplomatu, LR nuolatinė atstovybė Briuselyje, 2011 10 13.

Su kiekvienu kaimynu yra sudaromas konkretaus laikotarpio (3-5 m.) Europos Kaimynystės politikos Veiksmų planas. Jame yra nustatomos prioritetingos bendradarbiavimo sritys bei reformos, kurias įgyvendinti įsipareigoja kaimyninė šalis.

10 Pav. Europos kaimynystės politika: formavimas ir įgyvendinimas

Sudaryta autorės

⁴²⁰ Wider Europe. 2003. Op. cit. P. 17

Šiame dvišaliame ES- kaimyno santykių procese aukščiausias bendradarbiavimo organas yra atitinkamai pagal pasirašytą sutartį⁴²¹ Partnerystės ir bendradarbiavimo Tarybos, kurios bendru sutarimu formuoja pakomitečius (sub-komitetus) Veiksmų plano monitoringui atlikti.

Atstovaujant ES, taip pat ir derantis dėl Veiksmų plano dar iki Lisabonos sutarties patvirtinimo, buvo nustatyta, jog Veiksmų planus pateikia Komisija, tačiau dirbant kartu su Vyriausiuoju Įgaliotiniu politinio bendradarbiavimo ir BUSP klausimais, juos taip pat išdiskutavus su suinteresuotomis kaimyninėmis šalimis⁴²².

Taigi, sritys, kuriose Komisija turi ribotą veikimo laisvę arba pagal įgaliojimą jai nepriskirtos (bendrosios užsienio politikos ir saugumo klausimai⁴²³ tokie kaip „užšaldyti konfliktai“ kaimynystėje ir kiti saugumo aspektai) turi būti suderintos su kitais ES įgaliotais veikėjais.

Europos Kaimynystės politikos strateginiame dokumente pažymima, kad „*Patartina, jog jie <Veiksmų planai> būtų patvirtinti Partnerystės ir bendradarbiavimo Tarybų. Jeigu reikalingas koks nors teisinis aktas ar formalios derybos, Komisija pateikia reikalingus pasiūlymus ir rekomendacijas*⁴²⁴“.

Taigi, atstovavimo arba derybinę funkciją santykiuose su kaimynais Komisija turi konkrečiuose sektoriuose (Prekybos) pagal ES teisę jai suteiktais įgaliojimus, arba kai tokį įgaliojimą Komisijai suteikia Taryba. Šiuo metu, patvirtinus Lisabonos sutartį, faktiškai atstovavimo Europos Sąjungai funkcija santykiuose su kaimynais Komisija dalijasi su Europos Išorės Veiksmų tarnybos diplomatais (nors formaliai ES atstovauja dar ir pirmininkaujanti šalis bei Europos Tarybos pirmininkas). Kaip ir anksčiau Europos Komisija neturi jokių įgaliojimų bendrosios užsienio ir saugumo politikos srityje. Ši sritis išimtinai išlieka, vien tik ES vyriausiojo įgaliotinio kompetencija. Kita vertus, po Lisabonos sutarties įsigaliojimo Vyriausiasis Įgaliotinis (šiuo metu Cathrine Ashton) tapo Komisijos kolegijos nariu, Europos Komisijos pirmininko pavaduotoju. Tad daryti aiškią takoskyrą tarp Komisijos ir Vyr. Įgaliotinio nėra visiškai tikslinga, nes formaliai vienais atvejais jis veikia kaip Komisijos narys, kitais- kaip ES tarybos (užsienio reikalų ministrų konfigūracijos) pirmininkas ir atstovas. Vis tik dažniausiai Vyriausiasis Įgaliotinis laikomas ir asociuojamas su trečiąja ES institucija- Išorės veiksmų tarnyba- kuriai jis ir vadovauja. Europos Išorės Veiksmų tarnybą faktiškai sudaro ankstesnio Europos Tarybos sekretoriato darbuotojai (anksčiau buvę pavaldūs Vyriausiajam Įgaliotiniui) ir ankstesnio Komisijos direktorato DG RELEX darbuotojai (buvę atsakingi už ES

⁴²¹ ES šiuo metu su rytiniais kaimynais yra pasirašiusi Partnerystės ir bendradarbiavimo sutartis, su pietiniais – Asociacijos sutartis.

⁴²² Communication from the Commission, European neighbourhood policy, strategy paper, COM (2004) 373 Final. P. 4

⁴²³ Staab Andreas, The European Union explained. Second edition. Institutions. Actors. Global impact. Indiana University Press. Bloomington, 2011. P. 52.

⁴²⁴ ENP strategy paper. Op.cit. P. 4

išorės politikų įgyvendinimą). Šiuo metu ES kaimynystės politikos formavimą ir įgyvendinimą atlieka abi šios institucijos, t.y. Išorės Veiksmų tarnyba ir Europos Komisija (vadinamasis DEVCO generalinis direktoratas). Kaip teigė EIVT diplomatas takoskyra tarp šių dviejų institucijų funkcijų formuojant ir įgyvendinant Europos kaimynystės politiką yra ganėtinai aiški, tačiau praktinėse įgyvendinimo detalėse ji kartais nunyksta.

Pagrindinis skirtumas tarp EIVT ir kitų institucijų yra tai, kad jeigu mes kalbame apie politiką konkrečiam regionui ar konkrečioms šalims, EIVT kompetencija yra indikatyviai nustatyti, paskirstyti fondus bendradarbiavimui, suformuoti strateginius dokumentus (angl. strategy paper), kurie nustato šalies ar regiono situaciją ir ką ES turėtų nuveikti šių šalių atžvilgiu. Taip pat parengti indikatyvias programas, kuriose nustatoma kokie yra prioritetai, ribos ir finansiniai resursai. Visa tai yra EIVT kompetencija. Įgyvendinimas, metinės veiksmų programos ir įgyvendinimo lygmuo, konkretūs projektai priklauso DEVCO (jį sudaro DG Development plus EDCO). Taigi, EIVT yra kažkur tarp politinių sprendimų priėmimo ir dokumentų programavimo, finansų paskirstymo, ir siūlant tam tikrus sprendimus politinių problemų sprendimui, tačiau konkretus įgyvendinimo lygmuo priklauso Komisijai (DEVCO). Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 5, 2011 10 14, Briuselis

Kalbant apie EKP Veiksmų planus diplomatai teigia, jog juos turėtų perimti derėtis EIVT iš Komisijos kompetencijos, nors iki šiol šie procesai dar yra pereinamojoje stadijoje.

Taip, tai buvo tiesa iki praeitų metų < kad Komisija derasi dėl Veiksmų planų >. Dabar Išorės Veiksmų tarnyba tai daro. Politinė koncepcija ir politinė lyderystė priklauso EIVT, tuo tarpu praktiniai dalykai ir įgyvendinimas – šiuos procesus atlieka vadinamasis DEVCO. Ir jie turi teisinius įpareigojimus, teisinę atsakomybę už fondų panaudojimą. Bet visas politines kryptis nustato EIVT. Žinoma dar yra komisaras atsakingas už plėtrą ir kaimynystės politikas, tačiau jeigu žiūrėsime faktiškai tai jis atsakingas už plėtrą, o tuo tarpu visi kaimynystės klausimai ne po jo skėčiu, bet po EIVT. Nepasakyčiau, kad po Lisabonos visame derybų procese nebedalyvauja valstybės narės. EP taip pat svarbus. Parlamentas kontroliuoja išlaidas. Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 1, 2011 04 06, Talinas

Kitas EIVT diplomatas teigė:

EKP Veiksmų planus anksčiau derino Komisija (dėl jų derėjosi), o juos tvirtindavo Komisija ir valstybės narės ir šis procesas iš tikrųjų nepasikeitė. Jeigu mes turėsime naują EKP Veiksmų planų kartą (kartais tai vadinama Asociacijos darbotvarkė ir tai skiriasi priklausomai nuo partnerinės šalies), ir tai bus mūsų domenas- mūsų sritis, tačiau noriu atkreipti dėmesį į tai, kad yra dvi Europos kaimynystės politikos rankos: viena yra politiniai santykiai su konkrečia šalimi. Tai yra Partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimai ir asociacijos susitarimai (nors pastarieji yra pasirašyti ir su pietinės kaimynystės šalimis, tačiau jų turinys su Rytiniais partneriais bus visai kitoks) ir tai yra esminiai teisiniai dokumentai, kuriais pagal tarptautinę teisę sukuriami santykiai tarp ES ir konkrečios šalies (šešiolika šalių, tačiau ne su visomis turime šiuos teisinius susitarimus). Ir EKP Veiksmų planai yra tolesnis žingsnis, kuriuo ne tik pripažįstame santykius , bet ir nustatome uždavinių rinkinį, kuriuos ES ir partnerinė šalis nusprendžia įgyvendinti. Taigi, tai nėra vien tik santykių pripažinimas, bet jau yra tam tikras „reformų žemėlapis“ kuriuo remiantis Komisija ir EIVT nusprendžia paremti politiškai ir finansiškai. Tai yra teisės aproksimacijos procesas ir tai yra daugiau nei tipiškas diplomatinis procesas, bet santykių gilinimas, apimantis visas sektores sritis, diskutuojant ne tik apie „reikšmingus politinius procesus kaip Kalnų Karabachą, bet ir sakykim telekomunikacijas, intelektualios nuosavybės teises, einant giliau vidinių sprendimų ir į šalių vidaus nacionalinę teisę. Ir tai nėra kažkas įprasto ką mes su darome su šalimis Lotynų Amerikoje ar Azijoje. Tai yra EKP politikos esmė.“ Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 5, 2011 10 14, Briuselis

Taigi, po „Lisaboniniuose“ ES kaimynystės politikos procesuose vis didėjančią vaidmenį, ypatingai atstovavimo Europos Sąjungai srityje, įgyja naujoji ES diplomatinė tarnyba. Tačiau vienareikšmiai negalima teigti, jog atstovavimo arba derybinę funkciją EIVT visiškai perims iš Komisijos, kadangi išimtiniuose sektoriuose, konkrečiai kalbant prekybos, o taip pat ir energetikos Komisija turi įgaliojimus. Kaip teigė Europos Komisijos darbuotoja:

„... rugsėjo mėnesį Taryba suteikė mandatą Komisijai visos ES vardu derėtis su Azerbaidžanu ir Turkmenistanu energetikos srityje dėl dujų jungčių. Ir tai yra pirmas kartas kai Komisijai buvo suteiktas toks mandatas, atitinkamai vykdant Lisabonos sutartį. <>...aišku prisimenant istoriją pagal Euratomo sutartį Komisija turėjo ir naudojosi tokia galimybe kai buvo sudariusi 7-8 sutartis su skirtingomis šalimis dėl saugaus atominės energijos naudojimo Europos, taigi tuo metu tai buvo įgyvendinama, tačiau dėl kitų energijos šakų tai yra pirmas žingsnis“. Europos Komisija, Energijos politikos generalinis direktoratas, EK1, 2011

Galima teigti, jog ES santykiuose su kaimynais derybinė/atstovavimo funkcija išliks išskaidyta, ją atliekant EIVT ir Europos Komisijai.

Tas neapibrėžtumas labiausiai jaučiamas tarp Ashton ir komisaro Fulės, bet kaip dabar tarpinė situacijos tai jie kažkokiu būdu sugyvena. Kartu rengia tuos raportus kaimynystės politikos tema, tiek kartu rengia deklaraciją Varšuvos sumitui, teikia valstybėms narėms... jų tas neapibrėžtas... kažką sunku daugiau ir komentuoti, sugyvena ir tiek. Bet kas liečia ES santykius su trečiosiomis šalimis, kaimynystės, tai Ashton vaidmuo, EIVT vaidmuo vis didėja... Interviu su LR diplomatu, LR nuolatinė atstovybė Briuselyje, 2011 10 13.

Tuo tarpu atliekant kitas svarbias funkcijas, ES kaimynystės politikos įgyvendinimo srityje, tokias kaip koordinavimo/administravimo ir vertinimo funkcijas didesne dalimi atlieka būtent Komisija. Europos Komisija atlieka patį svarbiausią darbą įgyvendinant Europos kaimynystės politiką. Komisija atlieka įgyvendinimo monitoringą, rengia kasmetines ataskaitas, detalizuoja konkrečius uždavinius ir laukiamus rezultatus metiniuose veiksnių planuose, Strateginiuose dokumentuose, indikatyviose (nurodančiose) programose, skirtose konkrečioms partnerinėms šalims⁴²⁵. Konkrečias priemones, kurios bus „finansuojamos ir nustatomos metinėse Veiksnių programose Europos Komisija identifikuoja kartu su partnerinės šalies Vyriausybe, <kai> diskusijos vyksta valstybės lygmeniu tarp partnerinės šalies paskirto nacionalinio koordinatoriaus ir ES delegacijos, reguliariai teikiama paramą Europos Komisija užtikrina <direktoratų>.. lygmeniu (Dažniausiai EuroAid⁴²⁶).“ Komisijos nariai ir darbuotojai intensyviai bendrauja⁴²⁷ su trečiosios- kaimyninės šalies atstovais per sub-komitetų⁴²⁸ veiklą ir atlieka labai

⁴²⁵ European Commission, European external action service, Vademecum on financing in the frame of Eastern partnership, 24 September 2010: p 7 http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_vademecum_14122009_en.pdf Žiūrėta: 2012 01 13

⁴²⁶ European Commission, European external action service, Vademecum on financing in the frame of Eastern partnership, 24 September 2010. P. 8 Op. cit.

⁴²⁷ Bendradarbiavimo intensyvumas priklauso nuo konkrečios kaimyninės šalies.

⁴²⁸ Pasak Rutger Wissels, konkrečių subkomitetų (pakomitečių) konfigūracija santykiuose su skirtingomis šalimis varijuoja, bet dažniausiai jie sprendžia politinius klausimus, žmogaus teisių, prekybos, makroekonominius

svarbias konsultavimo funkcijas. Šios konkrečios funkcijos ir konsultacijos vykdomos jau susiderėtų Veiksmų planų pagrindu ir dėl to apima tiek politikos įgyvendinimo koordinavimą, tiek ir administravimą konkrečiuose kaimynystės politikų įgyvendinimo aspektuose. Koordinavimo funkcija taip pat siejama su Komisijos veiklomis koordinuojant įvairių ES veikėjų išitraukimo į kaimynystės įgyvendinimo procesus veiklas. Komisija turi užtikrinti sėkmingą Rytinės partnerystės įgyvendinimo koordinavimą⁴²⁹. Komisija rengia finansuojamų veiklų „žemėlapius“, įraukiant atskirų valstybių narių paramą ir asistavimą rytiniams partneriams, siekiant efektyviai įtvirtinti ir užtikrinti atskirų donorų koordinavimą⁴³⁰. Įgyvendinant daugiašales Rytinės partnerystės platformas Komisija taip pat atlieka svarbų koordinacinį ir administracinį darbą. Daugiašaliame lygmenyje „Europos Komisija rengia susitikimų darbotvarkes artimai bendradarbiaujant su ES pirmininkaujančia šalimi ir partnerėmis, o taip ir pirmininkauja susitikimams“⁴³¹.

Komisija taip pat labai aktyviai skatina regioninių nepriklausomų pilietinių organizacijų tinklų kūrimą, kurie atveria galimybes pirmiausiai joms pačioms tarpusavyje bendradarbiauti ir antra būtent nepriklausomos NVO dažniausiai tampa svarbiausiu, o kartais ir vieninteliu šaltiniu⁴³², teikiančiu reikšmingą ir realią informaciją apie kaimyninės šalies vidinę situaciją, kas yra labai svarbu Komisijai atliekant monitoringą ir įvertinimą.

Kita svarbi Komisijos funkcija apima kaimynystės politikos monitoringo ir vertinimo procesus. Europos kaimynystės politikos strateginiame dokumente pažymima, jog progreso dėl susiderėtų prioritetų įgyvendinimo monitoringą atlieka bendri Partnerystės ir bendradarbiavimo sutarties pagrindu paskirti organai. Tuo tarpu Komisija atlieka kasmetines įvykdyto progreso ataskaitas, kurių įvertinimo pagrindu ES su konkrečia kaimynine šalimi peržiūri Veiksmų plano turinį. Europos Komisija atlieka nuolatinius vertinimus, ataskaitas, įvertina atliktą pažangą įgyvendinant EKP Veiksmų planus (Komisijos vaidmuo labai panašus kaip ir Plėtros politikoje). Atliekant monitoringą formuojami specialūs organai pagal Partnerystės ir Bendradarbiavimo sutartis, kuriuos sudaro atstovai iš kaimyninės šalies, valstybių narių, Komisijos ir Tarybos sekretoriato⁴³³. Tokia sudėtis kaip teigiama Europos kaimynystės strateginiame dokumente

klausimus, žemės ūkio, aplinkosaugos, transporto, energetikos ir kt. Wissels Rutger, The development of the European neighbourhood policy, *Foreign policy in dialogue*, Volume 7, Issue 19, 2006:7-16.

⁴²⁹ Commission of the European Communities, Eastern partnership, COM (2008) 823 final, Brussels, 3.12.2008. P. 9

⁴³⁰ Commission, Eastern Europe and Central Asia, meeting doc. 319/09, 1.12.2009. P. 8 Op. cit.

⁴³¹ Commission of the European Communities, Eastern partnership, COM (2008) 823 final, Brussels, 3.12.2008. P. 9

⁴³² Rommens T., Thiers R., Strengthening the ENP through regional civil society cooperation. *CEU political science journal*. Vol.4, No.1 February 2009: 28-48 Budapest. P.30

⁴³³ Communication from the Commission, European neighbourhood policy, strategy paper, COM (2004) 373 Final, P. 10

sustiprins bendros atsakomybės principą⁴³⁴. Prieš atliekant monitoringą iš partnerinių šalių prašoma pateikti konkrečią informaciją. Monitoringo procese taip pat yra svarbūs subkomitetai, orientuoti į konkrečias politines sferas, taip pat ekonominiai dialogai⁴³⁵.

2.2.2 Europos Parlamentinė diplomatija: „švelnioji galia“ santykiuose su kaimynais

Europos Komisijos kaip administracinio-biurokratinio aparato įgaliojimai ir įtaka trečiosioms šalims baigiasi ties politikavimo riba. Europos Komisija neturi įgaliojimų kištis į trečiųjų (kaimyninių) šalių vidinius politinių partijų vaidus ir šioje situacijoje ją papildyti gali kita supranacionalinė institucija- Europos Parlamentas.

Ši politinė institucija, kurios prototipas buvo Europos Parlamentinė Asamblėja, ilgainiui Europos integracijos procese įgijo ganėtinai stiprias teisėkūros galias⁴³⁶. Ir nors užsienio politikos srityje jo kaip institucijos formaliosios galios yra ribotos, tačiau Europos Parlamentas yra viena iš aktyviausiai besireiškiančių ES institucijų rytinėje kaimynystėje. Europos Parlamento aktyvios veiklos, kuriant santykius su trečiomis šalimis, dažnai apibūdinama kaip tam tikros Parlamento viešosios diplomatijos formos. Kaip teigė Europos Parlamento diplomatinis patarėjas:

„Man rodos, kad diplomatija šiam pasauly yra labai plati sąvoka ir seniai nebėra išskirtinė užsienio reikalų ministerijų kompetencija. Viešoji diplomatijos samprata, tarptautinių santykių (postmodernių), kuriuose yra labai daug veikėjų šalia valstybių, NVO, verslo bendruomenių. Šiam pasauly veikia daug jėgų, sluoksnių, veikėjų, organizacijų, interesų veikia užsienio politiką, jau seniai tai nėra tik valstybių narių ar nacionalinių sostinių kompetencijų dirva ir parlamentai kuo toliau, tuo labiau reiškiasi ir dalyvauja (ne tik Europos, bet ir nacionaliniai). Europos Parlamentas viešosios diplomatijos kontekste yra unikalus dėl to, kad kartais daugiau imasi šioje srityje negu, kad jam numato įvairios sutartys būtent dėl savo unikalaus pobūdžio. Tai yra vienintelis tokio tipo, daugiašalis Parlamentas, atstovaujantis 27 valstybėms, tokio tipo pasaulyje daugiau nėra (nei Europos Tarybos, nei NATO).“ Europos Parlamentas, diplomatinis patarėjas EP3, 2011 10 12

Europos Parlamento vaidmuo ES kaimynystės politikoje pasireiškia per jo formaliuosius įgaliojimus ir „minkštosios galios“ instrumentus. Formalieji įgaliojimai yra susiję su Parlamento funkcijomis pirmaisiai per biudžeto tvirtinimo procedūrą.

„Šis <Europos> parlamentas turi labai stiprią teisėkūros teisę ir ypač po Lisabonos sutarties kuria buvo išplėstos Parlamento galios bendro sprendimo procedūroje (beveik visose srityse).

⁴³⁴ ENP strategy paper. Op. cit. P. 10

⁴³⁵ Communication from the Commission, European neighbourhood policy, strategy paper, COM (2004) 373 Final, P. 10 Su Azerbaidžanu buvo sutarta, jog nauji subkomitetai apims dvi sritis: a) teisingumo, laisvės ir saugumo, taip pat demokratizacijos ir žmogaus teisių klausimai; b) mokslo, socialinių reikalų, telekomunikacijų ir tyrimų, ir vystymo. Komisijos ataskaitoje teigiama, jog santykiuose su Gruzija „Komisija pateikė rekomendacijų sąrašą, kurį šalis turi įgyvendinti prieš pradėdant derybas dėl Gilios ir visapusiškos laisvos prekybos zonos sutarties“. Sub- komitetai su Gruzija sudaromi dvejose srityse: a) mokslo, socialinių reikalų, telekomunikacijų ir tyrimų, ir vystymo; b) energijos, aplinkosaugos ir transporto. Commission, Eastern Europe and Central Asia, meeting doc. 319/09, 1.12.2009 P. 4 Op. cit.

⁴³⁶ Gallagher Michael, Laver Michael, Mair Peter, Respresentative Government in Modern Europe, Fifth edition. McGraw-Hill higher education: Berkshire, 2011. P.125

Sustiprėjo Europos Parlamento galios vidaus politinėse srityse ir tai suteikia Parlamentui daugiau pasitikėjimo ir noro dalyvauti užsienio politikoje. Ryšys tarp jų yra labai neaiškus (išplaukiantis). Biudžeto klausimuose labai daug yra užsienio politikos klausimų, kartu su Taryba tapo lygiaverčiu sprendėju. Parlamentas tiesiogiai dalyvauja dėl visų fondų struktūrų, kurios skiriamos kaimynystei. Mes labai stipriai kalbėsime, ryškiai stumsime, (J.Buzeko <a.p.EP pirmininko> asmenyje) kad tiek pietų ir rytų kaimynystė turėtų gauti adekvatius finansinius resursus. Nepaisant dabartinio didelio ES susidomėjimo Arabų pavasariu, mes manome, kad turi būti išlaikytas balansas, tiek finansiškai, tiek politiškai ir finansinis instrumentas yra vienas iš jų.“ Europos Parlamentas, diplomatinis patarėjas EP3, 2011 10 12, Briuselis

Būtent ši biudžeto tvirtinimo procedūra įgalina Europos Parlamentą ne tik aiškiai išsakyti savo poziciją, bet ir dėl jos kovoti priimant tam tikrus strateginius ES politikos pasirinkimus ir jiems teikiamo finansavimo mastus. Šią teisinę galią Europos Parlamentas įgavo neseniai, ratifikavus ir įgyvendinus naująją ES Lisabonos sutartį. Kita formalioji Parlamento turima galia santykiuose su trečiomis šalimis yra pritarimo procedūra. Pagal šią procedūrą Europos Parlamentas privalo ratifikuoti (arba atmesti) visas ES tarptautines sutartis su trečiomis šalimis, įtraukiant ir sutartis dėl kurių šiuo metu ES derasi su kaimyninėmis šalimis: Asociacijos sutartis, Vizų palengvinimo ar liberalizavimo sutartis, laisvos prekybos sutartis ir t.t. Kaip teigė EP diplomatinis patarėjas:

„Visos tos sutartys ateis į Parlamentą galutiniam balsavimui, tačiau Parlamentas bando įtakoti per visą derybų procesą (dėl vizų, dėl asociacijos, dėl prekybos), nes tiek Komisija, kuri veda derybas, tiek Taryba, kuri suteikia mandatą, žino, kad geriau Parlamentą yra informuoti, su juo dirbti nuolatos tam, kad būtų išvengta nemalonumų galutinėje stadijoje⁴³⁷. <>.. Tai nereikia, kad eisime į konfliktą kiekvienu skirtingu klausimu, nes yra problemų, kur reikalingas greitas atsakymas ir tai svarbiau negu atskiros institucinės ambicijos. Tas buvo su biudžetu, pernai metais, kai Parlamentas naudojo visas naujas galias, išsiskyrė nuomonės dėl biudžeto didinimo, susitarimas vos buvo pasiektas, toks auksinis per pusę, kiekviena pusė nusileido. Nepaisant to, kad ES sutartys nenurodo jokios išskirtinės kompetencijos Europos Parlamentui veikti užsienio politikoje, jis veikia labiau per pritarimą sutartims, per kontroliavimą vykdomosios valdžios Komisijos, Vyr. Įgaliotinės veiksmų, jina dalyvauja beveik kiekvienoj plenarinėje sesijoje Strastbūre ir atsiskaito Parlamentui už savo veiklas, iniciatyvas. Šalia to, Parlamentas dar naudoja savo minkštąją galią, nes tai yra politinė institucija, jeigu jie turi politinę valią išreikšti savo poziciją visada ją ir išreiškia.“ Europos Parlamentas, diplomatinis patarėjas EP3, 2011 10 12

Biudžeto tvirtinimo ir pritarimo teisinės procedūros yra dvi svarbiausios teisinės Europos Parlamento galios, siekiant įtakoti ES santykius su trečiomis šalimis, tame tarpe ir

⁴³⁷ „Vieną kartą tai buvo įvykę gana dramatiškai su Taryba 2009 m. pradžioj kada Parlamentas tik įsigaliojus Lisabonos sutarčiai blokavo labai stiprią SWIFT sutartį tarp Amerikos ir ES dėl bankų duomenų pervedimo, dėl antiteroristinių veiksmų. Parlamentas matė daug problemų dėl civilinių teisių, dėl ES piliečių privačių asmenų apsaugos ir blokavo sutartį, nepaisant labai didelio politinio spaudimo, tiek iš JAV, pati Clinton skambino Buzek'ui, tiek iš valstybių narių- Londono, Paryžiaus, Berlyn-, kurie buvo pažadėję Clinton, kad ta sutartis praeis labai lengvai. Parlamentas blokavo, ir tai buvo svarbi Parlamento pergalė, parlamentinės kontrolės pergalė. Antrą kartą buvo galiausiai išsiderėta dėl probleminių klausimų. Po pusės metų sutartis grįžo atgal, kur jau buvo daug geriau susiderėta, uždėta daugiau saugiklių, dėl informacijos apsaugos, žmogaus teisių. Ir tai buvo kaip mes sakome „wake up“ call, kas labai nepatiko Tarybai, bet tai buvo svarbi Parlamento pergalė. Parlamentas aiškiai pasakė, kad savo teisėmis naudosis. Bus klausimai kur mūsų institucinės ambicijos bus iškeltos“. Informacija gauta iš interviu su Europos Parlamento pirmininko diplomatinio patarėju, 2011 10 12, EP3 Briuselis.

kaimyninėmis. Kita sritis, kuria Parlamentas vėlgi aktyviai naudojasi, yra Parlamentinė kontrolė, pasireiškianti nuolat kviečiant Europos Išorės Veiksmų tarybos diplomatus ir jų vadovę (Vyr. Įgaliotinę) C.Asthon atsiskaityti ir atsakyti į Parlamento narių paklausimus. C.Ashton dalyvauja beveik kiekvienoje Parlamento plenarinėje sesijoje Strastbūre ir atsiskaito už atliktas veiklas bei iniciatyvas⁴³⁸. Šalia to Europos Parlamentas taip pat aktyviai naudojasi savo rezoliucijų „leidybos“ teise. Europos Parlamento priimamos rezoliucijos yra teisiškai neįpareigojantys dokumentai, tačiau jie atspindi Europos Parlamento bendrąją poziciją. EP rezoliucijas galima priskirti prie „minkštosios EP galios“ instrumentų, tačiau tai yra konvencinė diplomatijos forma, kuria siekiama dažniausiai pasmerkti, daryti tam tikrą politinį poveikį kaimyninei ar kitai valstybei. Mokslininkai šias rezoliucijas dažniausiai vertina skeptiškai, kaip neturinčias didesnio politinio poveikio, tačiau tai daugiau priklauso nuo šalies, kuriai rezoliucija yra skirta. Be to, ir patys ES diplomatai Europos Parlamento rezoliucijų tiek priėmimą, tiek poveikį vertina dažniausiai skeptiškai:

„Jie <EP> yra gana aktyvūs, Moldovos, Ukrainos atžvilgiu. Yra reikalų kuriuose jie labai pasidaliję, pvz.: jeigu reiktų priimti rezoliuciją Rusijos atžvilgiu tai manau būtų sunku, nes Parlamente yra labai daug prorusiškai nusiteikusių veikėjų. Tuo tarpu lengvesniais klausimais kaip Ukrainos, Moldovos atžvilgiu jie gali veikti ganėtinai lengvai. Mes taip pat iš jų gauname grįžtamąjį ryšį dėl politikos, tačiau jie nėra politikos kūrėjai. Europos Išorės Veiksmų Taryba, diplomatas, EIVT 3, 2011 10 14, Briuselis

Dar skeptiškesnį požiūrį pateikė kitas EIVT diplomatas :

„...ciniškai ir ironiškai kalbant galima būtų jį rytoj uždaryti ir nieko neprarastume.<>... Bet taip, tai reikalingas dalykas ir piliečiams yra jo matomumas. Taip, Parlamentas vykdo tam tikrą diplomatiją, priminėja jie tas savo rezoliucijas, galių daugiau įgavo po Lisabonos sutarties, lakstom mes pas juos į Parlamentą atsiskaitinėti. Prirašo jie ten tų savo deklaracijų, kurių poveikis bent jau sprendimams yra nulinis šitoj sferoj. Bet aišku jie yra galingi tose srityse, kuriose sprendimai priimami pagal bendro sprendimo procedūrą. Pritarimo procedūrasutarčių ratifikavimas. Kalbant politine prasme Parlamento veiksmai kas liečia rytines šalis visuomet jie pasisako pro <už>.. Taip pat svarbios yra asmenybės. EP vadovaujant lenkui Jerzy Buzek Parlamentas veikė labai aktyviai.“ Europos Išorės Veiksmų Taryba, diplomatas, EIVT 4, 2011 10 14, Briuselis

Panašiai teigė ir LR nuolatinės atstovybės Briuselyje diplomatas:

Poveikis Parlamento yra, jis vis didesnis, ypatingai kas susiję su teisingumo ir vidaus reikalų klausimais. Ir kalbant apie Rytų partnerystę apie svarbiausius dalykus, narystę, vizų liberalizavimą, Parlamentas yra nusiteikęs pozityviai ir tai mums yra labai gerai. Dabar yra svarstomas raportas dėl Gruzijos, žiūrėjom pirmą dokumentą , tai yra „velniškai“ pozityvus, mums yra labai geras, ir atitinka mūsų poziciją, ir tai yra dar vienas mums papildomas argumentas derantis Taryboje. Bet po Lisabonos dabar jie< Parlamentas> tampa žymiai lėtesni, linkęs daug kalbėti, daug rašyti, daug diskutuoti ir taip toliau. Ir dabar, kad teisės aktą „prasukti“ per Tarybą ir per Parlamentą gali užtrukti du metus arba dar ilgiau, jeigu Taryba ir Parlamentas nesutaria- tai taip ir stumdomsi. Interviu su LR diplomatu, LR nuolatinė atstovybė Briuselyje, 2011 10 13.

⁴³⁸ Informacija gauta iš interviu su Europos Parlamento pirmininko diplomatinio patarėju, 2011 10 12, EP3 Briuselis.

Formaliojo aspektu tai yra svarbiausios Europos Parlamento juridinės galios: dvi teisinės procedūros, parlamentinė kontrolė ir rezoliucijos santykiuose su rytiniais kaimynais. Prie kitų Europos Parlamento „minkštosios galios“ priemonių yra priskiriama Europos Parlamento nuolatiniai susitikimai su trečiųjų šalių politiniais lyderiais, jų konsultavimas ir politinė parama. Ir nors šios priemonės nėra formalios, oficialios (kaip Komisijos įsitraukimas į EKP), tačiau gali suteikti tam tikrų politinių dividendų didinant EP įtaką kaimynystės erdvėje. Europos Parlamentas savo vykdomos diplomatijos formomis siekia tam tikro socialinio poveikio trečiosioms šalims per socializuojančius santykius.

Europos Parlamentinė tinklaveikia: tarp socializacijos ir politinio poveikio

Europos Parlamentas aktyviai kuria ryšius su kaimyninių šalių parlamentinėmis partijomis bei kitais veikėjais. Šios parlamentinės diplomatijos formos, kuriomis siekiama kaimynus socializuojančių efektų, vyksta tiek dvišaliu, tiek ir daugiašaliu būdu.

Europos Parlamentas, vystant dvišalius santykius, veikia per dvišalių parlamentinių grupių ar delegacijų kūrimą. EP santykiuose su Rytinės partnerystės šalimis yra sukūręs EP delegacijas santykiams su Ukraina, su Moldova, ir su Pietų Kaukazo šalimis. Formaliai jie vadinami parlamentinio bendradarbiavimo komitetais ir susitinka du kartus per metus. Baltarusijos parlamento Europos parlamentas nepripažįsta kaip demokratiškai rinkto ir todėl nėra įkūręs delegacijos santykiams su šia šalimi. Būtent dėl šios priežastis Baltarusijos atstovai buvo pakviesti tik kaip stebėtojai į Europos parlamento kuriamą daugiašalę parlamentinę asamblėją-Euronest.

...būtent tarpparlamentinė diplomatija ir situacijos analizavimas, aiškinimasis, keitimasis patirtim ir galbūt vėliau sėkmingas tarpininkavimas kažkoks tai, kalbant apie tą pačią Rusiją ar Ameriką, tai būtų geriausiai ką mes galim padaryti. Mes galim išanalizuoti padėtį tarpparlamentinės asamblėjos dėka, žinoti padėtį, žinoti žmones, žinoti požiūrius ir sėkmingai tarpininkauti, arba kartais pagelbėti ten, kur reikia greitai laimėti laiko, nes kai kada tų šalių parlamentai ir politiniai elitai, nepažinodami pakankamai Vakarų jėgų, gali eikvoti tuščiai laiką mėgindami megzti kontaktus. Europos Parlamento dėka jie gautų gana gerą tarpininką ir partnerį, bet nereikia turėti tuščią iliuziją, kad mes čia greitai imsime ir išspręsim dalykus, kuriuos turi išspręsti vyriausybės, politiniai elitai, kuriuos renka tų šalių piliečiai. Interviu su EP nariu EP4, 2011 10 12, Briuselis

Tokiais būdais, įvairiomis tarpparlamentinės diplomatijos formomis EP siekia vykdyti tam tikrą tarpininkavimo misiją ir prisidėti prie kaimyninių šalių socializacijos, europeizacijos proceso.

Dvišalių parlamentinių komitetų susitikimų dažnis, kaip pažymėjo EP diplomatinis patarėjas, priklauso nuo santykių su konkrečia šalimi⁴³⁹. Kaip teigė viena iš Europos Parlamento narių, aktyviai dalyvavusi vienoje iš EP dvišalių delegacijų su rytiniais kaimynais:

Aš esu įsitikinusi, jog Europos Parlamentas gali vaidinti svarbų vaidmenį Rytinėje kaimynystėje ir pirmiausiai per dvišalius santykius, EP delegacijas su išorės šalimis, kurios ir kuria užsienio politiką atitinkamai pagal jų galimybes tarp parlamentarų. Vykstant susitikimams, akis į akį galima paaiškinti, diskutuoti, apibūdinti ir tokiose delegacijose jų vadovai dažniausiai būna pokomunistinių šalių atstovai EP kas yra labai svarbu, kadangi galima komunikuoti rusų kalba, bendra praeitis mus suartina. Tose šalyse dar labai silpnos demokratijos, tačiau jie nori bendrauti, nori flirtuoti su Europa ir mes jiems dažnai primename, jog negalima meluoti, geriau būkite atviri. Noriu pasakyti, jog santykiai labai priklauso nuo asmenybių. Europos Parlamentas, EP narė, EP2, 2011 04 06, Talinas

Tokios dvišalės parlamentinės delegacijos yra formalioji sąveikavimo forma, tačiau egzistuoja kur kas tankesnis politinių tinklų kūrimas politinių partijų bendradarbiavimo pagrindais. Kaip teigė EP diplomatinis patarėjas:

„Politinės grupės mūsų rūmuose turi labai lanksčią poziciją kaip veikti su partneriais Rytuose. Politinės partijos yra labai laisvos savo veiksmams. Ypatingai didžiosios (trys didžiausios) EPP⁴⁴⁰, Socialistų ir liberalų partijos (trys didžiausios EP), jos atstovauja galima sakyti beveik 80 proc. viso parlamento ir jos beveik visose šalyse, strateginėse kaimynėse turi savo, kaip sakyti, dukterines partijas, kurios yra EP partijų asocijuotosios narės. Jos formaliai priklauso tiems sambūriams. Tai Baltarusijoje šiek tiek kitaip, nors aišku tarp opozicijos partijų yra jų ryšys, pvz.: Socialistai bendrauja su Kazulinu ir pan. Bet iš esmės mūsų partijos ten per daug nežaidžia tokio partinio žaidimo. Mes dirbam su visa Baltarusijos opozicija, nes ji visa yra politiniame užribyje. Aišku galima tai vadinti tinklaveika, yra tam tikri komunikaciniai kanalai, informacijos apsikeitimas. Bendravimas vyksta nuolatos, mes iš jų beveik kasdien gauname informaciją.“ Europos Parlamentas, diplomatinis patarėjas EP3, 2011 10 12

Lyginant su Komisija Europos Parlamentas kaip tiesiogiai renkama ES piliečių institucija turi neribotas galimybes savo politinei raiškai, nes jų nevaržo jokie teisiniai apribojimai, aiškios kompetencijos ar įgaliojimai kaip yra Komisijos atveju. Šiomis galimybėmis Europos Parlamentas labai aktyviai naudojasi. Vis tik kai kuriais atvejais pripažįstama, jog ši stipri politinė tinklaveika gali supriešinti EP narius. Kaip vieną iš pavyzdžių EP diplomatinis patarėjas pateikė Ukrainos atvejį.

„Santykiuose su Ukraina su kuria bene labiausiai yra išvystyti mūsų politinių partijų ryšiai. EPP <Europos liaudies partija/konservatoriai> jau 5 ar 6 metus turi santykius tiek su Tymošenko bloku, tiek su Juščenkos. Tai per visą šį konfliktą EPP užėmė labai stiprią ją ginančią poziciją, o Socialistai (ESD) <socialdemokratai> pernai pasirašė paktą su Regionų partija <dabartinio prezidento Janukovičiaus>. Ši partija pirmiausiai ieškojo partnerių čia ir jie susirado socialistus. ALDE <liberalai> dirba su Jaceniuku. Tai yra visiškas pasidalijimas. Tai kaip

⁴³⁹ „Susitikimai vyksta vieną kartą Briuselyje kitą kartą Kijeve ir pan. Iš jų pusės atvyksta 10-15 narių iš mūsų irgi panašiai. Ir tie parlamentarai tampa dvišalių santykių ekspertais tų šalių, padeda mums parengti rezoliucijas. Ir kai kurie komitetai žengia toliau ambicijos prasme negu kiti. Ukrainos- EP PCC jau dabar yra padvigubinęs savo susitikimų skaičių ir jie yra įkūrę daugelį darbo grupių (viena dėl vizų, kita dėl energetikos, ir jie susitinka labai dažnai, nuolatos rašo raportus, vyksta darbo grupės į įvairius regionus ne tik į Kijevo.“ EP diplomatinis patarėjas, 2011 10 12, EP3, Briuselis.

⁴⁴⁰ EPP- European People party (Europos liaudies partija, konservatoriai).

Janukovičiaus valdžiai esant prasidėjo visi tie neigiami dalykai dėl žmogaus teisių, mes pastebėjome, jog atsirado nesutarimai ir Europos Parlamente dėl Ukrainos. Ir turėjom keletą labai didelių disputų čia viduje, o ukrainiečiai norėjo tuo dar labiau naudotis ir mus „skaldyti ir valdyti“ ir netgi sugebėjo nukelti vieną deklaraciją neigiamą Ukrainos atžvilgiu. Tai buvo vienintelė šalis, kuri sugebėjo, nei Rusija, nei Kinija to nesugebėdavo padaryti. Trečiu bandymu galiausiai buvo priimta, bet svarbu buvo tai, kad patys mūsų ESD ir EPP suvokė, jog Ukraina jais žaidžia ir kad tokiu būdu mes visiškai nepadėdame Ukrainai.“ Europos Parlamentas, diplomatinis patarėjas EP3, 2011 10 12

Panašiai kaip EP diplomatinis patarėjas, buvusi Europos Parlamento užsienio reikalų komiteto narė išskyrė Europos Parlamento politinę veiksmų laisvę bei galimybes peržengti formalaus bendravimo ar konvencinės diplomatijos ribas.

Kalbant apie Komisiją ir jos vaidmenį santykiuose su kaimynais, ji visuomet turi būti diplomatiškesnė negu Parlamentas. Komisijos kalba visuomet būna labai diplomatiška ir iš savo patirties aš supratau, jog kartais mūsų kaimynai rytuose nesupranta tos politinės žinutės, kurią jiems siunčia Komisija ir kad ji turi būti išversta. ES, europiečių retorika nėra tiesmuka, ji diplomatiška, tačiau sąlygojimas ten taip pat egzistuoja. Ir kartais moldavai nesuprasdavo tokios žinutės, kas norima pasakyti ir aš panaudodavau savo poziciją, kaip jau minėjau būtent EP yra pats kalbingiausias iš visų trijų institucijų (Tarybos, Komisijos ir EP) ir tuo pačiu labai tiesmukas. Būtent dėl to, kad mes esame politinė, žmonių rinkta institucija, galima kalbėti atvirai apie svarbius dalykus, ko paprastai negali daryti aukšto rango eurokratas ar diplomatas. Europos Parlamentas, EP narė, EP2, 2011 04 06, Talinas

Šiuo atveju yra peržengiamos formalaus institucinio bendradarbiavimo ribos ir siekiama Europos Parlamento socializuojančių funkcijų santykiuose su kaimynais. Jos dažniausiai pasireiškia per tam tikrus apmokymus, patarimus ar ES siunčiamų „politinių signalų“ bei žinučių tiesmukos interpretacijos, suteikiant ekspertinę informaciją bei paramą.

Kalbant apie rytinę kaimynystę yra labai svarbu pasidalinti kompetencija, atlikti mokymus, drąsinti mūsų partnerius ir juos užtikrinti, jog mes esame jų draugai. Tačiau draugystė nėra vien apie meilę. Voroninas klausdavo manęs koldėl aš darau kritiškus pareiškimus prieš jį ir jo šalį. Tačiau mes turime pastebėti jų klaidas ir kritikuoti kada reikia. Pokomunistinių šalių elitas turi aiškiai jiems pasakyti kada jie daro du žingsnius atgal, po vieno į priekį. Darykite progresą ir būkite sąžiningi, nemeluokite ir neapgaudinėkite <tokia yra mūsų pozicija> Europos Parlamentas, EP narė, EP2, 2011 04 06, Talinas

Kai kuriais atvejais tokie socializuojantys efektai įgyja ir stiprų politinį poveikį. Vienas iš geriausių pavyzdžių yra Europos Parlamento įsitraukimas į politinę krizę Moldovoje, kada eilinį kartą buvo įvykę išankstiniai rinkimai, tačiau politinės partijos nesugebėjo susitarti ir išrinkti prezidento. Šis pavyzdys taip pat iliustruoja tam tikros, politinės, geopolitinės konkurencijos, kovos tarp Rusijos ir ES procesą:

„...praeitą gruodį Moldovoj... <> buvo labai pavojinga, tendencija, kad komunistai gali vėl grįžti į valdžią ir visos tos europinės reformos, kurias Moldovos proeuropinė koalicija, vykdė galėjo būti sustabdytos. <>..., mes gauname skambutį iš premjero Filato, kuris sako pirmininke Buzekai, aš nežinau ar jūs žinote kas vyksta Kišiniove, rusų atstovai atvažiavę ir yra beveik sudaryta sutartis su komunistais ir belieka ką pasirašyti, ir sugrius čia visos europinės mūsų ambicijos, o jūsų „Europos pas mus nėra“. Ir iš esmės tai jau būtų lady Ashton darbas, o ne Buzek'o darbas, bet jis sako ne, aš turiu ten važiuot ir metė visus darbus. Ir mes per 24 valandas suorganizavome jo vizitą. Mes praleidom visą dieną labai rimtuose pokalbiuose su visais trimis-Lupu, Filatu ir Ghimpu. Jie visi trys vienas kito nekenė, vienas su kitu nenorėjo šnekėti, vienas

kitą įtarinėjo įvairiais slaptais sandėriais ir visiškai nepasitikėjo. <> ...Buzek'ui prireikė labai daug laiko, kol per įvairius juokus ir bendravimą, kažkaip sukurti atmosferą, ir po to jis dalijo daug savo patirties kaip jis valdė penkių partijų koaliciją ir kaip buvo sunku, ir kaip reikia gerbti vieni kitų interesus, ir kokie turi būti principai koalicijos sutartyje, kad galėtų vienas kitą tikrinti ir pasitikėti vieni kitais. Jie prieš tai netgi neturėjo koalicijos susitarimo, Buzek'as atsivežė savo išverstą pavyzdį, tai yra toksai mokymasis šiek tiek auklėjama. Tai nėra jėga primesta, bet tai yra priimta jų pačių noru ir jų kvietimu. Jiems reikėjo derybininko, tarpininko ir Buzek'as buvo puikiai tam tinkamas žmogus < > ir lenkas, kuris puikiai supranta tų šalių mentalitetą. Ir mes grįžom į Briuselį iš esmės žinodami, kad jie susitarė dėl vyriausybės. Po kelių dienų buvo pasirašyta ta koalicijos sutartis.“ Europos Parlamentas, diplomatinis patarėjas EP3, 2011 10 12

Šis pavyzdys iliustruoja Europos Parlamento vykdomas nekonvencinio sąveikavimo formas, tarpininkavimo misijas, tačiau svarbu pažymėti, jog tai įvyko konkrečios asmenybės dėka. Tokiais būdais Europos Parlamento nariai ir kiti atstovai teikia rekomendacijas parlamentams, vyriausybėms, politinių partijų vadovams. Dvišaliai santykiai laikomi svarbiausia tarpusavio santykių plėtros forma, o daugiašaliai kaip „papildomas forumas, kuriame galima kalbėti apie horizontalius klausimus kaip energetinis saugumas, kaip užšaldyti konfliktai. Bet nauja ES filosofija „daugiau už daugiau ir mažiau už mažiau“ leidžia, kaip pažymėjo diplomatai, daug labiau susikoncentruoti į skirtingo lygio ar intensyvumo santykius su viena ar kita šalimi⁴⁴¹.“

Vis tik, siekiant sustiprinti Rytinės partnerystės daugiašalę platformą, Europos Parlamentas įsteigė Rytinės partnerystės parlamentinę Asamblėją- Euronest. Pirmoji Euronest sesija buvo sušaukta 2011 m. rugsėjo mėnesį Strasbūre. Kaip teigė Europos Parlamento darbuotojai ir nariai, šis projektas kol kas yra dar tik „kūdikio stadijoje“, o pirmoji sesija baigėsi be rezultatų.

„Iš esmės nepavyko šitoje pirmoje sesijoje priimti finalinės ataskaitos dėl armėnų, azerbaidžaniečių „užšaldyto konflikto“, dėl vienos pataisos. Galiausiai įsijungė ir Gruzija, kuriai labai svarbu teritorinio vientisumo klausimas, ir taip gavosi, jog visos trys Pietų Kaukazo šalys viena kitą blokavo ir panaudojo veto teisę, kuri, deja, bet yra taisyklėse, nes esant šiai teisei bet kuri viena delegacija gali blokuoti visą procesą. Tai mes supratome, kad reikės dar labai ilgai dirbti su mūsų kolegų politine kultūra, kad jie supratus, jog bendras interesas yra svarbiau, kad daug svarbiau turėti bendrą poziciją, negu tarpusavyje peštis. Ataskaitoje buvo labai daug gerų susitarimų dėl vizų, dėl energetikos, bet kelių tam užstojo viena problema dėl užšaldyto konflikto.“ Europos Parlamentas, diplomatinis patarėjas EP3, 2011 10 12

Nors pirmasis susitikimas baigėsi be rezultatų, tačiau šios tarpparlamentinės asamblėjos plėtrai buvo įsteigta nuolatinio bendradarbiavimo struktūra. Buvo įsteigtas ko-pirmininkavimas, taip pat keturi nuolatiniai komitetai (vidaus politikos, ekonomikos ir energetikos klausimų, žmogaus teisių ir demokratijos, švietimo, kultūros ir mainų). Komitetai susitinka tarp sesijų, jie nuolatos komunikuoja. Europos Parlamento diplomatinis patarėjas pabrėžė, jog „Pats stebuklas, kad Euronest'as gyvuoja, nes apie du metus mes turėjome situaciją kai Baltarusija jį buvo visiškai

⁴⁴¹ Informacija gauta iš interviu su Europos Parlamento pirmininko diplomatinio patarėju, 2011 10 12, EP3, Briuselis.

paralyžiavusi. Ir pirmame susitikime pastebėjome kaip bus sunku pasiekti kokį nors bendrą susitarimą tarp tų penkių šalių ir EP, nes jos visos labai skirtingos⁴⁴²“.

Europos Parlamento nario padėjėja teigė, jog:

Euronest yra labai įdomus, ką tik įvyko pirmas posėdis, nors jisai jau yra įkurtas prieš daugiau nei du metus. Ir posėdis buvo, girdėjau, kad įvardintas kaip katastrofiškai blogas, nes buvo absoliutus chaosas. Atvažiavo tie visi delegatai, atseit nebuvo susipažinę su darbo tvarkos taisyklėmis, nei kaip reikės balsuoti, nesusitarė dėl raportų, pradėjo boikotuoti, Armėnija ir Azerbaidžanas pradėjo muštis, sakyti, kad mums nepatinka tokia formuluotė...<> Vieni vertina kaip siaubingą įvykį, kad Parlamentas čia labai prastai pasirodė, kiti vertina, kad džiaugiamės, kad išvis buvo toks susitikimas, kad jisai įvyko, kad pavyko suburti tuos atstovus į vieną vietą, kad tai buvo pirmas žingsnis ir toliau bus geriau, ir lengviau. Interviu su EP nario padėjėja 2011 10 12, Briuselis.

Euronest parlamentinę asamblėją sudaro paskirti Europos parlamento nariai, Armėnijos, Azerbaidžano, Gruzijos, Moldovos ir Ukrainos parlamentarai. Baltarusija buvo suspenduota ir pakviesta tik kaip stebėtoja.

2.2.3 Besidalijant kompetencijomis: viršvalstybiškumo stiprėjimas ar institucinė konkurencija?

Garsioji H. Kissinger'io frazė „kam aš turėčiau skambinti kai reikia konsultuotis su Europa⁴⁴³“ yra bene dažniausiai naudojama mokslininkų tarpe aiškinant ES užsienio politiką.

Nors mokslininkai teigė, jog XX amžiaus pabaigos Europa Rusijai atrodė gana nesuprantama ir netgi grėsminga, ir ji nežinojo, buvo pasimetusi dėl to kaip turėtų bendrauti su susivienijusia Europa. Vis tik, vėliau XXI amžiaus pirmasis dešimtmetis labiau panėšėjo į susiskaldžiusios Europos bendradarbiavimą su Rusija. Kai pastaroji aktyviai vystė dvišalius santykius su didžiosiomis ES valstybėmis narėmis per visų garsiai įvardytą strategiją „skaldyk ir valdyk“. Pastarasis dešimtmetis prasidėjęs Lisabonos sutarties įgyvendinimu tikima sustiprins viršvalstybiškumo „laidą“, kuriant ES santykius su išorės pasauliu. Vis tik, pereinamoji stadija dar dažnai vadinamas „lisabonizacijos“ procesas pasireiškia ne tik teisės įgyvendinimu, bet ir institucine konkurencine kova tarp siekio išlaikyti kompetencijas ir jų praktinio įgijimo.

Mokslininkų vertinimais, ES naujoji Lisabonos sutartis turėtų sustiprinti ES konstitucionalizaciją. Išorės politikoje ES įgijo juridinio veikėjo statusą ir atstovavimo funkciją iš valstybių narių didžiąja dalimi perėmė ES institucijos. Nepaisant to, sprendimų priėmimas išlieka valstybių narių prerogatyva. Taigi, kalbant apie ES kaimynystės politikos formavimo, įgyvendinimo ir sprendimų priėmimo procesus, juose koreliuoja keturių svarbiausių ES

⁴⁴² Informacija gauta iš interviu su Europos Parlamento pirmininko diplomatinio patarėju, 2011 10 12, EP3, Briuselis.

⁴⁴³ Kačinskas Rolandas, Naujoji Europos išorės veiksmų tarnyba: tarp siekio ir kompromiso. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2010/2011*. Vilnius 2011. P. 65-94.

institucijų funkcijos ir įgaliojimai: Tarybos, Parlamento, Komisijos ir Europos Išorės Veiksmų tarnybos. Esminius sprendimus dėl naujų susitarimų priima Taryba, arba Taryba kartu su Parlamentu.

Koks bus praktinis Lisabonos sutarties įgyvendinimas priklausys nuo de facto šiuo metu dar tik besiformuojančių praktikų. Svarbų vaidmenį šiuose procesuose užima tarpusavio santykiai tarp ES institucijų dalijantis kompetencijomis. Teoriškai viršvalstybiškumas neabejotinai sustiprėtų, ES institucijoms artimiau bendradarbiaujant, tačiau faktiškai, šiuo metu vyksta aktyvi institucinė konkurencija, kurią geriausiai būtų galima aiškinti sociologinio arba konstruktyvistinio institucionalizmo teorine prieiga. Ji remiasi prielaidomis, jog veikėjų pasirinkimai yra nulemti institucinės socializacijos, normų, vertybių ir nusistovėjusių praktikų konkrečioje institucinėje terpėje.

Komisija- informacijos monopolio išlaikymas?

Valentina Kostadinova kaip ir kiti mokslininkai tirdami supranacionalinių institucijų vaidmenis akcentuoja, jog pirmiausiai jų įtaka ir indėlis pasireiškia per teisėkūros procesus, tačiau neturint didelių galių šiose srityse jos gali reikštis per įgyvendinimo procesus (ypatingai Komisija) ir neformalios darbotvarkės nustatymą⁴⁴⁴. Komisija visuomet buvo laikoma galinga vien dėl to, jog kontroliuoja informaciją ir teikia ekspertines išvadas. Šiuo atveju kalbant ne tik apie kaimynystės politiką, bet ir platesniame kontekste apie visą ES išorinę politiką labai svarbų vaidmenį atlieka ES atstovybės trečioje šalyse, kurios iki Lisabonos sutarties buvo prie Europos Komisijos. Būtent šios atstovybės, veikdamos trečioje šalyse, surinkdavo labai daug reikšmingos informacijos, kurios pagrindu Europos Komisijos centriniai departamentai atlikdavo analizę, vertinimus ir teikdavo rekomendacijas bei iniciatyvas ES Tarybai ir Europos Parlamentui⁴⁴⁵.

Tačiau po Lisabonos sutarties Išorės Veiksmų tarnyba apima visus ES diplomatus, atstovus trečioje šalyse. Pokalbiai su Europos Komisijos ir Europos Išorės veiksmų tarnybos darbuotojais parodė, jog šiuo metu vyksta labai intensyvi konkurencinė kova tarp šių dviejų institucijų dėl kompetencijų ir praktinio įgaliojimų įgyvendinimo. Europos Komisija siekia išlaikyti „informacijos monopolį“, t.y. tam tikrą statusą ar netgi identitetą, kuri istoriškai įgijo Europos integracijos procesų eigoje. EIVT diplomatai skundžiasi, jog kai kuriais atvejais Komisija „juos ignoruoja“.

„Aš tikiuosi, kad viskas susiglūdins ir pirmiausiai politiniame lygmenyje, tačiau biurokratiniame lygmenyje girdisi nusiskundimų, jog Komisija kai kuriais atžvilgiais bando ignoruoti EIVT. Kita vertus, tai yra normalus institucinis dalykas, kada dvi institucijos užsiima panašiais arba

⁴⁴⁴ Kostadinova Valentina, Ambiguous borders: the European Commission and the reconstruction of borders. PhD thesis, The University of Birmingham, May. 2010

⁴⁴⁵ Maurer Heidrun, 2007 http://www.ies.be/files/repo/conference2008/EUinIA_IV_2_Maurer.pdf Žiūrėta 2011 10 15

susijusiais dalykais.“ Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 4, 2011 10 14, Briuselis

Tuo tarpu Europos Komisijos darbuotoja pateikė tokius svarstymus:

„Įkūrus EIVT šiek tiek keičiasi situacija, kadangi EIVT turi perduoti bendrą ES poziciją (energetinėje srityje), kita vertus toje institucijoje nėra tokių kaip pasakius tikrų ekspertų, aišku formaliai jie gal vadinasi transporto, energetikos ar pan. ekspertais, tačiau realiai kol kas dar taip nėra ir ateityje galbūt ir bus, tačiau dabar tos tikrosios žinios yra atskiruose Komisijos direktoratuose. Tad, jeigu kalbame apie žemesnio ar vidutinio lygio susitikimus visgi Komisija yra pagrindinė aktorė, pagrindinė iniciatorė. Tuo tarpu, kai eina kalba apie aukščiausio lygio susitikimus jau yra kaip ir būtina, privaloma kad ir EIVT dalyvautų ar net ir būtų priekyje dėl ES pozicijos, tačiau realiai EIVT kol kas yra silpna institucija. Viskas dar tik formuojasi ir reikės dar ne metų, ne dviejų, o ir visų kelerių, kad ji atrastų savo egzistavimo tikslą, reikšmę, galią, nes kol kas matosi gryna sumaištis. Nors Komisija ir stengiasi atsižvelgti į EIVT, tačiau kai kuriais atvejais mes matome, kad nėra tenai tos tikslios konkretaus sektoriaus išminties. Jie žvelgia grynai iš diplomatinio požiūrio“. Europos Komisija, Energijos politikos generalinis direktoratas, EK1, 2011 10 14

Viena vertus, šiuos procesus galima vertinti kaip tam tikrą pereinamosios stadijos laikotarpį nuo tada kai buvo ratifikuota Lisabonos sutartis iki tada kai susiformuos jos straipsnių įgyvendinimo praktikos. Kita vertus, pokalbiai su EIVT diplomatais, žmonėmis dirbusiais anksčiau Tarybos sekretoriato, parodė, kad istoriškai susiklostė tam tikros praktikos ir netgi ganėtinai aštrus požiūris. Vienas iš EIVT diplomatų teigė:

„Ir labai dažnai būdavo tarp <a.p.Tarybos> sekretoriato ir Komisijos kartais tiesiog iš principo kitaip. Netgi buvo bandoma tokį požiūrį išsiskiepyti, kad mes čia Tarybos sekretoriato tai jau vystom užsienio politiką, užsiimam BUSP, rimtais dalykais, strategijomis, o ten jie Komisijoje kažkokius ten sektorinius bendradarbiavimus, programėles, projektėlius, „morkas ten skaičiuoja“ vykdo. Toks netgi buvo tarsi bandymas nusiteikinėt, aš ten žinoma nepersisėmiau visa ta mentalika ir visai nepatiko man ta institucinė konkurencija, kuri yra manau visiškai kvaila. Lygiai taip pat ir ten buvo absoliutus tų žmonių lojalumas Komisijai ir žiūrėjimas į sekretoriato žmones kaip į kokius priešus, per daug tarpvyriausybiškai artimus valstybėms narėms. Ir dabar nepasakyčiau, kad tobulai vyksta tas bendradarbiavimas. Už EKP įgyvendinimą ir derybų vedimą atsakinga Komisija kartu su EIVT. Kartais Komisija bando ignoruoti EIVT, to tikrai yra, neslėpsim, bet derybas su partnerėmis veda EIVT, bet Komisija aišku dalyvauja, nes sektoriniai skyriai, ekonominiai bendradarbiavimo skyriai, prekybos sutartys yra Komisijos kompetencija. Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 4, 2011 10 14, Briuselis

Vertinant šiuos atvirus diplomatų atsakymus galima teigti, jog ES institucijose yra susiformavęs skirtingas požiūris ir skirtingos tapatybės, kurias taip pat nulėmė integracijos eigoje suteikti tam tikri įgaliojimai, normos. Lisabonos sutartimi kaip tik ir buvo siekiama panaikinti šią institucinę konkurenciją ir funkcijų dubliavimą. Ir pirmiausiai tam, jog būtų aiškios pozicijos suformuotos, nes anksčiau kaip teigė diplomatas susidarydavo situacijos kai „išorinė šalis mato, jog kalbant su visais šiais ES atstovais tarp jų pačių vyrauja skirtingi supratimai⁴⁴⁶“. Taigi, vienas iš

⁴⁴⁶ Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 4, 2011 10 14, Briuselis

svarbiausių Lisabonos uždavinių išorės politikoje buvo siekis panaikinti šią tarpinstitucinę trintį aiškiai atskiriant politinį lygmenį, kurį šiuo metu atstovauja EIVT, nuo administracinio, Komisijos. Kita vertus, praktinė realybė rodo, jog daug kas priklausys nuo nusistovėjusios praktikos, o taip pat ir asmenybių, ypačingai, kalbant apie ES rytinės kaimynystės politikos veiksmingumą.

Pripažįstama, jog vienas iš svarbiausių momentų lemiančių užsienio politikos sėkmę yra asmenybės. Šiandieninė ES „užsienio reikalų ministrė“ yra Cathrine Ashton. Daugelis kalbintų diplomatų pripažino, jog ji kaip asmenybė yra silpna, o taip pat visiškai nesidomi ES rytine kaimynyste, šią sferą perleisdama ES komisarui kaimynystės ir plėtros politikai Stefan Fule. Tuo tarpu Europos Parlamento labai aktyvų vaidmenį rytinėje kaimynystėje, daugelio požiūriu nulemia Parlamento pirmininko lenko Jerzy Buzek asmenybė. Formalius skundus ES užsienio politikos vadovei pateikė ir valstybių narių užsienio reikalų ministrai, kaltindami ją dėl institucinės konkurencijos, neefektyvumo ir nesugebėjimo suformuoti užsienio politikos prioritetų⁴⁴⁷. Diplomatus vertinimais ne visa kritika yra teisinga.

„C.Ashton visas rytinės kaimynystės regionas visai neįdomus. Jinai palieka daugiau šiuo regionu užsiimti komisarui Fule. Asmenybės tikrai nulemia, jeigu būtų koks nors čekas, viskas būtų kitaip, nors aišku jis būtų priverstas irgi lakstyti į visokias ten Libijas, Jeruzalę ir pan. Dėl to, kad tai vis tik yra pasaulinio masto dalykai ir politikos. Bet, kad rytinės kaimynystės regionas nėra jos prioritetinėj vietoj- tai tikrai. Aišku instituciškai žiūrint priežastis dar yra ta, kad šis postas atsirado sujungus kelis postus, viena vertus tai yra gražus atradimas, tačiau fiziškai vienam žmogui visas tas trijų žmonių funkcijas... atiduodam vienam tai gal nelabai kas pagalvojo. Ir dažnai visa kritika jai, dažniausia būna, kad ji vienur ar kitur nedalyvavo, tačiau realiai juk neįmanoma visur būti vienam žmogui.“ Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 4, 2011 10 14, Briuselis

Kaip akcentuoja Nikola Verola jos atsakomybės yra dvejopos: veikdama BUSP rėmuose ji atstovauja Tarybą, o kituose ES išorės reikaluose veikia kaip Komisijos Kolegijos narė, o jos galimybės priklausys ne tik nuo de jure turimų galių, bet ir de facto- sugebėjimo jas išnaudoti⁴⁴⁸.

Gal ..aš būčiau didelis skeptikas jeigu dabar jums reiktų atvirai pasakyti apie patį rezultatą, nes rezultatas švelniai tariant yra kuklus. Bet jeigu reiktų kalbėti truputėlį apie situaciją iš ilgalaikės perspektyvos – tai nėra beprasmis dalykas. Todėl, kad narėms teko vis dėl to priimti dar vieną instituciją, dar vieną žaidėją su kuriuo tenka skaitytis. Kitaip tariant yra pratinama prie minties, kad gali būti tokia pozicija, tiesiog čia yra dvi problemos. Viena vertus aš neabejoju, kad lady Ashton, baronienė Ashton tapo tiesiog šitos pozicijos žmogumi visų pirma todėl, kad ji buvo gana kompromisinė figūra. Ji nebuvo tiek žinoma kiek tuo metu pretendavęs į tą poziciją Tonny Bleir'as. Jis būtų sukėlęs visai kitą reakciją, kadangi Bleir'as yra garsus politikas, su kontroversija, su didele kritika Britanijoje dėl karo Irake, bet tai yra labai atpažįstama aukšto profilio politinė figūra. Baronienė Ashton buvo daugiau žinoma kaip žmogaus teisių gynėja, bet gerokai mažiau kaip tarptautinių santykių žinovė ir užsienio politikė. Antras dalykas, Britanijai

⁴⁴⁷ Ministers identify glitches in EU diplomatic service 06.01.2012 <http://euobserver.com/foreign/114783> Žiūrėta 2012 02 05

⁴⁴⁸ Verola Nicola, The new EU foreign policy under the Treaty of Lisbon. The Foreign policy of the EU: assessing Europe's role in the world. Brooking institution press, Washington.D.C. 2010:41-51, P. 44-45

šitas postas reiškė mėginimą ją labiau priartinti, kad ji mažiau blokuotų sprendimus ir mažiau priešintųsi. Interviu su EP nariu EP4, 2011 10 12, Briuselis.

Europos Parlamento narys taip pat pažymėjo, jog Europa išgyvena lyderystės krizę, Europoje nėra stiprių lyderių, visi EP nariai ir kitų institucijų veikėjai, eurokomisarai kai tik atsiranda galimybė skuba į nacionalinę lygą ir tai kaip teigia europarlamentaras kaip tik ir parodo, kuri lyga tebėra svarbiausia- t.y. nacionalinė lyga⁴⁴⁹.

Viršvalstybiškumo stiprėjimas?

Nepaisant šiandieninių problemų pereinamojoje „lisabonizacijos“ stadijoje, daugelio diplomatų ir EP narių vertinimu, ilgalaikėje perspektyvoje Lisabonos sutartis turėtų suteikti didelę pridėtinę vertę ES išorės politikoje.

Didžiausia EIVT vertybė yra susieti užsienio politiką su prekybos instrumentais, asistavimo mechanizmais, suteikti didesnę pridėtinę vertę. Žinoma užtruks laiko kol pamatysime proceso rezultatus. Partnerinių šalių dideli lūkesčiai dirbti kartu, nes manau, jog jie puikiai suvokia, kad nebeužtenka turėti gerus santykius su atskiromis šalimis narėmis, nes mato, kad yra tam tikras solidarumas. Aišku kartais dėl to sulėtėja visi procesai, kad bendraujama su visa ES. Taigi, matau, kad viskas eina teigiama kryptimi Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 2, 2011 10 13, Briuselis

Ir nors egzistuoja institucinė „trintis“ tarp atskirų ES institucijų, tačiau jų atstovai pateikia Lisabonos sutartimi įvestų pokyčių naudą ir potencialą. Respondentų požiūriu ilgalaikėje perspektyvoje turi ryškėti dvi svarbios pozityvios tendencijos. Pirma, sumažės institucijų kompetencijų dubliavimas ir susiformuos aiški ES išorės politikos institucinė struktūra:

„Mano galva susiracionalizavo viskas ir pirmiausiai išorės partnerių akimis, nes anksčiau buvo labai jau daug įvairių veikėjų. Jeigu lyginant tai tas slibinas buvo su daug galvų: Tarybos sekretoriatas Solana, Komisija – Benita Ferrero Waldner, ir dar pirmininkaujanti šalis. Visa ši trijulė veikė ES išorėje, dabar nebėra tos trijulės. Jeigu kalbėti apie sumitus tai ir dabar yra Rompuy, Baroso ir Ashton, bet jie labai puikiai pasidalina savo vaidmenis ir vis tiek yra ta visai aiški piramidė“. Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 4, 2011 10 14, Briuselis

Ir šioje išorinės politikos insitucinėje stuktūroje valstybės narės išliks svarbiausiais politinių sprendimų priėmėjais išorės politikos srityje:

„Dabar nuo tada kai mes turime hibridinę, naują instituciją – Išorės Veiksmų tarnybą- iš esmės mes vis tiek nepriimame politinių sprendimų, nes tai iki šiol išlieka valstybių narių kompetencija. Nors EIVT įgavo daugiau galių, jas paimdama iš pirmininkaujančios šalies, Užsienio reikalų Tarybos susitikimams pirmininkauja arba EIVT, arba Komisija. Taip pat ES atstovybėms trečiose šalyse vadovauti turi EIVT, tačiau tai vis dar vykstantis procesas, nors Lisabonos sutartis tai numato, tačiau praktiniame lygmenyje dar tik formuojasi, o viskas iš esmės priklauso nuo praktinio lygmens. Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 5, 2011 10 14, Briuselis

Antra, svarbu yra tai, kad turėtų padidėti ES vieningumas išorės politikoje.

⁴⁴⁹ Interviu su EP nariu, 2011 10 12, EP4, Briuselis

Itakoja tai, kad Europa vis labiau ir labiau kalba vieningai, kalbės vienu balsu, atsiranda kažkoks tai veidas, kuris kalba už Europą, atsiranda darbotvarkės tęstinumas. Interviu su Lietuvos nuolatinės atstovybės diplomatu, 2011 10 13, Briuselis.

„Faktas, kad buvo sukurta EIVT rodo, jog norima, kad Europos Sąjunga kalbėtų vienu balsu ir vieningai, tai yra žingsnis vieningos politikos link ypač kai kalbame apie santykius su kitomis šalimis.“ Europos Komisija, Energijos politikos generalinis direktoratas, EK1, 2011 10 14

Siekiant europinio solidarumo ryškėja takoskyra tarp viršvalstybiškumo ir tarpvyriausybės. Didžiąja dalimi C.Ashton vertinama negatyviai ES institucijose ir dėl to, jog save kur kas stipriau tapatina su Taryba, nei kad Komisija, kai tuo tarpu formaliai turi išlaikyti balansą. Takoskyra tarp viršvalstybiškumo ir tarpvyriausybės buvo ganėtinai aiški kai vyko aštri kova tarp Parlamento ir Tarybos dėl EIVT personalo patvirtinimo.

Europos Parlamentas matydamas šalių narių siekius visiškai kontroliuoti Išorės Veiksmų tarnybą sukėlė didelį pasipriešinimą, nes be jo patvirtinimo naujoji diplomatinė tarnyba negalėjo būti aktyvizuota⁴⁵⁰. Kaip akcentavo Parlamento darbuotojas: „Parlamento tikslas buvo užtikrinti, kad bent 60% visų būsimos diplomatinės tarnybos darbuotojų ateitų iš institucijų ir likusieji keturiasdešimt procentų- iš valstybių narių. Tai buvo principinis dalykas⁴⁵¹“. Ir tai rodo aktyvų supranacionalinių institucijų siekį išsaugoti diplomatiname korpuse ES socializuotus biurokratus⁴⁵². Šios situacijos rodo viršvalstybinių veikėjų koalicijas tam tikrais konkrečiais klausimais stiprinant viršvalstybiškumą tarpvyriausybės sąskaita.

Lisabonos sutartis padidinusi Europos Parlamento galias tikėtina, esant panašioms situacijoms, sukurs viršvalstybinį duetą. Su šia prielaida sutiko Europos Parlamento buvusi narė:

Taip, aš sutikčiau su tuo, jog po Lisabonos tikėtina sustiprės viršvalstybinis duetas. EP nemažai gavo svarbių teisinių galių ir dėl to, į jį bus pradėta žiūrėti kur kas rimčiau. Aš manau, jog ypatingai jaunoms demokratijoms ES viršvalstybinės institucijos gali labai padėti ir būti labai naudingos, tačiau kita vertus, tuo pačiu šiuose procesuose nacionalinės valstybės tampa silpnesnės ir tai yra tiesa, sistema darosi labiau panaši į federalizmą. EP narė, EP2, 2011 04 06, Talinas

Europos Parlamento diplomatinis patarėjas akcentavo, jog itin svarbiais klausimais Komisija ir Parlamentas dažnai vienijasi stiprinant viršvalstybiškumą ir „kovojančią“ su valstybėmis narėmis pavyzdžiui dėl biudžeto klausimo, skirstant fondus užsienio šalims.

Buzek'as, siekia, ieško būdų kaip sustiprinti Komisiją. Pirmą kartą EP pirmininkas kviečiamas į Komisijos koledžo susitikimus ir pirmą kartą Baroso dalyvavo EP Pirmininkų konferencijoje. < > Strateginis tikslas- stiprinti partnerystę su Komisija. Artėjantis biudžeto projekto svarstymas dėl būsimos finansinės perspektyvos. Vienintelis interesas šiame debate sujungti EP ir Komisijos

⁴⁵⁰ Rakutienė Sima, Viršvalstybinių aktorių vaidmuo ES kaimynystės erdvėje, *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2011 Issue No. 1(30) (ŠU, Šiauliai): 48-53

⁴⁵¹ Informacija gauta iš interviu su EP diplomatinio patarėju, 2010 10 06, EP1, Briuselis

⁴⁵² Rakutienė Sima, Viršvalstybinių aktorių vaidmuo ES kaimynystės erdvėje, *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2011 Issue No. 1(30) (ŠU, Šiauliai): 48-53

8 Lentelė Viršvalstybinių veikėjų vaidmuo ES kaimynystėje

Santykių su kaimynais formatas	Europos Komisija, EIVT	Europos Parlamentas (Parlamentinė diplomatija)
Dvišališkumas	<p>Aktyvi komunikacija su konkrečiu kaimynu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Derybos dėl EKP veiksmų planų ; • EKP veiksmų plano monitoringas; • Plano įgyvendinimas, progreso įvertinimas; • NVO įtraukimas į Veiksmų plano įgyvendinimą ir vertinimą. 	<p>Aktyvi komunikacija su konkrečiu kaimynu:</p> <p>„Minkštosios galios“ instrumentai:</p> <p>lobizmas, asistavimas trečiųjų šalių lyderiams;</p> <p>Įsitraukimas į trečiųjų šalių vidinius partijų konfliktus</p>
Daugiašališkumas	<p>Regioninių iniciatyvų kūrimas ir regionalizmo skatinimas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aktyvus įsitraukimas į regioninių institucijų veiklas (stebėtojo statusas CBSS, BSEC); • Rytų partnerystės daugiašalis forumas (įsitraukimas į darbotvarkės kūrimą); • Regionalizmo „iš apačios“ skatinimas, daugiašalių/regioninių NVO tinklų kūrimo skatinimas. 	<p>Tarp-parlamentinių/regioninių asamblėjų kūrimas:</p> <p>Euronest -jungia EP ir Rytinės partnerystės šalių parlamentarus- (Baltarusijai-stebėtojos statusas);</p> <p>Euro-Viduržemio parlamentinė asamblėja (2004 pirmoji plenarinė sesija).</p>

Sudaryta autorės⁴⁵³

Pasak Europos Parlamento nario ši priešprieša tarp viršvalstybiškumo ir tarpvyriausybės kumo yra visiškai nereikalinga ir žalinga:

Demokratijos širdis yra vis dėlto legitimumas arba legitimacija, niekur nuo to nedingsi, ir aš matyčiau vis dėl to realių erdvę, mums kažką tai daryti, kad glaudžiau bendrautų nacionaliniai Parlamentai. Tapti tam tikra struktūra, tam tikra teritorija, tam tikra erdvė, kuri taptų ...tam tikri manevrai, kuriant galbūt ateities Europinę politiką. Bet dabar kartais matydamas tą tokią konfrontacinę logiką, kad arba mes, arba jie, arba ten kažkoks tarpvyriausybinius forumas, arba mes taip sakant. Man atrodo, kad tai yra tokia iš principo klaidinga pozicija, todėl, kad mėginimas remtis logika arba arba gali priversti prie labai rimtų konfliktų. Kada bus pradėta

⁴⁵³ Publikuota Rakutienė Sima, Viršvalstybinių aktorių vaidmuo ES kaimynystės erdvėje, *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2011 Issue No. 1(30) (ŠU, Šiauliai): 48-53

atvirai nekęsti europietiško federalizmo, bus pradęta nekęsti paties europietiško projekto...
Interviu su EP nariu, EP4, 2011 10 12, Briuselis.

Empirinis tyrimas Briuselyje, kalbant su skirtingų ES institucijų atstovais, parodę, jog ES išvystę galingą viršvalstybinių institucijų kompleksą, kurių tarpinstituciniai ryšiai, viena vertus, kelia problemas efektyvesnei ES politikai atstovavimo srityje, kita vertus, kaip daugelis respondentų akcentavo, būtent dėl šių problemų ir buvo siekiama įvesti pokyčius.

Tarpusavio ryšiai tarp viršvalstybinių institucijų ir tarpvyriausybinių taip pat yra svarbus klausimas. Suomijos tarptautinių ryšių instituto ekspertę pažymęjo, jog santykiams tarp viršvalstybiškumo ir tarpvyriausybiskumo istoriškai yra būdinga tam tikra dinamika.

Istoriškai buvo periodų kai Komisija buvo labai stipri... ir nelabai matyt buvo valstybių, kurios turęjo labai daug įtakos, bet visuomet vyksta aukštyn žemyn, bet reikia ir valstybių narių, ir kartais būtent jos tampa ta pozityvia jęga. Pavyzdžiui kaip kažkada Britų ir Prancūzijos pasiūlymas dėl bendrų karinių pajęgumų, kurių nebūtų be šio pasiūlymo. Taigi, reikia visus įdarbinti, didžiosios valstybės turi sutarti, bet kartais jos labai nesutaria, kaip kad pavyzdžiui, Libijos klausimas, kur ilgai nesutarę. Tokie klausimai kaip plętros be didžiųjų šalių sutarimo nebūtų įmanomi. Interviu su Suomijos Tarptautinių ryšių instituto eksperte Hanna Ojanen, 2012 07 17

Europos Komisija, Europos Parlamentas ir Europos išorės Veiksmų tarnyba yra trys svarbiausios ES viršvalstybinės institucijos (paskutinioji įvardijama hibridine) atsakingos už ES kaimynystės politikos formavimą ir įgyvendinimą. Jos visos dalyvauja dvišaliuose ir daugiašaliuose instituciniuose forumuose, kuriant ir vystant įvairias tinklaveikos formas, tačiau svarbus aspektas yra tai, kad tiek į formavimo kaip ir į įgyvendinimo procesus yra aktyviai įtraukiamos ir valstybės narės. Ši bendrai kuriama rytinės kaimynystės santykių struktūra gali būti įvardijama kaip valdysena, apimanti santykius tarp įvairių veikęjų ir įvairius sąveikos lygmenis bei formas, paremtus ES reguliacinėmis taisyklėmis ir interakciniu modeliu.

2.3 ES santykių su kaimynais institucionalizacija: bendros valdysenos link?

Tai, kad Europos Sąjunga siekia reprodukuoti savo vidinę valdysenos sistemą į kaimynystės erdvę galima išvelgti ir pirmuose kaimynystės steigimo dokumentuose. Pavyzdžiui, dokumente Platesnė Europa- kaimynystė pažymima, jog ES teisinis acquis communautaire siūlo gerai veikiančią bendros rinkos modelį.

„ES aquis, kuri sukūrė bendrą rinką, paremtą laisvu prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimu, užtikrinančiu konkurenciją ..<> paremtą bendromis normomis ir integruota sveikatos, vartotojų ir aplinkos sauga, gali pasitarnauti kaip modelis šalims, vykdančioms ekonomines ir politines reformas⁴⁵⁴.“

Valdysenos kūrimo viziją galima išvelgti ir bendrame Patten ir Solana laiške, kuriame jie teigia, jog:

„Žiūrėdami vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu galėsime stebėti palaipsniui besiformuojančią struktūrą (angl. framework) politinėje ir ekonominėje erdvėje, supančioje Sąjungą, kuri nepaisant to sustabdys pilnateisę narystę ar bendrų institucijų kūrimą. Vystant egzistuojančių instrumentų ir santykių pagrindu šis modelis atves kaimynines šalis į vidaus rinką ir kitas aktualias ES politikas⁴⁵⁵.“

Šiame laiške taip pat pažymima, jog turi vykti suartėjimas/aproksimacija ir teisės harmonizacija.

Kaimyninėms šalims taip pat siūlomas dalyvavimas ES politikose ir tam tikrose programose.

Kaip teigiama dokumente (Platesnė Europa): „Europos Komisija išplės bendrijos politikas, programas ir instrumentus į kaimynines šalis, kurios dar jais nesinaudoja⁴⁵⁶“. Europos kaimynystės politikos strateginiame dokumente taip pat pabrėžiama, jog kaimyninių šalių integracija į vidaus rinką bus paremta teisine ir reguliacine aproksimacija⁴⁵⁷.

Kaimynystėje siekiama sukurti arba kitaip tariant išplėsti pačią ES sistemą, pagrindinis klausimas ar įmanoma ir kaip tai padaryti nesuteikiant narystėsperspektyvos. Rytinė partnerystė dar tik pradėdama įgyvendinti, dėl to pernelyg anksti vertinti jos pasiekimus ar nesėkmės.

Remiantis dokumentų analize ir respondentų atsakymais pastebima, jog Europos Sąjunga kaimynystėje siekia kurti ar plėsti savo vidinę valdysenos sistemą į išorę, į kaimynystę, ir siekiama transportuoti ne tik teisinę bazę, bet ir institucinio bendradarbiavimo formas (daugialygi ir multisektorinį bendradarbiavimą, tai yra tas institucines formas, kurios egzistuoja Europos Sąjungoje). Vis tik daugiašalėje platformoje sprendimai yra neįpareigojančios politinės deklaracijos, vyksta diskusijos, tinklaveika. Tuo tarpu dvišalis sąveikavimas, kuriame ES taiko diferenciacijos ir sąlygojimo principus, aiškiai yra orientuota į ES teisinio acquis perkėlimą į kaimyninių šalių politines sistemas, tam, jog būtų sukurta a) gili ir visapusiška laisvos prekybos

⁴⁵⁴ Wider Europe. 2003. Op. cit. P.10

⁴⁵⁵ Member of the European Commission Christopher Patten and EU High representative for the Common Foreign and security policy Javier Solana, Wider Europe, 07 08 2002 Op. cit.

⁴⁵⁶ Wider Europe. 2003. Op. cit. P. 18

⁴⁵⁷ Communication from the Commission, European neighbourhood policy, strategy paper, COM (2004) 373 Final. P.14

erdvė ir b) visapusiškas piliečių mobilumas, siekiant bevizio režimo. Pastarosios institucinės formos daugiau yra paremtos hierarchiniais santykiais.

2.3.1 ES valdysenos modelio „reprodukcija“: daugiašalių santykių užuomazgos

Efektyvus daugiašališkumas⁴⁵⁸ yra Europos Sąjungos institucinio sąveikavimo forma, kuri taikoma ne tik ES vidaus politinių sprendimų priėmimo procesuose, bet ir skatinama kaip labai efektyvus problemų sprendimo būdas ES išorės erdvėje. Šis principas formaliai yra išskirtas ir Europos saugumo strategijoje⁴⁵⁹.

Šiame skyrelyje siekiama parodyti, jog Rytinės partnerystės daugiašalė platforma siekiama iš esmės transportuoti ir ES institucinio sąveikavimo būdus tokius kaip daugialygį, daugiašalį ir sektorinį bendradarbiavimą. Tokias intencijas galima išvelgti Rytinės partnerystės dokumentuose, tačiau turint omenyje šios iniciatyvos gyvavimo laikotarpį, šiuo metu dar tik formuojasi daugiašalio sąveikos proceso užuomazgos. Kitas svarbus Rytinės partnerystės požymis yra „pasirinkimo principas“, kuris reiškia, jog rytinės kaimynystės šalys gali dalyvauti tik tuose sektoriuose, kuriuose turi interesą bei pageidauja dalyvauti. Dėl šios priežasties atitinkamai pagal sektorinę sritį „daugiašalis procesas“ nebūtinai gali apimti visas rytinės partnerystės šalis, o būti trišalis, keturšalis ir pan. Rytinės partnerystės įgyvendinimo dokumentuose pažymima, jog daugiašalė platforma yra skirta sustiprinti partnerių „teisinę ir reguliacinę aproksimaciją pagal ES aquis, dalijantis gerąja praktika ir patirtimi“⁴⁶⁰. Ir šiuo aspektu metaforiškai kalbant susidaro paveikslas, jog ES įsteigė „Rytinės partnerystės mokyklą“. Šalia to dokumentuose taip pat nurodomos ir daugiašalio proceso potencialios išdavos, tai bendros pozicijos (dažniausiai deklaracijos) ir bendri veiksmai, primenantys ES bendrosios užsienio ir saugumo politikos specifiką, paremtą tarpvyriausybės principu.

Rytinės partnerystės aukščiausio lygmens susitikimai primena Europos Sąjungos Vadovų Tarybą, kurioje susirenka, atstovaujant savo valstybes, visų ES valstybių narių vadovai (prezidentai arba ministrai pirmininkai). Panašiai ir Rytinės partnerystės dokumentuose nurodoma, jog šiame aukščiausiame politiniame lygmenyje dalyvauja ES valstybių narių vadovai ir ES rytinių partnerių vadovai⁴⁶¹, taip pat Europos Komisijos pirmininkas Jose Manuel Barroso, ES Vyriausioji Įgaliotinė Cathrine Asthon, komisaras ES plėtros ir kaimynystės politikai Stefan Fule. Svarbus aspektas, jog Rytinės partnerystės aukščiausio lygio susitikimams

⁴⁵⁸ Gowan, Richard. The European Security Strategy's Global Objective: Effective Multilateralism. In: Sven Biscop and Jan J. Anderson, eds. *The EU and the European Security Strategy*. London and New York: Routledge, 2008: 42-62

⁴⁵⁹ European security strategy. 2003. Op. cit.

⁴⁶⁰ European External Action Service, The Eastern partnership Warsaw Summit (29-30 September 2011). Op. cit. http://eeas.europa.eu/eastern/docs/2011_eap_warsaw_summit_en.pdf Žiūrėta 2012 01 28

⁴⁶¹ The Eastern partnership Warsaw Summit, 29-30 September, 2011. Op. cit.

pirmininkauja Europos Tarybos pirmininkas Herman van Rompuy⁴⁶² (kaip ir Europos Sąjungoje). Atsižvelgiant, į ES siekiamą formuoti institucinę struktūrą Rytinės kaimynystės sąveikos procese, galima daryti tam tikras konotacijas su ES vidine sąveikos sistema.

9 Lentelė Rytinės partnerystės daugišalė institucinė struktūra

Intitucinis organas/struktūra	Susitikimų Dažnis	Atstovavimas	Veiklos principai	Priimti sprendimai
Rytų partnerystės Viršūnių susitikimas (<i>Vadovų Taryba</i>)	1 kartas per du metus	ES narių vadovai, ES Vyr. Įgaliojinė, EK pirmininkas, ET pirmininkas, EK plėtros ir kaimynystės komisaras	Aukščiausias politinis lygmuo	Politinės deklaracijos Steigiamoji (2009, gegužė)
Užsienio reikalų ministrų susitikimai	1 kartas per metus	ES valstybių narių ir rytinių partnerių ministrų susitikimai	Ministrų lygmuo	Politinė darbotvarkė
Sektoriniai Komitetai („Koreper“) keturios Tematinės platformos, organizuojamos Komisijos	2 kartai per metus	Biurokratijos: vyresniųjų pareigūnų lygmuo, ekspertų lygmuo	Biurokratijos, ekspertų lygmuo	Sektorinė darbotvarkė, bendros veiklos
EURONEST Parlamentinė Asamblėja	1 kartas per metus ⁴⁶³ sesija	Europos Parlamento atstovai, Rytinės partnerystės šalių Parlamentų atstovai	Parlamentarų lygmuo	Deklaracijos
Regioninės ir vietos valdžios konferencija/asamblėja („Regionų komitetas“)		Regioninio, savivaldydos lygmens atstovai, merai	Subregioninis, savivaldos lygmuo	Bendri veiksmai
Pilietinės visuomenės forumas („Ekonomikos ir soc. Reikalų komitetas“)	1 kartas per metus ⁴⁶⁴ konferencija	Rytinės partnerystės šalių interesų grupių, pilietinės visuomenės atstovai	Interesų grupių lygmuo	Bendros veiklos, deklaracijos

Sudaryta autorės

Teoriškai tai panašu į dar vieną ES vadovų lygmens susitikimą į kurį įtraukiami ir Rytinių partnerių lyderiai, tačiau praktikoje atitinkamai pagal ES valstybių narių požiūrius ir interesus

⁴⁶² European External Action Service. The Eastern partnership Warsaw Summit, 2011. Op. cit.

⁴⁶³ Euronest Parliamentary Assembly <http://www.euronest.europarl.europa.eu/euronest/> Žiūrėta 2012 05 02

⁴⁶⁴ Eastern Partnership Civil society Forum <http://www.eap-csf.eu/en/about-eap-csf/how-we-function/> Žiūrėta 2012 05 02

rytinėje kaimynystėje, šalims atstovauja ir žemesnio rango pareigūnai⁴⁶⁵. Šių aukščiausio lygio susitikimų, kurie vyksta vieną kartą per du metus, išdava bendri politiniai dokumentai-deklaracijos. Būtent šios deklaracijos yra bene realistiškiausias dokumentas, nusakant padėtį Rytinėje kaimynystėje, nes dėl jo teksto turi susitarti visų šalių atstovai. Kaip vienas iš svarbiausių šių susitikimų tikslų yra siekis skatinti stabilumo ir ypatingai daugiašalio pasitikėjimo kūrimą, o taip pat skatinti tarpusavio santykių plėtrą tarp rytinių ES partnerių⁴⁶⁶.

Žemesniame, ministrų lygmenyje, numatomi sektoriniai ministrų susitikimai. Užsienio reikalų ministrų susitikimai numatomi kasmet⁴⁶⁷, iki šiol buvo tokia tradicija, kad renkasi gruodžio mėnesį⁴⁶⁸, o jų pagrindinis tikslas- peržiūrėti progresą ir nustatyti politinę darbotvarkę⁴⁶⁹. Taip pat numatomi susitikimai ir tarp konkrečių sektorių ministrų, šaukiant sektorines specifines ministrų konferencijas. Ministrų lygio susitikimai vyksta panašiu formatu kaip ir Europos Sąjungos Taryboje, kuomet į susitikimus vyksta konkrečios srities ministrai. Pavyzdžiui per 2011 m. Rytinėje partnerystėje įvyko keletas tokio pobūdžio skirtingų sričių ministrų susitikimai. 2011 metais rugsėjo 9 dieną vyko Rytinės partnerystės ekonomikos ministrų susitikimas, 2011 m. rugsėjo 28 d. vyko Rytinės partnerystės aukštojo mokslo ministrų susitikimas, 2011 m. spalio 4 vyko Rytinės partnerystės finansų ministrų susitikimas (ECOFIN Tarybos pagrindais), 2011 m. spalio 24-25 d. vyko ministrų konferencija transporto srityje, 2011 m. spalio 27-28 d. vyko ministrų konferencija teisinio reguliavimo⁴⁷⁰ srityje⁴⁷¹.

Tuo tarpu trečiame lygmenyje renkasi vyresnieji pareigūnai, konkrečių reformų pagrindu peržiūrėti atliktą progresą⁴⁷². Šie susitikimai primena komitetus ES Taryboje, kurie atlieka didžiausią vykdomąjį ir sprendžiamąjį darbą. Šio lygmens susitikimai, tarp biurokratijos,

⁴⁶⁵ Pavyzdžiui, Rytinės partnerystės steigiamajame sutikime daugeliui ES valstybių narių atstovavo užsienio reikalų ministrai, Baltarusijos prezidentas taip pat neatvyko.

⁴⁶⁶ Council of the European Union, Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit, Prague, 7 May, 2009, Brussels, 7 May, 2009: 8435/09 (Presse 78) Benita Ferrero- Waldner akcentavo, jog daugiašalis bendradarbiavimas bus nukreiptas siekiant sukurti ankstyvojo išpėjimo ir pasiruošimo krizėms mechanizmą. European Commissioner for External relations and European neighbourhood policy Benita Ferrero- Waldner, Eastern Partnership- an ambitious project for XXI century European foreign policy, 20 February 2009. Op. cit.

⁴⁶⁷ Council of the European Union, Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit, Prague, 7 May, 2009, Brussels, 7 May, 2009: 8435/09 (Presse 78)

⁴⁶⁸ Informacija gauta iš interviu su Lietuvos nuolatinės atstovybės ES diplomatu, 2011 10 13, Briuselis

⁴⁶⁹ Commission of the European Communities, Eastern partnership, COM (2008) 823 final, Brussels, 3.12.2008. P. 9

⁴⁷⁰ Tai buvo antra ministrų konferencija teisingumo ir vidaus reikalų srityje Rytinėje partnerystėje, Council of the European Union, Council conclusions on cooperation in the area of justice and home affairs within the Eastern partnership, 3153th Justice and home affairs Council meeting, Brussels, 13 and 14 December 2011: p.2

⁴⁷¹ Calendar of events in the framework of the Eastern partnership multilateral track in the 2nd half of 2011. http://eeas.europa.eu/eastern/index_en.htm Žiūrėta 2012 01 15

⁴⁷² Commission of the European Communities, Eastern partnership, COM (2008) 823 final, Brussels, 3.12.2008. P. 9

vyresniųjų pareigūnų ar ekspertų vyksta konkrečiose tematinėse platformose du kartus per metus, jie teikia informaciją užsienio reikalų ministrų susitikimams⁴⁷³.

Jeigu išskirti tai yra politinis lygmuo ir ekspertinis lygmuo. Politinis lygmuo tai buvo Prahos prieš du metus pirmasis, dabar Varšuvoj ir sekantis vyks per Lietuvos pirmininkavimo pusmetį. Užsienio reikalų ministrai susitinka kartą per metus, iki šio buvo tokia tradicija, kad renkasi gruodžio mėnesį. Ekspertai susitinka dažniau. Yra tematinės platformos, kurios susitinka du kartus per metus pavasarį ir rudenį, dar smulkesni tų platformų paneliai, darbo grupės susitinka dar dažniau, ten kokius tris-keturis kartus per metus. Tai čia būtų daugiašalė tokia dimensija. Sumitai, ministrai, platformos, paneliai, dar kažkokie tai šakiniai susitikimai. Bet lygiai taip pat yra ir tas dvišalis takelis kai su kiekviena šalimi atskirai yra susitinkama, ten jau truputį dažniau, pradėdant nuo pakomitečių (angl. subcommittee), kurie ten būna tris, keturis, penkis kartus...paskui yra bendradarbiavimo komitetai, bendradarbiavimo Tarybos. Interviu su LR diplomatu, LR nuolatinė atstovybė Briuselyje, 2011 10 13.

Biurokratijos, aukštųjų pareigūnų lygmenyje 2011 m. spalio 20-21 d. buvo surengta „Pasienio (angl. customs services) tarnybų “generalinių direktorių konferencija⁴⁷⁴. Visus šiuos susitikimus organizavo, surengė Lenkija, tuo metu pirmininkavusi Europos Sąjungos Tarybai⁴⁷⁵. Tuo tarpu, per 2011 m. antrąjį pusmetį (Lenkijos pirmininkavimo metu) įvyko 18 daugiašalių ekspertų grupių lygio susitikimų ir seminarų įvairiose srityse⁴⁷⁶. Galiausiai ketvirtame lygmenyje, renkasi darbo grupės, konkrečių sričių ekspertai, kurie renkasi tam tikrose specifinės srities paneliuose atskirose platformose⁴⁷⁷.

Panašiai kaip ir Europos Sąjungoje, Rytinėje kaimynystėje siekiama sukurti tam tikrą tinklaveiką subregioniame lygmenyje. ES Regionų komitetas „išreiškė savo intenciją kurti Rytų Europos ir Pietų Kaukazo vietinės valdžios ir regionų asamblėją⁴⁷⁸“. Šiame politiniame lygmenyje siekiama sukurti regionų ir savivaldos institucijų atstovavimo struktūrą, siekiant tam tikro bendro įsipareigojimo ir bendrų veiksmų. Bendradarbiaujant savivaldos lygmeniu buvo sukurta Merų iniciatyva skirta EKP miestams tvarios energijos vystymo tikslais⁴⁷⁹. 2009m. lapkričio 26 d. Stokholme buvo pakviesti visų rytinių partnerių merai įgyvendinant Merų pakta, įvyko šaukiamoji konferencija įsteigiant energijos efektyvumo ir aplinkosaugos partnerystę⁴⁸⁰.

⁴⁷³ Commission of the European Communities, Eastern partnership, COM (2008) 823 final, Brussels, 3.12.2008. P. 9

⁴⁷⁴ Calendar of events in the framework of the Eastern partnership multilateral track in the 2nd half of 2011. http://eeas.europa.eu/eastern/index_en.htm Žiūrėta 2012 01 15

⁴⁷⁵ Calendar of events in the framework of the Eastern partnership multilateral track in the 2nd half of 2011. Op. cit.

⁴⁷⁶ Pavyzdžiui, buvo surengta konferencija ESDP srityje, seminaras dėl energijos bendrijos, transporto, mokymo, kovos su narkotinių medžiagų platinimu, investicijų ir kapitato, migracijos, pilietinės visuomenės srityse. Keturi susitikimai buvo dedikuoti reformoms (viešojo administravimo), ar teisinės konvergencijos su ES politikomis ir standartais klausimams. Calendar of events in the framework of the Eastern partnership multilateral track in the 2nd half of 2011. Op. cit.

⁴⁷⁷ Commission of the European Communities, Eastern partnership, COM (2008) 823 final, Brussels, 3.12.2008. P. 9

⁴⁷⁸ Commission, Eastern Europe and Central Asia, meeting doc. 319/09, 1.12.2009 P. 5 http://eeas.europa.eu/eastern/docs/2009_eap_implementation_report_en.pdf Žiūrėta 2012 01 15

⁴⁷⁹ European Commission, European external action service, Vademecum on financing in the frame of Eastern partnership, 24 September 2010. Op. cit. P. 5

⁴⁸⁰ Commission, Eastern Europe and Central Asia, meeting doc. 319/09, 1.12.2009. Op. cit. P. 7

ES bendradarbiavimas su partnerinių šalių regionų ir vietinė valdžiomis vyksta per pasienio bendradarbiavimo programas, taip pat per pilotinių projektų programą, kuri paremta ES sanglaudos politika bei „siekia mobilizuoti regioninius resursus ir investuoti į neišsivysčiusius regionus“⁴⁸¹. „Tačiau kaip teigė vienas iš EIVT diplomatų, pavadinimas gali būti toks pats, tačiau esmė ir turinys dažnai būna visiškai kitoks negu, kad ES politikoje.

„Pavyzdžiui sanglaudos politika, kiekviena šalis turi regioninę politiką, Ukraina, regioninės plėtros politika yra labai panaši ir netgi pavadinimas praktiškai toks pats kaip ir sanglaudos politikos, bet išskyrus pavadinimą veikia, įgyvendinama visai kitaip nei, kad ES sanglaudos politika, ir kai ekspertai susitinka (ES ir Ukrainos) nors kalba apie tą patį atvejį, tačiau dažnai jiems susikalbėti būna sunku. Ką mes darome tai bandome pirmiausiai sukurti tokį patį alfabetą, tokius pačius pavadinimus, sukurti tą patį jausmą, ką mes norime pasiekti. Ir tai yra dvišalis dialogas, tai nėra koks nors „stūmimas“, bet siekiame jiems paaiškinti kaip mes sprendžiame problemas ar klausimus, ir jeigu jie nori klausytis puiku, bet mes taip pat iš jų mokomės. Ir mes daug galime išmokti ir iš kitų didžiųjų šalių ir jų politikų“. Europos Išorės Veiksmų Taryba, diplomatas, EIVT 5, 2011 10 14, Briuselis

Dar vienas svarbus lygmuo Rytinės partnerystės procesuose yra sąveika ar tinklaveika tarp pilietinės visuomenės atstovų. Siekiant aktyviai įtraukti pilietinės visuomenės grupių reikalavimus ar pozicijas į rytinės kaimynystės politinius procesus buvo sukurtas Rytinės partnerystės pilietinės visuomenės forumas. Diplomatai akcentuoja, jog remiantis pilietinės visuomenės atstovų informacija⁴⁸² dažnai rengiamos ES pozicijos dėl tam tikrų žmogaus teisių pažeidimų ar režimo nusikaltimų žmogiškumui. Remiantis naujausia EK ataskaita (2012 m.), Rytinės partnerystės pilietinės visuomenės forumas tapo nuolatiniu visų keturių Rytinės partnerystės tematinė platformų nariu⁴⁸³.

Daugiašalė socializacija ir horizontalioji tinklaveika

Valdysenos modelis yra paremtas prielaida, jog tarpusavio santykiai yra kuriami horizontaliosios tinklaveikos forma, bet ne griežtai hierarchiniais ryšiais. Šiame skyrelyje siekiama parodyti, jog ES rytinėje kaimynystėje yra kuriama tinklaveika, kurios tikslai yra:

- a) informacijos apsikeitimas;
- b) daugiašalis mokymosi/apmokymo procesas ir gerosios praktikos perdavimas;
- c) bendrumo jausmo „mes kūrimas“, daugiašalis tarpusavio pažinimas.

Šie procesai vyksta Rytinės partnerystės daugiašalių platformų, forumų ir konferencijų organizavimo pagrindais.

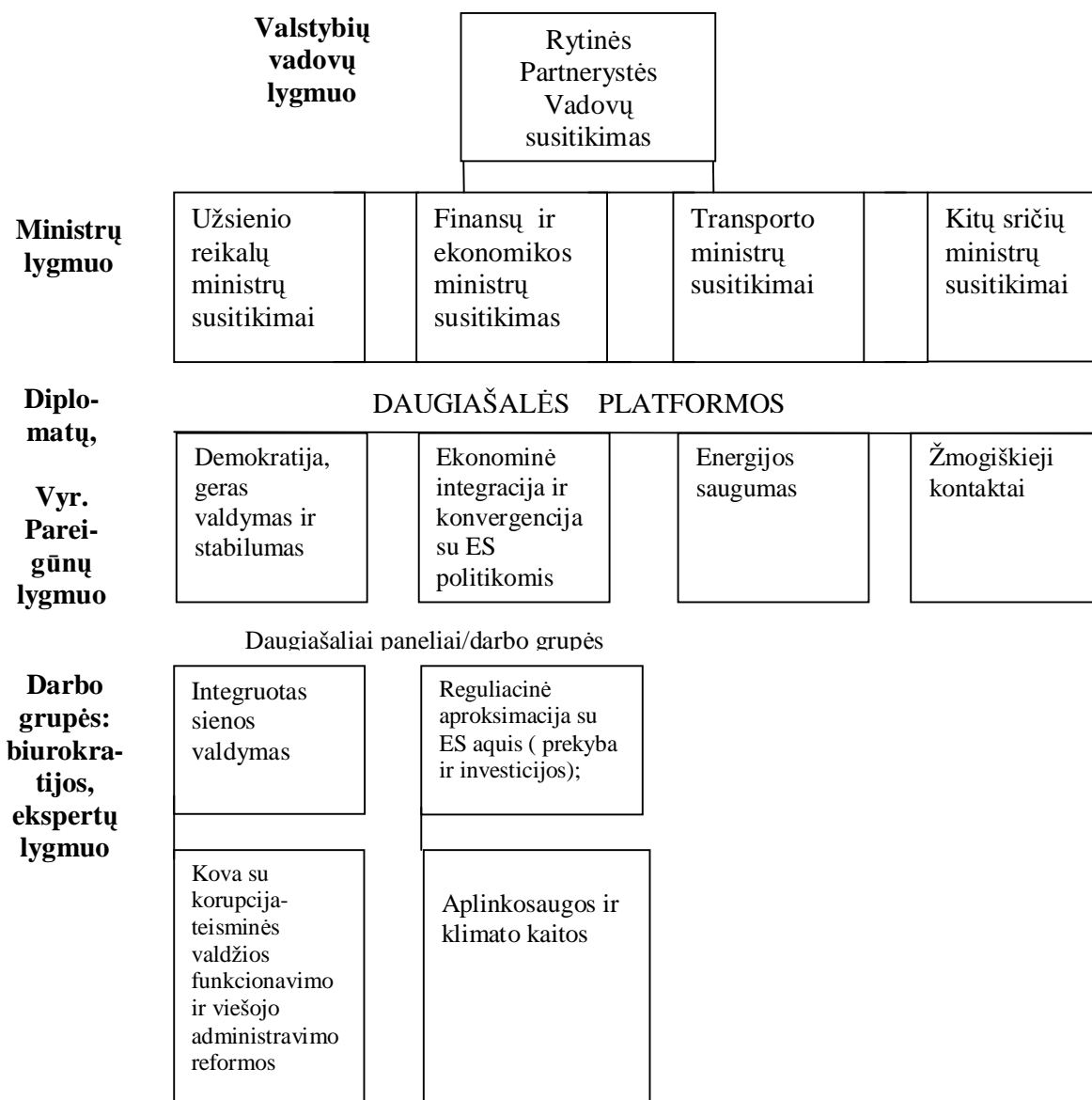
⁴⁸¹ European Commission, European external action service, Vademecum on financing in the frame of Eastern partnership, 24 September 2010. Op. cit.

⁴⁸² Pilietinės visuomenės organizacijų įtraukimo į EKP problemas tyrinėjo: Rommens Thijs and Robin Thiers. Strengthening the ENP through Regional Civil Society Cooperation. *CEU Political Science Journal* 1 (2009): 26-47.

⁴⁸³ Delivering on new European Neighbourhood policy, 2012. Op. cit. P.5

Atskirų daugiašalių platformų rėmuose sukurtų „vėliavnešių“ iniciatyvų pagrindu siekiama formuoti informacinius, konsultacinius, mokomuosius, gerosios praktikos tinklus.

Tinklai yra. Tie paneliai ir tos platformos vadinamos tai yra tinklai. Iš tikrųjų čia ir yra didžiausia Rytų partnerystės pridėtinė vertė. Ypač tarp Prahos ir Varšuvos, kad buvo sukurtas tinklas. Iki to laiko būdavo tik dvišalis bendradarbiavimas, su kiekviena buvo atskirai dirbama. Tai Rytų partnerystė kaip tokia, tas daugiašalis takelis jis sukūrė tinklą. Ir ką mes kažkuriam iš susitikimų taip ir rašėm savo ministro tezes, kad „ We now have a net. It’s time to catch a fish“. Kad tinklas yra sukurtas, jis veikia ir dabar užsiimkime konkrečiais projektais. Kad pradėti pirmą apčiuopiamą rezultatą gaminti, kad tie žmonės pamatytų kas yra Rytinė partnerystė ir taip toliau. Interviu su LR diplomatu, LR nuolatinė atstovybė Briuselyje, 2011 10 13.

11 Pav. Rytinės Partnerystės daugiašalės interakcijos

Sudaryta autorės

Viena iš svarbiausių iniciatyvų- integruotas sienos valdymas- (įsteigta 2009) įgyvendinama per gerosios praktikos apsikeitimą, mokymus, pajėgumų stiprinimą, panašiai ir aplinkosaugos valdymo iniciatyva, siekiama stiprinti, intensyvinti apsikeitimą informacija, stiprinant igūdžius informacijos perdavimui, raportavimui ir jos vertinimui (remiantis Espoo ir Aarhus konvencijomis ir jų protokolais⁴⁸⁴), prevencijos ir pasiruošimo gamtinėms ir žmonių sukeltoms nelaimėms iniciatyvoje pažymima, jog vyks mokymai, pajėgumų stiprinimas, studijų vizitai, ekspertiniai mainai, taip pat numatomos techninės paramos misijos⁴⁸⁵.

Viena vertus, šie procesai gali vykti tiek dvišale, tiek ir daugiašale forma, tačiau jais kuriami horizontalieji santykiai tarp panašias pozicijas skirtingose šalyse užimančių pareigūnų, valstybės tarnautojų ar kitų ekspertų. Kaip teigė EIVT diplomatas:

„Sąveikavimas yra labai intensyvus menedžerių lygmenyje, ne tik aukščiausiam lygmenyje, t.y. ministerijų departamentų vadovų lygmenyje. Vakar buvo transporto platformos susitikimas, ir suvažiavo iš visų partnerinių šalių transporto ministerijų atstovai. Tai yra tam tikra tinklaveika, tačiau tuo pačiu ir atstovavimas. Taigi, tai nėra labai aukštas lygis, ne ministrų lygmuo, bet vis tiek jie dalyvauja ir tai yra labai svarbu, nes yra keičiamasi požiūriais. Žinoma kai kurioms šalims tam tikros sritys yra įdomesnės negu kitos. Taigi, tai nėra „iš viršaus į apačią“ procesas kaip pavyzdžiui NVS, kur tikrai yra taip.“ Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 6, 2011 10 14, Briuselis

„Bendradarbiavimas vyksta tiek vertikaliai, tiek horizontaliai, ypatingai EKP negalime išvengti horizontalaus bendradarbiavimo. Vertikaliame lygmenyje gali išlikti labai diplomatiniai santykiai. Žinoma jeigu yra šalti santykiai ir susitinkama tik dėl nacionalinės šventės tuomet taip tai vien vertikalus santykiai, tačiau jeigu aktyviau bendradarbiaujama, kiekvieną dieną (pavyzdžiui su Moldova tvarios plėtros klausimais) tai tiesiog privalu turėti horizontalius kontaktus. Ir šie horizontalūs kontaktai egzistuoja įvairiais lygmenimis: ministrų, skyriaus vadovo ir t.t. Žinoma tokio pobūdžio interakcijos vyksta ir jos labai intensyvios. Pavyzdžiui aš esu kasdieniniame kontakte su žmonėmis, kurie įgyvendina CBC programas Ukrainoj, Baltarusijoje, Maroke, rašau el. paštu, ir mes turime aktyvų dialogą, nes man reikia žinoti kaip viskas vyksta ir t.t. Žinoma išimtis yra situacijos susijusios su bloga politine padėtimi, ir mums reikia tai sustabdyti“. Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 5, 2011 10 14, Briuselis

Remiantis šiais diplomatų interviu, taip pat dokumentų ir kitų ataskaitų pagrindu galima teigti, jog siekiama formuoti daugialygio sąveikavimo procesą.

Tokie daugiašalio, daugialygio, ir multi-sektorinio bendradarbiavimo procesai skatina ryšių ir tinklaveikos tarpusavyje tarp partnerinių šalių kūrimą. Vienos iš dažniausių tokio daugiašalio bendradarbiavimo susitikimų veiklų yra konferencijos, seminarai ir apmokymai, kuriuose aiškinamasi esančios ekonominės ir politinės sąlygos partnerinėse šalyse arba ES teisės ir standartų išaiškinimas ir jų pritaikymas. Tad galima teigti, jog tokiu būdu vyksta „europinės

⁴⁸⁴ Commission, Eastern Europe and Central Asia, meeting doc. 319/09, 1.12.2009. Op. cit. P. 8-9

⁴⁸⁵ Update on Eastern Partnership implementation, EuropeAid Development and cooperation DG- 02/09/2011; EaP Summit- 29-30, September 2011, Warsaw. P.3
http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/eastern_partnership/documents/update_on_the_eastern_partnership_en.pdf Žiūrėta 2012 01 19

pamokos“ ES įsteigtoje Rytinės kaimynystės mokykloje, kurioje mokytojai yra Europos Komisijos darbuotojai ir ES valstybių narių ekspertai. Tokiuose susitikimuose, bendruose seminaruose ES institucijų atstovai supažindina rytinės partnerystės šalių atstovus su tam tikros srities ES acquis teise, diskutuojama dėl jos įgyvendinimo aspektų. Tokio pobūdžio susitikimuose rytinės kaimynės prezentacijų forma turi pateikti situacijos analizę arba namų darbus“, tai ką joms pavyko įgyvendinti kad ir vykdant „visapusišką institucijų vystymo“ programą, kurią Komisiją apibūdina kaip „struktūruotą aproksimacijos procesą“⁴⁸⁶. Šiose bendrose veiklose dalyvauja įvairių lygmenų ir sektorių atstovai.

Ir tai yra skirtinga nuo kitų integracijos tipų, kurie yra labai politiniai. O šiuo atveju ne, nors jie gal turi kažkokią instrukciją, bet tai nėra itin politizuota. Jie susitinka, jie kalbasi, diskutuoja ir aiškinasi problemas bei jų sprendimo būdus. Ir tai yra tam tikras Bendrijos/bendrumo „mes“ jausmo kūrimas. Ir daugialygis bendravimas yra tiek dvišaliame, tiek daugiašaliame lygmenyje. Intensyvumas priklauso nuo sektorių, kai kuriuose sektoriuose bendravimas vyksta intensyviau negu kituose. Pavyzdžiui energijos, transporto sektoriuose, mokslo, mobilumo, migracijos- intensyviau viskas vyksta. Ir žinoma lyginant su kandidatėmis, tai aišku su jomis intensyvumas yra daug didesnis, egzistuoja praktiškai kiekvieną dieną. Taigi, vis tik yra didelė diferenciacija. Taip pat nereikia pamiršti, kad horizontalioji komunikacija yra a la carte. O partnerinės šalys kartais tiesiog atsiunčia ką atsiunčia. Taigi, su stojančiomis šalimis viskas tikrai kitaip ir kitokiais tempais ir mastais. Dėl to, kad tikslas yra labai aiškus. Tuo tarpu rytinė partnerystė ne viskas taip aišku. Jeigu su kandidatėmis nekelias klausimas kas? Bet keliamas tiesiog kaip? Tuo tarpu rytinėje partnerystėje egzistuoja klausimas ir kas? Taigi, kalbant apie Rytinę partnerystę viskas yra savanoriškai. Dalyvavimas Europos ekonominėje erdvėje yra viena iš idėjų. Bet mes grįžtame vėl prie tų pačių sudėtingų klausimų, tai skirtingų valstybių narių pozicijų šiuo klausimu, taigi sudėtinga yra vidinė situacija, kad turėtume visapusišką strategiją šių šalių atžvilgiu. Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 6, 2011 10 14, Briuselis

Daugelis diplomatų pripažino, jog stiprinant ir vystant Rytinę partnerystę šie daugialygiai, multisektoriai sąveikos procesai keičia centralizuotą bendradarbiavimą. Tokiu būdu vystoma socializacija sukuria sąlygas ne tik politinių, bet ir biurokratinių tinklų plėtrai.

„Mes turime plačius kontaktus su biurokratijomis, tačiau toks aktyvus bendravimas dažniau vyksta tarp ES delegacijos toje šalyje ir jų“ counterpart“ ministerijose ar pan. Taigi, aš sakyčiau, kad yra didžiulis network‘as tinlaveika, tačiau mes tam nekuriame specialių forumų.<>... Anksčiau viskas buvo labiau centralizuota, įgyvendinama per ES delegacijas, dabar mes labai daug prisidedama, paskirdami fondus, kuriuos jie < partneriai> įgyvendina.“ Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 5, 2011 10 14, Briuselis

Šalia to egzistuoja ir pilietinės visuomenės, nevyriausybių organizacijų tinklų formavimas. Pilietinės visuomenės dimensija bei aktyvios partnerystės tarp visuomenių skatinimas tapo viena iš svarbiausių ES daugialygio sąveikos proceso sudėtinių dalių. Pilietinės visuomenės atstovai ES institucijoms yra labai vertingi dėl jų teikiamos informacijos, kuri padeda įvertinti sociopolitinę padėtį ES rytinės partnerystės šalyse, taip pat tinklaveika yra svarbi tarp pačių

⁴⁸⁶ Commission of the European Communities, Eastern partnership, COM (2008) 823 final, Brussels, 3.12.2008. P.

pilietinės visuomenės organizacijų, kurios vysto intensyvius tarpusavio ryšius. Būtent aktyvi ir ilgalaikė tinklaveika su pilietinės visuomenės atstovais laikoma viena iš svarbiausių ES ilgalaikės strategijos kaimynystėje grandžių.

„Tinklaveika tarp politikų ji yra ir buvo, tačiau manau šiuose procesuose kur kas svarbesnė yra tinklaveika tarp žmonių. Europos Sąjunga daug dėmesio skiria pilietinei visuomenei, jeigu pastebėjote visas regioninis bendradarbiavimas, politika regionų atžvilgiu yra paremiama pilietinės visuomenės forumais. Žinoma yra šalių kur turime problemų dėl bendradarbiavimo su pilietinės visuomenės organizacijomis. Pavyzdžiui buvo studentė, PhD studentė, kuri atvyko į Briuselį ir po to neteko vietos universitete ir tokie atvejai žinoma atgraso pilietinės visuomenės atstovus bendradarbiauti su mumis, bet tai yra daugiau išimtiniai atvejai. Taigi bendradarbiavimas ir jo tankumas priklauso nuo pačios šalies, visuomenės ir nuo to koks yra klausimas. Kokius klausimus mes galime nagrinėti kartu su pilietine visuomene.“ Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 5, 2011 10 14, Briuselis

Diplomatai išskiria tai, kad šios nehierarchizuotos sąveikavimo formos sukuria sąlygas visapusiškam kaimyninių šalių pažinimo procesui.

Taigi, sąlygojimas yra skirtinguose lygiuose ir akcentuojant, jog tai yra ir jiems naudinga ir mums. Tai yra daug geriau, negu kad juos mokyti. Ir tai nėra toks vienpusis procesas „iš viršaus į apačią“. <Kada ES įsakinėja kaimynams,> nes turi būti ir iš apačios į viršų, dėl to mes turime platformas, mes turime pilietinės visuomenės forumus ir t.t. Svarbūs dalykai, kuriuos mes kuriame tai elektorato bazę tam. Mūsų tikslas ne tiek sukurti platformą ir kalbėtis su premjeriais, prezidentais ar ministrais, bet ir tarp visuomenių ir visuomenę įtikinti, jog ši partnerystė yra vienas iš jų tautos pasirinkimo kelių. Pavyzdžiui, neseniai aš ką tik gavau iš pilietinės visuomenės forumo, kad jie turi pranešimą dėl žmogaus teisių aktyvistų, protesto dalyvių situacijos Azerbaidžane. Taigi, aš noriu pasakyti, jog jeigu mes būtumėm per daug sąlygiški toks kaip pilietinės visuomenės forumas iš vis neegzistuoję, o Azerbaidžanas nusisuktų ir nedalyvautų ir mes būtumėm praradę galimybę. Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 6, 2011 10 14, Briuselis

Daugialygės ir multi- sektorinės interakcijos paremtos intensyvia tinklaveika formuoja valdyseną Europos kaimynystėje. Bet kuriuo atveju vienas iš svarbiausių šių interakcijų tikslų yra kurti bendras taisykles, reguliuojančias tarpusavio santykius. Priklausomai nuo sektoriaus dauguma iš jų yra nukreiptos į europinių *acquis* standartų, normų, taisyklių produkavimą, paremtą sąlygojimo politika.

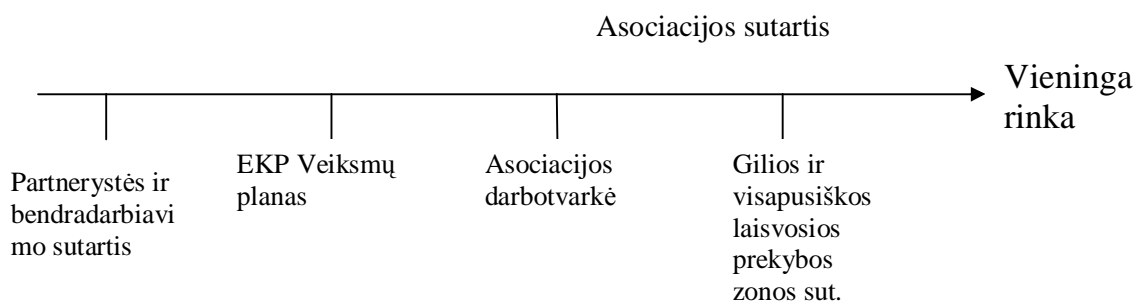
2.3.2 Dvišaliai santykiai: sektorinė institucionalizacija

Nors Europos Sąjunga aktyviai siekia kurti daugiašalio bendradarbiavimo struktūrą, tačiau pats intensyviausias sąveikavimas vyksta dvišalių santykių pagrindu. Kaip ir daugiašalėje platformoje, dvišaliu pagrindu intensyviai vystomas bendradarbiavimas atskirose sektorinės politikos srityse. Europos Sąjunga kaimynams siūlo ne tik bendradarbiavimą, bet ir aktyvų

prisijungimą prie ES vykdomų politikų ir bendrų veiklų⁴⁸⁷. Dėl to priklausomai nuo kaimyninės šalies lūkesčių ir pajėgumų galima sekti slinktis atskirose politinėse srityse su atskiromis kaimynėmis nuo paprasčiausio bendradarbiavimo iki gilesnės institucionalizacijos. Įgyvendinus šiuos tikslus tikimasi, jog bus „pasislinkta nuo bendradarbiavimo iki žymaus integracijos laipsnio⁴⁸⁸“, siekiant gilesnės politinės asociacijos ir ekonominės integracijos tarp ES ir rytinių kaimynų⁴⁸⁹. Šie procesai vyksta sąlygojimo, diferenciacijos ir bendros atsakomybės principų pagrindu, kurie išlieka esminiais partnerystės stiprinimo ir gilinimo pamatais. Dvišaliame sąveikos procese Europos Sąjunga neabejotinai siekia ir tikisi institucinio pokyčio partnerinėse šalyse tam, jog būtų užtikrintas stabilus ir saugesnis valdymas ypatingai pasienio tarnybose ir kitose srityse. Priklausomai nuo Europos Sąjungos ir Rytinės partnerystės šalių interesų bei lūkesčių svarbiausiomis bendradarbiavimo sritimis laikoma prekybos/ekonomikos bei migracijos sektorius.

Prekybos/ekonomikos sektorius

Europos kaimynystės politikos ir Rytinės partnerystės koncepcijose Europos Sąjunga kaimyninėms valstybėms pažadėjo ekonominę integraciją, palaipsniui joms įsitraukiant į ES vidaus rinką ar dar kitaip vadinamas ES keturias laisves (laisvą prekių, paslaugų, kapitalo ir asmenų judėjimą). Prekybos sektorius apima pirmąsias tris laives ir yra numatyta konkreti schema/algorithmas, paremtas ES sąlygojimo politika, kuri galiausiai turėtų nuvesti prie šiuo metu šio siūlomo galutinio rezultato- integracijos į vieningą rinką.

Sudaryta autorės

Pirmieji kontraktiniai santykiai tarp Europos Sąjungos ir rytinės partnerystės šalių buvo sukurti per Partnerystės ir bendradarbiavimo sutartis po to kai sužlugo Sovietų Sąjunga. Iki 1999 m. šios sutartys buvo pasirašytos ir įsigaliojo su visomis rytinės partnerystės šalimis, išskyrus

⁴⁸⁷ Communication from the Commission, European neighbourhood policy, strategy paper, COM (2004) 373 Final. P. 13

⁴⁸⁸ Communication from the Commission, European neighbourhood policy, strategy paper, COM (2004) 373 Final. P. 8

⁴⁸⁹ European External Action Service, The Eastern partnership Warsaw Summit 2011. Op. cit.

Baltarusiją⁴⁹⁰. Įkūrus Europos kaimynystės politiką vyko tolesnė santykių institucionalizacija per dvišalius EKP Veiksmų planus⁴⁹¹, kuriuose išskiriamos konkrečios sritys, reformos, kurias turi įgyvendinti partnerinė šalis. Siekiant priėjimo prie bendros rinkos ir ekonominės integracijos su partnerinėmis šalimis toliau bus vystoma santykių institucionalizacija pasirašant Asociacijos sutartis ir įsteigiant „Gilias ir visapusiškas laisvosios prekybos zonas“⁴⁹², kurios laikomos Asociacijos sutarties dalimi⁴⁹³. Asociacijos darbotvarkė, taip pat susitarimas dėl Gilios ir visapusiškos laisvosios prekybos zonos, laikomi naujosios kartos EKP susitarimai, kurie pakeičia senuosius Veiksmų planus. Šiuo metu po 2010 m. jau yra pradėtos derybos dėl naujos Asociacijos sutarties su visomis rytinės partnerystės šalimis, išskyrus Baltarusiją. Nauji kontraktiniai santykiai tarp ES ir Rytinės Partnerystės dalyvių skirti sukurti didesnę politinę ir teisinę išipareigojimą abiem pusėms. Dokumentuose akcentuojama, jog konvergencija ar supanašėjimas turi vykti link Europos Sąjungos normų ir vertybių⁴⁹⁴, standartų. Taip pat tarptautinių normų⁴⁹⁵ įgyvendinimas turi būti įvykdytas rytinių šalių politiniame gyvenime.

Viena iš ES sąlygų, kuri turi būti įgyvendinta prieš pradėdant derybas dėl laisvosios prekybos zonos, yra įstojimas į PPO, kitos sąlygos yra reguliacinė aproksimacija su ES standartais ir teise bei ekonomikos modernizacija⁴⁹⁶. Sąlygojimas aiškiai išskiriamas ataskaitiniuose dokumentuose, pvz.: 2010 m. Rytinės partnerystės įgyvendinimo ataskaitoje pabrėžiama, jog derybos dėl Gilios ir visapusiškos laisvos prekybos zonos susitarimo gali būti pradėtas su trimis šalimis (Gruzija, Moldova ir Armėnija), bet tik po to kai šios šalys atliks reikiamą progresą, įgyvendinus esmines Komisijos rekomendacijas⁴⁹⁷. Derybos su Armėnija dėl Asociacijos sutarties buvo pradėtos⁴⁹⁸ 2010 m.

⁴⁹⁰ Partnerystės ir bendradarbiavimo sutartis su Armėnija, Azerbaidžanu ir Gruzija buvo pasirašyta 1996 įsigaliojo 1999; su Baltarusija pasirašyta 1995, bet neįsigaliojo, su Moldova ir Ukraina pasirašyta 1994 įsigaliojo 1998.

⁴⁹¹ EKP Veiksmų planai su Moldova ir Ukraina sudaryti 2005 m., su Armėnija, Azerbaidžanu ir Gruzija - 2006, su Baltarusija- nėra sudarytas EKP Veiksmų planas.

⁴⁹² Akcentuojama, jog tokioms laisvosios prekybos zonoms bus vykdoma aukščiausia įmanoma liberalizacija, tačiau agrokultūros/žemės ūkio produktai laikomi išimtimi. Commission of the European Communities, Eastern partnership, COM (2008) 823 final, Brussels, 3.12.2008. P. 4

⁴⁹³ European Commission, High Representative of the European Union for foreign affairs and security policy. Joint Staff working document. Implementation of the European Neighbourhood policy in 2011 Statistical Annex. Brussels, 15.5.2012 SWD (2012) 122 Final. P. 12

⁴⁹⁴ Commission of the European Communities, Eastern partnership, COM (2008) 823 final, Brussels, 3.12.2008. P. 4

⁴⁹⁵ Svabiausias tarptautinės normos ir standartai, kuriuos ES skatina įgyvendinti partnerines šalis yra demokratija, teisinis valdymas ir žmogaus teisės pilnai bendradarbiaujant ne tik su ES, bet ir su Europos Taryba, ESBO ir JTO. Commission of the European Communities, Eastern partnership, COM (2008) 823 final, Brussels, 3.12.2008. P. 4

⁴⁹⁶ Commission of the European Communities, Eastern partnership, COM (2008) 823 final, Brussels, 3.12.2008. P. 4

⁴⁹⁷ Commission, Eastern Europe and Central Asia, meeting doc. 335/10 REV 2, 03.12.2010. Op. cit. P.2

⁴⁹⁸ European Commission, High representative of the European Union for foreign and security policy, Joint staff working paper, Implementation of the European neighbourhood policy in 2010, Country report: Armenia, COM (2011)303, SEC (2011) 639, Brussels, 25/05/2011. P. 2

Europos Komisija akcentuoja, jog siekiant ekonominės integracijos kaimyninės šalys turi užtikrinti tam tikrą, minimalių standartų veikimą. Pavyzdžiui, kalbant apie laisvą prekių judėjimą pabrėžiama, jog jos turės atitikti konkrečius standartus, tuo tarpu siekiant laisvo kapitalo ir paslaugų judėjimo- partnerinėse šalyse turės būti sukurtos „geresnės sąlygos kompanijų įkūrimui“⁴⁹⁹. Kaip teigė EIVT diplomatas:

„Susitarimai dėl laisvosios prekybos zonų, taip pat susitarimai dėl vizų supaprastinimo seka po politinio bendradarbiavimo skėčiu. Ir tai yra labai geras pavyzdys apie klausimus, kuriems reikalinga finansinė parama. Pagal Rytinės partnerystės iniciatyvą visoms dalyvaujančioms šalims siūlome DCFTA, laisvos prekybos erdves, kaip ir vizų liberalizavimo programas, kurios galutinis tikslas būtų bevizis režimas. Viskas atrodo paprasta ir tai yra politinis išipareigojimas. DCTFA reikštų, jog mes atidarome jiems rinkas ir jie atidaro mums rinkas, tai gali būti tiesiog politinis aktas, ir jis matomas kaip Veiksmų plano bei Rytinės partnerystės įsteigimo pasekmė. Tačiau norint būti pasiruošusiam DCFTA, partnerinių šalių administracijoms reikia apmokymų, kad pamatytų ir įsitikintų dėl visų šio proceso galimų pasekmių, jie turi įsteigti reikiamas sąlygas, įrangas (angl. facilities). Išorėje tai gali atrodyti kaip nuostabus dalykas, dabar mes atsiversime visai Europai ir tai yra abipusio laimėjimo situacija, tačiau jeigu jie nebus konkurencingi, dauguma rytinių šalių kompanijų šiuo metu nėra konkurencingos ir jie gali ką prarasti netgi... Moldovos vyno produkcijai ko gero tai būtų gera padėtis, tačiau, jeigu jie, pavyzdžiui, tiektų žaislus ir pamatytų, jog Europoje kažkur yra konkurencingesnių šio produkcijos gamintojų, jų rinka/gamintojai gali sumažėti. Taigi, mes juos tam turime paruošti, tam ir skiriami konkrečioms šalims apmokymams finansai, fondai, siekiant susitvarkyti, siekiant juos paruošti susitvarkyti su šių procesų pasekmėmis ateityje.“ Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 5, 2011 10 14, Briuselis

Prekybos ir ekonomikos sektorius laikomas viena iš svarbiausių kaimynystės bendradarbiavimo sferų, kuriai taikomas „abipusio laimėjimo žaidimas“. ES kompanijų plėtrai neabejotinai yra svarbi rytinių šalių rinka, ir kuo rinka didesnė tuo ji yra svarbesnė (daugelis diplomatų pripažino jog Rusijos rinka yra perspektyviausia dėl savo dydžio), tačiau siekiant sėkmingų sandorių ir investicijų skatinimo, ES diplomatai ir politikai siekia užtikrinti ar sumažinti rizikas kompanijoms investuojančioms į rytų rinkas, susijusias su režimų politika, teisingumo institucijomis ar korupcijos mastais. Tai neabejotinai yra bendras ES interesas, siekti institucinio ir normatyvinio pokyčio Rytinės partnerystės šalyse.

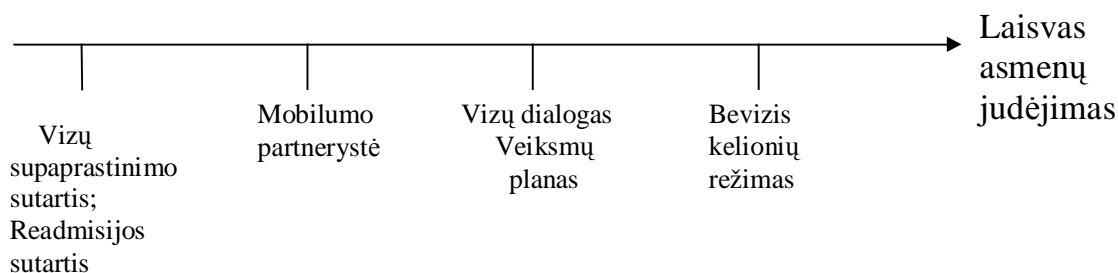
Migracijos sektorius

Migracijos ir vizų politika yra kita itin reikšminga sritis, kurioje, dėl didelės tarpusavio priklausomybės, ES siekia sustiprinti sienų valdomumą, o taip pat tai yra vienas iš didžiausių kaimyninių šalių (taip pat Rusijos) lūkesčių- sukurti bevizį kelionių režimą su ES.

Migracijos ir vizų politikoje kaip ir prekybos sektoriuje yra numatyta konkreti vis gilėjančios institucionalizacijos schema/algorithmas, kurios galutinis rezultatas turėtų būti bevizis režimas- laisvas asmenų judėjimas.

⁴⁹⁹ Commission of the European Communities, Eastern partnership, COM (2008) 823 final, Brussels, 3.12.2008. P. 4

Migracijos ir vizų politika: palaipsnė institucionalizacija/integracija

„Kalbant apie vizų liberalizavimą startinis taškas yra vizų supaprastinimo ir readmisijos susitarimai. Tai yra teisiniai aktai, ir jie įpareigoja, kad partnerinė šalis turėtų kur kas stipresnes pasienio valdymo sistemas, mūsų išoriniame pasienyje, ir jie taip pat turi būti pasiruošę tam, kad asmenys bus deportuojami ir taip toliau. Ir tai taip pat reikalauja apmokymų, gerų pavyzdžių, dvynių projektų (angl. twinning) ir t.t.“ Europos Išorės Veiksmų Taryba, diplomatas, EIVT 5, 2011 10 14, Briuselis

Europos Sąjunga įsipareigojo atsakyti į stiprų partnerių norą supaprastinti vizas ir palaipsniui pilnai jas liberalizuoti ilgalaikėje perspektyvoje, tačiau šis jų noras yra aiškiai siejamas su kaimyninių šalių įsipareigojimais ir sąlygų įvykdymu dėl gero pasienio valdymo ir saugaus mobilumo⁵⁰⁰. Kaip teigiama Komisijos dokumente: „partneriai pabrėžia, jog mobilumas yra raktinis litmus testas gerinantis santykius su ES ir skatinant mobilumą saugioje aplinkoje⁵⁰¹“.

Nuo 2008 m. įsigaliojo vizų supaprastinimo ir readmisijos susitarimas su Ukraina, taip pat minėtais metais buvo įsteigtas ES- Ukrainos vizų dialogas dėl bevizio režimo trumpam terminui ilgalaikėje perspektyvoje⁵⁰². 2009 m., kaip teigia Komisija metinėje ataskaitoje, techniškai buvo baigtos derybos su Gruzija dėl vizų supaprastinimo ir readmisijos susitarimo, taip pat santykiuose su Moldova pradėtas dialogas dėl mobilumo partnerystės siekiant bevizio kelionių režimo Moldovos piliečiams⁵⁰³. Europos Sąjunga taip pat siūlys partneriams pasirašyti „Mobilumo ir saugumo paktus, kurie apims mobilumo aspektus ir sąlygas, reikalingas saugiai aplinkai užtikrinti⁵⁰⁴“.

Vizų politikoje pirmasis žingsnis yra vizų supaprastinimas, toliau seka dialogas dėl bevizio kelionių režimų ir galiausiai darbo jėgos mobilumas, „įvertinant naudą ir kaštus tiek ES, tiek

⁵⁰⁰ Commission, Eastern Europe and Central Asia, meeting doc. 319/09, 1.12.2009. Op. cit.

⁵⁰¹ Commission of the European Communities, Eastern partnership, COM (2008) 823 final, Brussels, 3.12.2008. P. 5

⁵⁰² Commission, Eastern Europe and Central Asia, meeting doc. 319/09, 1.12.2009. Op. cit. P. 2

⁵⁰³ Commission, Eastern Europe and Central Asia, meeting doc. 319/09, 1.12.2009. Op. cit. P. 2

⁵⁰⁴ Svarbiausios bendradarbiavimo sritys siekiant intensyvesnio asmenų mobilumo yra kova su nelegalia migracija, pabėgėlių sistemos ir integruotos sienos valdymo sukūrimas pagal ES acquis, policijos ir teisminis bendradarbiavimas kovojant su organizuotu nusikalstamumu ir korupcija. Bendradarbiavimas teisingumo ir vidaus reikalų srityje apima aktyvią bendrą kovą su organizuotu nusikalstamumu, žmonių gabenimu ir aukšto lygmens korupcija, sekant didelių pinigų srautus, potencialiai teroristinėms veikloms ar aukšto lygmens korupcijai
Commission of the European Communities, Eastern partnership, COM (2008) 823 final, Brussels, 3.12.2008. P. 5

partnerinėms šalims⁵⁰⁵“. Pastarosios, darbo jėgos, įsiliejimas į ES darbo rinką yra paremtas kontraktinėmis Mobilumo partnerystėmis. Saugios aplinkos kūrimas paremtas politiniais ir teisiniais išpareigojimais, stiprinant techninį bendradarbiavimą ir finansinę paramą, svarbų vaidmenį atliekant dvynių ir TAIEX projektams. Taigi, šioje srityje bene svarbiausios sąlygos yra „aukšto lygio standartų, sienos valdymo procedūrų“ sukūrimas, „efektyvus duomenų apsaugos režimas“ ir operacinės informacijos apsikeitimas su Europolu ir Eurojustu⁵⁰⁶.

... jeigu imti tuos konkrečius dalykus kurie svarbūs partneriams tai vizų liberalizavimo srityje yra dvi lyderės tai Ukraina ir Moldova, kurios jau turi taip vadinamuosius veiksmų planus, kurie yra įgyvendinami. Kai juos įgyvendins jos turės bevizį režimą, ir tai kad jos turi šiuos planus tai yra ir mūsų, ir jų pačių iškovojimas ir pažanga, labai konkretus iškovojimas, vienas svarbiausių dalykų. Interviu su LR diplomatu, LR nuolatinė atstovybė Briuselyje, 2011 10 13.

Migracijos ir vizų politinis sektorius laikoma ta sritimi, kuri yra labiausiai pažengusi Rytinėje partnerystėje, tačiau ši sritis yra pakankamai hierarchizuota ir paremta konkrečiais europiniais standartais.

Sąlygojimo politika

Vertinant Europos Komisijos ir EIVT pateiktus dokumentus ir ataskaitas pastebima, jog Europos Sąjunga siekia „transportuoti“ savo normas, standartus ir vertybes į kaimynystės erdvę, tam, jog būtų sukurtas didesnis valdomumas ES išorės pasienyje bei stabilesnė kaimynystės politinė ir ekonominė aplinka. Kita vertus, vienas iš dažniausių svarstomų klausimų kalbant apie EKP ir Rytinę partnerystę mokslinėse diskusijose yra ES sąlygojimo politikos veiksmingumas ir ribotumas santykiuose su rytiniais partneriais. Į klausimą nuo ko priklauso, kad šalys perima tam tikrus ES standartus ir normas, arba ne- ES institucijų darbuotojai turėjo skirtingus atsakymus:

Paprasčiausiai jie neturi pasirinkimo, nes yra visapusiška konkreti darbotvarkė. EKP Veiksmų planas, Asociacijos darbotvarkė su Ukraina. Dėl aukščiausių vertybių nevyksta derybos, arba perimama teisinis valdymas, pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms arba ne, derybos vyksta dėl ne principinių dalykų. Derybos vyksta sektoriniame bendradarbiavime kai konkrečiose srityse deramasi dėl to ar ir kokią perimti ES acquis dalį, Tačiau jie artėja prie Asociacijos ir anksčiau ar vėliau vis tiek turės perimti ES aquis, derybos daugiau vyksta dėl to kaip jie tai padarys, kokiomis priemonėmis savo nacionaliniame lygmenyje. Annex, konkrečiai nustatyta kas turi būti padaryta ir reikalauja institucinio stiprumo. Rytinė partnerystė yra efektyviausia ES iniciatyva. DCFTA yra kaip dalis Asociacijos susitarimo. Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 3, 2011 10 14, Briuselis

Šiuo atveju buvo išskirta, jog tos šalys, kurios siekia artimesnės politinės asociacijos ir integracijos turi įgyvendinti konkrečius ES nustatytus standartus ir perimti taisykles. Kaip teigė

⁵⁰⁵ Commission of the European Communities, Eastern partnership, COM (2008) 823 final, Brussels, 3.12.2008. P.

6

⁵⁰⁶ Commission of the European Communities, Eastern partnership, COM (2008) 823 final, Brussels, 3.12.2008. P.

7

kitas EIVT diplomatas, kadangi tai yra savanoriškas procesas, jis daugiausiai priklauso nuo konkrečios kaimyninės šalies ir jos interesų.

Tai yra konkrečios šalies pasirinkimas, ir jeigu yra stiprūs prekybiniai ryšiai tai yra <vienas iš faktorių> prekybos apimčių, su kuo jos turi biznį, daugumai šių šešių šalių ES yra pagrindinis prekybinis partneris ir dėl to tai suteikia prasmę ir mums, ir jiems.. Tai nėra kaip rusų elitą mano, kad vyksta antirusiškos imperijos kūrimas ar nauja Eurazijos sąjunga, kuri užgožia rusų interesus. Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 6, 2011 10 14, Briuselis

Panašiai išskyrė ir kitas EIVT diplomatas:

„Su tomis šalimis aš nepasakyčiau, jog egzistuoja stiprus sąlygojimas, tiesiog siekiama atsakyti į jų lūkesčius. Nėra stipraus sąlygojimo, yra tik skirtingas ambicijų siekis ir egzistuoja skirtingas asistavimas, skirtingo lygmens.“ Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 3, 2011 10 14, Briuselis

Kiti ES diplomatai sąlygojimo politikos sėkmę ar efektyvumą labai aiškiai sieja su politine situacija konkrečioje kaimyninėje šalyje ir tos šalies Vyriausybe, politinėmis partijomis, valdžia.

„Teisyno ir normyno priėmimas> priklauso nuo labai paprasto dalyko, nuo toje šalyje turimos valdžios. Aišku buvo tam tikri santykiai tarp ES ir Moldovos kai šalį valdė komunistai, Voroninas, bet Moldovoj atėjus proeuropietiška vyriausybei viskas pajudėjo žymiai sparčiau, o sektoriai visose šalyse yra panašūs. Visos to reformos reikalingos daugybei sričių: teisinio valdymo, teisminės sistemos, antikorupcijos, klimato investicijoms. Nėra kažkokių labai skirtumų. O kada yra teisinga valdžia toje šalyje, turinti proeuropietiškus tikslus, ir sprendimus priima teisingus. Kaip ir Moldovoj ir Gruzijoje yra priimta daug teisingų ekonominių sprendimų, bet dar ne viskas įgyvendinta. <> Įstatymų priėmimas aišku labai svarbus ir tam reikalingos atitinkamos politinės jėgos, bet dar svarbesnis ir sudėtingesnis yra įgyvendinimas. Tarkim kalbant apie Moldovą jie daug gražių strategijų ir įstatymų priėmė, tačiau kalbant apie įgyvendinimą tai nėra didelio spindesio. Lygiai tas pats ir Gruzijoje. Kalbant apie valdžias Ukrainos pavyzdys labai gerai rodo, kad valdžios pasikeitimas, kuris įvyko kaip pasakyti nesustabdė progreso, bet įnešė negatyvo. Dėl Asociacijos tai negalėčiau pasakyti, kad sustabdyta, bet pristabdyta tai tikrai. Ir aišku labai gaila, kad Ukrainos valdžia taip, nors jiems buvo aiškiai pasakyta. Ukrainoj tai yra paprasčiausias susidorojimas su politiniais priešininkais. Ir susidoroti tokiais metodais, kurie neva tai teisiški. Ir dabar Ukrainos valdžia tarsi ne prie ko- jie nekalti, teismas priėmė sprendimą su juo ir aiškinkitės, su teisėjais, prokurorais.“ Europos Išorės Veiksmų Tarnyba, diplomatas, EIVT 4, 2011 10 14, Briuselis

Remiantis diplomatų atsakymais ir vertinant ES sąlygojimo politikos veiksmingumą, galima teigti, jog šios politikos rezultatai daugiausiai priklauso nuo konkrečios kaimyninės šalies politinių institucijų. Nesuteikus narystės perspektyvos, ES gali tik pasiūlyti perimti *acquis* taisykles, tačiau konkretus pasirinkimas priklauso nuo kaimyninės šalies ir jos svarbos ES.

Ji stiprėja <sąlygojimo politika>, ar jinai kiekvienos šalies atveju veikia vienodai yra klausimas. Nes vėlgi šalies dydis jis truputėlį....tas varijuoja. Pavyzdžiui sakoma visoms šalims galioja tie patys principai, bet pavyzdžiui vis tiek, Ukrainos dydis, jos geografinė vieta...tai tas sąlygas jai truputėlį švelnina ...ta prasme jos lieka griežtos pavyzdžiui dabar Tymošenko byla tai reakcija yra labai griežta. Ir va čia yra puikus pavyzdys, kai dabar yra pakibęs klausimas ką daryti su Asociacijos susitarimu, su tuo DCFTA susitarimu ir vat įvyko, Tymošenko yra paskelbtas nuosprendis. Ir ši konkreti byla imama kaip argumentas rodant, kad yra problemų su

teisine valstybe Ukrainoje, vadinasi sąlyga stiprinti santykius su ES neįvykdyta ir ką dabar daryti, ar suspenduoti derybas, ar pasirašyti ir parafuoti..tai čia yra to sąlygojimo konkretus pavyzdys. Mažesnė šalis, pavyzdžiui Gruzija, visuomet kenčia nuo to, kad neigiami įvykiai joje iššaukia didesnę reakciją ir sąlygos jai truputį didesnės. Interviu su LR diplomatu, LR nuolatinė atstovybė Briuselyje, 2011 10 13, Briuselis.

Diplomatas taip pat pabrėžė, jog santykiuose su Rusija galima išvelgti dvigubų standartų taikymą, kadangi tarpusavio priklausomybės santykiuose egzistuoja simetriniai galios ryšiai ir nors Rusijai siekiama taikyti tuos pačius veiksmų planus kaip ir rytinės partnerystės šalims, tačiau pastaroji nepriima tokių vienašalių sąlygojimu paremtų dokumentų.

... kai buvo tas vizų liberalizavimas dėl Rusijos, tai mes sugebėjome iškovoti tą regioninį požiūrį ir dėl rytinių kaimynų. <>... buvo susitikimas tarp ES ir Rusijos teisingumo, vidaus ministrų, ir buvo sutarta, kad dėl bendrų žingsnių, dokumentų vizų liberalizavimo link, tai iš esmės tas pats ką tos šalys <a.p.Rytinės partnerystės> turi veiksmų planus, bet jo turinys yra žymiai silpnesnis. Dėl to kad rusai „spardosi“... nesutiko su tom, kurios buvo pasiūlytos derybų metu, jas plovė plovė, ir tas turinys truputį silpnesnis...<> ... Ir Europa vis neriasi iš kailio sukasi, derasi ir kur tinka visiems, o su rytų kaimynais dažniau yra „take it or leave it“. Tai yra toks vienašalis dokumentas sąlygos įgyvendinti, kad turėti bevizį režimą, ten rusai neima vienašali, sako mums nereikia čia iš jūsų ir bando derėtis dėl bendrų. Interviu su LR diplomatu, LR nuolatinė atstovybė Briuselyje, 2011 10 13.

Šio skyrelio analizė parodė, jog šalia tinklinės valdysenos kūrimo, ES neatsisako ir hierarchinių santykių, kurie yra paremti sąlygojimo politika ir nukreipti į konkrečių ES sektorių standartų, normų, taisyklių perdavimą, tačiau ši sąlygojimo politika veikia gana skirtingai skirtingų šalių atžvilgiu, taip pat yra svarbūs asimetriniai santykiai tarpusavio priklausomybės komplekse. Šios interakcijos rodo mišrios ES išorės valdysenos formos plėtimąsi, be to politinėje kaimynystės realybėje tinklaveika nebūtinai griežtai yra atskiriama nuo hierarchijos, kadangi politinių tinklų forma taip pat siekiama plėsti ES įtakos, instrumentų, taisyklių mechanizmą, daugelis bendrų veiklų šiose tinklinėse struktūrose yra paremtos apmokymo procesais, siekiant suartėti ar priartinti kaimynines šalis arčiau ES standartų, normų taisyklių. Ir tai galima susieti su procesu kurį mokslininkai apibūdino kaip „tinklaveika hierarchijos šešėlyje“⁵⁰⁷.

Rytinė partnerystė kaip ES išorinė valdysena

Valdysena kaip teorinė prieiga nagrinėja sąveikos procesą. Šiame skyriuje buvo siekiama atskleisti sąveikos, interakcijų būdus ir formas Europiniame lygmenyje, kuriais ES siekia normatyvinio pokyčio santykiuose su kaimynais. Kita vertus, taip pat buvo svarbu identifikuoti ryšius tarp intencinio aspekto, ko ES siekia santykiuose su kaimynais ir interakcinio aspekto-kokiais būdais to siekia. Šis svarbus klausimas valdysenos teorinėje prieigoje taip pat yra išskiriamas, identifikuojant jo tarpdisciplininę perspektyvą. ES išorinė valdysena apima ne tik tarptautinius klausimus, nes ji peržengia konvencines ir diplomatines ribas, ji siekia plėsti

⁵⁰⁷ Governing in the shadow of hierarchy (ed. Adrienne Heritier ir Martin Rhodes), Palgrave Macmillan, 2011.

europinės politikos ir institucijų ne tik taisyklės, bet ir sąveikavimo formas, nuo tarptautinių klausimų yra pereinama prie viešosios politikos formavimo ir įgyvendinimo veiklų, į procesus įtraukiant ne tik diplomatus, bet ir žemesnio rango biurokratinių struktūrų pareigūnus. Šiuo būdu valdysenos teorinė perspektyva sukuria sąlygas identifikuoti alternatyvius ES poveikio ir raiškos kaimynystėje būdus.

Valdysena siūlo atkreipti dėmesį į tai, jog reguliuojant tarpusavio santykius juose dalyvauja įvairūs veikėjai. Šio skyriaus analizė parodė, jog kaimynystės santykių komplekse dalyvauja ES viršvalstybinės institucijos, nacionaliniai veikėjai, nevyriausybinės organizacijos, o politikos išeiga priklauso nuo viršvalstybinių ir nacionalinių veikėjų tinklaveikos. Kaip teigė Europos Parlamento narys kitus veikėjus (ne tik nacionalinius) svarbu įtraukti į tarptautinius procesus dėl to, jog keičiasi nacionalinės valstybės padėtis:

... su jos nauju vaidmeniu, jeigu pirma nacionalinė valstybė buvo pats patikimiausias, pats aiškiausias dydis politikoje ir tarptautiniuose santykiuose – šiandien to nebėra. Nacionalinė valstybė nėra tas pavadinimas vienetas, kuris nekelia jokių abejonių. Jis kaip tik kelia abejonių, todėl kad yra globalinės ekonominės krizės, todėl, kad yra globalinės politinės krizės ir nacionalinės valstybės su jomis nebesusitvarko. Jeigu kažkada buvo tikima, kad ir sienų apsauga, ir įstatymų laikymasis ir visą tą gali užtikrinti nacionalinės valstybės- mes puikiai matom, kad tik dalį funkcijų gali atlikti valstybė šiandien. Interviu su EP nariu, EP4, 2011 10 12, Briuselis.

Valdysena taip pat identifikuoja, jog yra svarbu horizontaliųjų santykių kūrimas įvairiuose lygmenyse, kuriant įvairaus pobūdžio partnerystes- tai kas nuveda prie tinklo sukūrimo. Tinklų formavimas yra vienas iš svarbiausių valdysenos teorinių elementų. ES santykiuose su rytiniais kaimynais, remiantis respondentų suteikta informacija ir dokumentų analize, galima išskirti keletą tinklų ir tinklaveikos tipų :

Politinė tinklaveika, kurią galima skirstyti į tarpparlamentinę ir tarpvyriausybines tinklaveikas yra orientuota į politinių problemų sprendimą, į strateginius politinius sprendimus ir apima santykius tarp politikų. Tarp-parlamentiniai ryšiai yra vystomi ir dvišaliu, ir daugiašaliu būdu (Rytinės partnerystės parlamentinė asamblėja- Euronest) tarp Europos parlamento narių ir tarp Rytinės partnerystės šalių parlamentarų, t.y. politikų, politinių partijų narių, kurie priima svarbiausius politinius sprendimus valstybėje. Šalia to, kaip teigė respondentai, EP politinės partijos taip pat aktyviai vysto tarp-partinę tinklaveiką, t.y. vysto santykius su potencialiais valstybės vadovais, opoziciniais, ir pozicijos partijų nariais. Tokiu būdu EP siekia pažinti, socializuoti, apmokyti, keistis gerąja praktika, ar net ištraukti į trečiųjų šalių tarp-partinius ginčus tampant mediatoriais, įtakoti politinės situacijos kaitą.

Politinė tarpvyriausybines tinklaveikas apima dvišalius ir daugiašalius santykius (rytinės partnerystės vadovų, ministrų susitikimus) tarp ES vadovų, ES šalių narių ir kaimynystės šalių

vadovų ir ministrų, siekiant priimti svarbius politinius sprendimus ir bendrus įsipareigojimus. Ši forma varijuoja tarp tradicinės diplomatijos konvencinių formų, kada siekiama susitarti dėl strateginių sprendimų aukščiausiu vadovų ar užsienio reikalų ministrų lygmeniu, iki labiau socializuojančių, informacijos, gerosios praktikos apsikaitimo, santykių tarp sektorinių ministrų, kurie yra taip pat ir politikai.

Transvyriausybinė tinklaveika – aktyviausiai besireiškianti tarp biurokratijų, darbo grupių lygmenyje, kuriose susitinka ES biurokratai, ES šalių narių ir kaimynystės šalių biurokratinių struktūrų atstovai apsikaiti gerąja praktika, informacija, priimti bendrus veiksmų planus. Šią tinklaveiką pasiremiant Hollis ir Lavenex išskirtomis formomis dar gali skirstyti į informacinius, įgyvendinamuosius ir reguliacinius tinklus, nes būtent šiame lygmenyje vyksta intensyviausias, horizontaliaisiais santykiais paremtas, politikos formavimo ir įgyvendinimo procesas.

Nevyriausybinė tinklaveika ir ES institucijų partnerystės su trečiųjų šalių NVO yra tai kas apibūdinama kaip partnerystės tarp visuomenių. Daugiašalis rytinės partnerystės pilietinės visuomenės forumas yra orientuotas į tinklaveiką tarp nevyriausybinių organizacijų, tačiau taip pat aktyviai vyksta partnerystės tarp ES institucijų ir kaimyninių šalių pilietinės visuomenės organizacijų, kurių pateikta informacija tampa svarbiu pagrindu plėtojant tarpusavio santykius ir EKP.

Remiantis teorinėje dalyje suformuota trinare dimensine matrica buvo siekiama išskirti interakcines formas ir parodyti ryšį tarp dvišalio ir daugiašalio sąveikavimo, taip pat tarp hierarchinės ir tinklaveikos sąveikavimo formos. Ir kaip teigė LR diplomatas:

*Aš matyčiau koreliaciją tarp to ką ES bando daryti su partneriais dvišaliu ir daugiašaliu keliu, nes jeigu dvišaliu tai ES bando stiprinti jų institucijas, administracinius gebėjimus, teikia rekomendacijas kaip turėtų būti vykdomos jų reformos ir taip toliau. Tai dvišalis takelis, kuris buvo iki Rytų partnerystės ir kuris lieka ir toliau Rytų partnerystės viena iš sudėtinių dalių, dabar jis papildomas nauju daugiašaliu takeliu. Jeigu daugiašalė yra svarstoma kaip padėti vykdyti administracines reformas, tą su kiekviena <šalimi> daro dvišaliame takelyje. Ir būtent per tai ir bando perduoti tiek savo vertybes, tiek administracines struktūras modelius, tiek teisinius instrumentus, tą patį *acquis perėmimą*. Yra bandymas perduoti mechanizmą kaip kad veikia Europos Sąjunga, kaip veikia Europos Sąjungos šalys. Interviu su LR diplomatu, LR nuolatinė atstovybė Briuselyje, 2011 10 13, Briuselis.*

Priklausomai nuo konkretaus politinio sektoriaus ir kaimyninės šalies ambicijų priartėti prie ES, galima išskirti institucionalizacijos laipsnį ir dinamiką tarp hierarchinio ir tinklinio sąveikavimo būdų. Tokiose srityse kaip prekybos ir migracijos/vizų politikos ES taiko konkrečius algoritmus, schemas, kurias įgyvendinus kaimyninė šalis gali pasiekti tikslą. Pastarasis, migracijos ir vizų politikos sektorius laikomas bene labiausiai pažengusia Rytinės partnerystės politine sfera. Viena vertus, tam, jog kaimyninė šalis pasiektų bevizį kelionių režimą su ES ji turi įgyvendinti konkrečius ES standartus ir taisykles, ir šį sąveikavimo būdą galima priskirti prie hierarchinio, prie tam tikro ES diktato. Kita vertus, lygiagrečiai, būtent sienos valdymo srityje, vyksta bene

intensyviausia tinklaveikia, siekiant pagerinti ES išorinės sienos valdomumą ir perduoti kaimyninėms šalims gerąją praktiką, keistis informacija ir t.t.

Hierarchinė ES santykių su kaimynais forma yra paremta sąlygojimo politika, tačiau ji yra kur kas švelnesnės formos negu plėtros politikoje ir vyksta savanoriškai. Kaip išskiria Lavenex ir Schimmelfennig, valdysenos struktūra yra paremta ir švelnesniu išipareigojimu bei monitoringo mechanizmu⁵⁰⁸. Viršvalstybinės institucijos atlieka koordinavimo funkcijas, o kaimyninės šalys yra išipareigojusios daugiau politiškai nei, kad teisiškai.

Valdysena kaip tarptautinių procesų koordinavimo struktūra formuoja institucionalistinį požiūrį.

Tiesą sakant principas, kurį tarptautinių santykių sistemoj, matyt, galima būtų pavadinti suderinamų ir viena kitą atpažįstančių institucijų tinklo kūrimas, čia yra būtent tas procesas. <>...kalba eina apie atpažįstamų, arba panašių, arba visai identiškų institucijų kūrimą. Tokių kaip konstituciniai teismai, tokių kaip nevyriausybinės organizacijos, tokių kaip vakarietiško tipo ministerijos, arba vakarietiško tipo įvairiausi analizės centrai, kurie atpažintų vienas kitą. Čia yra visa esmė, todėl, kad jeigu tos šalys neatpažintų viena kitos per institucijas, per tą tinklą, viskas tokiu atveju neliktų prasmės. <>... aš manau, kad su rytų kaimynystės, rytų partnerystės šalimis bus elgiamasi panašiai, bus mėginama žiūrėti ar jose galima įskiepyti institucijas, europietiško, vakarietiško tipo, ar jos ten prigija, ar gali funkcionuoti. Ir manau, kad čia yra stebėjimo aikštelė. Viena vertus yra stebimas tokiu atveju elgesys, o kita vertus žiūrima kokį šansą gauna tos institucijos, jeigu jos prigija tada nereikia jokių emisarų, jos gali keistis sėkmingai pačios, aš manau, kad čia greičiausiai slypi visa esmė. Nes tokio tiesioginio demokratijos eksporto, tiesioginio valdymo formos eksporto aš manau, kad Europa net nepajėgtų organizuoti kaip ir Amerika nepajėgia to padaryti. Interviu su EP nariu, EP4, 2011 10 12, Briuselis.

Viršvalstybinės institucijos yra svarbiausi koordinatoriai šiuose tarptautiniuose procesuose, tačiau nacionaliniai veikėjai išlieka svarbiausiais politinių sprendimų priėmėjais ir įgyvendintojais.

⁵⁰⁸ Sandra Lavenex, Frank Schimmelfennig; EU rules beyond EU borders: theorizing external governance in European politics, *Journal of European Public Policy* 16:6 September 2009: 791-812

3. VIRŠVALSTYBINIŲ IR NACIONALINIŲ VEIKĖJŲ TINKLAVEIKA: TARPUSAVIO RYŠIAI IR PATIRTYS

Antroje disertacijos dalyje identifikuoti viršvalstybinių institucijų tarpusavio ryšiai atskleidė ES viršvalstybinės struktūros silpnybes, bet tuo pačiu ir perspektyvas ES išorinėje politikoje. Remiantis atlikta dokumentų ir interviu duomenų analize, buvo išskirtos formos ir būdai, kuriais ES siekia institucinio, normatyvinio pokyčio kaimyninėse šalyse, bei kuriais siekiama kurti ES patirtimi paremtas tarptautinio institucionalizmo formas santykiuose su kaimynais. Suformuota Rytinės partnerystės interakcinė struktūra aiškiai rodo šias tendencijas, bei suponuoja sąlygas nagrinėti viršvalstybinės ir nacionalinės politikos koegzistavimą daugiašaliuose Rytinės partnerystės forumuose, o taip pat ir dvišaliuose santykiuose tarp ES ir konkrečios kaimyninės šalies.

Šioje dalyje siekiama identifikuoti, aiškiai išskirti viršvalstybinės ir nacionalinės politikos koegzistavimo galimybes, bei, remiantis dviejų šalių rytinės kaimynystės politikos analize, pateikti jų įsitraukimo į ES rytinės kaimynystės politikos formatus, sėkmingas ar nesėkmingas jų nacionalinės politikos europeizavimo patirtis.

Nors Lisabonos sutartimi buvo siekiama stipresnio ES vaidmens rytinėje kaimynystėje ar apskritai išorės politikoje, atliktų interviu medžiaga parodė, jog stiprėja didžiųjų valstybių įtaka ES politikai, o valstybės narės išlieka svarbiausiomis politikos kūrėjomis. Europos Sąjungos rytinės kaimynystės politikos formavimo ir įgyvendinimo analizė parodė šių dviejų procesų persiliejiimo mechanizmą.

Remiantis Europos kaimynystės politikos formavimo ir įgyvendinimo procesų analize identifikuojami šie viršvalstybinės ir nacionalinės politikos koegzistavimo, kitaip tariant tarpusavio ryšiai:

- a) Formuojant ES kaimynystės politiką: sprendimų priėmimo procese (ES viduje, iniciatyvų pateikimas, svarstymas, priėmimas);
- b) Įgyvendinant kaimynystės politiką: derybose dėl Asociacijos ar kitų sutarčių (nors ES atstovauja Europos Komisija ir EIVT, tačiau dėl kiekvieno derybinio skyriaus su kaimynine šalimi vyksta intensyvios derybos dėl bendros pozicijos tarp visų ES narių);
- c) ES kuriamoje daugiašalėje ES valdysenos struktūroje kaimynystėje: daugiašalės platformos ir paneliai apjungia ES institucijų įvairių lygmenų atstovus, rytinių partnerių atstovus, ir nacionalinių ES narių atstovus, kur jos konkrečiuose paneliuose, darbo grupėse pristatinėja savo patirtis bei dalijasi gerosios praktikos pavyzdžiais;

- d) Įgyvendinant EKP ir Rytinę partnerystę ES valstybės narės dalyvauja dvišaliuose projektuose/programose, kuriomis siekiama rytinių kaimynų konvergencijos, aproksimacijos link ES teisės ir standartų.

Kaip parodė europinių iniciatyvų- Europos kaimynystės politikos ir Rytinės partnerystės- analizė Europos Sąjungos naujų instrumentų ir politikų iniciatorėmis dažniausiai tampa valstybės narės, kurių idėjas vėliau rekonstruoja ES įgalios institucijos, paprastai šią funkciją atlieka Komisija, atitinkamai, jog „patenkintų“ visų valstybių narių bendrus interesus, pozicijas ir lūkesčius. Šio proceso eigoje vyksta aktyvi interakcija tarp Europos Komisijos, valstybių narių, po Lisabonos sutarties svarbi institucija šiuose procesuose taip pat yra Europos Išorės veiksmų tarnyba. Europos parlamentas atitinkamai pagal įgaliojimus taip pat yra įtraukiamas į šias interakcijas. Svarbiausius sprendimus taip pat priima Ministrų Taryba viena, arba kartu su Parlamentu.

Įgyvendinant ES kaimynystės politiką ir Rytinės partnerystės dvišaliu pagrindu paremtą politiką vyksta panašus interakcinis procesas, įtraukiantis visas keturias ES svarbiausias institucijas išorės politikos srityje. Komisija ir EIVT atlieka atstovimo ES funkcijas ir yra pagrindiniai veikėjai santykiuose su rytinės kaimynystės šalimis, tačiau vyksta intensyvios derybos ir konsultacijos su ES narėmis dėl kiekvieno derybinio skyriaus. Šiuose procesuose valstybės narės turi galimybes aktyviai naudotis ES sprendimų priėmimo taisyklėmis, įtraukiant ir galimybę panaudoti veto teisę.

Viena iš didžiausių naujovių yra Rytinės partnerystės pagrindu konstruojama daugiašalių interakcijų struktūra, apimanti ES ir partnerinių šalių įvairių lygmenų atstovus, kurie dalijasi gerąja praktika. Šioje struktūroje pagal konkrečius interesus vienos valstybės narės įsitraukia aktyviau, kitos- pasyviau, tačiau turi galimybes ne tik dalyvauti, bet ir pristatyti konkrečius pasiūlymus, kurti socialines praktikas, dalintis informacija, kurti įvairias tinklaveikos formas.

Taip pat, konkrečiuose ES kaimynystės politikos įgyvendinimo projektuose, kuriuos koordinuoja Europos Komisija ir EIVT, ES valstybės narės kartu su partnerinėmis šalimis tampa ES paramos gavėjomis įgyvendinant šiuos dažniausiai dvišalius projektus: Dvynių (angl.Twinning) programos, finansuojamos iš ES fondų, įgyvendinamos tarp ES valstybės narės ir vienos iš rytinių kaimynų konkrečioje srityje; Visapusiškas institucijų vystymas (angl.Comprehensive Institution building), taip pat parama vyksta dvišaliu pagrindu, kada konkreti ES valstybė narė paskiria ekspertų komandą dirbti prie ES partnerinės šalies (Rytinės partnerystės) vyriausybės, padedant pastarajai įvykdyti politines reformas. Trečioji, viena iš svarbiausių ES kaimynystės politikos programų yra pasienio bendradarbiavimo programa (angl.Cross-border cooperation), kuri dažnai įgyvendinama trišaliu pagrindu (tarp dviejų ES

narių ir partnerinės šalies, bendradarbiaujant pasienio regionų lygmenyje). TAIEX ir stažuočių programos atveria galimybes stažuotėms ir įvairiems mainams tarp ES narių ir Rytinės partnerystės šalių.

Šie ES kaimynystės politikos instrumentai ir programos suponuoja galimybes viršvalstybinės ir nacionalinės politikos ko-egzistavimui ir identifikuoja tarpusavio ryšius praktiškai visose ES kaimynystės politikos formose ir programose, kada pirmosios (viršvalstybinės) nustato prioritetus, paskirsto finansus ir atlieka koordinavimo funkcijas, o antrosios (valstybės narės) priima esminius sprendimus ir vysto aktyvias interakcijas dvišalio ir daugiašalio bendradarbiavimo pagrindais.

Taip pat verta pastebėti, jog daugelis programų ir instrumentų, nors ir skirtingomis sąlygomis, tačiau analogiškai įgyvendinami su rytinės, ir pietinės kaimynystės šalimis. ES valstybių narių pasiskirstymas šių dviejų kaimynysčių atžvilgiu suponuoja labai intensyvią politinę kovą dėl finansinės perspektyvos vienai ir kitai kaimynystei. Kita vertus, kaip teigė daugelis respondentų, pozicija dėl santykių su Rusija taip pat formuoja takoskyrą tarp dviejų grupių.

Susirenka žmonės į posėdžius, į daugiašalius ir dvišalius, važinėja vieni pas kitus ir keičiasi informacija, bet ta turinio interakcija tai jinai dar yra pakankamai ribota, nes tarp ES šalių narių yra skirtingai mąstančių, kai vieni nori artimiau suartėti, kiti sako būkime atsargesni, mes čia nelabai norime to didelio suartėjimo. Rytinės šalys yra labiau į rytus, pietinės- į pietus ir tas toks stūmymasis yra toks kasdieninis reiškinys. Pasistumdai, pasistumdai ir kažkur judi. Tai tie, kurie suinteresuoti santykių gilinimu su Rytinės partnerystės šalimis tie nori turinio interakcijos, kad mes čia turime duoti partneriams tuos dokumentus, labiau informuoti, keistis su jais, klausti ko jie nori ir taip toliau. O šalys kurios suinteresuotos stabdyti ar prilaikyti, kad jis taip greit nenuvažiuotų, jos tada sako, kad nieko skubėt nereikia, pirmiausia patys apsitarkim pirmiausia viduje, o paskui jau su partneriais, o mes sakome atvirksčiai, kad kvieskimės partnerius pas save ir diskutuokim lygiagrečiai žinodami savo tam tikrą lankstumą ir linijas nuo kurių mes jau negalime atsitraukti.. Interviu su LR diplomatu, LR nuolatinė atstovybė Briuselyje, 2011 10 13, Briuselis.

ES institucijų ir šalių narių diplomatai aktyviausiomis narėmis įgyvendinant ir plėtojant ES rytinę kaimynystę dažniausiai išskirdavo Lenkiją, Lietuvą, Švediją, Baltijos šalis ir kitas nares, besiribojančias su rytinės kaimynystės šalimis.

Proteguoja labiausiai naujos rytinės narės, aišku lenkai pirmiausiai, lietuviai aišku, švedai kiti Balti'ai, kiti visada paremia. Vokiečiai pakankamai išbalansuoti yra. Jie nėra nei tai anti, nei per daug pro, bet pakankamai realistiškai išbalansuoti. Pietinė papilvė (Prancūzija, Italija, Portugalija, Graikija Kipras) mažiausiai suinteresuotos bet kokiu ES didesniu postūmiu į Rytus... ir gal graikai, ir Kipras pirmoje vietoje. Interviu su EIVT diplomatu Nr. 4, 2011 10 14. Kaip teigė LR URM darbuotojas:

Nuolatinės koalicijos yra visuomet pietinių Europos Sąjungos valstybių. Jeigu kalbėti viza Rusija' versus' rytinė kaimynystė. Kažkuria prasme yra tokios nepastovios koalicijos, kurios turi savo požiūrį. Tai žinoma Lenkija, Švedija, Lietuva, Rumunija, dabartinė Vengrija, Latvija, Estija, Čekija, dabartinė Slovakija. Bet dar priklauso nuo to kas yra valdžioje toj šalyje, bet jos dažnai pasirašo bendrus dokumentus... Dėl europinės kaimynystės, kad mes į savo pusę tą

paklodę dėl finansų...<tempiam>. Taigi, Šiaurės-Baltijos šalys, Rumunija, Lenkija. Interviu su LR Užsienio reikalų ministerijos darbuotojais, LR URM Nr.3, 2012 02 10, Vilnius.

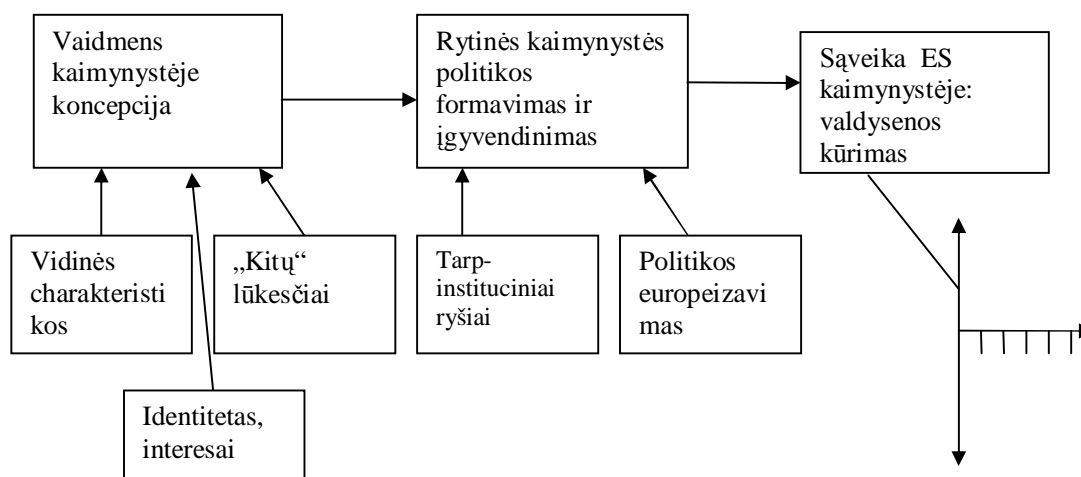
Taigi priklausomai nuo aktyvių diskusijų ir debatų ES viduje, viršvalstybinių ir nacionalinių veikėjų aktyvios tinklaveikos, gimsta kompromisiniai sprendimai dėl ES politikos rytinių partnerių atžvilgiu.

Nacionalinių atveju pasirinkimo pagrindimas

Europos Sąjungos rytinės kaimynystės politika yra labai svarbi politinė iniciatyva, ar kompleksinis mechanizmas, pirmiausiai toms ES valstybėms narėms, kurios su šiomis šalimis ribojasi ir valdo ES išorinę sieną. Tradiciškai aktyviausiomis Rytinės partnerystės šalimis laikomos ES naujosios narės, Vidurio Europos valstybės, Baltijos šalys. Šios disertacijos dalies empirinei analizei pasirenkamos dvi ES valstybės narės, kurioms būdingi ir analogijos bruožai, ir skirtumai formuojant ir įgyvendinant rytinės kaimynystės politiką. Siekiant didesnio objektyvumo ir atrasti ne tik analogijos, bet ir skirtumų, sąmoningai yra pasirenkamos tos šalys, kurios iš esmės (bent jau stereotipiškai) turi skirtingą požiūrį į ES rytinę kaimynystę, ypatingai į santykius su Rusija. Nacionalinio lygmens analizei yra pasirenkamos Suomija ir Lietuva- dvi mažosios ES valstybės, turinčios vienodą balsų skaičių ES Taryboje pagal kvalifikuotos daugumos balsavimo sistemą ir panašų atstovų skaičių Europos Parlamente. Taigi, objektyviai/logiškai turi tiek pat galios svertų reprezentuojant savo šalį ir interesus Europos Sąjungoje. Taip pat panašioje geografinėje padėtyje (rytinėje Baltijos jūros pakrantėje, ribojasi su Rusija) esančios valstybės tarsi sustiprina tarpusavio panašumų skaičių, tačiau Suomijos politika ir pozicija dažniausiai aiškinama kaip visiškai priešinga Lietuvos politikai ir pozicijai santykiuose su rytiniais kaimynais, tačiau stebėtina buvo tai, kad nepaisant skirtingo pripažinimo ir sėkmės, empiriniai tyrimai atskleidė stebėtinai daug panašumų.

Šioje tyrimo dalyje siekiama išsiaiškinti kaip šios dvi valstybės projektuoja savo santykius su rytiniais kaimynais bei kokią vietą jų kaimynystės politikoje užima europinė dimensija, kiek jos įsitraukia į ES konstruojamą išorės valdysenos struktūrą rytinėje kaimynystėje.

Kaip ir antroji disertacijos dalis, ši dalis taip pat yra struktūruojama remiantis Lisbeth Aggestam adatuota empirinio tyrimo schema:

Kaip ir antrosios dalies atveju, šios dalies empirinės analizės pagrindas yra dokumentų analizė ir kokybiniai pusiau struktūruoti elito interviu, kurie buvo atlikti per keletą etapų Suomijoje ir Lietuvoje. Be šių empirinių kokybinių tyrimų, taip pat atliekama šalių narių įvairių strateginių ir programinių dokumentų analizė, mokslinės literatūros analizė.

Tyrimo struktūrą suponuoja teorinė tyrimo schema, o siekiant adekvačios analizės struktūruojama ne pagal nacionalinius atvejus, bet pagal lyginimo kriterijus: vaidmens kaimynystės koncepcija/intencinis aspektas ir jos šaltiniai; kaimynystės politikos įgyvendinimas, interakcijos; nacionalinės/kaimynystės politikos europeizavimas ir dalyvavimas Rytinės partnerystės programose- bendroje rytinės kaimynystės valdysenos struktūroje. Taigi, šioje dalyje taip pat ieškoma ryšio tarp intencinio, institucinio ir interakcinio aspektų, bei siekiama išskirti interakcijų būdus ir formas.

3.1 Vaidmens rytinėje kaimynystėje koncepcija (intencinis aspektas): Suomijos ir Lietuvos nacionalinės patirtys

Kaip teigia Dovilė Jakniūnaitė: „*Kaimynystei būdingas neišvengiamumas ir artumas kiekvieną socialinį veikėją įvelia į sudėtingą santykių sistemą, kuri viena vertus, neleidžia pabėgti iš jos spąstų, kita vertus, suteikia įvairiausių galimybių tuos santykius lipdyti pagal savo vaizdinį*⁵⁰⁹“.

Geografinė kaimynystė neabejotinai sukuria politinių, taip pat ir ekonominių santykių neišvengiamumo situacijas. Valstybės dažniausiai siekia sukurti specialius santykius su kaimynais, nes priklausomybė nuo jų jaudina kur kas labiau negu kitos tolimesnės šalys⁵¹⁰, tačiau ne visuomet pavyksta santykius formuoti pagal savo požiūrį ir prioritetus. Kai kurios valstybės tampa sėkmingesniais atvejais už kitas.

Šiame skyriuje remiantis dokumentų analize, mokslinės literatūros ir interviu medžiaga yra analizuojama Suomijos ir Lietuvos vaidmens rytinėje kaimynystėje koncepcija ir/ar jos rekonstravimas. Viena vertus pasirenkama skirtinga laiko dimensija (1997 m. ir 2004 m.), tačiau analogiškos situacijos, kurias suponavo narystė Europos Sąjungoje (Lietuvos atveju taip pat narystė NATO).

3.1.1. Suomijos vaidmens kaimynystėje koncepcija: tarp geografinės ir posovietinės kaimynystės (intencinis aspektas)

Suomijos dabartinės Vyriausybės programoje yra išskiriama keletas Suomijos tarptautinės politikos tikslų, paremtų bendradarbiavimu su skirtingais regionais. Viena iš svarbiausių yra europinė politika ir narystė ES, kurią suomiajai laiko svarbiausiu „tramplinu“, siekiant įtakos ir didesnio vaidmens. Regioniniame lygmenyje - suomiajai išskiria bendradarbiavimą su Šiaurės šalimis, kurių kontekste Švedija laikoma svarbiausia partnere. Kaip pažymima programoje Šiaurės šalių grupė tradiciškai buvo svarbiausia Suomijos partnere, tuo tarpu išoriniuose santykiuose Europos Sąjunga suvokiama kaip „*svarbiausia Suomijos įtakos platforma ir kanalas*⁵¹¹“.

Baltijos šalys ir kaimynystės regionai taip pat laikomi prioritetiniais, išskiriant santykius su Estija. Rusijos Federacijos atžvilgiu formuojama politika sudaro atskirą skyrių Suomijos Vyriausybės programoje, orientuojantis į ekonominį bendradarbiavimą ir bevizio režimo svarbą. Globaliose veiklose JTO ir JAV bei transatlantinė partnerystė laikomos svarbiausiomis

⁵⁰⁹ Jakniūnaitė Dovilė, Kur prasideda ir baigiasi Rusija: kaimynystė tarptautinėje politikoje, Vilnius: VU, 2007. P. 5

⁵¹⁰ Kolvraa Christoffer, Ifversen Jan, The European neighbourhood policy: geopolitics or value export? In Federiga Bindi ir Irina Angelescu, editors, *The frontiers of Europe: a transatlantic problem?* Rome: Scuola superiore della pubblica amministrazione (SSPA), Washington D.C.: Brooking institution press, 2011: 45- 67. P. 45

⁵¹¹ Suomijos Ministro pirmininko Jyrki Katainen's kabineto programa, Programme of Prime Minister Jyrki Katainen's government, 22 June 2011. P.24 <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/en334743.pdf> Žiūrėta 2012 04 06

partnerėmis⁵¹². Užsienio politikos tikslų ir įgyvendinimo kontekste svarbiausiomis politinėmis sritimis apibrėžiama prekybos politika, vystymojo bendradarbiavimo politika, saugumo ir gynybos politika. Šiame skyriuje didžiausias dėmesys skiriamas Suomijos kaimynystės politikai, vaidmens kaimynystėje apsibrėžimui, orientuojantis į europinę dimensiją šiuose procesuose, tačiau tai yra tik vienas iš vaidmenų, kuriuos Suomija vykdo užsienio, tarptautinės politikos santykiuose.

1995 metais Suomija tapo Europos Sąjungos nare ir pradėjo formuoti aktyvaus vaidmens kaimynystėje koncepciją. Suomijos vaidmens kaimynystėje idėja apėmė tarpregioninio bendradarbiavimo formavimą. Sovietų Sąjungos žlugimas, naujų valstybių Baltijos jūros regione kūrimasis suponavo naujas regioninės ir tarptautinės politikos sąlygas ir situacijas, į kurias Suomija aktyviai reagavo. 1997 metais Suomijos ministras pirmininkas P.Lipponen partneriams pasiūlė Šiaurės dimensijos iniciatyvą. Šios politikos perspektyvoje buvo išskiriama sienų kaitos svarba, pateikiant europinę dimensiją, t.y. tai, kad pirmą kartą Europos Sąjunga įgijo sieną su Rusija. Lipponen teikė nuorodą į tuo metu ES jau egzistavusią Viduržemio politiką, vadinamąjį Barcelonos procesą ir pabrėžė poreikį turėti panašią politiką Europos Sąjungai šiaurinių regionų atžvilgiu⁵¹³.

Suomijos Prezidentas Martti Ahtisaari 1998 metais išskyrė santykius su Rusija kaip svarbiausią iniciatyvos dalį⁵¹⁴. Pasak Christopher S.Browning, pradinis Šiaurės dimensijos turinys buvo siejamas su sunkiomis arktinėmis sąlygomis ir agrokultūrinėmis bendruomenėmis siekiant jas apsaugoti po įstojimo į ES⁵¹⁵, tačiau vėliau dimensija įgavo platesnį turinį ne tik Rusijos, bet ir kitų ES kaimynų atžvilgiu.

Hanna Ojanen teigia, jog suomių sukurtos iniciatyvos novatoriškumas atspindėjo ne tipišką bendradarbiavimo būdą kuriant naujas programas, bet inovatyvų bendradarbiavimą su kitomis regioninėmis institucijomis, didinant ES koordinavimą tarp trijų ramsčių ir skirtingų programų, ir galiausiai įtraukiant ne ES šalis nares į bendradarbiavimo procesus⁵¹⁶.

Iš esmės Šiaurės dimensijos iniciatyva suomia siekė sukurti tarpregioninio bendradarbiavimo formatą, kuris apimtų Šiaurės, Arkties ir Baltijos regioninius veikėjus. Nors svarbiausias

⁵¹² Suomijos Ministro pirmininko Jyrki Katainen's kabineto programa, Programme of Prime Minister Jyrki Katainen's government, 22 June 2011 P.27-31 <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/en334743.pdf> Žiūrėta 2012 04 06

⁵¹³ Ojanen Hanna, Herolf Gunilla, Lindahl Rutger, Non-alignment and European security policy: Ambiguity at work, Kauhava 2000. P.137

⁵¹⁴ Arter David, Small state influence within the EU: the case of Finland's 'Northern Dimension initiative', Journal of Common Market studies, Vol.38, No.5, 2000, Oxford, Blackwell Publishers: 677-697. P.684

⁵¹⁵ Browning Christopher S., The construction of Europe in the Northern dimension, Copenhagen peace research Institute, Denmark, 2001. P. 4

⁵¹⁶ Ojanen Hanna, Herolf Gunilla, Lindahl Rutger, Non-alignment and European security policy: Ambiguity at work, Kauhava 2000. P.138

akcentas buvo teikiamas santykiams su Rusija, kitos posovietinės šalys, Baltijos šalys ir Lenkija, buvo integruotos į šią politinę iniciatyvą, taip pat ne ES narės- Islandija ir Norvegija.

Pačioje Suomijos Vyriausybėje Šiaurės dimensija igijo plačią paramą. Visos valdančiosios politinės partijos įtraukiant opozicinę Centro partiją akcentavo tą patį- jog Šiaurės dimensija įgalins Suomiją tapti aktyvia Europinio klubo dalyve ir tuo pačiu reikia skatinti Šiaurės dimensijos kaip bendros Europos politikos vystymą, tačiau kuri plačiausiai tarnautų Suomijos interesams⁵¹⁷.

Vystant šią vaidmens kaimynystėje koncepciją buvo sėkmingai integruota europinė dimensija, pabrėžiant bendrus ES interesus santykiuose su Rusija ir kitomis posovietinėmis šalimis. Saugumo grėsmių šalinimas, stabilumo regione kūrimas per daugiašalius formatus ŠDI kontekste tapo svarbiu argumentu siekiant iniciatyvos pripažinimo.

Vėliau iniciatyva buvo rekonstruota Europos Komisijoje. C.S.Browning pastebėjo, kad daugelis ES dokumentų susiję su Šiaurės dimensija išskyrė europinių vertybių „eksportą“ abipus sienos, tačiau vietiniai ir regioniniai Europos Šiaurės veikėjai aiškiai suvokė dimensiją kaip priemonę stiprinti savo pačių interesus.⁵¹⁸ Mokslininkai akcentuoja, jog būtent dėl demokratijos skatinimo ir žmogaus teisių išėmimo iš ŠDI darbotvarkės, ji tapo priimtina Rusijai⁵¹⁹.

2006 metais politika buvo atnaujinta. Per Suomijos pirmininkavimą atnaujinome Šiaurės dimensiją dėl to, kad ankstesnė politika ...Rusija galvojo, tad ta politika buvo primetama iš Europos Sąjungos, ji nesijautė kaip lygi partnerė. Interviu su Suomijos užsienio reikalų ministerijos Šiaurės dimensijos skyriaus darbuotoja, 2012 02 17, Helsinkis

Šiaurės dimensijos iniciatyva suomiams tapo vaidmens rytinėje kaimynystėje koncepcija, sėkmingai pateikiant specifinę Suomijos geografinę padėtį (nes ji tapo pirmąja ES šalimi nare, turinčia sieną su Rusija) ir regioninę posovietinę situaciją. Rytinė kaimynystė, Rusija, bei kitos posovietinės šalys tapo Suomijos vaidmens rytinėje kaimynystėje koncepcijos dalimi. Europos Sąjungai buvo sėkmingai pasiūlyta idėja didinti stabilumą į bendradarbiavimo formatus, įtraukiant konfliktuojančias šalis, kurios intensyviai vysto politinės reformos darbotvarkes ir apmokyti jas daugiašalio bendradarbiavimo pagrindų. Tokiu būdu Suomija ne tik suformavo vaidmens kaimynystėje koncepciją, bet tapo europinės politikos kūrėja, aktyviu tarpregioninio bendradarbiavimo „tiltu“. Kaip teigė Suomijos URM darbuotoja:

Taigi, aš manau, kad tai yra labai svarbu... mes norime Šiaurės dimensija priartinti ES dėmesį, Suomija taip pat turi labai ilgą sieną su Rusija, žinoma mes manome, kad Šiaurės dimensijos iniciatyva nėra tiksliai bendradarbiavimas su Rusija, tai yra daugiau, ji apima Baltijos jūros regioną ir pasiekė Arkties jūrą. Mes pradėjome įtraukti Baltarusiją į ŠDI, jie dalyvauja ŠDI

⁵¹⁷ Arter David. Op. cit. P.682

⁵¹⁸ Browning Christopher S., 2001. Op. cit. P.11

⁵¹⁹ Gromadzki Grzegorz, Lopata Raimundas, Raik Kristi; Friends of Family? Finnish, Lithuanian and Polish perspectives on the EU's policy towards Ukraine, Belarus and Moldova, The Finnish Institute of International Affairs, FIIA Report 12/2005. P.19

aplinkosaugos partnerystėje, ir jie taip pat dalyvauja naujoje transporto ir logistikos partnerystėje. Interviu su Suomijos užsienio reikalų ministerijos Šiaurės dimensijos skyriaus darbuotoja, 2012 02 17, Helsinkis

2004 metais Baltijos šalys ir Lenkija tapo ES narėmis, o ŠDI daugiau tapo ES daugiašalių santykių su Rusija vienu iš formatų, nors oficialiai apėmė ir santykius su Norvegija bei Islandija. Kaip teigė vienas iš EIVT diplomatų Suomijos „Šiaurės dimensijos iniciatyva neberūpi niekam išskyrus pačius suomių“⁵²⁰. 2006 metais ŠDI buvo reformuota, buvo sukurta keletas naujų partnerystės (logistikos ir transporto, taip pat kultūros) prie kurių prisijungė ir Baltarusija.

...kaip regioniniam bendradarbiavimui čia Šiaurės Europoje tai yra pati svarbiausia kaip mes suvokiame...čia Baltijos jūros regione.... Yra keletas regioninių Tarybų.. Barenco, Baltijos jūros šalių Taryba, mes manome, jog Šiaurės dimensija atlieka tam tikras koordinuojančias funkcijas. Ir gal ne visi regione ja naudojasi, bet mes manome ir laikome, kad tai yra svarbu, nes Šiaurės dimensija turi visus dalyvius.... Taip pat yra veiklų dubliavimo regioniniame lygmenyje ir būtų svarbu naudoti Šiaurės dimensijos struktūras stiprinant bendradarbiavimą. Žinoma būna, kad dalyvauja aukšto lygio susitikimuose atstovai tačiau jie turi savo vizijas. Bet ŠDI partnerystės turi padėti koordinuoti. Interviu su Suomijos užsienio reikalų ministerijos Šiaurės dimensijos skyriaus darbuotoja, 2012 02 17, Helsinkis

Kaip pažymėjo Suomijos užsienio reikalų ministerijos atstovė, suomiai Šiaurės dimensiją apibūdina esant svarbia regionine iniciatyva Baltijos, Šiaurės regionuose sprendžiant konkrečias praktines problemas, vykdant praktinius projektus daugiašaliu būdu, taip pat įtraukiant ne ES valstybes nares- Rusiją, Baltarusiją, Islandiją, Norvegiją.

Kita vertus, ŠDI vaidmens kaimynystėje silpnėjimas ir ES narių susidomėjimas bei didėjančios interakcijos santykiuose su „naujaisiais“ ES rytiniais kaimynais, sustiprino suomių norą taip pat dalyvauti šiose veiklose.

ES Rytinės kaimynystės objektas Suomijos užsienio politikoje

Pradžioje, kada vyko aktyvios diskusijos dėl Europos kaimynystės politikos ir rytinės kaimynystės, Suomija nebuvo aktyvi jos propaguotoja. Kaip teigė Suomijos tarptautinių ryšių instituto ekspertė:

... pradžioje Suomija nebuvo iš tų kurios siekė, vairavo šią iniciatyvą, lyg ir neturėtų nieko prieš, bet aš nematau kokių specialių didelių interesų stumti šią iniciatyvą. Nemanau, kad tai politinių kontroversijų reikalas, tai nebuvo suomių idėja nuo pat pradžių, tai yra pats savaimė gana komplikotas reikalas, neprisimenu, kad Suomija kada nors būtų aktyviai laikiusis šiuo klausimu. Interviu su Suomijos Tarptautinių ryšių instituto eksperte Hanna Ojanen, 2012 07 17, Helsinkis.

Vis tik vėliau, 2009 metais Suomija sukūrė „Platesnės Europos iniciatyvą“, kuri apima vystomojo bendradarbiavimo projektus su Rytų Europos, Pietų Kaukazo ir Centrinės Azijos

⁵²⁰ Informacija gauta iš interviu su EIVT diplomatu, 2011 10 14, EIVT 4, Briuselis.

šalimis. Jau pats iniciatyvos pavadinimas aiškiai identifikuojamas su Europos Sąjungos kaimynystės politika.

„Platesnės Europos iniciatyva yra nauja iniciatyva...<> kuri buvo patvirtina 2008 metų spalį, iniciatyva siekia plačiai vystyti stabilumą ir gerovę partnerinėse šalyse, taip pat ir platesniame Europos regione. Platesnės Europos iniciatyva yra paremta Suomijos Vyriausybės programa, fokusuojantis į krizių prevenciją, paramą taikos procesams ir aplinkosauginį bendradarbiavimą⁵²¹.“

Gairėse dėl Suomijos politikos Rytų Europos, Pietų Kaukazo ir Centrinės Azijos šalių atžvilgiu teigiama:

„Suomija teikia didelį dėmesį faktui, jog Europos Sąjungos kaimyninės šalys turėtų būti atviros ir demokratinės valstybės su stabiliomis ekonomikomis ir socialiniu vystymusi. Suomija siekia prisidėti prie ES politikos Rytų Europos, Pietų Kaukazo ir Centrinės Azijos šalių atžvilgiu,, vykdyti prevenciją dėl naujų skiriamųjų linijų kūrimosi, ir skatinti konvergenciją link bendrų vertybių ir tikslų su šalimis šiame regione⁵²².“

Šiais tikslais ir tam tikra koncepcija ES rytinės kaimynystės atžvilgiu Suomija aiškiai teikia nuorodą į Europos Sąjungos politiką, tačiau skirtingai negu ES rytinė partnerystė, šios Suomijos politikos objektas yra platesnis, jis apima ir Centrinės Azijos šalis. Kaip teigė Suomijos užsienio reikalų ministerijos darbuotoja „ši politika yra labai pragmatiška⁵²³“.

„Santykiuose su Rytų Europa turime vystomojo bendradarbiavimo projektus, Tai dvišalis bendradarbiavimas su visomis Rytinės partnerystės šalimis ir Centrine Azija. Programos sukurtos penkeriems metams. Iki 2014 m. tam skiriami 83 milijonai eurų, tačiau daugiau nei penkiasdešimt procentų iš jų bus skiriama Centrinei Azijai. Turinys yra gana pragmatiškas, tai yra vystomojo bendradarbiavimo projektai. Todėl, kad mes neturime ambasadų regione ir neturime suomių darbuotojų, ekspertų tuose regionuose. Taigi mes su jais kontaktuojame daugiausiai per tarptautines organizacijas. Vakar buvo įvertinimas, ir jau galvojame apie sekantį etapą, kad turime susikoncentruome, nes dabar turime po truputį daugelyje šalių. Turime orientuotis į tas šalis, kurioms labiausiai reikia pagalbos, ir skurdas bus vienas iš svarbiausių aspektų.“ Interviu su Suomijos užsienio reikalų ministerijos Rytų Europos skyriaus darbuotoja, 2012 02 10, Helsinkis

Vienas iš trijų svarbiausių tikslų šioje politinėje suomių iniciatyvoje yra „aktyviai dalyvauti stiprinant Europos Sąjungos politiką regione. Išvystyti dvišalę politiką ir ekonominius santykius tarp Suomijos ir šalių regione. Sustiprinti Suomijos buvimą, matomumą ir įtaką vystomojo bendradarbiavimo politikos pagrindais⁵²⁴.“

⁵²¹ Ministry for Foreign Affairs of Finland, Wider Europe Initiative. Framework programme for Finland's development policy. Implementation plan for 2009-2013. June, 2009. P.3

⁵²² Ministry for Foreign Affairs of Finland, Guidelines for Finland's policy on Eastern Europe, the South Caucasus and Central Asia, Edita Prima Ltd, Helsinki, 2010. P. 5

⁵²³ Pragmatizmą sustiprina ir labia konkretčiai išskirtas Suomijos interesas ir užsienio politikos tikslas "Suomija yra kandidatė siekiant nenuolatinio posto JTO Saugumo Taryboje 2013-2014 m. terminui. Rytų Europos, Pietų Kaukazo ir Centrinės Azijos šalys sudaro gana didelę bendruomenę iš Suomijos narystės kampanijos perspektyvos". Ministry for Foreign Affairs of Finland, Guidelines for Finland's policy on Eastern Europe, the South Caucasus and Central Asia, Edita Prima Ltd, Helsinki, 2010. P.18

⁵²⁴ Ministry for Foreign Affairs of Finland, Guidelines for Finland's policy on Eastern Europe, the South Caucasus and Central Asia, Edita Prima Ltd, Helsinki, 2010. P. 5

Kaip teigiama vystomojo bendradarbiavimo politikos gairėse „*Suomija turi pozityvų viešąjį įvaizdį regione. Suomijos patirtis įvairiuose sektoriuose generavo interesus, paremtus šalies patikimumo reputacija, aukšto lygio kompetencija ir sėkme*⁵²⁵.“

Normatyvinis elementas taip pat yra išskiriamas kaip vienas iš svarbiausių politinių siekinių. „*Suomijai teisinio valdymo, pilietinės visuomenės, žmogaus teisių skatinimas yra prioritetas, taip pat labai svarbus aspektas vykdant veiklas šiame regione.*..<>..*Suomija dažniausiai veikia per Europos Sąjungą skatindama žmogaus teises*⁵²⁶“. Dažniausiai suomia akcentuoja teisinio valdymo, žmogaus teisių ir pilietinės visuomenės aspektus.

Suomijos vyriausybės programoje Rytinė partnerystė taip pat išskiriama kaip vienas iš Suomijos prioritetų šalies europinėje politikoje, tačiau neįvardijamos atskiros šios partnerystės šalys, kurioms būtų teikiamas prioritetas:

„*Sąjunga turi būti aktyvi, ypatingai kaimynystės erdvėje, santykiuose su strateginiais partneriais ir atitinkamai globaliuose klausimuose. Suomija mano, jog yra svarbu tęsti Europos Sąjungos plėtrą atitinkamai pagal bendrai patvirtintus narystės kriterijus. Europos kaimynystės politika turi būti vystoma, orientuojantis į išorinių veiklų finansavimą, kuris būtų paremtas balansu tarp pietinės ir rytinės kaimynysčių. Iš suomių perspektyvos, svarbu, jog Europos Sąjungos Rytinė partnerystė būtų sustiprinta*⁵²⁷“.

Suomijos vaidmens kaimynystėje koncepcija buvo suformuota po šalies narystės Europos Sąjungoje. 1997 m. pasinaudojusi Europos Sąjungos teikiamomis galimybėmis Suomija tapo europinės politikos kūrėja ir aktyvizavo savo vaidmenį regione. Baltijos jūros regionui praktiškai tapus ES vidiniu „ežeru“ šios Šiaurės dimensijos iniciatyvos reikšmė ir aktualumas regioniniams veikėjams sumažėjo. ŠDI tapo ES-Rusijos santykių daugiašale platforma ir šiuo aspektu Suomijai ji išliko svarbia politine sritimi, tačiau siekiant aktyvesnio vaidmens posovietinėje erdvėje, patvirtintus Rytinę partnerystę suomia pradėjo įgyvendinti „Platesnės Europos iniciatyvą“, kurią apibrėžia kaip vystomojo bendradarbiavimo politiką. Šioje koncepcijoje taip pat dominuoja europinė dimensija, tiesiogiai nacionalinės politikos tikslus siejant su ES rytinės kaimynystės ir Rytinės partnerystės siekiniais.

⁵²⁵ Ministry for Foreign Affairs of Finland, Guidelines for Finland's policy on Eastern Europe, the South Caucasus and Central Asia, Edita Prima Ltd, Helsinki, 2010. P. 20

⁵²⁶ Ministry for Foreign Affairs of Finland, Guidelines for Finland's policy on Eastern Europe, the South Caucasus and Central Asia, Edita Prima Ltd, Helsinki, 2010. P. 17

⁵²⁷ Suomijos Ministro pirmininko J.Katainen's kabineto programa. Op. cit. P.27

3.1.2 Lietuvos vaidmens kaimynystėje koncepcija: tarp geografinės ir posovietinės kaimynystės (intencinis aspektas)

Šiame skyriuje teigiama, jog tapusi Europos Sąjungos ir NATO nare 2004 m. Lietuva suformavo naująją užsienio politikos koncepciją, kuri buvo Lietuvos diplomatijos svarbiausia dimensija laikotarpiu tarp 2004-2009 metų. Nuo 2009 metų Lietuvos užsienio politiką buvo siekiama rekonstruoti kaip vystomojo bendradarbiavimo politiką, tačiau ji išliko viena iš svarbiausių Lietuvos užsienio politikos sudedamųjų dalių.

1990 m. kovo 11 d. Lietuva deklaravusi valstybingumo nuo Sovietų Sąjungos atkūrimą ir atgavusi nepriklausomybę deklaravo siekį priklausyti Vakarų Bendrijai. Tokiu būdu buvo suformuluoti Lietuvos užsienio politikos pamatai ir svarbiausia užsienio politikos kryptis. Būtent šiuo laikotarpiu buvo sukonstruotos esminės Lietuvos užsienio politikos gairės- narystė ES, narystė NATO ir geri santykiai su kaimynais- kurios išliko nekintančios. 1996 metų LR Seimo deklaracijoje buvo skelbiama, jog „*integracija į Europos Sąjungą ir Šiaurės Atlanto Sutarties Organizaciją, bei narystė šiose organizacijose yra nekintami Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslai. <> Lietuvos Respublika toliau plėtos gerus santykius su kaimyninėmis ir kitomis valstybėmis, grįsdama juos visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais*⁵²⁸“.

Po narystės šie užsienio politikos uždaviniai buvo rekonstruoti ir įvardyti kaip aktyvi narystė ES, NATO ir geri santykiai su kaimynais. Juos galima įvardyti kaip Lietuvos užsienio politikos pagrindus (vadinamoji angl. role-set), tačiau aiškesnis užsienio politikos turinys remiantis šiais pagrindais varijuoja priklausomai nuo politinės lyderystės ir juos galima įvardyti daugiau kaip Lietuvos užsienio politikos instrumentų ir diskurso dinamika.

2004 metais Lietuva tapusi Europos Sąjungos ir NATO nare susidūrė su užsienio politikos turinio deficitu arba kaip mokslininkai ir analitikai apibūdino vakuumu Lietuvos užsienio politikoje. Kaip teigė Jonavičius:

⁵²⁸ Lietuvos Respublikos Seimas, Deklaracija dėl Lietuvos Respublikos Užsienio politikos tikslų, 1996 lapkričio 28d. <http://www.viv.lt/elements/vd10.pdf> Žiūrėta 2012 05 02

Šiandien pagrindinis diskusijų objektas nuo narystės ES ir NATO perėjo prie ES fondų paskirstymo ir panaudojimo bei NATO karių gyvenimo sąlygų Šiauliuose arba kitaip tariant ankstesni užsienio politikos prioritetai tapo vidaus politikos dalimi⁵²⁹.

Lietuvos politinis elitas išvystė naująją užsienio politikos koncepciją, kuri buvo paremta Lietuvos aktyvia naryste ES ir NATO bei aktyvia parama ES rytinės kaimynystės šalims jų demokratizacijos ir euro-integracijos procesuose.

2004 metais 13 Lietuvos politinių partijų pasirašė susitarimą dėl Lietuvos užsienio politikos prioritetų 2004-2008 metams. Šiame susitarime akcentuojama Lietuvos nauja geopolitinė aplinka

tapus ES ir NATO narėmis ir išskirtas užsienio politikos tikslas:

„ Politinės partijos skelbia, kad svarbiausias ilgalaikis Lietuvos užsienio politikos tikslas yra diplomatinėmis priemonėmis užtikrinti tautos ir valstybės saugią ir demokratinę raidą naujų galimybių ir grėsmių akivaizdoje, pasinaudojant gerais Lietuvos dvišaliais santykiais, naryste NATO, Europos Sąjungoje ir kitose tarptautinėse organizacijose įtvirtinant Lietuvą kaip aktyvią ir gerbiamą šiuolaikinę valstybę. Politinės partijos sutaria, kad šį tikslą Lietuva gali pasiekti tapdama aktyviu ir patraukliu tarpregioninio bendradarbiavimo centru, skleidžiančiu euroatlantines vertybes, tolerancijos ir bendradarbiavimo dvasią, jungiančiu kultūras ir civilizacijas⁵³⁰“.

Ši politinė deklaratyvi idėja siekiant tapti tarpregioninio bendradarbiavimo centru (arba vienu iš centrų) vėliau buvo išplėtotą į regioninės lyderystės idėją, kuri toliau buvo aktyviai plėtojama svarbiausių užsienio politikos formuotojų ir įgyvendintojų kalbose: tuometinio laikinojo prezidento pareigas einančio Artūro Paulausko kalba⁵³¹, užsienio reikalų ministro Antano Valionio kalbos⁵³², taip pat vėliau antrai kadencijai perrinkto Valdo Adamkaus pasisakymuose⁵³³.

Tokiu būdu kaip akcentavo politikai ir analitikai „Lietuva taps įtakingesnė ES ir NATO bei sustiprins savo autoritetą ir išplės įtaką⁵³⁴“. Šios naujosios užsienio politikos koncepcijos svarbiausia idėja ir vienas iš svarbiausių tikslų yra „Remti demokratinius procesus Ukrainoje,

⁵²⁹ Jonavičius L., Geopolitical projections of new Lithuanian foreign policy, *Lithuanian foreign policy review*, 2006/1/17. P 16

⁵³⁰ Lietuvos Politinių partijų susitarimas dėl pagrindinių valstybės užsienio politikos tikslų ir uždavinių 2004-2008 metais. http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=5042&p_k=1 Žiūrėta 2012 04 13

⁵³¹ Artūras Paulauskas savo kalboje akcentavo, jog Lietuvos geografinė padėtis ir regioniniai iššūkiai sąlygoja Lietuvos užsienio politikos aktyvizavimą neleidžiant likti tik pasyviai stebėtoja.

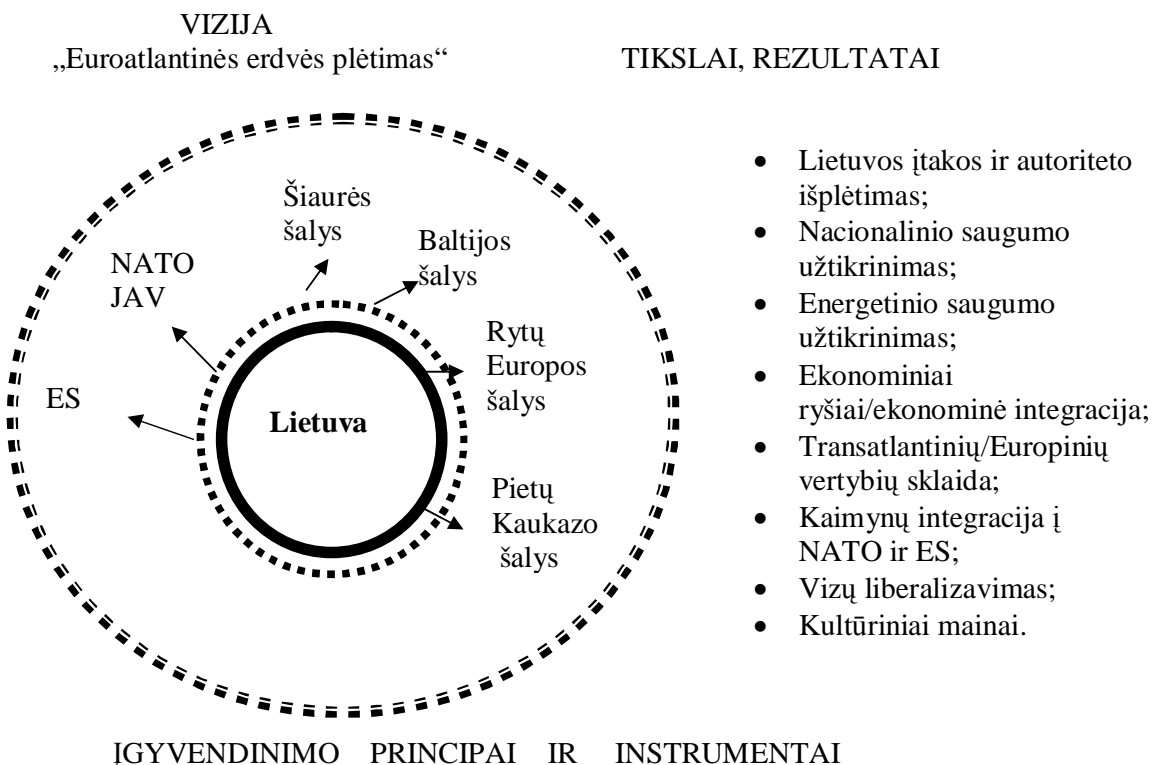
⁵³² Antanas Valionis būdamas Lietuvos užsienio reikalų ministru teigė: „Mes galime tapti varomąja jėga ir esmine tinklų sąsaja“ Antanas Valionis at the Lithuanian Seimas commemoration of the tenth anniversary of the agreement between Lithuania and Poland on friendly relations and good neighbourhood, Vilnius 2004, April 23,

⁵³³ Valdas Adamkus teigė „Lietuva gali tapti regiono lydere per kokybišką narystę NATO ir ES, o taip pat aktyviai asistudama Rytinėms Europos tautoms.⁵³³ Be to, Prezidentas akcentavo lygiai tokius pačius regioninio bendradarbiavimo, regionų jungimo arba kitaip tariant siekį būti „jungtuku“ tarp Šiaurės, Rytų ir Vakarų per transporto, energetikos ir infrastruktūros tinklus. Prezidento nuomone Lietuvos geografinė padėtis, bendradarbiavimo su kaimynais ir regioninė patirtis turės didelę pridėtinę vertę šiame procese. Valdas Adamkus, Lithuania as a centre of regional cooperation, *Lithuanian foreign policy review*, 2004/1-2 (13-14). P. 19

⁵³⁴ Seimo rezoliucijoje buvo akcentuota, jog: Lietuva būdama visaverte ES ir NATO nare „tęsdama geros kaimynystės politiką sieks tapti aktyvia, matoma pasaulyje ir įtakinga regione valstybe, plėsti saugumo ir stabilumo zoną Europoje ir jos kaimynystėje“. LR Seimo rezoliucija Dėl Lietuvos Respublikos užsienio politikos kryptį Lietuvai tapus visaverte NATO nare ir Europos Sąjunga nare, 2004 m. gegužės 1d., Vilnius.

Baltarusijoje, Moldovoje, Pietų Kaukazo valstybėse, taip pat Rusijos federacijoje ir ypač Rusijos Federacijos Kaliningrado srityje⁵³⁵.“ Kaip tuometinis Lietuvos Prezidentas Valdas Adamkus savo dienoraštyje rašė: “Antrojoje kadencijoje gerokai skyrėsi mūsų užsienio politikos siekiai.

12 Pav. Lietuvos vaidmens kaimynystėje koncepcija: tarpregioninio bendradarbiavimo „Tiltas“?

- Vertybėmis paremta politika santykiuose su rytiniais kaimynais;
- (saugumo) interesais paremta politika;
- Sąlygojimas/sąlygų nustatymas;
- Atvirų ES ir NATO „durų“ rytinėms kaimynėms politika;
- Dvišaliai susitarimai /dvišališkumas
- Daugiašalis, regioninis bendradarbiavimas /daugiašališkumas

- Strateginės partnerystės su JAV, Lenkija, Latvija ir Estija.
- Aktyvi narystė Europos Sąjungoje.
- Aktyvi narystė NATO;
- Šiaurės- Baltijos-Rytų Europos šalių bendradarbiavimas;
- Aktyvi pozicija kitose tarptautinėse organizacijose (ESBO, Demokratų Bendrija ir kt.)
- Paramos pilietinės visuomenės stiprinimui instrumentai (EHU ir kt.)

Sudaryta autorės

⁵³⁵ Lietuvos Politinių partijų susitarimas dėl pagrindinių valstybės užsienio politikos tikslų ir uždavinių 2004-2008 metais. Op. cit.

Per pirmąją mano kadenciją visos Lietuvos diplomatinės pastangos buvo sutelktos strateginiams tikslams pasiekti – įstoti į NATO ir ES. Kai šalis jau tapo šių Bendrijų nare, reikėjo ieškoti, kaip galėtume būti pastebimi europinės politikos erdvėje, ir išsikovoti tarptautinį autoritetą. Tai buvo įmanoma tik Lietuvai vykdant aktyvią regioninę politiką ir tampant demokratijos bei vakarietišku vertybių kelią pasirinkusių posovietinių valstybių užtarėja. Šią mūsų šalies diplomatinę misiją aš pabrėžiau jau savo inauguracijos kalboje ir visą antrąją kadenciją stengiausi realiai vykdyti tokią ir Lietuvai, ir visam regionui naudingą politiką⁵³⁶.“

Visi Lietuvos užsienio politikos formuotojai ir įgyvendintojai akcentavo, jog siekiant šių tikslų Lietuva turi aktyviai plėtoti strategines partnerystes su JAV, Lenkija, Baltijos šalimis, aktyviai išnaudoti savo narystę ES ir NATO, kurti tarpregioninio bendradarbiavimo formatus.

„Skatinti ir plėsti regioninę bendradarbiavimą, stiprinti Lietuvos kaip tarpregioninio bendradarbiavimo centro įvaizdį. Puoselėti trišalį Baltijos valstybių bendradarbiavimą. Plėtoti strateginę partnerystę su Lenkija. Inicijuoti ir įtvirtinti naujus regioninio bendradarbiavimo formatus, jungiančius Šiaurės, Vidurio ir Rytų Europos valstybes⁵³⁷.“

Šiuose politiniuose dokumentuose Lietuva labai aiškiai apsibrėžė ir užsienio politikos objektą, konkrečias šalis, kurių atžvilgiu bus siekiama vykdyti naujai sukonstruotą užsienio politiką. Seimo rezoliucijoje ir kituose dokumentuose buvo išskirtos Rytų Europos šalys, įtraukiant ir Rusiją, „...tęsti bendradarbiavimą su Europos Sąjungos rytinio pasienio valstybėmis siekiant jų ir Europos Sąjungos suartėjimo, taip pat įtraukiant į Europos Sąjungos kaimynystės iniciatyvą tris Pietų Kaukazo Respublikas- Armėniją, Azerbaidžaną ir Gruziją⁵³⁸“. Pietų Kaukazo šalys tapo nauju Lietuvos užsienio politikos objektu, kai tuo tarpu su Rytų Europos, ypač Baltarusija, Ukraina⁵³⁹, Lietuva jau turėjo panašaus pobūdžio veiklas. LR Užsienio reikalų ministerijos darbuotojai teigė, jog Pietų Kaukazo šalys, ypatingai Gruzija tapo svarbia po Rožių revoliucijos šioje šalyje. Nuo 2003 m. Lietuva pirmą kartą pradėjo įgyvendinti vystomojo bendradarbiavimo politikas ir tapo donore. Tokiu būdu Lietuva pradėjo plėtoti vystomojo bendradarbiavimo politiką ir aiškiai apsibrėžė jos teikimo geografiją. Tačiau ši užsienio politika tapo kertine visos Lietuvos užsienio politikos ašimi, nes Lietuva pradėjo teikti ne tik ekspertinę ar finansinę paramą, bet ir aktyvią ir solidarią poziciją padedant šioms šalims tarptautinėje arenoje: „*tapti vienu iš regiono centrų, darančiu apčiuopiamą įtaką Europos Sąjungos kaimynystės politikai*

⁵³⁶ Adamkus Valdas Paskutinė kadencija. Prezidento dienoraščiai. “Tyto alba”: Vilnius, 2011. P. 527

⁵³⁷ Lietuvos Politinių partijų susitarimas dėl pagrindinių valstybės užsienio politikos tikslų ir uždavinių 2004-2008 metais http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=5042&p_k=1 Žiūrėta 2012 04 13

⁵³⁸ LR Seimo rezoliucija Dėl Lietuvos Respublikos užsienio politikos kryptių Lietuvai tapus visaverte NATO nare ir Europos Sąjunga nare, 2004 m. gegužės 1d., Vilnius

⁵³⁹ Lietuvos santykių su Ukraina pagrindai iš esmės buvo padėti 1996 m. Lietuvos ir Ukrainos prezidentų bendroje deklaracijoje. Šioje deklaracijoje teigiama, jog „*Lietuvos Respublika ir Ukraina remis viena kitą integruojamosi į Europos ir Transatlantines politines, ekonomines ir saugumo struktūras procese, atsižvelgdamos į kiekvienos iš šalių valstybinius interesus ir siekius. <> Lietuvos Respublika sveikina Ukrainos strateginį kursą tapti Europos Sąjungos pilnateise nare. <> Abi šalys reguliariai dalinsis praktinių integruojamosi į Europos Sąjungą ir bendradarbiavimo su ja žingsnių patirtimi.*“

Lietuvos Respublikos Prezidento ir Ukrainos Prezidento susitikimo bendra deklaracija (Algirdas Brazauskas ir Leonidas Kučma), Vilnius, 1996 m. rugsėjo 23d.

bei remti Kopenhagos kriterijais pagrįstą Europos Sąjungos „atvirų durų“ politiką su šalimis, kurios pareiškė ketinimą stoti į Europos Sąjungą⁵⁴⁰“.

Tokiu būdu buvo sukonstruoti Lietuvos užsienio politikos koncepcijos pagrindai, o aktyvios narystės ES ir NATO politika buvo užpildyta konkretesniu turiniu.

Lietuvos vaidmens kaimynystėje koncepcija buvo apibrėžiama daugiau posovietiniais nei kad geografiniais terminais. Istorinio naratyvo idėja taip pat buvo integruota, kuriant ar rekonstruojant LDK idėją/viziją.

Lietuvos vaidmens rytinėje kaimynystėje rekonstravimas: kaita ir/ar testinumas?

Vystant aprašytą regioninės lyderystės idėją vis labiau ji buvo kritikuojama tiek politikų, tiek analitikų tarpe. Teigiant, jog Lietuvos oficialiai deklaruota regioninė lyderystė skamba gana „arogantiškai mūsų kaimynų atžvilgiu“⁵⁴¹.

Politikų tarpe bene labiausiai ji buvo sukritikuota naujai išrinktos prezidentės Dalios Grybauskaitės, kuri jau savo inauguracijos kalboje akcentavo, jog „konstruktyvūs santykiai turi išstumti tik įsivaizduojamą Lietuvos regioninę lyderystę“⁵⁴². Nepaisant pasikeitusio naujai išrinktų Lietuvos užsienio politikos formuotojų ir įgyvendintojų diskurso, esminiai Lietuvos užsienio politikos tikslai bei turinys rytinėje kaimynystėje iš esmės nepakito. Kaip teigė LR užsienio reikalų ministras Audronius Ažubalis:

„...apsiribosiu išvalgomis apie ryškiausius šių metų užsienio politikos bruožus arba, kaip madinga sakyti, koncepciją. Pastarasis skolinys dažnai vartojamas prisimenant ankstesnį bandymą išreikšti Lietuvos užsienio politiką per „regioninės lyderystės“ Vidurio ir Rytų Europoje idėją. Pasakysiu taip: su ano meto regioninės lyderystės koncepcija dabartinė mūsų užsienio politikos samprata savo užmojais nesivaržo. <> Tai nėra populizmas ir nėra ankstesnės užsienio politikos griovimas. Pastovieji prioritetai, tokie kaip transatlantinis saugumas ir demokratiška Rytų Europa, kaip siekiamybė be jokios abėjonės išlieka kertiniai. <> Be to, aktyvių derybų keliu bei per pasaulines, savo veiklą Lietuvon perkeliančias demokratijos ir žmogaus teisių gynimo organizacijas, mums pavyko sutelkti Vakarų dėmesį ir solidžią paramą Rytų Europos demokratinėms bei ekonominėms reformoms“⁵⁴³.

Taip pat 2008 metais Lietuvoje susiformavus naujai valdančiai daugumai Vyriausybės programoje Lietuvos užsienio politikos tikslai rytinėje kaimynystėje iš esmės nesikeitė:

191. Kaip ES ir NATO nariai toliau rodysime iniciatyvą ir bendradarbiaudami su tų organizacijų valstybėmis–narėmis vykdysime aktyvią ES ir NATO Rytų kaimynystės politiką. Lietuva remis Ukrainos ir Gruzijos pastangas pasirengti ir artimiausiu įmanomu metu tapti NATO narėmis, taip pat Ukrainos, Moldovos ir Pietų Kaukazo šalių pastangas integruotis į ES.

⁵⁴⁰ LR Seimo rezoliucija Dėl Lietuvos Respublikos užsienio politikos krypties Lietuvai tapus visaverte NATO nare ir Europos Sąjunga nare, 2004 m. gegužės 1d., Vilnius

⁵⁴¹ Gričius A., Do we need a 'new' foreign policy, *Lithuanian foreign policy review*, 2004/1-2 (13-14). P.36

⁵⁴² LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė, inauguracijos kalba, 2009 <http://www.lrpresidentas.lt/?q=lt/node/335> Žiūrėta 2012 03 02

⁵⁴³ Užsienio reikalų ministro Audroniaus Ažubalio kalba Lietuvos diplomatinės tarnybos metų veiklos apžvalgos “Diplomatinė tarnyba Lietuvai 2011” Pristatyme. Vilnius, 2011 gruodžio 16d. <https://www.urm.lt/index.php?185964783> Žiūrėta 2012 04 16

*Armėnijos ir Azerbaidžiano slinktis į ES leistų tikėtis taikaus jų teritorinio konflikto sprendimo*⁵⁴⁴.

Vyriausybės programoje taip pat panašiai buvo išskirtas Lietuvos užsienio politikos instrumentų bei strateginių partnerysčių tęstinumas:

*180. Lietuvos strateginę partnerystę su JAV, Lenkija, Latvija ir Estija palaikysime ir plėtosime remdami išskirtinių saugumo interesų ir esminių politikos prioritetų bei nuostatų bendrumo pagrindu*⁵⁴⁵.

Labiau pakitęs politinis diskursas Dalios Grybauskaitės prezidentavimo kadencijoje gali būti siejamas su Lietuvos užsienio politikos diskurso dinamika, nei kad realiai pasikeitusia pozicija ir politika. Skirtingai negu Valdas Adamkus Dalia Grybauskaitė labiau akcentavo Lietuvos geografinės kaimynystės svarbą ir Lietuvos interesus santykiuose su Baltarusija, Rusija, Šiaurės šalimis.

2010 m. pirmajame savo metiniame pranešime ji išskyrė, jog užsienio politikoje strateginė kryptis yra „Lietuvos žmonių interesų, tikslų ir mūsų nacionalinės savivarbos atstovavimas tarptautinėje arenoje“⁵⁴⁶. Šiame pranešime Grybauskaitė išskyrė tris prioritetus, kurie dar kartą patvirtina Lietuvos užsienio politikos pamatus ir strategines kryptis:

*„Aktyvi ir dalykiška tolesnė eurointegracija bei nuoseklus šalies interesų gynimas Europos Sąjungoje; euroatlantinės darbotvarkės įgyvendinimas, kartu-aktyvi veikla, stiprinant Lietuvos teritorinį, energetinį ir technologinį saugumą, maksimaliai išnaudojant tarptautinių organizacijų galimybes; konstruktyvūs santykiai su kaimynais, grįsti abipuse pagarba ir abipuse nauda*⁵⁴⁷“.

Šioje trijose eilutėse galima išvelgti siekį formuoti naują požiūrį ypatingai į santykius su kaimynais, neakcentuojant vertybinio pamato užsienio politikos srityje. Antrame Grybauskaitės metiniame pranešime užsienio politikai ir jos įgyvendinimui buvo skiriamas didesnis dėmesys. Dalia Grybauskaitė šiame pranešime akcentavo šiaurinės dimensijos matmenį ir Šiaurės šalių svarbą LR užsienio politikoje:

*„Baltijos jūros šalių regiono stiprinimas išlieka viena pagrindinių Lietuvos užsienio politikos kryptių. Esame neatsiejama Baltijos jūros regiono dalis, turime patikimų partnerių, su kuriais mus vienija tie patys regiono plėtos tikslai. Natūralu, jog visose srityse bendradarbiavimas su Šiaurės Europos šalimis išlieka svarbiausias prioritetas*⁵⁴⁸“.

⁵⁴⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. XI-52 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ įsigaliojo 2008 12 09 (Valstybės žinios Nr. 146-5870)

⁵⁴⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. XI-52 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ įsigaliojo 2008 12 09 (Valstybės žinios Nr. 146-5870)

⁵⁴⁶ Lietuvos Respublikos prezidentės Dalios Grybauskaitės metinis pranešimas, 2010 06 08. http://www.president.lt/lt/prezidento_veikla/kalbos/lietuvas_respublikos_prezidentės_dalios_grybauskaitės_metinis_pranešimas.html Žiūrėta 2012 04 09

⁵⁴⁷ Lietuvos Respublikos prezidentės Dalios Grybauskaitės metinis pranešimas, 2010 06 08. Op. cit.

⁵⁴⁸ Lietuvos Respublikos prezidentės Dalios Grybauskaitės metinis pranešimas, 2011 06 07 http://www.president.lt/lt/prezidento_veikla/kalbos/lietuvas_respublikos_prezidentės_dalios_grybauskaitės_metinis_pranešimas_8496.html Žiūrėta 2012 04 09

Lenkija buvo išskirta kaip svarbi partnerė energetikos ir saugumo projektų įgyvendinime, tačiau neišskiriant rytinės kaimynystės politikos tikslų kaip vieno iš svarbiausių LR užsienio politikos matmens. Pranešime buvo išskirti santykiai su Baltarusija pabrėžiant „dialogo ir bendradarbiavimo su kaimynais metoda“. Bet kaip teigė Grybauskaitė: „*Tačiau tai nereiškia, kad nukreiptas prieš demokratinius principus ir žmogaus teises pažeidžiantis elgesys gali būti toleruojamas*⁵⁴⁹“. Taigi, LR Prezidentės Grybauskaitės pasisakymuose didesnis dėmesys skiriamas Lietuvos geografinei kaimynystei bei saugumo, įskaitant energetinio, interesams.

10 Lentelė Lietuvos užsienio politikos kryptys ir diskurso dinamika

Periodas	1991-2004	2004-2009	2009- dabar
Užsienio politikos koncepcija	Narystė ES ir NATO Geri santykiai su kaimynais Orientacija į Vakarų Europos Bendriją	Rytinių ES kaimynų demokratizacija; Regioninės lyderystės vaidmuo Orientacija į Vidurio-Rytų Europą	Balansas tarp Rytų ir Vakarų; Interesais paremta politika; Orientacija į Baltijos jūros ir Šiaurės regioną.

Sudaryta autorės

Tuo tarpu Lietuvos užsienio reikalų ministras Audronius Ažubalis siekia sieti bendradarbiavimą su Šiaurės ir Rytų Europos šalimis, tuo tik patvirtindamas Lietuvos užsienio politikos kaip tam tikro „tilto“ jungiančio skirtingus regionus, tęstinumą.

Ažubalis nuolat pasisakant ir akcentuojant šiaurinę dėmenį Lietuvos užsienio politikoje pabrėžė:

*„Neabejoju, kad Baltijos ir Šiaurės šalių bendradarbiavimas plėsis ir kaimyniniuose regionuose. Baltarusijos, Ukrainos, Gruzijos ir kitų rytų partnerystės šalių nepriklausomybė, saugumas ir stabilumas yra ne tik trijų Baltijos valstybių, bet ir visos Europos saugumo ir stabilumo prielaida*⁵⁵⁰“.

Lietuvos užsienio politikos tęstinumas rytinės kaimynystės atžvilgiu yra pabrėžiamas ir Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo politikos dokumentuose. Akcentuojama, jog ši politika yra „*sudėtinė Lietuvos užsienio politikos dalis<> Žmogaus teisių, lyčių lygybės, demokratijos, įstatymų viršenybės ir gero valdymo skatinimas- neatsiejama šios politikos dalis*⁵⁵¹“.

Dokumente pabrėžiama, jog „aktyvi vystomojo bendradarbiavimo politika stiprina Lietuvos vaidmenį regione“, „aktyvina regioninį ir tarpregioninį bendradarbiavimą“, „gerina savo įvaizdį pasaulyje“ ir ja siekiama perduoti Lietuvos „vertingą teisinės valstybės kūrimo, demokratijos stiprinimo, žmogaus teisių apsaugos, lyčių lygybės, perėjimo prie rinkos ekonomikos ir

⁵⁴⁹ Lietuvos Respublikos prezidentės Dalios Grybauskaitės metinis pranešimas, 2011 06 07 Op. cit.

⁵⁵⁰ Užsienio reikalų ministro Audroniaus Ažubalio kalba Tarptautinėje konferencijoje „Lietuvos ir Šiaurės šalių bendradarbiavimas: nuolatinio mokymosi patirtis ir bendrosios vertybės“. Vilnius, 2011 m. vasario 23 d. <http://nb8.mfa.lt/index.php?1240077703> Žiūrėta 2012 04 06

⁵⁵¹ Lietuvos Respublikos vystomojo bendradarbiavimo 2011-2012 metų politikos nuostatos. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011m. sausio 12 d. nutarimu Nr.10. http://www.lrv.lt/Posed_medz/2011/111228/09.pdf Žiūrėta 2012 01 08

eurointegracijos patirtį, kurią perduoda ją perimti pageidaujančioms reformoms vykdančioms besivystančioms valstybėms⁵⁵²“. Pastebima, jog vystomojo bendradarbiavimo nuostatose tiesiogiai siejama su ES kaimynystės politikos tikslais tokiais kaip „prisidėti prie demokratijos, saugumo ir stabilumo erdvės plėtojimo, ypač kaimyniniuose regionuose, pokonfliktinėse zonose ir regionuose⁵⁵³“. Dokumente taip pat išskiriama, jog vystomojo bendradarbiavimo teikimo geografija yra ES rytų partnerystės valstybės: Armėnija, Gruzija, Azerbaidžanas, Baltarusija, Moldova, Ukraina⁵⁵⁴. Kitame dokumente tiesiogiai išskiriama, jog LR vystomojo bendradarbiavimo politika prisideda įgyvendinant ES rytų kaimynystės politikos plėtojimą⁵⁵⁵.

Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos darbuotojai atsakydami į klausimą *ar Lietuvos rytinės kaimynystės politika pasikeitė* teigė, jog:

Iš esmės ne. Nėra kažkokių rimtų pasikeitimų tenai, o retorinių požiūrių skirtumų tai jūs galite pamatyti iš prezidentų įvairių kalbų. Arba partijų net programų galite pamatyti, aišku nėra tokie dideli. Interviu su LR Užsienio reikalų ministerijos darbuotojais, 2012 02 10, LR URM 3, Vilnius.

Labai nuo nušvietimo priklauso, nes tas sakykim nu bet kurioj politikos srity būna, tam tikri bangavimai. Tai ir užsienio politikos, sakykim jei sutaptų per mėnesį du vizitai sukokia ten rytų šalim tai tada visi kalba, o jau suaktyvėjo santykiai, jau dabar reiškias jau mes čia pasukom ta kryptim. Paskui natūralu, kad ateina kažkoks ten atoslūgis, pusės metų sakykim – jau tada kalba visi, o mes jau ten praradom įdirbį, kad jau dabar .. kur mes čia vėl reiškias nuklydom į kitą pusę. Bet tai yra natūralūs tokie bangavimai, kai kažkas iškyla į pirmą planą, paskui kažkas pasikeičia ir vėl ta prasme.. tai čia vėlgi negalima būtų sakyti, kad kažkas tai labai ryškiai pakito. Interviu su LR Užsienio reikalų ministerijos darbuotojais, 2012 02 10, LR URM 2, Vilnius.

Panašiai teigė ir Lietuvos Respublikos Prezidentės patarėjas:

Ne, iš esmės tikslai išlieka tie patys, tik čia klausimas apie resursus, jeigu anksčiau visas dėmesys, didžioji dalis dėmesio, vadovų susitikimai, pinigai, programos, diplomatų pastangos visos buvo nukreiptos ta kryptimi..resursai nukreipti ta kryptimi..Dabar ji yra svarbi, bet pirmiausiai rūpinkimės gyvybiniais tiesioginiais Lietuvos interesais ..<.>.. aišku yra didžiulė inercija..vis tik per daugelį metų užprogramuota ta Rytų politikos linija ir ji vis eina..negali išnykti taip po daugelio metų.. ir ji išlieka tarp visų kitų užsienio politikos žaidėjų galvose. Ji išlieka vos ne pagrindiniu siekiniu arba pagrindiniu objektu užsienio politikoje ir aišku ta inercija ji yra labai stipri. Interviu su LR Prezidentės patarėju, 2012 04 19, Vilnius.

Taigi, vertinant Lietuvos užsienio politikos diskursą ir rytinės kaimynystės koncepciją bei siekius ją rekonstruoti, galima teigti, jog šiandieninėje Lietuvos užsienio politikoje santykiai su rytinės kaimynystės šalimis išlieka svarbus užsienio politikos objektas, tačiau jis rekonstruojamas apibrėžiant kaip vystomojo bendradarbiavimo politinę sritį.

⁵⁵² Lietuvos Respublikos vystomojo bendradarbiavimo 2011-2012 metų politikos nuostatos. Op. cit.

⁵⁵³ Lietuvos Respublikos vystomojo bendradarbiavimo 2011-2012 metų politikos nuostatos. Op. cit.

⁵⁵⁴ Lietuvos Respublikos vystomojo bendradarbiavimo 2011-2012 metų politikos nuostatos. Op. cit.

⁵⁵⁵ LR XV Vyriausybė, 2011 metų Vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos įgyvendinimo gairės.

3.2 Vaidmens kaimynystėje veiksniai: tapatybė, interesai ir lojalumo dilemos

Kaip teigė Holsti bei Lisbeth Aggestam veikėjo vaidmuo yra įtakotas tiek jo istorijos, kultūros, institucinių, bei „kitų“ veikėjų lūkesčių ir formuojasi kolektyvinės socializacijos procese. Vaidmens koncepcija yra savojo ego apsibrėžimas, tačiau objektyvus ar intersubjektyvus vaidmuo formuojasi sąveikoje su kitais veikėjais. „Kitų“ pripažinimas ar nepripažinimas įtakoja tolesnę vaidmens koncepciją ar jos rekonstravimą. Šiame skyriuje bus siekiama apibrėžti Suomijos ir Lietuvos vaidmens kaimynystėje pagrindinius „šaltinius“/veiksnius, remiantis Lisbeth Aggestam adaptuota vaidmens teorijos schema:

- identitetas (kylantis iš istorijos, kultūros, nulemtas šalies socializacijos);
- interesai (saugumo, ekonominiai, kt.);
- „Kitų“ veikėjų lūkesčiai ir lojalumo dilemos.

Vaidmens idėja gali būti įtakota istorijos, kultūros, institucijų ir racionalių interesų. Identitetas yra susijęs ne tik su vaidmens idėja, intencijomis, bet ir jos išpildymu- interakcijomis, sąveika su kitais veikėjais, jis formuojasi socializacijos su „Kitais“ procese. Vaidmuo ir identitetas yra vienas kitą įtakojantys faktoriai. Šiuo atveju identitetas yra suvokiamas kaip kintamas, dinamiškas reiškinys, kuris formuojasi/persiformuoja sąveikos su „kitais“ procese, atliekant tam tikrą vaidmenį. Šiame poskyryje, remiantis dokumentų analize ir interviu metu gauta informacija, trumpai siekiama apibrėžti svarbiausius vaidmenis įtakojančius veiksnus.

3.2.1 Suomijos vaidmenį kaimynystėje įtakojantys veiksniai

Suomija dažniausiai apibūdinama kaip racionali veikėja, o jos politinius pasirinkimus santykiuose su kaimynais galima aiškinti racionaliū institucionalizmu, paremtu kaštų-naudos kalkuliavimu ir „pasekmės/padarinio logika“.

Žinoma tai yra kažkas tokio, pragmatiška politika, interesai pirmiau nei kad idėjos, vertybės. Taigi tai yra daugiau interesai, pragmatiniai santykiai, kitas dalykas yra tai, kad politiniai klausimai geriau verčiami į praktinį lygmenį. Ir netgi jeigu yra problemos aukštesniame lygmenyje, tu gali žemesniu lygmeniu bendradarbiauti, nes turi keletą lygmenų. Aš manau, kad tai yra svarbu ir tai yra kad neturi kažkokios idealistinės politikos, kurią turi kai kurios šalys. Kai dėl kai kurių politinių priežasčių tu nusprendi, jog sustabdyti prekybą, visus kontaktus su kuria nors šalimi. Tai nėra suomių kelias, nes suomiai bet kuriuo atveju turi pragmatinę pusę. Interviu su Suomijos Tarptautinių ryšių instituto eksperte Hanna Ojanen, 2012 07 17, Helsinkis

Pragmatiška laikysena užsienio politikoje ir santykiuose su kaimynais tapo vienu iš Suomijos tapatybinių požymių, kuris taip pat identifikuoja Suomijos vaidmens kaimynystėje pasirinkimus. Šie Suomijos pasirinkimai buvo nulemti taip pat šalies istorijos, politinių ir diplomatinių praktikų, socializacijos sąveikoje su „Kitais“, kuriant racionalų šalies vaidmenį kaimynystėje.

Būtent per skirtingas istorines patirtis ir skirtingą požiūrį į santykius su Rusija dažniausiai daroma takoskyra tarp Suomijos kaip Šiaurės šalies ir trijų Baltijos valstybių, nors dar tarpukariu Suomija buvo priskiriama prie Baltijos šalių grupės.

Iki nepriklausomybės paskelbimo ir valstybės sukūrimo 1917 metais, Suomija, kaip ir kitos trys Baltijos šalys, priklausė Rusijos imperijai, nors skirtingai negu pastarosios Rusijos imperijoje turėjo autonomijos statusą. Būtent šiuo laikotarpiu vystėsi Suomijos nacionalinis judėjimas, kuris pirmą kartą tautos istorijoje atvedė šalį prie nepriklausomybės ir valstybingumo sukūrimo. Antrojo pasaulinio karo metais Suomija skirtingai negu Baltijos valstybės kariavo su Sovietų Sąjunga ir sugebėjo laimėti Šiaurės karą, nors prarado didelę Karelijos teritoriją, tačiau išlaikė šalies nepriklausomybę. Šis įvykis iki šiol išlieka vienu iš didžiausių Suomijos nacionaliniu pasididžiavimu.

Iš esmės Suomijos dabartinės užsienio politikos pagrindai ir pragmatinė laikysena, tam tikras „tilto“ vaidmuo vystėsi Šaltojo karo metais, kada būdama vienos iš supervalstybių kaimyne, ši šalis turėjo laviruoti tarp Rytų ir Vakarų, siekiant išlaikyti valstybingumą. Socializacija sąveikoje su kitais, ypač Sovietų Sąjunga, formavo Suomijos kaip „finlandizuotos“⁵⁵⁶ valstybės reputaciją. Ši „etiketė“, kurią Suomijai primetė prancūzai ir vokiečiai (Vokietijos kancleris W.Brandt, taip pat prancūzas F.J.Strauss), apėmė Suomijos ir Rusijos santykius, teigiant, jog Suomija patiria didelį Sovietų Sąjungos spaudimą ir nėra visiškai savarankiška užsienio politikoje. Vėliau rasta informacija Suomijos, o taip pat Sovietų Sąjungos to meto diplomatų prisiminimuose įrodė šiuos faktus. Ypač svarbų vaidmenį šiuose santykiuose vaidino Sovietų Sąjungos ambasadorius Suomijoje. Kaip teigė Turku universiteto profesorius, tik žlugus Sovietų Sąjungai Suomija galiausiai tapo visiškai nepriklausoma valstybe, tačiau jis aiškino esant visišką paradoksą tame, jog įstojus į Europos Sąjungą⁵⁵⁷ reikėjo šios nepriklausomybės vėl atsisakyti ir labai lengvai, ir greitai. Mokslininkai kaip Hannu Nurmi teigia, jog dauguma suomių buvo įžeisti dėl šios „Kitų primestos etiketės“, nes Šaltojo karo metais vyko labai intensyvios derybos ir Suomija teikė informaciją ir Sovietų Sąjungai, ir Vakarų valstybėms atlikdama tam tikrą „tilto“ funkciją.

⁵⁵⁶ Suomijos „finlandizuota“ praeitis vaizduojama kaip nemoralinių autokratiškosios politikos lyderių rezultatas. Terminas „Finlandizuotas“ arba dar kitaip „Stalinistas“ diskredituoja asmenis kaip neturintčius teisingos, teisėtos, legitimios nuomonės dėl Rusijos arba santykių tarp Suomijos-Rusijos. Finlandizacija- kaip „self- censorship“, kurią vykdė patys suomiai Rytų ir Vakarų akimis. Browning Christopher S, Coming home or moving home? Westernizing narratives in Finnish foreign policy and the reinterpretation of past identities, *Cooperation and Conflict* Vol. 37 (1), 2002. P.47-72. P. 59

⁵⁵⁷ Suomijos integraciją į Europos Sąjungą nulėmė didžia dalimi saugumo priežastys, tačiau ekonominė situacija taip pat vaidino labai svarbų vaidmenį. Po Sovietų Sąjungos žlugimo Suomijos eksportas smuko 25 % ir suomiams reikėjo permąstyti ekonominės politikos kryptis. Interviu, pokalbis su Turku universiteto profesoriumi Hannu Nurmi, 2012 04 24 ir 26, Turku.

Su šiomis lojalumo dilemomis Suomija turėjo laviruoti užsienio ir saugumo politikoje per visą Šaltąjį karą ir šios politinės bei diplomatinės praktikos tapo svarbia suomių patirtimi, formuojant naująjį vaidmenį rytinėje kaimynystėje.

Po Šaltojo karo suomia aktyviai pasinaudojo tarptautinėmis aplinkybėmis, kurios projektavo palankesnes sąlygas ir mažosioms valstybėms savarankiškiau veikti užsienio politikoje. Suomija galiausiai išsivadavo iš lojalumo Sovietų Sąjungai problemos, tačiau išlaikė būtinybę formuoti intensyvius ir gerus santykius su Rusijos Federacija. Pragmatinė laikysena ir istorinė, politinė, diplomatinė patirtis išliko Suomijos vaidmens kaimynystėje pagrindu.

Kaip teigė buvęs Europos Parlamento narys, Estijos atstovas:

Šiaurės dimensiją mes suvokėme kaip flirtą su Rusija, bet gal tai mūsų silpnumas, kad mes esame truputį alergiški. Na, kaimynai visuomet yra šiek tiek alergiški kitiems kaimynams. Ir nors Suomijos politika buvo suvokiama kaip neutrali, tačiau ji labai pragmatiška. Interviu su EP nariu, EP2 2011 04 06, Talinas.

Iš esmės Suomija pradėjo kurti tai ką galima būtų įvardinti kaip racionalaus institucionalizmo kūrimu, formuojant inovatoriškas institucines partnerystes ir siekiant išvengti jautrių politinių klausimų. Geri santykiai su Rusija ir naujoji narystė Europos Sąjungoje suteikė galimybes šio vaidmens formavimui, nes tik po Šaltojo karo tapo įmanoma Suomijos narystė Europos Sąjungoje⁵⁵⁸, sustiprėjo šalies provakarietiška orientacija, tačiau šalis ir toliau siekė išlaikyti neutralitetą bei gerus santykius su Rusija. Be to, tuo metu Suomija buvo vienintelė Sąjungos narė, kuri turėjo bendrą sieną su Rusijos Federacija. Kaip teigia Arter, nors Suomija priėmė BUSP be jokių išlygų, tačiau nepaisant jos taip aktyviai pakrypusios provakarietiškos laikysenos Suomijai reikėjo išlaikyti gerus santykius su Rusija.⁵⁵⁹

...mes žinoma turime nacionalinę politiką santykiuose su Rusija ir bendradarbiavimą, bet mes manoma, jog taip pat svarbu yra turėti Europos Sąjungos dėmesį ir finansavimą čia todėl, kad daug..mes matote, jog transporto, aplinkosaugos daugelis klausimų yra pernelyg dideli, kad spręsti vienai Suomijai. Mums reikia, jog prisidėtų daugiau ES šalių ir aplinkosaugos partnerystė yra iš tiesų sėkmingas rezultatas, jog nemažai klausimų buvo sėkmingai išspręsta per šią aplinkosaugos partnerystę, Sankt Peterburgo vandens švaistymo ..problemos. manau, kad jūs teisi tuo būdu, jog Suomija yra labai maža šalis ir aplinkosauginės problemos yra labai didelės ir nėra įmanoma Suomijai vienai su Rusija išspręsti šių problemų. Žinoma yra pakankamai aišku, jog Suomija turi labai aiškų, didelį interesą todėl, kad mes esame šalia Sankt Peterburgo. Todėl, žinoma, tai mums suteikia naudos, gauname „benefitų“ iš šio bendradarbiavimo. Interviu su Suomijos užsienio reikalų ministerijos Šiaurės dimensijos skyriaus darbuotoja, 2012 02 17, Helsinkis

Kaip pažymėjo Suomijos tarptautinių ryšių instituto ekspertė, naujojo vaidmens kaimynystėje koncepcija buvo svarbi ne tik santykiams su Rusija, bet didinti šalies įtaką Europos Sąjungoje, aktyviai prisidėti formuojant ES bendrąją politiką santykiuose su Rusija ir regione:

⁵⁵⁸ Tiilikainen Teija, Finland and the European Union, in *The European Union and the Nordic countries* (editor Lee Miles), Routledge, 1996; Taylor&Francis, 2005: 115-130

⁵⁵⁹ Arter David. Op. cit. P.682

Pagrindinis dalykas buvo įtraukti ES daugiau, įtakoti ES politiką Rusijos atžvilgiu. Tai nebuvo spęsti nacionalines problemas su Rusija, bet greičiau prisidėti sprendžiant ir vystant ES santykius su Rusija. Todėl, kad Suomija turi dvišalius santykius su Rusija visose srityse. Kai kuriose srityse būtina ES pagalba kaip pavyzdžiui... prekių importo srityje, Suomija turi, gauna paramos iš Europos Komisijos šituose probleminiuose klausimuose. Tačiau Šiaurės dimensija nebuvo kažkokia nacionalinių problemų sprendimo iniciatyva. Tai buvo iniciatyva siekiant parodyti, jog yra svarbus šis regionas ir kad ES gali ir turėtų daugiau galvoti apie bendradarbiavimą su Rusija... <>...Tai buvo svarbu..taip..tuo metu daryti tam tikrus dalykus..būti matomai Europos Sąjungoje. Ir taip pat turėti tam tikrą lyderiaujančią poziciją regione. Bet taip pat Švedija buvo labai aktyvi ir lyderiaujanti ir gal net daugiau regioniniuose reikaluose negu Suomija, bet taip, tai buvo viena iš priežasčių. Interviu su Suomijos Tarptautinių ryšių instituto eksperte Hanna Ojanen, 2012 07 17, Helsinkis

Suomijos Užsienio reikalų ministerijos atstovė taip pat sutiko, jog Suomijos pasirinkta politika yra pragmatiška, racionali, tačiau svarbu yra ir tai, kad Suomija turi didelę patirtį, gerus santykius su Rusija ir siūlo ieškoti konkrečių bendrų interesų regione, sprendžiant praktines problemas, bet vengiant jautrių politinių temų:

Taip, pragmatinė laikysena yra labai svarbi. Mes žinoma norime matyti, jog „benefitus“ gautų regionas kaip toksai. Ir mes taip pat turime daug žmonių, kurie turi ilgametę patirtį kaip kalbėti ir bendrauti su Rusija, ir anksčiau su Sovietine Sąjunga. Taigi, mes turime daug kontaktų ir daug patirties šioje srityje. Benefitai taip žinoma svarbu, bet taip pat kaštai, benefitai, mes matome benefitus visam regione. Žinoma Suomija yra arčiausiai prie Rusijos sienos, bet mes nemanome, jog tai yra tik tai apie mus. Daug apie tai buvo kalbame transporto ir logistikos partnerystėje, skirtingos šalys turi labai skirtingus interesus, ko jos siekia. Taigi, pagrindinė idėja buvo surasti bendrus interesus, bendrus klausimus. Surasti tuos bendrus benefitus, kurie būtų reikalingi visam regionui ir žinoma ne visuomet yra taip lengva, bet ir nėra neįmanoma. Komisijos atstovai atliko gana daug darbo, kad išryškintų tas kryptis. Interviu su Suomijos užsienio reikalų ministerijos Šiaurės dimensijos skyriaus darbuotoja, 2012 02 17, Helsinkis

Pragmatinė laikysena, diplomatinės, istorinės praktikos ir patirtys, taip pat „Kitų“ (Rusijos) lūkesčiai buvo svarbūs vaidmens kaimynystėje koncepcijos, ŠDI, šaltiniai. Siekiai sukurti intensyvesnius ryšius tarp istorinių Suomijos Karelijos regionų, intensyviai bendradarbiaujant pasienio regionų lygmenyje, taip pat per aktyvų vaidmenį kaimynystėje buvo siekiama performuoti „finlandizuotos“ Suomijos tapatybę.

Kari Laitinen analizuodama Šiaurės dimensiją ir jos reikšmę geopolitiniame kontekste pažymėjo, jog nepaisant Šiaurės dimensijos deklaratyvių tikslų, siena tarp Suomijos ir Rusijos vis dar yra suvokiama tradicinėmis saugumo prasmėmis ir ji toli gražu nėra taip pat interpretuojama kaip Suomijos-Švedijos atvira siena, kurioje nėra jokio karinio atspalvio⁵⁶⁰.

Tai yra suomių interesas stengtis išvengti konfrontacijos. <>... kai kalbame apie Gruziją daug žmonių Suomijoje naudoja tai kaip pavyzdį, kuris rodo, kad geras pasirinkimas yra būti įtariams Rusijos atžvilgiu, ir yra gerai turėti didelę armiją, kurią mes turime, todėl, kad pasakytų, štai yra būdas, kaip Rusija veikia... Kai kalbame apie Rusiją (bronzinį kareivį ar kt.) Suomija nebus ta pirmoji, kuri kritikuos Rusiją, bet kita vertus vėlgi Suomija lygiai taip pat nekritikuoja ir bet kurios kitos šalies, nei Kinijos, nei JAV. Tai nėra politinė linija, pragmatinė laikysena, tai yra, kad tu ir matai, jog vyksta kažkas negerai, bet nebūsi pirmas rėkiantis dėl žmogaus teisių ar

⁵⁶⁰ Laitinen Kari. Geopolitics of the Northern Dimension: a critical view on security borders, *Geopolitics*, Vol.8, No. 1, 2003: 20-44. P.23

kažko kito, bet tu stengiesi taikiai, ramiai žiūrėti kas gali būti padaryta. Taigi, santykiai su Rusija nėra išskirtiniai tuo atžvilgiu. Bet aišku turi priimti padarinius, jog tu esi labai arti jos, nes jeigu kas atsitiktų tu iškart pajustum pasekmes. Interviu su Suomijos Tarptautinių ryšių instituto eksperte Hanna Ojanen, 2012 07 17

Suomijos pasirinkimai yra paremti racionaliais apskaičiavimais. Kita vertus svarbu buvo ir tai, kad nacionalinės istorinės ir diplomatinės patirtys santykiuose su Rusija, iš esmės padėjo pasiekti vaidmens pripažinimo ir ES, ir regione.

Cristopher S.Browning teigia, kad Šiaurės dimensija kaip nauja regioninė iniciatyva padėjo suomiams sukurti novatoriškos tautos įvaizdį.⁵⁶¹ Suomijos Šiaurės dimensija, net jei jos rezultatai ir efektyvumas nėra didelis, tačiau iš esmės pats iniciatyvos gimimas ir įgyvendinimas jau suteikė didelę pridėtinę vertę aktyvizuojant⁵⁶² Suomijos vaidmenį⁵⁶³ Europoje, o taip pat padėjo suformuoti Suomijos kaip tarpininkės regione įvaizdį. P.Joenniemi ir C.S.Browning akcentuoja, jog Šiaurės dimensija sąlygojo Suomijos diplomatinį ir politinį pakilimą, nes suomiai sugebėjo savo šalį pajudinti iš periferijos į svarbios iniciatorės ir Europos diplomatės poziciją⁵⁶⁴. Istorinės, politinės, diplomatinės praktikos santykiuose su Rusija, racionalaus institucionalizmo formų kūrimas, ypatingai pasienio bendradarbiavimo srityje, tampa vis svarbesniu Suomijos indėliu ir vystant ES santykius su kitomis rytinėmis kaimynėmis (rytinės partnerystės šalimis), dalyvaujant ES išorės valdysenos kūrimo procesuose.

3.2.2 Lietuvos vaidmenį kaimynystėje įtakoiantys veiksniai

Skirtingai negu Suomijos atveju, Lietuvos vaidmens kaimynystėje pasirinkimas gali būti aiškinamas sociologinio/konstruktivistinio institucionalizmo prielaidomis, paremtomis „tinkamumo/priimtimumo (angl. appropriateness) logika.

Lietuvos vaidmens kaimynystėje idėja buvo suformuota 2004 metais, Lietuvai tapus ES ir NATO nare. Demokratijos plėtros ir europinių ar transatlantinių vertybių reprodukovimas buvo suvokiamas kaip svarbiausias naujosios užsienio politikos uždavinys. Gražina Miniotaitė padarė išvadą, jog šia politika Lietuva tarsi siekia „nacionalizuoti“ Europos „normatyvinę galios“ koncepciją⁵⁶⁵. Kaip ir Suomijos atveju šiuos tikslus sąlygojo siekiai įgauti daugiau įtakos ir aktyviai dalyvauti ES konstruojamoje politikoje santykiuose su rytiniais kaimynais. Statkus ir Paulauskas akcentavo, jog *Lietuvos tokia vystoma aktyvia pagalba rytinės kaimynystės šalims*

⁵⁶¹ Browning Christopher. S., 2001. Op. cit. P. 4

⁵⁶² Gromadzki Grzegorz, Lopata Raimundas, Raik Kristi; Friends of Family? Finnish, Lithuanian and Polish perspectives on the EU's policy towards Ukraine, Belarus and Moldova, The Finnish Institute of International Affairs, FIIA Report 12/2005. P.18

⁵⁶³ Hanna Ojanen teigia, jog pirmieji septyneri Suomijos narystės ES metai buvo laikomi „medaus mėnesiu“. Ojanen Hanna, Finland: rediscovering its Nordic neighbours after an EU honeymoon? *Security Dialogue* vol.36, no.3, September, 2005: 406-411

⁵⁶⁴ Browning Christopher S., Joenniemi Pertti, The European Union's two dimensions: The Eastern and the Northern, *Security Dialogue*, 2003 Vol. 34, no.4: 463-478. P.470

⁵⁶⁵ Miniotaitė, Gražina. Europos Normatyvinė galia ir Lietuvos užsienio politika. *Politologija*, 43 (2006): 3-19

daro Lietuvą ne tik „vienos problemos ar vieno klausimo“ (t.y. Rusijos) šalimi Europos Sąjungoje. Lietuva yra labai aktyvi Europos Tarybos susitikimuose kai kalbama apie santykius su Rusija ar Baltarusija, tačiau jos aktyvumas išnyksta kai diskutuojama kokia nors kita tema, svarbia kitoms narėms ar net visai Europos Sąjungai“.⁵⁶⁶

Šios politinės deklaracijos ir naujojo vaidmens koncepcija buvo įtakota šalies istorinių, politinių, diplomatinių patirčių, interesų, taip pat „Kitų“ veikėjų lūkesčių.

... demokratinės plėtros vystymas į Rytus yra strateginis prioritetas naujoje užsienio politikoje kaip gerų santykių su kaimynais plėtojimas. Šiuo santykius Lietuva pasiruošusi vystyti ir per aktyvų šalies dalyvavimą Europos Kaimynystės politikoje. Užsienio reikalų ministras akcentavo, kad Lietuva turi išlaikyti savo identitetą Europoje. Ir taip pat turi užsitarnauti partnerių pagarbą ir pripažinimą: „...mūsų nacionalinės vertybės turi būti gerbiamos, o mūsų nacionaliniai interesai turi būti išklaunami ir į juos kreipiamas dėmesys. Europoje vis dar nesuvokiama, jog įvykiai, vykstantys Lietuvoje ir aplink Lietuvą turi įtaką visam kontinentui. Lietuvos užduotis - sukurti šį supratimą per mūsų veiklas, idėjas ir iniciatyvas“, teigė A.Valionis⁵⁶⁷.

Tuo metu Lietuvos konstruojamas vaidmuo buvo nukreiptas į tarptautinio institucionalizmo formų kūrimą, siekiant formuoti „demokratinio pasirinkimo Bendriją“, kaip tam tikrą atsvarą Rusijai posovietinėje erdvėje. Skirtingai negu Suomijos atveju, Lietuvos diplomatija apėmė itin jautrių politinių klausimų sprendimą (kaip politinių krizių, išitraukimą į karinį konfliktą tarp Rusijos ir Gruzijos). Ši pasirinkta politinė linija buvo nulemta šalies socializacijos sąveikos su „kitais“ procese ir „kitų“ veikėjų lūkesčių, taip pat istorinių ir politinių patirčių.

Nuo 2004 metų Lietuva tapo viena iš aktyviausių ES šalių, plėtojančių santykius su rytinės kaimynystės šalimis, tačiau ši šalies vaidmenį sąlygojo narystė ES ir NATO. Santykiai su JAV ir pastarosios išitraukimas į Rytų Europos ir Pietų Kaukazo šalių problemų sprendimą buvo išskiriamas kaip vienas iš svarbiausių šalies interesų. J. Daniliauskas, L. Jonavičius, taip pat Z. Baran išskyrė JAV saugumo⁵⁶⁸ interesus Juodosios jūros regione⁵⁶⁹, taip pat Rytinėje Europoje ir teigė, jog Lietuvai prisidedant prie šių regionų stabilumo didinimo, tuo pačiu didinama šalies svarba ir JAV.⁵⁷⁰ JAV buvo viena iš „kitų“, kurios lūkesčiai dėl Lietuvos vaidmens tapo viena iš priežasčių:

⁵⁶⁶ Statkus Nortautas, Paulauskas Kęstutis, Foreign policy of Lithuania: linking theory to practice, *Lithuanian foreign policy review*, 2006/1/17. P. 68

⁵⁶⁷ Foreign minister of Lithuania Antanas Valionis, Lithuania a meeting place of Europe, *Lithuanian foreign policy review*, 2004/1-2 (13-14). P. 22

⁵⁶⁸ Baran Zeyno, South Caucasus: making the best use of external assistance for stability building and for cooperation with NATO, The Nixon Center, 2003

<http://www.nixoncenter.org/publications/Baran%20Lithuania%20Speech.htm>

⁵⁶⁹ Jonavičius Laurynas, Geopolitical projections of new Lithuanian foreign policy, *Lithuanian foreign policy review*, 2006 1/17. P 30

⁵⁷⁰ Daniliauskas Jonas, Europos kaimynystės politika: Lietuvos galimybės. Europos Sąjungos plėtra ir Rytų politika 2003-2004. Europos integracijos studijų centras. Vilnius. 2005. P 67

...prognozuojamos politinės sistemos yra svarbios ne tiktai mums, bet ir globaliems žaidėjams, pavyzdžiui mūsų transatlantiniams partneriams, kurie nori, kad čia būtų ramu, kad nedegtų gaisrai, nedegtų karo ugnis Europoje, kad savo dėmesį ir resursus galėtų nukreipti kitur į sudėtingesnes situacijas. Tai jeigu mes prie to globalaus mūsų partnerio intereso galime kažkuo prisidėti, tai vadinasi mes išlaikom tą tokį partnerišką ryšį, ir vadinasi tam mūsų transatlantiniam partneriui atliekame kažkokią funkciją, ir dėl to kažkuriuo metu jis mus prisimena ir mes jam svarbūs, ir palaikomas ryšys, yra interesas, kas savo ruožtu užtikrina mums nacionalinį saugumą. Interviu su LR Prezidentės patarėju, 2012 04 19, Vilnius

Aktyvus bendradarbiavimas su JAV ir prisijungimas prie šios šalies veiklų ES rytinės kaimynystės regione apibrėžiama kaip Lietuvos nacionalinio saugumo stiprinimas.

Prie „kitų“ lūkesčių galima priskirti ir pačias rytinės kaimynystės šalis, ypačingai, Ukrainą, Moldovą ir Gruziją, kurių lūkesčiai Lietuvos atžvilgiu yra dideli dėl paramos šioms šalims, bei su kuriomis sieja vystomojo bendradarbiavimo susitarimai ir išsipareigojimai. Vienas iš geriausių pavyzdžių buvo L.Kučmos kvietimas Lietuvos Prezidentui Valdui Adamkui priimti tarpininkavimo vaidmenį Ukrainoje Oranžinės revoliucijos metu.

Kaip teigė LR Užsienio reikalų ministerijos darbuotojai:

...Yra ir išsipareigojimai. Kad jie to pageidauja, integracijos. Žinoma lūkesčiai yra dideli. Tai numato vystomojo bendradarbiavimo teisės aktai...<>...yra solidarumo jausmas tam tikras, požiūriuose įvairiuose, tą bendrumą deja karas sustiprino. Panašumai tam tikrų situacijų ilgesnėj istorinėje perspektyvoje, teritorinio vientisumo praradimai. Na ir yra noras, bendradarbiauti labai gilus ir objektyvus ne tik iš politinės vadovydės, bet ir regionų, savivaldybių, nevyriausybinų organizacijų akivaizdus. Tai ir stiprina visur tie ryšiai. Interviu su LR Užsienio reikalų ministerijos darbuotojais, 2012 02 10, LR URM Nr.3, Vilnius

Kaip Prezidentas Valdas Adamkus teigė (2005): *... siekiai Juodosios jūros regione<>...yra verti kiekvieno euro ir kiekvienos minutės, nes Rožių ir Oranžinės revoliucijos parodė siekiančios laisvės, universalių laisvių, teisinio valdymo ir skaidrumo. Taigi nėra kito pasirinkimo kaip tik tęsti laisvės pasirinkimo kelią⁵⁷¹.* “

Istorinės patirtys, bendra skaudė sovietinė praeitis, siekiai padėti pageidaujančios šalims „priartėti“ prie ES konstruojamos erdvės, taip pat bendri išgyvenimai ir Rusijos politinių praktikų pažinimas – kuria bendrumo jausmą dėl tinkamos, priimtinos/nepriimtinos tarptautinės elgsenos.

Aš tai siečiau su Rožių revoliucija kai šalis parodė labai aiškią valią vykdyti didelias demokratines reformas ir dėl to.. Vėlgi tai buvo senas mūsų interesas Sąjūdžio laikų „Už mūsų ir jūsų laisvę“, modifikuotas lozungas, kad norim dalintis savo patirtimi, padėt tiems kitiems. Interviu su LR Užsienio reikalų ministerijos darbuotojais, 2012 02 10, LR URM Nr.2, Vilnius

⁵⁷¹ President of the Republic of Lithuania Valdas Adamkus, Black sea vision, Lithuanian foreign policy review, 2005/1-2 (15-16). P. 11

Kaip teigė Žygimantas Pavilionis: „*Savo Rytų kaimynus mes jau seniai pažįstame, jau šimtmečius palaikome ryšius su Baltarusija, Moldova ir Ukraina. Galima sakyti, kad EKP kūrimo procese mes dalyvavome gerokai prieš tapdami visaverčiais ES nariais*“⁵⁷².

Istoriniai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir „Žespospolitos“ valstybiniai unijiniai dariniai kai kuriais atvejais taip pat buvo išskiriami kaip vaidmens šaltiniai. Lietuvos vaidmens kaimynystėje aktyvizavimas buvo aiškinamas idėja „Nuo Baltijos iki Juodosios jūros“ teikiant istorinę analogiją su Lietuvos Didžiąja kunigaikštyste, kuri valdant Lietuvos kunigaikščiui Vytautui Didžiajam pasiekė Juodosios jūros krantus.

Skirtingai negu Suomija, Lietuva viduramžiais turėjo ilgaamžias valstybingumo tradicijas. Sukūrus stiprią Lietuvos Didžiąją kunigaikštystę valdant karaliui Mindaugui, vėliau ji išsiplėtė nuo Baltijos iki Juodosios jūros Vytauto Didžiojo valdymo laikais. Po keleto unijų su Lenkija⁵⁷³ Lietuva sukūrė bendrą valstybę su šia kaimynine šalimi. Ir šis senųjų laikų istorinis naratyvas buvo sėkmingai integruotas Lietuvos naujoje vaidmens kaimynystėje koncepcijoje, kurioje buvo išsakytas susirūpinimas, o tuo pačiu ir bendrumas su teritorijomis, kurios LDK laikais buvo vienoje valstybėje su Lietuva arba Lietuvos-Lenkijos „Žespospolitos“ (ATR) valstybe.

Kaip ir Suomija Lietuva buvo carinės Rusijos imperijos dalimi, ir buvo visiškai integruota į imperijos sudėtį po trečiojo Žečpospolitos padalijimo, tačiau skirtingai negu suomia, lietuviai netapo autonomine carinės imperijos sritimi, tačiau tai netrukdė sukurti nacionalinį judėjimą ir 1918 m. Lietuva paskelbė nepriklausomybę. Po Antrojo pasaulinio karo Lietuva buvo prijungta prie Sovietų Sąjungos ir ši skaudi Lietuvos istorinė atmintis vis dar turi didelį poveikį Lietuvos užsienio politikai, o taip pat ir vaidmeniui rytinėje kaimynystėje.

Kaip buvo išskirta vaidmens kaimynystėje koncepcijoje Lietuvos aktyvus vaidmuo rytinėje kaimynystėje yra aiškinamas ir šalies tapatybiniais bruožais⁵⁷⁴, kuriuos apima Lietuvos istorinės, politinės patirtys, ir sėkminga transformacija. Socio-politinė ir diplomatinė patirtis transformacijos procese iš posovietinės valstybės į europinio klubo dalyvę ir siekis perduoti šią patirtį „naujosioms ES kaimynėms“ taip pat tapo vienu iš vaidmens šaltinių.

Galų gale Lietuva ES narė turi dalyvauti programose. Jeigu kalbėti apie Twinning'ą tai yra labai didelis pragmatinis interesas. Lietuvos institucijos gauna pinigų už tai, pervedamus čia į Lietuvą, Lietuvos institucijos kuria ryšius, stiprina, tai dažnai labai naudinga tiems žmonėms,

⁵⁷² LR URM ES departamento direktoriaus Žygimanto Pavilionio kalba Lietuvos ir Vokietijos forume „Tolesnis Europos Rytų kaimynystės politikos kūrimas“, 2005 m. spalio 25 d., Vilnius, Europos Sąjungos plėtra ir Rytų politika 2003-2004. Europos integracijos studijų centras. Vilnius. 2005. P. 110

⁵⁷³ Šerpėtis Kęstutis, Europolitikos aproksimacija Lietuvos integracijos diskurse, Klaipėdos universiteto leidykla: Klaipėda, 2012. P.65

⁵⁷⁴ Statkus ir Paulauskas teigė, jog „...pasirinktą Lietuvos kelią diktavo pirmiausiai tapatybiniai imperatyvai.“ Statkus Nortautas, Kęstutis Paulauskas, Lietuvos užsienio politika tarptautinių teorijų ir praktikos kryžkelėje, *Politologija*, 2006/2 42; Paulauskas Kęstutis, The Baltic states: picking regions, shedding myths, decoding acronyms, *Lithuanian foreign policy review*, 2005/1-2 (15-16). P.58

ekspertais, dirbti aukšto lygio patarėjais tose institucijose. <>... Yra bendras pasakymas..., už „Twinning“ taip yra daug pinigų. Bet yra bendras pasakymas, kad kuo tos šalys taps europietiškesnės, kuo tos šalys – prives tai prie Asociacijos ir DCFTA sutarčių. Tai natūralu tai naudinga Lietuvai...beje studija yra padaryta. Ukrainos DCFTA nauda Lietuvai, pragmatiška, didžiulė multimilijoninė nauda,jeigu Ukraina turės DCFTA. Tai aš įsivaizduoju tas pats bus su kitomis šalimis, ir su Baltarusija. Interviu su LR Užsienio reikalų ministerijos darbuotojais, 2012 02 10, LR URM 3, Vilnius.

Tai žinoma, kad būtų nauda, nes palengvėtų prekybos sąlygos, standartai suvienodės kažkiekta.

Interviu su LR Užsienio reikalų ministerijos darbuotojais, 2012 02 10, LR URM 2, Vilnius

Ekonominiai interesai, saugumo interesai, pozityvios tapatybės siekimas, suvokimas dėl tam tikros tinkamos/netinkamos elgsenos su šalimis, esančiomis ES rytinėje kaimynystėje, įtakoja Lietuvos vaidmenį ES rytinėje kaimynystėje.

Pasak T.Gulbino: „Nors ir būdama ES naujokė, nuoseklia ir aktyvia veikla Lietuva sukūrė stipraus „eksperto“ ES Rytų kaimynystės klausimais reputaciją ir įgijo įtakos.⁵⁷⁵

Į klausimą kaip jūs vertinate ar atėjo pripažinimas iš kitų ES narių, jog Lietuva vaidina aktyvų vaidmenį rytinėje kaimynystėje LR Užsienio reikalų ministerijos darbuotojai atsakė:

Nelygu ką galima laikyti pripažinimu kuo jis gali pasireikšti. Interviu su LR Užsienio reikalų ministerijos darbuotojais, 2012 02 10, LR URM 2, Vilnius

Požiūris yra visoks priklausomai nuo pašnekovo, priklausomai nuo situacijos. <.>...Matot skaitomasi su nuomone. ...kodėl ne, visai nesenais laiškas mūsų ministro iniciuotas dėl Gruzijos, prie jo prisijungė dešimt užsienio reikalų ministrų. Tai jau mūsų autoriteto pripažinimas, ne visais klausimais, bet šiuo atveju. Tai kodėl gi ne... Lietuva formavo savo konceptualiais pasiūlymais, taip pat Lietuva inicijavo, buvo kūrėjais dėl ES misijos Gruzijoje. Interviu su LR Užsienio reikalų ministerijos darbuotojais, 2012 02 10, LR URM 3, Vilnius

„Kitų“ veikėjų pripažinimas ar nepripažinimas yra svarbus vaidmenio palaikymui ar kaitai. Aggestam sociologinė vaidmens teorija teigia, jog vaidmens kaita įvyksta dažniausia dėl nepripažinimo, ir vaidmenų konflikto. Lietuvos vaidmens kaimynystėje atveju vaidmens konfliktai egzistavo viena vertus dėl santykių su JAV, ir ES didžiosiomis Vakarų valstybėmis, daugiau per dvigubo lojalumo dilemos egzistavimą. Lojalumo dilema, kurią Suomija išgyveno Šaltojo karo metais, Lietuvai tapo aktualia, siekiant narystės ES ir NATO, tačiau skirtingai negu Suomijos atveju ši lojalumo dilema iškilo santykiuose su skirtingomis Vakarų valstybėmis. Lojalumo klausimas, JAV svarba ir šios šalies interesai regione yra viena vertus šalies vaidmens svarbus šaltinis, kita vertus sukėlė dilemas įgyvendinant šį vaidmenį. Kaip išskyrė Dovilė Budrytė, „dvigubo lojalumo dilema“ iškilo Lietuvos santykiuose su JAV ir Vokietija, Prancūzija. Pastaroji dilema tapo itin svarbi po 2001 m. rugsėjo įvykių Niujorke ir JAV kuriamos koalicijos karui su teroristais. Didžiosios Vakarų Europos šalys neprijungė prie JAV

⁵⁷⁵ Gulbinas Tomas, Europos kaimynystės politika: Lietuvos siekiai ir pasiekimai, Europos Sąjungos plėtra ir Rytų politika 2003-2004. Europos integracijos studijų centras.Vilnius. 2005. P. 60

pajėgų Irake ir netgi pasiūlė Vidurio ir Rytų Europai „patylėti“⁵⁷⁶ esant tokiai situacijai. Ši situacija sukūrė aiškią takoskyrą tarp JAV ir didžiųjų Vakarų Europos šalių bei sumodeliavo Vidurio ir Rytų Europos šalims „lojalumo pasirinkimo“ dilemą, kuri buvo itin reikšminga, nes tuo metu dar tik artėjo šių šalių narystė ES ir NATO. Dvigubo lojalumo dilemą taip pat išskyrė Česlovas Laurinavičius⁵⁷⁷. Lojalumo dilema ir toliau ryškėjo kada Lietuvai vystant aktyvų vaidmenį rytinėje kaimynystėje ir kuriant konfrontaciją su Rusija, didžiosios Europos valstybės Vokietija ir Prancūzija, aktyviai vystė dvišalius santykius su šia didžąja kaimyne. Lietuvos konfrontaciniai santykiai su Rusija įtakojo ir (ne)pripažinimo ES viduje problemas, o taip pat ir nacionalines politikas, ypatingai per energetinį Rusijos spaudimą Lietuvai. Lietuva nesugebėjo sėkmingai balansuoti, kas ir įtakojo užsienio politikos rekonstravimą, siekius ją performuoti.

3.3 Interakcinis aspektas: Sąveika su rytiniais kaimynais

Šiame skyriuje analizuojamas interakcinis vaidmens rytinėje kaimynystėje aspektas. Sąveika su rytiniais kaimynais yra struktūruojama atsižvelgiant į dvišalio ir daugiašalio, hierarchinio, aukščiausio lygmens bendradarbiavimo ir tinklaveikos formas ir dažnius. Pirmiausiai išskiriamos nacionalinės patirtys, vėliau siekiama apibrėžti abiejų šalių įsitraukimo į Rytinės partnerystės veiklas lygmenis ir patirtis, taip pat sėkmingos ar nesėkmingos nacionalinės politikos europeizavimo patirtis.

3.3.1 Suomijos sąveikavimas su rytiniais kaimynais: institucinis ir interakcinis aspektai

Pateikiant nacionalines sąveikavimo su rytiniais kaimynais patirtis taip pat svarbu apibrėžti nacionalinius veikėjus, atsakingus už užsienio politiką. Tarp-instituciniai ryšiai užsienio politikos įgyvendinimo procese ir šalies konstitucijoje nustatytos atsakomybės ir funkcijos formuoja aiškias institucines ribas įgyvendinant užsienio politiką.

Viena vertus Suomija savo politinę sistemą yra ganėtinai panaši į Lietuvos, tačiau šioje šalyje siekiant didesnės atskaitomybės nuolat buvo vykdomos konstitucinės reformos. Iki 1980 metų Suomijos prezidentas turėjo labai daug galių, vėliau jos buvo nuolat mažinamos siekiant stipresnės parlamentinės sistemos⁵⁷⁸, tačiau iki 2000 metų Prezidentas išliko svarbiausia politine institucija užsienio politikos srityje, jis buvo pagrindinis veikėjas santykiuose su Sovietų

⁵⁷⁶ Jacques Chirac: “Central and Eastern European countries missed a good opportunity to keep quiet”, 2003., February, 18 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2775579.stm> Žiūrėta 2012 05 09

⁵⁷⁷ Česlovas Laurinavičius teigia, jog iki 2004 metų viskas buvo paprasta dėl aiškių integracinių tikslų, tačiau narystė ES ir NATO buvo suvokiama kaip integracija į vientisą Vakarų demokratijos pasaulį. Laurinavičius Česlovas, New vision of Lithuania’s foreign policy, *Lithuanian Foreign policy review*. 2006/2 (18). <http://www.lfpr.lt/uploads/File/2006-18/Laurinavičius.pdf> Žiūrėta 2012 05 04

⁵⁷⁸ Po 2000 m. Konstitucinių reformų Suomijos Prezidentas praktiškai neturi jokių galių vidaus politikoje. Raunio Tapio, The changing Finnish democracy: stronger parliamentary accountability, coalescing political parties and weaker external constraints, *Scandinavian political studies*, Vol.27-No.2, 2004: 133-152.

Sąjunga. 2000 metais po konstitucinių reformų Suomijos prezidentas neteko visų galių Europos Sąjungos politikos reikaluose⁵⁷⁹. Taigi, Suomijos konstitucija numato, jog Prezidentas yra atsakingas už užsienio politiką, išskyrus Europos Sąjungos reikalus. Ministras pirmininkas vyksta į aukščiausio lygio susitikimus ir būtent jis sprendžia atstovavimo ES klausimus⁵⁸⁰.

Vėliau konstitucija buvo pakeista, pirmiausiai 2000, vėliau dabar šiais metais keletas pakeitimų, kas dar labiau apkarpė Prezidento galias užsienio politikoje, bet vis tiek pasiliko, jog užsienio politika yra vedama prezidento bendradarbiaujant su valstybės taryba. Taigi, Prezidentas tebeturi vaidmenį, ir dabar mes turime rinkimų kampaniją, ir žmonės nori kad prezidentai turėtų nuomonę visais klausimais, tačiau prezidentai iš tiesų negali apspręsti, bet atrodo, jog patys suomiai norėtų turėti prezidentų su gana daug galių. Kas yra aišku pagal konstituciją, kad prezidentas neturi vaidmens ES politikose. Taigi, viena vertus yra aišku, kita vertus nėra aišku ta prasme, kad negali visiškai atskirti ES politikos, nuo nacionalinės užsienio (savo pačių) politikos. Taigi tai iš tiesų labai aiškiai neveikia. Ir tai yra todėl, kodėl asmenys yra svarbūs ir naujasis prezidentas vėl jis interpretuoja skirtingai. Interviu su Suomijos Tarptautinių ryšių instituto eksperte Hanna Ojanen, 2012 07 17, Helsinkis

Konstitucinėmis reformomis buvo siekiama sumažinti personalinių ryšių įtaką užsienio politikai, o taip pat ir užsienio politikos svyravimus. Tačiau mokslininkai pripažįsta, jog santykių personalizavimas visuomet buvo svarbus užsienio dvišalių santykių aspektas⁵⁸¹. Kaip pavyzdžiui daugiau nei dešimtmetį Suomiją valdžiusi ankstesnė Suomijos Prezidentė Tarja Halonen sukūrė sėkmingus asmeninius santykius su Rusijos prezidentu V.Putinu, o taip pat su JAV prezidentu⁵⁸².

Santykiuose su ES didžiausia rytine kaimyne Rusija, Suomija yra išvysčiusi aktyvius dvišalius santykius visuose lygmenyse.

Kaip teigiama Suomijos Užsienio reikalų ministerijos veiksmų plane Rusijos atžvilgiu:

„Suomija turi stiprius ryšius su Rusija visuose lygmenyse, ir yra Suomijos interesas tęsti, stiprinti šį bendradarbiavimą. Tai apima artimą ir atvirą dialogą ir interakcijas dvišaliu būdu ir tarp ES bei Rusijos. Tikslas turi būti natūralūs, nekomplikuoti Europinės kaimynystės santykiai, kurie suteiktų naudą Suomijai kaip ES narei, Europos Sąjungai ir pačiai Rusijai“⁵⁸³.

⁵⁷⁹ Suomijos Parlamento (Eduskunta) galios nuolat didėjo Prezidento atžvilgiu, Oberg Shirin Ahlback, Jungar Ann-Cathrine, The influence of national parliaments over domestic European Union policies, *Scandinavian political studies*, Vol.32-No.4, 2009: 359-381.

⁵⁸⁰ Paloheimo Heikki, The rising power of the prime minister in Finland, *Scandinavian political studies*. Vol.26-No.3, 2003: 219-243

⁵⁸¹ Pasak Paloheimo, “Pokytis iš pusiau prezidentinės sistemos į parlamentinę sistemą taip pat yra pokytis iš personalizuotos (prezidento) lyderystės į kolektyvinę (kabineto) lyderystę“. Paloheimo Heikki, The rising power of the prime minister in Finland, *Scandinavian political studies*. Vol.26-No.3, 2003: 219-243

⁵⁸² Interviu su Suomijos Turku Universiteto profesoriumi Hannu Nurmi, 2012 04 24 ir 2012 04 26, Turku.

⁵⁸³ Ministry for Foreign affairs of Finland, Russia action plan. Government resolution. Government of Finland, 16 April 2009. P. 31

Panašiai ir Suomijos Vyriausybės programoje išskiriama, jog „Suomijos užsienio ir saugumo politika yra paremta gerais dvišaliais santykiais, stipria įtaka per Europos Sąjungą, ir efektyviu daugiašaliu bendradarbiavimu kaip tarptautinės bendrijos dalimi⁵⁸⁴.“

Suomijos užsienio reikalų ministerijos darbuotoja teigė, jog santykiuose su Rusija suomiai išvystė natūralius daugialygius santykius, paremtus konkrečiais tikslais:

„Suomija su Rusija turi tūkstančio ir trijų šimtų kilometrų ilgio sienas, daug labai yra dvišalio bendradarbiavimo, dėl to santykiai yra natūraliai praktiški, vyksta intensyvus bendradarbiavimas tarp transporto, energetikos ministerijų, praktiškai visa energetika, dujos, nafta importuojami iš Rusijos ir daug dvišalio bendradarbiavimo. Tai jei galvoti apie dvišalį bendradarbiavimą žinoma su tolesnėmis šalimis jo yra mažiau.“ Interviu su Suomijos užsienio reikalų ministerijos Rytų Europos skyriaus darbuotoja, 2012 02 10 Helsinkis

Suomijos URM Rusijos Veiksmų plane pateikiama, jog „Suomija siekia išlaikyti ir vystyti aktyvius ir veiksmingus santykius su Rusija politiniuose klausimuose, ekonominiuose, tarpvaldžios įstaigų, ir aktyvia interakcija tarp pilietinių visuomenių⁵⁸⁵“. Dokumente teigiama, jog Suomiai turi aktyvius, atvirus ir reguliarius aukščiausio lygmens susitikimus.

“Vizitų apsikeitimai politiniame lygmenyje yra dažni. Prezidentai, ministrai pirmininkai ir užsienio reikalų ministrai reguliariai susitinka du kartus per metus. Ministrai, kurie pirmininkauja Suomų-Rusų ekonominei komisijai kaip taisyklė susitinka du kartus per metus. Kiti ministrai taip pat įsitraukę ir tęsia susitikimus su jų kolegomis (angl.counterparts)⁵⁸⁶“.

Suomijos interakcijas santykiuose su Rusija galima įvardyti kaip horizontaliojo bendradarbiavimo institucionalizmo kūrimą, kuris apima santykius ne tik tarp aukščiausio lygmens vadovų, bet ir santykius tarp skirtingų ministerijų atstovų, bendradarbiaujama su pilietinės visuomenės organizacijomis ir kitais veikėjais. Bendradarbiavimas vyksta ne tik konvencine diplomatine forma, bet ir tinklaveikos kūrimu.

Suomijos santykių su Rusija intensyvumą rodo jau vien susitikimų aukščiausiu lygiu skaičius. Remiantis Suomijos užsienio reikalų ministerijos pateikta informacija:

„Per 12 valdymo metų Suomijos Prezidentė Tarja Halonen turėjo 27 vizitus į Rusiją, iš kurių 16 kartų susitikimo su Rusijos Prezidentu. Per tuos pačius dvylika metų Rusijos prezidentas vizitavo Suomiją 6 kartus ir ministrai pirmininkai 14 kartų⁵⁸⁷“.

⁵⁸⁴ Suomijos Ministro pirmininko Katainen's kabineto programa. Programme of Prime minister Jyrki Katainen's Government, 22 June, 2011. Op. cit. P.24

⁵⁸⁵ Ministry for Foreign affairs of Finland, Russia action plan. Government resolution. Government of Finland, 16 April 2009. P.21
<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=162749&nodeid=15146&contentlan=2&culture=en-US>
Žiūrėta 2012 04 06

⁵⁸⁶ “2008 m. Rusija buvo svarbiausia Suomijos prekybos partnerė<>...Suomijos investicijos į Rusiją siekia penkis bilijonus eurų, kai tuo tarpu Rusijos investicijos Suomijoje yra nedidelės...<> Rusijos turistų skaičius Suomijoje yra arti dviejų milijonų per metus.. “. Ministry for Foreign affairs of Finland, Russia action plan. Government resolution. Government of Finland, 16 April 2009. P.21

⁵⁸⁷ Informacija gauta susirašinėjant elektroniniu paštu su Suomijos Užsienio reikalų ministerijos darbuotojais 2012 05 02.

Kaip išskyrė Suomijos tarptautinių ryšių instituto ekspertė Hanna Ojanen, šie intensyvūs santykiai rodo ir užsienio politikos personalizavimo problemą:

Taigi atrodo, kad jie turi gerus asmeninius santykius, daug kalba, bet sunku pasakyti ar tai tikrai reiškia užsienio santykius, ir atrodo, kad parlamentas kartais buvo kritiškas ir nepakankamai gaudavo informacijos apie ką jie kalbėdavo, ir tai yra Suomijos užsienio politikos problema, kad vis dar prezidentai turi didelį vaidmenį ir gana sunku pasakyti kas turi ką daryti, ir kas vadovauja ir kas apsprendžia santykius tarp prezidentūrų ir vyriausybių. Kartais yra įdomu stebėti kaip bus toliau, dabar turime naują prezidentą, naujus metodus ir tikrai naujus santykius... Interviu su Suomijos Tarptautinių ryšių instituto eksperte Hanna Ojanen, 2012 07 17, Helsinkis

Žemesniame lygmenyje vienas iš svarbiausių tarpinstitucinio bendradarbiavimo organų yra Suomijos-Rusijos ekonominio bendradarbiavimo komisija, kurią galima laikyti horizontaliojo bendradarbiavimo forma. Ši suomių-rusų tarpvyriausybė komisija ekonominiam bendradarbiavimui:

„yra svarbiausias ekonominio bendradarbiavimo forumas, kuris nagrinėja klausimus, susijusius su visomis biznio linijomis“. Komisija neįtraukiama į komercines derybas, bet skatina pozityvų biznio klimata, naikina barjerus prekybai ir investicijoms, kuria ryšius tarp kompanijų. ...yra dvylika sektorių darbo grupių, kurioms pirmininkauja atsakingos ministerijos. Papildomai, devynios atskiros darbo grupės, kurioms pirmininkauja Darbo ir ekonomikos ministerija bendradarbiaujant su Rusijos Federacijos regionais, skatina suomių kompanijoms įėjimą į rinką šalyse. Suomių-Rusų ekonominė komisija išsivystė į lankstų, praktinį bendradarbiavimo ir apskaitimo informacija kanalą. Suomijoje, Užsienio reikalų ministerija yra atsakinga už klausimų, kuriuos sprendžia Komisija, koordinavimą⁵⁸⁸“.

Suomijos sąveikos su Rusija atveju buvo siekta parodyti šalies intensyvumo ryšius ir jų pobūdį, nukreipimą į konkrečius pragmatinius, praktinius klausimus, horizontaliojo institucionalizmo kūrimą, tinklaveikos vystymą, tarpusavio santykių valdyseną, kuri yra paremta ne tik intensyviais ryšiais su aukščiausio lygio pareigūnais, bet ir inovatyvių partnerysčių kūrimu, įtraukiant į jas ir nevalstybinius veikėjus- privačius, pilietinės visuomenės organizacijas.

Kita vertus, užmezgti intensyvūs aukščiausio lygmens santykiai su Rusijos pareigūnais suteikia Suomijai galimybes atlikti tarpininko vaidmenį. Kaip teigė Suomijos URM atstovė 2008 metais buvo ypatingi Suomijai ir konkrečiai ES rytinės kaimynystės šalių atžvilgiu. 2008 metais Suomija pirmininkavo Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijai. Būtent šiais metais Suomija užmezgė aktyvesnius santykius su rytinės kaimynystės šalimis, o taip pat tarpininkavo sprendžiant Rusijos-Gruzijos karinį konfliktą. Kaip teigiama dokumente:

„Suomijos pirmininkavimas ESBO 2008 pasitarnavo Suomijos dvišalių santykių su Rytų Europos, Pietų Kaukazo ir Centrinės Europos šalimis plėtrai. Užsienio reikalų ministras aplankė visas vienuolika šalių...ir šie kontaktai tapo pagrindu plėtojant tolesnius santykius⁵⁸⁹“.

⁵⁸⁸ Ministry for Foreign affairs of Finland, Russia action plan. Government resolution. Government of Finland, 16 April 2009.P. 24

⁵⁸⁹ Ministry for Foreign Affairs of Finland, Guidelines for Finland's policy on Eastern Europe, the South Caucasus and Central Asia, Edita Prima Ltd, Helsinki, 2010. P. 19

Suomijos gairėse dėl vystomojo bendradarbiavimo politikos išskiriama:

„Suomija, kuri tuo metu pirmininkavo ESBO, suvaidino svarbų vaidmenį derybose dėl ugnies nutraukimo. Atitinkamai pagal ES politiką, Suomija remia Gruzijos suverenitetą ir teritorinį integralumą, ir nepripažįsta Pietų Osetijos ir Abchazijos nepriklausomybės⁵⁹⁰“.

Tarptautiniu mastu šis Suomijos vaidmuo nebuvo išskirtas, o didžiausią indėlį sprendžiant šį konfliktą atliko Prancūzija, tuo metu pirmininkavusi Europos Sąjungai, tačiau Suomijos URM atstovė pažymėjo, jog tuo metu suomia taip pat vaidino tam tikrą tarpininko vaidmenį siekiant taikaus konflikto išsprendimo:

„Dėl šio konflikto, mes visuomet buvom tarpininkai (angl. ‚in chair‘) su Rusija 2008 metais, mūsų ministras dirbo kaip tarpininkas, ir tai buvo speciali pozicija, specialūs metai mums. Bet mes sutinkame su bendra ES pozicija, mes nepripažįstame tų šalių, separatistinių. Tai manau mes esame pozicijų centre šiuo klausimu.“ Interviu su Suomijos užsienio reikalų ministerijos Rytų Europos skyriaus darbuotoja, 2012 02 10, Helsinkis

Vėliau po šių patirčių, kaip jau buvo aprašyta pirmame šios dalies skyriuje, sekančiais 2009 m. Suomija suformavo „Platesnės Europos iniciatyvą“ ir pradėjo teikti pagalbą, kaip išskyrė vystomojo bendradarbiavimo srityje, Rytinės partnerystės ir Centrinės Azijos šalims. Remiantis suomių „Platesnės Europos iniciatyvos“ dokumente pateikiama informacija, suomia rytinės Europos, Pietų Kaukazo ir Centrinės Azijos šalims 2009 metais skyrė 8.5 milijonus eurų ir tikslas yra padvigubinti šią sumą nuo 2013 metų⁵⁹¹“. Kaip teigė Suomijos URM darbuotoja, daugiau nei penkiasdešimt procentų nuo šios sumos skiriama Centrinės Azijos šalims⁵⁹².

Svarbiausios Suomijos vystomojo bendradarbiavimo sritys Rytinės Europos, Pietų Kaukazo ir Centrinės Azijos šalyse yra saugumas, prekyba ir vystymas, informacinės visuomenės vystymas, energija ir aplinkosauga, socialinė plėtra⁵⁹³. Tai yra tos sritys, kuriose Suomija turi didžiausią interesą ir didžiausią įdirbį, ekspertines patirtis.

Suomijos užsienio reikalų ministerijos atstovai teigė, jog santykiuose su Rytinės partnerystės šalimis dažniausiai per metus įvyksta vienas susitikimas tarp užsienio reikalų ministrų⁵⁹⁴.

„Kalbant apie santykius su rytinės partnerystės šalimis daugiausiai bendradarbiavimo turime su Ukraina, tai yra labiausiai pasiekusi iš visų Rytinės partnerystės šalių, toliau kita yra tikriausiai Moldova, kuri išgyvena daug problemų ir mes galime jai padėti siekiant eurointegracijos. Jeigu kalbėti apie Suomijos URM, ir dvišaliai santykiai tarp sektoriinių

⁵⁹⁰ Ministry for Foreign Affairs of Finland, Guidelines for Finland's policy on Eastern Europe, OP. cit. P.10

⁵⁹¹ Ministry for Foreign Affairs of Finland, Wider Europe Initiative. Framework programme for Finland's development policy. Implementation plan for 2009-2013. June, 2009. P.4 <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=167831&nodeid=15457&contentlan=2&culture=en-US> Žiūrėta 2012 04 02

⁵⁹² Centrinės Azijos šalys, kurios yra įtrauktos į Suomijos „Platesnės Europos iniciatyvą“ yra Kazachstanas, Uzbekistanas, Turkmėnistanas, Kirgistanas, Tadžikistanas. Ministry for Foreign Affairs of Finland, Wider Europe Initiative. Framework programme for Finland's development policy. Implementation plan for 2009-2013. June, 2009. P.3

⁵⁹³ Ministry for Foreign Affairs of Finland, Wider Europe Initiative. Framework programme for Finland's development policy. Implementation plan for 2009-2013. June, 2009. P. 6

⁵⁹⁴ Informacija gauta susirašinėjant elektroniniu paštu su Suomijos Užsienio reikalų ministerijos darbuotojais 2012 04 29.

ministerijų, jų yra labai mažai, nėra natūralus bendradarbiavimas.. vos keletas, taigi natūraliai siena diktuoja, geografinė padėtis. Tačiau kalbant apie konkrečias politikas, mes manome, kad Rytinė partnerystė yra labai svarbi politika, ir mes norime būti tiek aktyvūs, kiek tik įmanoma. Galbūt mes ne tokiai aktyvūs kaip Lenkija ar Lietuva, bet mes nesame tokie jau visiškai prie to neprisidendantys, (ar esantys kažkur šios politikos užribyje).“ Interviu su Suomijos užsienio reikalų ministerijos Rytų Europos skyriaus darbuotoja, 2012 02 10, Helsinkis

Lyginant Suomijos nacionalines interakcijas su Rusija ir Rytinės partnerystės šalimis, su pastarosiomis sąveikavimas vyksta daugiau konvencinėmis formomis, reguliariai, nors ir retai, vyksta susitikimai tarp užsienio reikalų ministrų, tačiau intensyvaus horizontaliojo bendradarbiavimo santykiuose su šiomis šalimis Suomija nėra sukūrusi. Tinklaveika su šiomis šalimis daugiau vyksta daugiašale forma per ES konstruojamą rytinės partnerystės išorės valdysenos struktūrą arba dalyvaujant kitose ES kaimynystės politikos programose ir instrumentuose.

3.3.2 Lietuvos sąveikavimas su rytiniais kaimynais: institucinis ir interakcinis aspektai

Lietuvos Respublikos Konstitucija nustato, jog Lietuvos užsienio politiką formuoja ir įgyvendina Lietuvos Respublikos Prezidentas kartu su Vyriausybe. Ši konstitucinė nuostata natūraliai įtakoja Lietuvos užsienio politikos dinamiką, keičiantis Prezidentams kas penkeri metai.

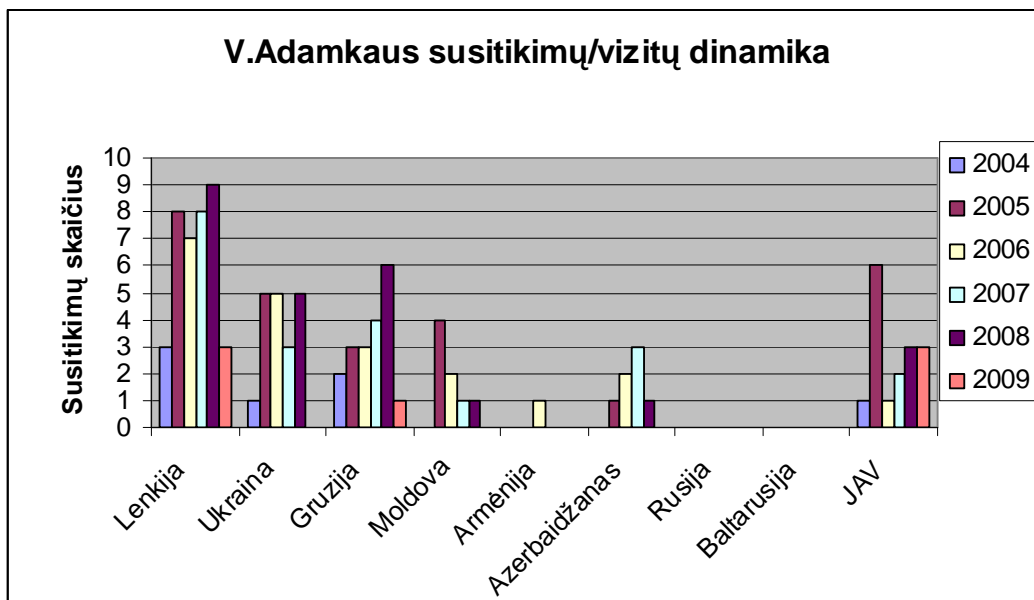
Šiame skyriuje siekiama analizuoti Lietuvos sąveikos su rytinės kaimynystės šalimis, ar šalimis svarbiomis rytinės kaimynystės politikos įgyvendinimui, dinamiką ir tarptautinio institucionalizmo formas.

Skyriuje yra pateikiama ir lyginama Prezidentų susitikimų/vizitų su šalimis, svarbiomis ES rytinės kaimynystės tikslams įgyvendinti, dinamika. Susitikimų/vizitų skaičius laikomas vienu iš kiekybinių rodiklių, vienu iš šalių bendrumo matų. Skirtingai negu Suomijos atveju Lietuvos Respublikos Prezidentas laikomas svarbiausiu veikėju užsienio politikoje, ši nuostata objektyviai įtakoja jo susitikimų/vizitų analizės poreikį.

2004 metais Valdui Adamkui tapus Lietuvos Prezidentu antrajai kadencijai Lietuvos vaidmuo rytinėje kaimynystėje buvo pažymėtas aktyviu Valdo Adamkaus indėliu sprendžiant „Oranžinės revoliucijos“ situaciją Ukrainoje. Valdas Adamkus ir Lenkijos Prezidentas Aleksandras Kwasniewskis Ukrainos prezidento Leonido Kučmos kvietimu atvyko padėti išspręsti Ukrainoje susidariusios politinės krizės situaciją. Šis aktyvus prezidento indėlis iš esmės tarptautiniu mastu žymėjo Lietuvos aktyvios rytinės kaimynystės politikos pradžią, o taip pat tapo tam tikru Lietuvos ir Lenkijos sėkmingos strateginės partnerystės simboliu.

Lenkija tapo svarbia partnere⁵⁹⁵ įgyvendinant Lietuvos rytinės kaimynystės politikos tikslus, o dažni Prezidentų susitikimai su Lenkijos Prezidentu Kwasniewskiu, o vėliu ir Kasčynskiu tapo kiekybiniu bendrų veiklų rytinėje kaimynystėje rodikliu.

Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus aktyviai vystė tiek dvišalius, tiek ir daugiašalius santykius, siekiant rytinės kaimynystės politikos tikslų ir regioninės lyderystės. Lietuvos ar Lenkijos, ar kartu su Lenkija siekis kurti naujas tarptautinio institucionalizmo formas dažniausiai vyko aukščiausių vadovų, personalinių ryšių pagrindais. Ukraina ir Gruzija tapo svarbiausiais Lietuvos rytinės užsienio politikos objektais su kuriais buvo aktyviai vystyti dvišaliai ir daugiašaliai santykiai.

Sudaryta autorės remiantis: Prezidento Valdo Adamkaus vizitai į užsienį bei užsienio valstybių vadovų vizitai, nuo 2005 liepos 12d. iki 2008 m. liepos 12d., taip pat naudotasi V.Adamkus, Prezidento dienoraščiai: Paskutinė kadencija, “Tyto alba”: Vilnius, 2011.

http://adamkus1.lrp.lt/lt/prezidento_veikla/spaudos_centras/veiklos_statistika.html Žiūrėta: 2012 03 17

Valdas Adamkus išvystė gerus asmeninius santykius su JAV prezidentu George‘u Bush‘u , taip pat su Lenkijos, Ukrainos ir Gruzijos prezidentais, o dažni jų susitikimai simbolizavo tam tikros regioninės, anti-rusiškos grupės formavimąsi rytinėje kaimynystėje ir užsienio politikos personalizaciją. Šių šalių vadovų daugiašaliai susitikimai vyko per proamerikietiškosios

⁵⁹⁵ Lietuvos - Lenkijos aktyvių strateginių santykių pradžios data laikoma 1997m. kada pradėta aktyviai bendradarbiauti dėl bendrų euro-atlantinės integracijos tikslų pasiekimo. 1997 metais Lietuvos ir Lenkijos Vyriausybės pasirašė bendrą deklaraciją dėl Vyriausybės bendradarbiavimo Tarybos įkūrimo šalia jau veikiančių Prezidentų konsultacinio komiteto ir Seimų narių asamblėjos. Šioje deklaracijoje buvo pabrėžiamas Lietuvos ir Lenkijos užsienio politikos tikslų ir interesų bendrumas, o steigama Taryba kaip konsultacinis organas „tarpusavio tarpvalstybinių santykių bei abi Vyriausybės dominančių tarptautinių klausimų srityje.“ Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko ir Lenkijos Respublikos Ministrų Tarybos pirmininko bendra deklaracija dėl Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos Vyriausybės bendradarbiavimo Tarybos įkūrimo, Vygiai, 1997 rugpjūčio 29d.

GUAM⁵⁹⁶ grupės veiklas (jose dalyvavo ir Azerbaidžanas). Taip pat per keturšalius susitikimus tarp Lenkijos, Lietuvos, Gruzijos ir Ukrainos. Buvo iniciuota ir sukurta Demokratinio pasirinkimo bendrija⁵⁹⁷ posovietinėje erdvėje. Šie susitikimai vyko ne tik prezidentų, bet ir parlamentarų lygmenyje siekiant vystyti tam tikrą parlamentinę tinklaveiką⁵⁹⁸. Kaip apibūrinama V.Adamkaus veiklų ataskaitose dažniausios susitikimų darbotvarkės temos buvo demokratiškos procesų plėtra ir parama rytinės kaimynystės šalims, energetinės politikos projektai⁵⁹⁹, saugumo klausimai, susitikimuose su Pietų Kaukazo šalimis V.Adamkus akcentuodavo Baltijos- Juodosios jūros šalių tarpregioninio bendradarbiavimo klausimus⁶⁰⁰.

Idėją nuo Baltijos iki Juodosios jūros buvo siekiama vystyti per iniciatyvą 3+3, t.y. formatą kai trys Baltijos šalys bendradarbiauja su trimis Pietų Kaukazo šalimis⁶⁰¹. Vis tik įvyko tik keletas tokių susitikimų⁶⁰², o juos nulėmė tiek Baltijos šalių vieningumo stoka, tiek sudėtingi santykiai tarp trijų Pietų Kaukazo šalių. Į klausimą ar vis dar egzistuoja ši politinė iniciatyva LR užsienio reikalų ministerijos darbuotojas atsakė:

Aš jau seniai negirdėjau apie trys plius trys. Čia labai gera idėja.. Buvo keletas renginių bet kad...Gal Parlamentinės ir kažkas yra su Lietuvos, Lenkijos, Ukrainos. Trišalė ir dvišalė su Ukraina bent jau buvo, bet jau labai seniai... Trys plius trys – tai nėra... bet kad mes patformose turim, o be to susitinkam du kartus per metus ministrai Rytų partnerystės. Po to kas du metai sumitas būna. Euronest'as dar kažkas yra. Taip kad trys plius trys ...Baltijos šalims trūksta vienybės. Interviu su LR Užsienio reikalų ministerijos darbuotojais, 2012 02 10, LR URM 3

Buvusi Europos Parlamento narė, Estijos atstovė akcentavo, jog ES rytinės kaimynystės politikoje visos trys Baltijos šalys konkuravo:

Tiesa ta, kad visos trys Baltijos šalys gali būti kur kas labiau aktyvesnės, pavyzdžiui tuo metu kai buvau EP, Estijos užsienio reikalų ministras ne kartą sakė, sukurkime iniciatyvą santykiams su Moldova, juk mes esam maži ir jie yra maži, tačiau aš sakiau, jog turime sukurti koaliciją,

⁵⁹⁶ Remiantis V.Adamkaus veiklo ataskaitomis ir dienaraščiu, jis dalyvavo keturiuose GUAM grupės susitikimuose. GUAM grupę sudaro Gruzija, Ukraina, Uzbekistanas, Azerbaidžanas ir Moldova. Bendradarbiavimas tarp šalių delegacijų prasidėjo 1996, 1999- prisijungė Uzbekistanas. <http://www.guam.org/general/browse.html> Žiūrėta: 2012 05 05

⁵⁹⁷ „Demokratinio pasirinkimo Bendrija“ – deklaracija dėl šio forumo steigimo pasirašyta 2005 m. "Šio forumo tikslas - pradėti naujos formos Baltijos, Rytų Europos, Balkanų, Juodosios jūros regiono ir Kaukazo šalių bendradarbiavimą" Skaitykite daugiau: <http://www.delfi.lt/news/daily/world/kijeve-priimta-deklaracija-isteigti-demokratinio-pasirinkimo-bendrija.d?id=8144165#ixzz1uPoMZLOd> Žiūrėta: 2012 05 04

⁵⁹⁸ Buvo sukurta Trišalė parlamentinė asamblėja tarp Lietuvos, Ukrainos, Lenkijos, o jos veiklose dalyvaudavo ir Gruzija.

⁵⁹⁹ 2007 metų gegužės 11-12 dienomis įvyko penkių šalių: Lietuvos, Lenkijos, Ukrainos, Gruzijos ir Azerbaidžano Prezidentų susitikimas dėl naujo alternatyvaus dujotiekio kūrimo, kuris būtų visiškai nepriklausomas nuo Rusijos Šalys pasisakė už tai, kad būtų baigtas įrengti naftotiekis Odesa-Brody-Gdanskas, t.y. naftotiekis, kuris nusedriektų iš Juodosios jūros Odesos uosto į Baltijos Gdanskos uostą. Kulikov S., Sergejev M., „Šešetuko“ susitarimas, 2007 05 17 <http://www.geopolitika.lt/?artc=806>

⁶⁰⁰ Prezidento Valdo Adamkaus vizitai į užsienį bei užsienio valstybių vadovų vizitai, nuo 2005 liepos 12d. iki 2006 m. liepos 12d http://archyvas.lrp.lt/ftp/metine_ataskaita_2005_2006.pdf Žiūrėta 2012 03 08

⁶⁰¹ 3+3 iniciatyva buvo iniciuota 2006 metais, siekiant vystyti tarpregioninį bendradarbiavimą.

⁶⁰² Daugiašali bendradarbiavimą tarp Trijų Baltijos ir trijų Pietų Kaukazo šalių buvo siekiama vystyti per tarptautines konferencijas. Remiantis V.Adamkaus veiklų ataskaita tokių susitikimų įvyko 2.

bendradarbiaujant su kitais, tačiau galiausiai nieko neišėjo. Tad asmenybės politikoje yra labai svarbios. Interviu su EP nare, 2011 04 06, EP2, Talinas

Kur kas dažniau (14) vyko trišaliai Baltijos valstybių susitikimai⁶⁰³, juose dažnai dalyvaujant ir Lenkijos Prezidentui. Viena iš didžiausių šių keturių šalių solidarumo misijų įvyko Gruzijoje karinio konflikto metu 2008 metais.

Buvo stiprus Prezidento ir LR užsienio reikalų tuometinio Petro Vaitiekūno vaidmuo. Jis ten pirmasis atsirado kaip užsienio žmogus ir buvo ten kur buvo pavojinga. Ir jisai mobilizavo kitas valstybes, tris Baltijos ir Lenkijos. Tai buvo vienas svarbiausių žmogiškų vaidmenų kai apsaugojo Gruziją nuo sunaikinimo. Aš nemenkinu prezidento Sarkozy vaidmens, kaip ES pirmininkaujančios šalies, o jau dvyliktą dieną ar kurią ten įvyko susitarimas. Tai iki šiol Prancūzija tą failą turi, lyderiauja tuo klausimu, kai ...<> objektyvią informaciją skleidė ir teikė moralinę ir visokią kitokią paramą, nubrėždama raudoną liniją, kas be ko pirmininkauja ESBO. ESBO tai buvo vienas svarbiausių klausimų, Ženevos diskusijoje pirmininkaujant ir toliau tęsiam tą liniją tik kitu rakursu, daugiau techniniu tokiu. Interviu su LR Užsienio reikalų ministerijos darbuotojais, 2012 02 10, LR URM 3, Vilnius

Kaip teigė respondentai Lietuva pirmoji reagavo į karinį konfliktą tarp Gruzijos ir jos separatistinių teritorijų bei Rusijos, ir savo veiksmais solidarizavo Baltijos šalių bei Lenkijos paramą, o taip pat atkreipė tarptautinės bendruomenės dėmesį⁶⁰⁴. Idėją vystyti tarpregioninį bendradarbiavimą nuolat išsakydavo Valdas Adamkus⁶⁰⁵, tačiau ilgainiui tarpregioninio bendradarbiavimo formatas buvo perkeltas į europinį lygmenį, iniciavus ES Rytinę partnerystę. Suomijos Užsienio reikalų ministerijos atstovės paklausus ar būtų įmanoma formuoti bendrus Šiaurės-Baltijos-Rytinės partnerystės šalių forumus ar grupes ši teigė:

„Gana dažnai mes siunčiame ekspertus į Juodosios jūros bendradarbiavimo forumus. Tai Baltijos regionas galėtų paimti šias praktikas, bet kalbant apie rytinę partnerystę aš matau visas dvidešimt septynias ES nares kaip partnerius, taigi tai yra labai didelė grupė. Bet kai kurios yra aktyvesnės negu kitos, ir vienos, kurios yra arčiau ar prie rytinės sienos labiau orientuojasi į Rytinę partnerystę, kitos į Afriką. Ir mes matome kad labai svarbu turėti visas valstybes nares šioje partnerystėje. Nes visuomet vyksta ir vyks diskusija kiek daug į rytus, kiek daug į pietus, ir egzistuoja dvi grupės, ypatingai dėl finansavimo, tai aš manau, kad negerai būtų išsiskaidyti į dar mažesnes koalicijas. Tačiau žinoma ne visuomet ir ne visos šalys dalyvauja, yra

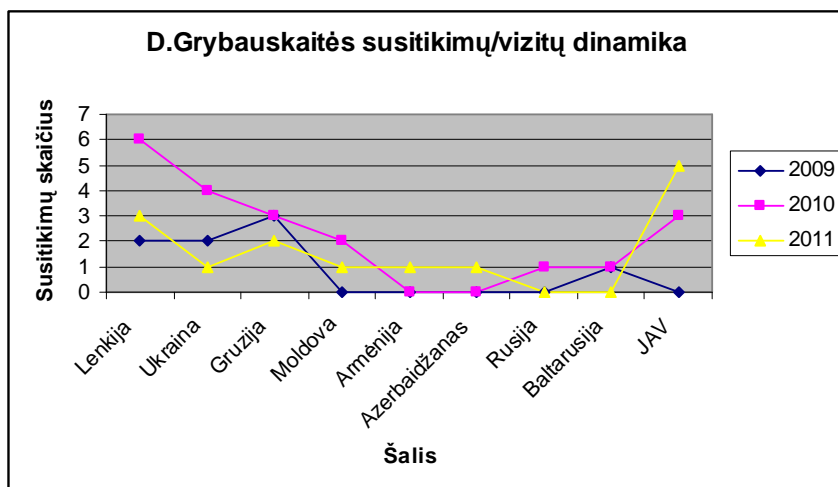
⁶⁰³ Kaip teigiama V.Adamkaus ataskaitose: Tradiciniai Baltijos valstybių vadovų susitikimai vyksta ne rečiau kaip kartą per metus. Šių susitikimų darbotvarkėje nuolat svarstomi ES rytinės kaimynystės politikos klausimai ir pozicija ES. Prezidento Valdo Adamkaus vizitai į užsienį bei užsienio valstybių vadovų vizitai, nuo 2005 liepos 12d. iki 2006 m. liepos 12d. Op. cit.

⁶⁰⁴ Tuo metu į Gruziją parodyti savo solidarumą su gruzinų tauta ir padėti išspręsti konfliktą nuvyko Lietuvos, Estijos, Lenkijos ir Ukrainos prezidentai bei Latvijos ministras pirmininkas. Apie karinį konfliktą Gruzijoje Prezidentas rašė: „Todėl, prisiminęs sėkmingo bendradarbiavimo sprendžiant Ukrainos krizę patirtį, nedelsdamas paskambinau Lenkijos prezidentui Lechui Kaczyńskiui, taip pat ketinau susisiekti su Latvijos ir Estijos vadovais. Maniau, kad turime drauge raginti Europos Sąjungą imtis ryžtingų, Maskvą galinčių atgrasyti veiksmų.“ Adamkus V., Paskutinė kadencija, Prezidento dienoraščiai. Op. cit.

⁶⁰⁵ „Važiudami tik dviese su prezidentu L. Kaczyńskiui pasikalbėjome apie Lietuvos ir Lenkijos santykius, mūsų galimybes bendromis jėgomis daryti įtaką ES regioninei politikai. Sutarėme, kad turime telkti ir kitas Baltijos šalis, sudaryti savotišką neoficialų Šiaurės Rytų aljansą, įtraukiant į jį ir Skandinaviją, o tokios nemažos valstybių grupės balsas būtų daug geriau girdimas Briuselyje. Lenkija – palyginti didelė šalis, jos įtaka ES objektyviai yra didesnė nei Lietuvos, Latvijos ir Estijos kartu sudėjus, todėl L. Kaczyński siekis veikti išvien su mumis teikė daug vilčių. Deja, L. Kaczyński žuvo, o Lietuvos santykiai su Lenkija per porą metų gerokai atšalo Adamkus Valdas, Paskutinė kadencija, Prezidento dienoraščiai. Op. cit. p. 456

susidomėjusios rytine partneryste. Aišku yra tam tikrų grupių, mes dalyvaujame prancūzų moldavų, prancūzų-gruzinų grupėje. Gruzija ir Pranzūcija nesusitikinėdavo ilgą laiką. Aišku norėtume matyti visas įtrauktas, tačiau kaip ir paneliuose pavyzdžiui ne kiekviena šalis dalyvauja. Taigi, tai yra savanoriška veikla ir finansavimas žinoma yra tai, ką turime išlaikyti.“ Interviu su Suomijos užsienio reikalų ministerijos Rytų Europos skyriaus darbuotoja, 2012 02 10, Helsinkis

Lietuvos Respublikos Prezidente tapus D.Grybauskaitėi buvo akcentuotas siekis balansuoti Lietuvos užsienio politiką tarp Rytų ir Vakarų, nuolat pabrėžiant bendradarbiavimo su šiaurinėmis šalimis ir Vakarų Europos valstybėmis svarbą. Vis tik Grybauskaitė, nors kiekybiškai ir mažiau turėjo susitikimų, ypatingai darbo ar valstybinių vizitų rytų kryptimi, tačiau kaip ir ankstesnėje politikoje daugiausiai susitikimų vyko su lenkais, ukrainiečiais ir gruziniais (turima omenyje su rytinės kaimynystės šalimis). Skirtingai negu Valdas Adamkus Grybauskaitė turėjo dvišalių susitikimų su Baltarusijos ir Rusijos prezidentais ar aukšto rango atstovais.

Sudaryta autorės remiantis: D.Grybauskaitė išvykstamųjų vizitų ataskaita, atvykstamųjų vizitų ataskaita (2009, 2010, 2011 m.) http://www.president.lt/lt/prezidento_veikla/vizitai.html Žiūrėta: 2012 03 18

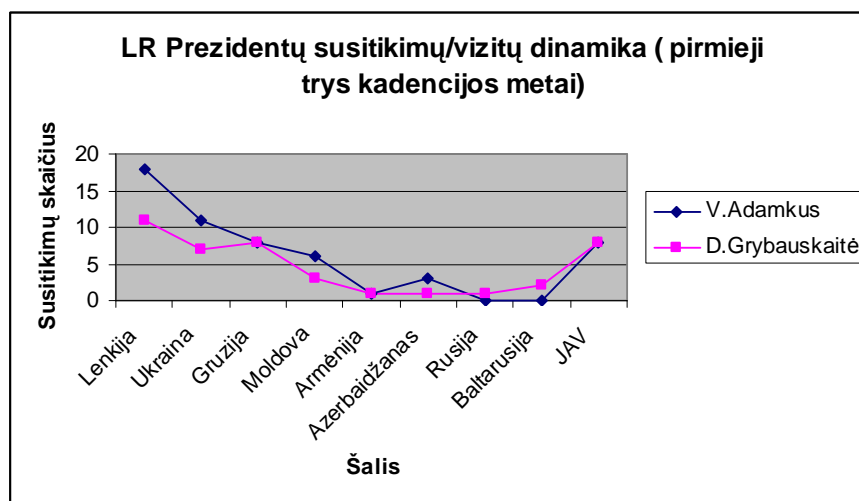
Taigi, nors Prezidentė Dalia Grybauskaitė neakcentuoja rytinės kaimynystės tikslų viešajame ir politiniame diskurse, tačiau susitikimų ir vizitų geografija⁶⁰⁶, o taip pat interviu duomenys,

⁶⁰⁶Šiame grafike yra susumuoti Prezidentės Grybauskaitės susitikimai ir vizitai, susitinkant su šalių vadovais, ministrais ar Parlamentų atstovais. Kai kurie susitikimai, pavyzdžiui su JAV atstovais, vyko daugiašalių ar tarptautinių organizacijų (JTO, ESBO, Demokratų Bendrijos) konferencijų metu. Dalia Grybauskaitė buvo susitikusi tik vieną kartą (daugiašaliame formate) su JAV prezidentu Barack Obama ir du iš šių susitikimų buvo su JAV senatoriais. Panašiai ir su Rytinės kaimynystės šalimis, pavyzdžiui, Gruzija ir Ukraina susitikimai vyko ne tik lankantis šiose šalyse, bet ir susitinkant daugiašalių konferencijų metu (Pvz.: JT Generalinėje Asamblėjoje, Niujorke).

Lietuvos Respublikos Prezidentė, 2011 metų Įvažiuojamųjų vizitų apžvalga; Lietuvos Respublikos Prezidentė 2011 m. Išvažiuojamųjų vizitų apžvalga, gegužės 27d. 2009 m. Išvažiuojamųjų vizitų apžvalga. http://www.presidentas.lt/lt/prezidento_veikla/vizitai/2009_metu_apzvalga.html Žiūrėta 2012 04 08

leidžia teigti, jog rytinės kaimynystės politika ir tikslai išlieka svarbi Lietuvos užsienio politikos dalis.

Rytinės politikos tęstinumą grindžia ir bendros deklaracijos dėl tolesnės paramos rytinių šalių euro-integracijos procesuose. Pavyzdžiui, 2010 m. pasirašyta LR ir Moldovos Ministrų Pirmininkų bendra deklaracija dėl bendradarbiavimo Europos integracijos srityje numato tolesnę paramą Moldovai artėti prie europinių demokratijos standartų bei iniciatyvoms, propaguojančioms priklausymo euroatlantinei erdvei privalumus⁶⁰⁷.

Lyginant abiejų Prezidentų pirmų trijų kadencijos metų susitikimų/vizitų dinamiką pastebima panaši interakcinė linija, tendencija.

Dalios Grybauskaitės dauguma susitikimų su Rytų kaimynystės šalimis vyko dvišalių santykių pagrindu, išskyrus keletą atvejų kai, pavyzdžiui, Lietuva pirmininkaudama ESBO prisidėjo sprendžiant Moldovos Padnestrės konfliktą⁶⁰⁸.

Daugiašaliame formate Dalia Grybauskaitė dažniausiai buvo susitikusi su dviejų Baltijos šalių valstybių vadovais, iš jų du keturšaliai įtraukiant ir Lenkijos Prezidentą.

Šiaurės ir Baltijos šalių susitikimai vyksta prieš ES Vadovų Tarybos susitikimus, kuriuose bendrai diskutuoja trijų Baltijos šalių vadovai ir trijų (Danijos, Švedijos, Suomijos) Šiaurės ES narių vadovai. Taigi, esminis skirtumas kaip teigė LR Prezidentūros atstovas susijęs su tuo, jog

⁶⁰⁷ LR XV Vyriausybė, 2011 metų Vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos įgyvendinimo gairės. Op. cit.

⁶⁰⁸ Užsienio politikos tęstinumas akcentuojamas per tai, jog „...pastarieji metai...kupini vertybiškai reikšmingų darbų. Toliau plečiame Rytų politiką, remdami demokratinius procesus Gruzijoje, Ukrainoje, Moldovoje, ypač Baltarusijoje ir kitose šalyse. O šiemet pirmininkaudami Demokratų Bendrijai padarėme viską, kad reabilituotume jos veiklą ir paties žodžio „demokratija“ aktualumą politiniuose debatuose. Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Organizacijoje vėlgi prioritetine kryptimi pasirinkome žmogaus teisių, spaudos laisvės gynimą ir paramą sprendžiant „užšaldytus“ konfliktus. Pavyzdžiui, prieš porą dienų būtent Vilniuje po šešerių metų pertraukos prie vieno stalo susodinome Padnestrės konflikto dalyvius ir pagrindinius derybų tarpininkus bei stebėtojus, įskaitant JAV, Rusiją ir Europos Sąjungą“ Užsienio reikalų ministro Audroniaus Ažubalio išanginis žodis diskusijoje „Lietuvos užsienio politikos paradoksai“. Vytauto Didžiojo Universitetas, Kaunas, 2011m.gruodžio 2d.

šiuo metu neskiriama tiek daug resursų šioms rytinės kaimynystės veiklos. Skirtingai negu anksčiau nesiekiami kurti tam tikrų tarpregioninio bendradarbiavimo iniciatyvų ir į jų veiklas nukreiptų resursų.

Tačiau Prezidentų lygmuo, nors yra pastebimiausias ir dažniausiai diskutuojamas viešojoje erdvėje, yra tik vienas iš interakcinių lygmenų siekiant ir įgyvendinant užsienio politikos tikslus. Tiek LR užsienio reikalų ministerija, tiek kitos ministerijos⁶⁰⁹ ir žinybos yra aktyviai įsitraukusios į rytinės kaimynystės veiklas, bet daugiau per transnacionalinės ar tarpnacionalinės tinklaveikos procesus⁶¹⁰.

11 Lentelė Lietuvos bendradarbiavimas su rytiniais kaimynais: interakcijos

<i>Sąveikavimo lygmuo</i>	<i>Interakcijų formatai</i>
Prezidentų, valstybių vadovų lygmuo	ES, NATO, Baltijos-Šiaurės šalių bendradarbiavimas, Trišalis Baltijos šalių bendradarbiavimas, strateginė partnerystė su Lenkija; (GUAM, Demokratinio pasirinkimo Bendrija – Adamkaus prezidentavimo metu); ES Rytinės partnerystės vadovų susitikimas.
Ministrų lygmuo	ES Rytinės partnerystės platformos, kasmet susitinka užsienio reikalų ministrai, taip pat reguliariai susitinka ir kitų sričių (Teisingumo, Transporto ir kt.) ministrai.
Parlamentų lygmuo	Dvišalės ir Trišalės Parlamentinės Asamblėjos su Lenkija, Ukraina, ir Gruzija.
Biurokratijos, Ekspertų lygmuo	Dvišalė parama transformacijos procesuose, per Dvynių projektus, ekspertų komandos darbą su Vyrausybe (per ES finansuojamą programą Visapusiškas institucijų vystymas, angl. CIB). ES daugiašalės platformos įvairių sričių paneliai/darbo grupės
Pilietinės visuomenės lygmuo	Parama EHU (Baltarusijos universitetui „egzilyje“). Kultūriniai ir mokslo projektai.

Sudaryta autorės

Lietuva kartu su Lenkija taip pat aktyviai siekė vystyti tarp-parlamentinius santykius su rytinės kaimynystės šalimis. 2006 m. Lietuvos ir Lenkijos seimų asamblėjos pirmininkai pasirašė deklaraciją dėl bendradarbiavimo ES rytinių kaimynų labui. Šioje deklaracijoje Asamblėja teigė,

⁶⁰⁹ 2006 metais Valdui Adamkui lankantis Gruzijoje buvo pasirašytas bendradarbiavimo susitarimas tarp LR Vyriausybės ir Gruzijos vyriausybės dėl investicijų skatinimo bei apsaugos LR Ūkio ministerijos ir Gruzijos ekonominės plėtros ministerijos bendradarbiavimo sutarimas. Prezidento Valdo Adamkaus vizitai į užsienį bei užsienio valstybių vadovų vizitai, nuo 2005 liepos 12d. iki 2006 m. liepos 12d. Adamkus Valdas, Paskutinė kadencija, Op. cit. P. 455

⁶¹⁰ Pavyzdžiui, LR Vyriausybės programoje teigiama, jog: „195. Remsime jaunimo, akademinis, valstybės tarnautojų kontaktus su Rytų kaimynėmis, taip pat stiprinsime analitinius Lietuvos gebėjimus Rytų kryptimi.“ Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. XI-52 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ įsigaliojo 2008 12 09 (Valstybės žinios Nr. 146-5870)

jog „ ypač vertina Lietuvos ir Lenkijos vaidmenį formuojant ir įgyvendinant Europos Sąjungos kaimynystės politiką⁶¹¹“. Šioje deklaracijoje kaip paskutinis puikus dviejų šalių bendradarbiavimo pavyzdys yra pateikiama konferencija „Bendra vizija bendrai kaimynystei“, taip pat abi šalys „įsipareigoja remti demokratijos plėtrą Europos Rytuose skatinančius procesus, ypač plėtojant parlamentinį bendradarbiavimą su Ukraina, Moldova, Pietų Kaukazo valstybėmis⁶¹²“. Deklaracijoje taip pat pažymima, jog būtina bendradarbiauti skatinant Baltarusijos pilietinės visuomenės plėtrą⁶¹³. 2007 metų šios Parlamentinės Asamblėjos deklaracijoje rašoma, jog yra svarbus indėlis bendradarbiaujant su Rytų Europos valstybėmis. Šioje deklaracijoje išskiriamos konkrečios šalys:

„...stiprinti nuolatinį Lietuvos Respublikos Seimo ir Lenkijos Respublikos Seimo bendradarbiavimą, ypač per mūsų Asamblėją, tęsti bendrą veiklą plėtojant Europos Sąjungos rytų kaimynystės politiką, įskaitant Ukrainos europietiško pasirinkimo ir Baltarusijos pilietinės visuomenės kūrimo skatinimą, taip pat plėtoti parlamentinį bendradarbiavimą su Gruzija⁶¹⁴“.

Nors susiduriama su ribotumais siekiant išsiaiškinti šios tinklaveikos formas ir dažnius, vis tik galima išskirti tam tikrus lygmenis ir sritis, kuriose Lietuva aktyviausiai dalyvauja bei teikia paramą ES rytinės kaimynystės šalims. Dokumente pažymima, jog:

„ES rytų kaimynystės valstybėse koncentruojamasi į tas sritis, kur Lietuvos parama gali turėti didžiausios pridėtinės vertės: reformų patirties perdavimas ir bendradarbiavimas regioniniame lygmenyje. Šios sritys atitinka ir ES Rytų kaimynystės iniciatyvos įgyvendinimo pagrindines kryptis.“⁶¹⁵

Remiantis LR Vyriausybės vystomojo bendradarbiavimo dokumentais, Lietuva aktyviai paramą teikia regionų vystymui, moterų socialinio aktyvumo skatinimui, pilietinei visuomenei, santykiuose su Ukraina ir Baltarusija vykdomi istorinio kultūros paveldo projektai⁶¹⁶ ir kiti projektai, kurie yra siejami su vystomojo bendradarbiavimo politika.

Kaip teigė LR URM atstovas:

2003 m. Lietuva pirmą kartą tapo donore, buvo numatyta pirmą kartą 50 000 lt. Atrodė daug, bet dabar jau 7 mln. paramai. Ir tada mes pradėjom mokymus Ukrainoj, Baltarusijoj „Livadis“, po to kėlėm koją į Gruziją, Moldovą. Tai dabar gaunam Twinning, bet principas ir tikslai tas

⁶¹¹ Deklaracija Nr. 2/XIV/2006 Dėl Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos bendradarbiavimo Europos Sąjungos rytinių kaimynų labui, Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos Seima narių asamblėjos pirmininkai Česlovas Juršėnas ir Jaroslaw Kalinowski, Varšuva, 2006m. birželio 3d.

⁶¹² Deklaracija Nr. 2/XIV/2006 Dėl Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos bendradarbiavimo Europos Sąjungos rytinių kaimynų labui, Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos Seima narių asamblėjos pirmininkai Česlovas Juršėnas ir Jaroslaw Kalinowski, Varšuva, 2006 m. birželio 3d.

⁶¹³ Ten pat

⁶¹⁴ Deklaracija Nr. 1 /XVI/ 2007 Asamblėjos veiklos dešimtųjų metinių proga „Laimėjimai ir ketinimai“, Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos Seimo narių asamblėjos pirmininkai Česlovas Juršėnas ir Jaroslaw Kalinowski, 2007 m. birželio 30d.

⁶¹⁵ LR XV Vyriausybė, 2011 metų Vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos įgyvendinimo gairės. Op. cit.

⁶¹⁶ LR XV Vyriausybė, 2011 metų LR Vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos įgyvendinimo gairės. Op. cit.

pats, Twinning ir dar savo lėšų turim. Mūsų žmonės iš daugelio institucijų dalyvauja. Interviu su LR Užsienio reikalų ministerijos darbuotojais, 2012 02 10, LR URM 3. Vilnius

Remiantis Lietuvos užsienio politikos diskurso dinamika, interviu informacija ir interakcine analize, galima teigti, jog rytinės kaimynystės politika tebėra svarbus Lietuvos užsienio politikos objektas, kuris išlieka viena iš pagrindinių Lietuvos europinės politikos kryptių. Vertinant dviejų prezidentų vykdytą politiką rytinės kaimynystės kryptimi skirtingai negu Valdo Adamkaus atveju, kada buvo išplėtoti intensyvūs tarpusavio santykiai aukščiausiu lygmeniu ir buvo siekiama vystyti tarptautinio institucionalizmo formas per strategines partnerystes ir kitus darinius, Dalia Grybauskaitė nevykdo šios intensyvios interakcinės krypties, tačiau sušvelnėjęs diskursas rytinės kaimynystės šalių ir Rusijos atžvilgiu nesukūrė žymesnių pokyčių:

...rytinės kaimynystės atžvilgiu pozicija išliko ta pati. Už gilesnę partnerių integraciją visose srityse ir taip toliau. Bet kalbant apie Rusiją buvo ministrai Valionis ir Vaitiekūnas buvo pozicija pakankamai kieta, netgi blokavome derybų su Rusija atnaujinimą pradžioje su Lenkija ir vieni. Dvišales problemas bandome išspręsti su Europos pagalba. Tai bendradarbiavimas Medininkų ir sausio įvykių bylose, Družbos dujotiekis ir kiti. Ministrų tapus Ušackui pozicija Rusijos atžvilgiu sušvelnėjo, dabar tapus Ažubaliui ji vėl yra kietesnė. Dėl tokių kaip pasakyt paties ministro asmeninių..ta politika keičiasi keičiantis vadovui. Prezidentūra irgi, Grybauskaitės kitokia politika. Jeigu Adamkus buvo labai už rytų partnerystę ir kietesnis Rusijos atžvilgiu, Grybauskaitė linkusi labiau į atvirą dialogą su Rusija ir ji labiau kritiška rytų partnerių atžvilgiu, kad mes pernelyg angažuojamės į tą Rytų partnerystę ir per mažai dirbame su ES sostinėmis. Tai ta politika truputėlį kinta, bet pamatiniai dalykai jie vis tiek yra tie patys. Interviu su LR diplomatu, LR nuolatinė atstovybė Briuselyje, 2011 10 13.

Rytinės kaimynystės politika taip pat yra išskiriama kaip viena iš Lietuvos būsimo pirmininkavimo ES Tarybai prioritetų. Šiandieninė Lietuvos rytinės kaimynystės politika iš esmės yra perkelta į europinį lygmenį, siekiant intensyviai vystyti ES konstruojamą rytinės partnerystės valdysenos struktūrą.

3.4 Kaimynystės politikos europeizavimas⁶¹⁷: Lietuvos ir Suomijos nacionalinės patirtys

Nacionalinės užsienio politikos europeizavimą ar naudojimąsi ES teikiamomis galimybėmis siekiant rytinės kaimynystės politikos tikslų galima grupuoti į:

- a) Iniciatyvų rytinių kaimynų atžvilgiu pateikimas;
- b) naudojimas ES sprendimų priėmimo sistema, veto teise;
- c) aktyvi socializacija tarpininkaujant, advokataujant rytinės kaimynystės šalims, formuojant palaikančias koalicijas;

⁶¹⁷ Europeizavimas - procesas, kurio metu ES narėms pavyksta įtakoti, ar perkelti tam tikrą nacionalinę politiką, iniciatyvą į ES lygmenį. „Nacionalinė europeizacijos projekcija“. Miniotaitė Gražina, Baltijos valstybių užsienio ir saugumo politikos europeizacijos tendencijos. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga* 2010/2011. Vilnius, 2011: 127-142

d) aktyvus dalyvavimas Rytinės partnerystės interakcinėje struktūroje (daugiašalėse platformose, darbo grupėse/paneliuose, Dvynių projektuose, TAIEX ir kitose programose);

e) Pirmininkavimas Europos Sąjungos Tarybai.

Pirmininkavimas ES nuolat būdavo viena terpių, kurią sėkmingai panaudojus atskiros valstybės narės sugebėdavo proteguoti nacionalinius interesus, nepaisant to, kad ES instituciniai principai yra neutralumas ir nešališkumas, kurių privalo laikytis pirmininkaujanti valstybė⁶¹⁸.

Lietuva ir Suomija pateikė keletą iniciatyvų rytinės kaimynystės politikos srityje, tačiau išgyveno skirtingas sėkmės istorijas.

Suomijos sėkmingas rytinės kaimynystės politikos europeizavimas

Remiantis Suomijos URM dokumentais ir respondentų atsakymais Suomija sėkmingai europeizavo ne tik Šiaurės dimensijos iniciatyvą, bet ir nacionalines patirtis pasienio bendradarbiavimo srityje.

Suomija Šiaurės dimensijos iniciatyvą pateikė 1997 m., du metai prieš Suomijos pirmininkavimą ES ir pradėjo intensyvų lobizmą. Visi Suomijos aukščiausio lygmens politikai, prezidentas M.Ahtisaari, ministras pirmininkas P.Lipponen, taip pat kiti kabineto nariai ir parlamentarai plėtojo aktyvų lobizmą du kartus aplankant visas Europos sostines bei įtikinėjant ir Rusijos valdžios atstovus dėl iniciatyvos būsimos naudos⁶¹⁹. B.Romsloe pažymi, jog pradiniam etape iniciatyva sulaukė didelės kritikos ir oponavimo ne tik iš Europos Komisijos bei pietinių ES šalių, bet ir iš regioninių kaimynių- Danijos ir Švedijos⁶²⁰, tačiau Ojanen pažymi, jog suomiams vis dėl to pavyko sėkmingai išreklamuoti savo idėją, ją suderinant su visos ES bendrais interesais. 1999 metais Suomijos pirmininkavimo ES metu ŠDI plėtojimas ir veiksmų planas buvo viena iš svarbiausių Suomijos pirmininkavimo darbotvarkės klausimų. Per sekantį Suomijos pirmininkavimą ES 2006 metais ŠDI buvo reformuota. Šie faktai pateikiami Suomijos URM dokumentuose:

„Suomija kaip Europos Sąjungos narė žymiai prisidėjo vystant Šiaurės dimensijos iniciatyvą. Ji siūlo efektyvų instrumentą skatinant bendrai sutartus prioritetus. <>...Po Šiaurės dimensijos politikos reformų, kurios buvo įvykdytos Suomijai pirmininkaujant ES 2006, Rusija išsipareigojo ŠDI daugiau energetiškai, ir Šiaurės dimensija tapo vienu iš sėkmingiausių ES-Rusijos santykių elementų⁶²¹“.

Suomija kiekvieną savo pirmininkavimą ES išnaudodavo Šiaurės dimensijos iniciatyvos plėtojimui ar reformavimui. Kaip teigė Bengtsson, Elgstrom ir Tallberg, „pirmininkavimas gali

⁶¹⁸ Elgstrom Ole, The Honest Broker? The Council Presidency as a Mediator; in: Ole Elgstrom, ed., *European Union Council Presidencies: a Comparative Perspective* (London and New York: Routledge, 2003). P. 38-54

⁶¹⁹ Arter David. Op. cit. P.688

⁶²⁰ Romsloe Borge, Finland and the case of a Northern dimension for the EU: inclusion by bargaining or arguing?, Centre for European studies, University of Oslo, Working paper No.31, December 2005. P.3

⁶²¹ Ministry for Foreign affairs of Finland, Russia action plan. Government resolution. Government of Finland, 16 April 2009. P. 18

būti suvokiamas kaip normatyvinė galia per galimybę pateikti ar paskatinti naujas politines idėjas⁶²²..“.

Suomija laikoma viena iš aktyviausių ES narių, kuri sugebėjo pasinaudoti šia galimybe. Suomija išnaudojo savo pirmininkavimą ŠDI plėtrai, taip pat prisidėjo plėtojant ES civilinių krizių valdymo mechanizmą⁶²³, nors, pasak mokslininkų, suomiai pirmininkavimo metu stengėsi išlikti neutralūs ir veikti pagal nustatytas elgsenos taisykles bei normas.

Kaip teigiama Suomijos užsienio reikalų ministerijos dokumente, „Suomija taip pat labai aktyviai prisidėjo reformuojant finansinius instrumentus, kurie remia ES pasienio bendradarbiavimą⁶²⁴“. Būtent pasienio bendradarbiavimo politika ir Suomijos patirtis šioje srityje, tampa vis svarbesne politine sfera, kurioje Suomija dalyvauja ir rytinės partnerystės šalių atžvilgiu.

Suomija labai aktyviai prisidėjo vystant Europos Sąjungos pasienio bendradarbiavimo politiką ir finansinius instrumentus. Suomija turinti ilgą sieną su Rusija ilgainiui išvystė sėkmingą pasienio regionų bendradarbiavimo formatą. Suformavus Europos kaimynystės politiką „ pirmoje fazėje 2004-2006 metais, pirmą kartą buvo siekiama bendrai kooordinuoti ES vidaus ...<> ir išorės fondais.“ „Šios kaimynystės programos- dažniausiai paremtos suomių/rusų pasienio patirtimi- turėjo vientisą aplikavimo procesą ir vienodą projektų atranką. Jie buvo bendrai valdomi struktūrų, sudarytų iš abiejų pasienio pusių atstovų. Konkretūs projektai operavo abiejose pasienio pusėse⁶²⁵..“.

Nacionalinė Suomijos patirtis santykiuose su didžiuoju rytiniu kaimynu buvo europeizuota, perduota ES išorinės politikos formavimui:

Ir pasienio bendradarbiavimo iniciatyvos yra tai, kur Suomija dalyvauja labai aktyviai. Mes suorganizavome susitikimų ir Helsinkyje. Žinoma, pasienio bendradarbiavimo iniciatyvų yra labai daug aplink ES, ir dar darėme finansinę perspektyvų, bet buvo labai daug problemų, užėmė labai daug laiko kol mums pavyko. Buvo labai komplikuota ir mes labai daug dirbame šiuo klausimu su Baltijos šalimis, siekiant gauti geresnę finansinę atities perspektyvoje. Be tai yra labai specifinė sritis, nes ji įtraukia abu ES įrankius, vidinį sanglaudos ir išorinį kaimynystės politikos instrumentą. Taigi tai yra komplikuotas klausimas, siekiant suderinti šiuos instrumentus ir ne visuomet pavyksta, labai sunku kai ES nori įgyvendinti tas pačias taisykles kaip normą ir išoriniam bendradarbiavimui, tai yra labai sunku, ir čia mes esame labai aktyvūs per paskutinius metus. Ir aš negaliu kalbėti už visą ministeriją, bet čia rytiniame departamente tai yra vienas svarbiausių klausimų. Praktiškai tai būtų vidaus reikalų ministerijos darbas, tačiau kadangi yra išorinė dimensija, mes taip pat esame įtraukti. Interviu su Suomijos užsienio reikalų ministerijos Šiaurės dimensijos skyriaus darbuotoja, 2012 02 17, Helsinkis

⁶²² Bengtsson Rikard, Elgstrom Ole, Tallberg Jonas, Silencer or amplifier? The European Union presidency and the Nordic countries, *Scandinavian political studies* Vol.27, No.3, 2004: 311- 334

⁶²³ Ten pat

⁶²⁴ Ministry for Foreign affairs of Finland, Russia action plan. Op. cit. P. 18

⁶²⁵ Jarvio Pekka, Implementation of EU external border cooperation after 2013, particularly on borders with the Russian Federation. Ministry for foreign affairs of Finland, 2011. P.11
http://www.aebr.eu/files/publications/ENPI_CBC_Jarvio_Associates_web.pdf Žiūrėta 2012 04 19

Šiaurės dimensijos iniciatyva, pasienio bendradarbiavimo politika ir patirtis yra dvi svarbiausios politinės sritys, kurias suomiams pavyko europeizuoti ir tokiu būdu sėkmingai prisidėti plėtojant Europos Sąjungos kaimynystės politiką.

Lietuvos rytinės kaimynystės politikos europeizavimo patirtis

Lietuva laikoma viena iš aktyviausių valstybių narių formuojant europinę politiką santykiuose su rytinės partnerystės šalimis.

Dar 2003 metais tik artėjant Lietuvos narystei ES ir 2004 m. jau tapus nare Lietuva aktyviai siekė įtraukti Pietų Kaukazo šalis į Europos kaimynystės politiką. Pasak Tomo Gulbino, nuosekliais pasisakymais apie rytinėje kaimynystėje sprendinias problemas Lietuvai pavyko ne tik įtvirtinti kaip kaimynystės „ekspertės“ įvaizdį, tačiau ir pasiekti didesnio ES Tarybos dėmesio šiam regionui⁶²⁶.

Skirtingai negu Suomija Lietuva iki šiol dar nepirmininkavimo ES Tarybai (tačiau pirmininkavimo darbotvarkėje jau yra numatyta, jog prioritetas bus teikiamas Rytinei partnerystei), tačiau aktyviai naudojosi kitais instrumentais, įtraukiant veto teisę. Vis tik Lisabonos sutartis įnešė esminių korekcijų pirmininkavimo srityje. Kas pusmetį rotuojanti pirmininkaujanti šalis prarado galimybę pirmininkauti ES užsienio reikalų tarybos konfigūracijai, taip pat ES Vadovų tarybai. Iš esmės tai reiškia, jog pirmininkaujanti šalis prarado iniciatyvos teisę ES išorės politikos srityje, išskyrus plėtros klausimus. Kaip teigė LR diplomatas, Lisabonos sutartis:

Įtakoja tai, kad Europa vis labiau ir labiau kalba vieningai, kalbės vienu balsu, atsiranda kažkoks tai veidas, kuris kalba už Europą, atsiranda darbotvarkės testinumas. Bet neigiamai atsiliepia tai, kad Lietuvai kaip mažai ES narei, tampa vis sunkiau ir sunkiau įtakoti tam tikrus procesus, jeigu anksčiau kad ir būdamas mažas, bet būdamas pirmininkas gali įtakoti tam tikrus procesus, tai dabar jau tikrai tampa mažas. Kol kas yra tas konsensusas, vienbalsiškumo principas, bandoma daryti taip, kad visos šalys būtų patenkintos, bet atėjus kritiniam momentui vis tiek pasižiūri į valstybės dydį, žiūri į jos turimą balsų skaičių. Gerai, kad mes tokie drąsus, užgrūdinti, atstovim ir prieš dideles valstybes ir nepasiduodam, bet tarpusavio santykiuose tampa vis sunkiau įtakoti. Interview su LR diplomatu, LR nuolatinė atstovybė Briuselyje, 2011 10 13, Briuselis

Taigi, pirmininkavimo užduotys ir funkcijos sumažėjo valstybėms narėms ir ypatingai mažosioms narėms per jų indėlį į išorinę politiką pirmininkavimo metu, tačiau būtent valstybės narės dažniausiai tampa politinių idėjų iniciatorėmis.

Būdama Europos Sąjungos nare Lietuva pateikė keletą iniciatyvų ir pasiūlymų dėl ES santykių su rytinės kaimynystės šalimis. 2006 metais LR Užsienio reikalų ministerijos tvirtinimu Lietuva parengė ir savo partneriams Europos Sąjungoje pristatė poziciją dėl Europos kaimynystės politikos reformos. „ES valstybių reakcija ir vėliau pasirodęs EK komunikatas dėl Europos

⁶²⁶ Gulbinas Tomas., Europos kaimynystės politika: Lietuvos siekiai ir pasiekimai, Europos Sąjungos plėtra ir Rytų politika 2003-2004. Europos integracijos studijų centras. Vilnius. 2005. P 60

*kaimynystės politikos stiprinimo, kuriame įtvirtinti daugelis Lietuvos pasiūlymų, patvirtino, kad iniciatyva buvo savalaikė, susilaukė paramos ir pripažinimo*⁶²⁷. Lietuva taip pat sėkmingai pasiūlė ir buvo patvirtinta iniciatyva dėl Gruzijos pasienio misijos.

Vienas iš didžiausių nepasisekimų buvo susijęs su Rytinės partnerystės iniciatyva. Kaip teigė LR Prezidentės patarėjas metai prieš rytinės partnerystės patvirtinimą lietuviai ES siūlė iniciatyvą (angl.non-paper) santykiams su rytiniais kaimynais:

Na žinot. Aš pats tuo metu vykdžiau LR užsienio reikalų ministerijos instrukcijas. Dar metai prieš paskelbiant šią partnerystę, prieš lenkams su švedais inicijuojant ją, mes, diplomatinė tarnyba, platinome vadinamąjį „non-paper“ dokumentą, mintis, pasiūlymus Europos Sąjungoje, ir aš pats pristatinėjau Vengrijos užsienio reikalų ministerijoje apie tai kaip mes galėtumėm sustiprinti ES politiką rytinių kaimynių atžvilgiu ir iš esmės kas įvyko, tai mūsų strateginiai partneriai pasirinko stipresnį partnerį, stipresnį žaidėją Europos Sąjungoje su kuriuo aišku buvo lengviau „<europaizuoti>“ šitą idėją. Tai ta konkurencija, net ir šiuo metu lenkai visą laiką sako, jų užsienio reikalų viceministro Vašingtone prieš pusmetį klausė kaip apibūdintumėte santykius su Lietuva, tai jis sako, kad Lietuva yra Lenkijos konkurentė Rytų politikoje. Mes patys niekad jų taip netraktavome, nes laikėme, kad esame partneriai, bet lenkai išžvelgė konkurenciją ir netgi prie Prezidento Kasčynskio Lenkijoje užsienio reikalų ministerijos administracija matyt buvo nusiteikę žaisti su ryškesniu Lenkijos vaidmeniu, neatiduoti, nesidalyti to su Lietuva, o pasirinkti partnerį su kuriuo lengviau, efektyviau tą idėją Europoje prastumtų“. Interviu su LR Prezidentės patarėju, 2012 04 19, Vilnius

Šie interviu duomenys rodo, jog lietuviams nepavyko sukurti sėkmingos koalicijos siekiant iniciatyvos europeizavimo. Pasak kito respondento:

Mano nuomone tuo metu lietuviai aktyviai veikė, tačiau nepaisant to, galiausiai Rytinė partnerystė buvo sukurta bendra švedų-lenkų iniciatyva, nors galėjo būti švedų-estų ar trijų baltų šalių. Taigi, kartais reikia būti ambicingais. Pavyzdžiui tokios posovietinės šalys kaip Pietų Kaukazo, Moldova, taip pat trys Baltijos šalys yra mažos. Taigi, mes visos esame mažos ir suprantame vieni kitus. Nepaisant to, kad švedai turi pinigų, bet ką jie žino.. Teikiant iniciatyvą svarbiausia yra lobizmas ir žinios, ekspertizė ir gebėjimas įgyti draugų, kurti koalicijas. Galios niekas nedovanoja, ir reikia kovoti būti aktyviems kuriant ilgalaikes draugystes. Niekas nedraudžia kurti draugystes. Ir aš kaltino savo Vyriausybę, nes buvo momentų kai iniciatyva galėjo būti švedų-estų. Taip Lietuva turėjo aktyvų vaidmenį, ypač su baltarusiais santykiuose. Lietuva-Lenkija kaip partneriai buvo prasminga. Negalėjo būti lenkų-lietuvių iniciatyva <Rytinė partnerystė> tam, kad ją parduoti visai ES būtina turėjo būti įtraukta sena demokratija, dirbanti petis iš peties su naująja demokratija. Taigi, ir tai yra mano patirtimi paremtas aiškus supratimas. Visi ministrai yra žmonės ir visa kalba eina apie įgūdžių ir draugų suradimą, ir nesvarbu ar būtum proaktyvus ar tiesiog stovintis greta. Taigi, ypač mažų šalių santykiuose viskas dažniausiai priklauso nuo asmenybių. Taigi, aš nemanau, kad tai buvo lietuvių klaida, tačiau turėjo būti suvokimas, jog tame žaidime mes visi buvom konkurentai. Interviu su EP nare, 2011 04 06, EP2, Talinas

⁶²⁷ LR Užsienio reikalų ministerija, 2006 metų užsienio politikos veiklos ataskaita.
<http://www.urm.lt/index.php?2999896586> 2012 02 08

Šie interviu rodo viena vertus Lietuvos sėkmingesnės ar aktyvesnės strategijos nebuvimą, siekiant šios iniciatyvos įgyvendinimo, kita vertus, patirtis parodė, jog asimetrinės tarpusavio priklausomybės santykiuose (Lietuvos-Lenkijos) egzistuoja tam tikros grėsmes.

Buvo tokios aplinkybės, kad lenkams neapsimokėjo, pasiėmė mūsų idėją, mūsų idėjų ir paskui su švedais kartu sėkmingai įvykdė. Ir iš to nedarom jokios tragedijos, garbingi, teisingi lietuviai, svarbiausia yra reikalas, stiprus dėmesys Europos Sąjungos rytų kaimynų atžvilgiu, o jau kas ten pasiima šlovę, nu ten palikim ...tai kiek aš prisimenu kaip viskas vyko, tai vat turėjom tokią situaciją. Ir aišku kuo toliau tuo vis stiprėja Sikorskio linija, kad lietuviai išvis čia netinkamas partneris, Lenkija yra didi Europos valstybė, jai stoti į vieną gretą reikia ne su „bėdžiais“... Interviu su LR Prezidentės patarėju, 2012 04 19, Vilnius

Kita vertus, šią Lietuvos diplomatinę nesėkmę respondentai sieja ir su Lietuvos itin antirusiška tapatybe:

Mes turėjom kitą bylą, tai yra ta nuolatinė kategoriška pozicija Rusijos atžvilgiu, kas trukdė didžiosioms ES šalims, jų ekonominiams interesams ir aišku mūsų pasiūlymai visą laiką buvo į juos žiūrima su įtarumu. Lenkai tuo metu irgi dažnai laikydavosi tos pačios pozicijos, nors kita pozicija, kad jie kartais... už kažkokį pragmatinį <interesą pakeisdavo savo poziciją>. Ir ta istorija su post-PCA, naujo susitarimo su Rusija atnaujinimo arba derybų pradžios, mes labai kietai laikėmės, aišku kartu, bet lenkai paskui išsiderėjo tiek iš mūsų, tiek iš Rusijos tam tikrus svarbius dalykus, ir jie <atsitraukė>.. Interviu su LR Prezidentės patarėju, 2012 04 19, Vilnius

Taigi, kitas itin svarbus instrumentas kuriuo buvo naudotasi siekiant rytinės kaimynystės tikslų kiekvienos valstybės narės turima veto teisė. Lietuva šia teise aktyviai naudojosi ir pateikė keletą veto dėl ES naujos sutarties su Rusija derybų. Pradžioje Lietuvos veto buvo kartu su lenkų, vėliau dėl Gruzijos-Rusijos pokarinio konflikto situacijos Lietuva liko viena. Į klausimą kodėl buvo tokia Lietuvos pozicija, bei kodėl Lietuva nesulaukė paramos iš kitų ES valstybių narių LR URM teigė:

Per derybas su Rusija mūsų pozicija buvo tokia kaip ir kraštutinė priemonė. Bet jeigu niekas garsiai nepasakė, kad taip mes jus remiam, tai nereiškia kad buvo visi prieš mus. Būna kartais, kad kažkurios šalys susiburia į vieną grupę, bet reiškia grupės vardu kalba viena šalis. Bet aš negaliu pasakyti tiksliai, nes ten nedalyvavau. Interviu su LR Užsienio reikalų ministerijos darbuotojais, 2012 02 10, LR URM 2, Vilnius

Kaip pastebėjo LR URM atstovas, kitos ES narės Lietuvos neparėmė todėl, kad siekė bendro konsensualinio Sąjungos sprendimo:

Logika neparemta todėl, kad ..Europos Sąjunga manė ir šalys narės taip pat, kad geriau turėti sutartį, nes tokiu būdu ES kalba vienu balsu ir kad geriau, kad kalbės ne prorusiškasis Berlusconi, o kalbės Barosso, nes juo pasitiki visi, jis yra mūsų išrinktas atstovas. Logika tokia, kad bet kuriuo atveju geriau, kad ES kalbės kartu. Kas yra dabar ..Medvedevas, Putinas šnekasi su Merkel su Sarkozy, su Berlusconi, (nors tiesa jo jau nėra... Tai bet kiek pablokavo ir daugiau nebeblokavo. Jau nebeaktualus tas klausimas yra.. Interviu su LR Užsienio reikalų ministerijos darbuotojais, 2012 02 10 LR URM 3, Vilnius

Valdas Adamkus prisimindamas šią situaciją (Gruzijos-Rusijos karinį konfliktą⁶²⁸) savo dienoraštyje teigė, jog tik Lenkijos prezidentas Kascynskis jį palaikė, tuo tarpu Sarkozy akcentavo, jog Rusija padarė tam tikrą pažangą⁶²⁹. Vis tik kaip teigė LR prezidentės patarėjas, šiuo metu Lietuva laikosi nuosaikesnės pozicijos dėl Gruzijos santykių su Rusija, o Lietuvos didžiausios pastangos yra susijusios su tiesioginių nacionalinių interesų gynimu, ypač ypatingai susijusių su energetiniais klausimais⁶³⁰.

Lietuvos atstovai, ypač Valdas Adamkus taip pat aktyviai vykdė socializaciją siekiant įgyti paramą Ukrainai, Gruzijai, suteikiant narystės perspektyvą šioms šalims, advokatavimo, tarpininkavimo misiją pats V. Adamkus taip pat aprašo savo dienoraštyje⁶³¹.

Į klausimą ar suomia aktyviai skatino suteikti perspektyvą pageidaujančioms rytinės partnerystės šalims Suomijos URM atstovė atsakė:

„Šiuo klausimu, mes neskatinome šių šalių narystės taip aktyviai, 2008 m. vyko labai plati diskusija ES, kaip narystės perspektyva, nes daugelis šalių manė, jog dar per anksti kalbėti apie tolesnę plėtrą, taigi mes šiuo klausimu neadvokavome taip stipriai, nes mes matėme, kad bus labai didelių nusivylimų Rytinės partnerystės šalims, jeigu mes jiems pažadėsime, o po to jos nusivils, taigi šis klausimas nebuvo ...ir pozicija įrašyta į Asociacijos susitarimus. Taigi mes žinojome visos Europos poziciją ir nenorėjome suteikti jiems nusivylimo. Bet mes matome šioje situacijoje galimybes, nes yra Lisabonos sutartis ir yra straipsnis, kuris numato, kad kiekviena Europos šalis, kuri atitinka europines vertybes ir stojimo kriterijus, gali tapti nare, ir ši nuostata tikrai neišnyko, daug kas priklauso nuo pačių šalių, jeigu jie įvykdys reformas ir visą teisinę bazinę.“ Interviu su Suomijos užsienio reikalų ministerijos Rytų Europos skyriaus darbuotoja, 2012 02 10, Helsinkis

Suomia kaip ir lietuviai aktyviai skatina suteikti bevizio kelionių režimo rytinės partnerystės šalims perspektyvą, tačiau paremtą teisine aproksimacija, bet skirtingai negu lietuviai suomia turi tokią pačią poziciją ir Rusijos atžvilgiu:

⁶²⁸ Adamkus dėl Lietuvos užsienio politikos teigė: *„Manau, ES priėmė kompromisinį sprendimą. Bet ir tai Maskvą gali suerzinti, ypač Lietuvos pozicija. Galime sulaukti neigiamos Rusijos reakcijos. Tačiau tenka rinktis: tik formaliai deklaruosime demokratines vertybes, bet nieko nesiešime, kai jos trypiamos, ar, rizikuodami užsitraukti pyktį, jas realiai ginsime.“* Adamkus Valdas, Paskutinė kadencija. Op. cit. P. 459

⁶²⁹ Pozicija Vadovų taryboje Briuselyje 2008 m. lapkritis: *„...matydamas, kad Briuselis rengiasi atnaujinti derybas su Maskva, nusprendžiau kelti ir kitą klausimą: kas pasikeitė, jog ES atsisako savo ankstesnio nutarimo ir nelaukdama, kol Rusija išves kariuomenę, ketina derėtis? Raginau laikytis ankstesnės pozicijos ir reikalauti, kad būtų vykdomas N. Sarkozy Maskvoje sutartas planas. Mane parėmė tik Lenkijos prezidentas Lechas Kaczyńskis. Reagavo ir pats N. Sarkozy. Jis pareiškė, kad padaryta pažanga, Rusija daugmaž įvykdė savo įsipareigojimus, todėl delsti pradėti derybas būtų neprotinga. Esą ES užsienio reikalų ministrui lapkričio 10 dieną tuo klausimu priims ir oficialų nutarimą“.* Adamkus Valdas, Paskutinė kadencija. Op. cit. P. 471

⁶³⁰ Pasak LR Prezidentės patarėjo Lietuvai pavyko įtvirtinti, jog ES kiekviename susitikime su Rusija akcentuotų energetinės saugos, susijusios su naujų atominių elektrinių statymu Lietuvos kaimynystėje (Kaliningrade ir Baltarusijoje/Astrave). Interviu su LR Prezidentės patarėju, 2012 04 19, Vilnius.

⁶³¹ V. Adamkaus advokatavimo/tarpininkavimo Gruzijai pavyzdys: Suomijoje vykusio Europos Vadovų Tarybos metu vyko vakarienė su Putinu *„Vizito metu V. Adamkus telefonu kalbėjosi su Gruzijos prezidentu Michailu Saakašviliu ir perdavė jo prašymą aptarti su ES lyderiais Gruzijos ir Rusijos santykių klausimą bei pareikšti aktyvesnę ES poziciją dėl Rusijos ekonominės blokados šiai Pietų Kaukazo valstybei“*^{631c}. Apie savo vaidmenį Adamkus rašė ir savo dienoraštyje: *„M. Saakašvilis prašė manęs, pasitelkus savo tarptautinius ryšius, padėti Gruzijai atlaikyti Maskvos spaudimą. Pažadėjau, kad visomis jėgomis stengsiuosi Vakarų šalims aiškinti šio regiono problemas. Tik prašiau M. Saakašvilio nesileisti Rusijos išprovokuojamam kokiems nors jėgos veiksams.“* Adamkus Valdas, Paskutinė kadencija. Op. cit. P. 443

„Kalbant apie vizų supaprastinimą ir laisvą vizų kelionių režimą, mūsų pozicija yra tokia pati kalbant apie visas šalis, mes nedarome takoskyros tarp Rusijos ir kitų rytinių kaimynų. Taigi kalbant apie rytinės partnerystės šalis, labai daug kas priklauso šiuo klausimu nuo techninių dalykų, technikos pažangos partnerinėse šalyse. Ukraina ir Moldova, turi veiksmų planus pirmame etape, ir mes manėme, kad jie jau pasiekė ko buvo prašoma, tačiau buvo įvertinimo ataskaita. Taigi, mes šiuo klausimu nedarome jokių sienų kuri yra pirma, o kuri sekanti. Ukraina yra pirmoji iš šių šalių, kuri pasiekė beveik viską, ko buvo reikalaujama pirmame etape, ir visai neseniai Komisija paskelbė įvertinimą, jog yra techninių problemų, taigi, deja, bet Ukraina negali pereiti į kitą etapą. ir taip pat dėl Moldovos, kad jie turi įgyvendinti visus šiuo techninius reikalavimus. Taigi, mes norėtume, jog žmonės keliautų laisvai, tačiau tuo pačiu, techniškai jie taip pat turi pasiekti reikiamą lygį.“ Interviu su Suomijos užsienio reikalų ministerijos Rytų Europos skyriaus darbuotoja, 2012 02 10, Helsinkis

Tuo tarpu kai kurie respondentai atskleidė, jog Lietuva bevizio kelionių režimo Rusijai suteikimą dažnai laiko derybine korta kitiems interesams pasiekti.

Jeigu žiūrėti į iniciatyvas kurias mes būdami čia pakėlėme, tai tas pats vizų režimo liberalizavimus. Minėti tie du veiksmų planai <Moldovai, Ukrainai> gimė iš to kad mūsų ir kelių kitų valstybių dėka (tradiciniai partneriai lenkai, švedai) šios trys suvaidino svarbiausią vaidmenį. Vienu metu ispanai.. kada pirminkavo ispanai labai stipriai stūmė vizų režimo liberalizavimą su Rusija ir tada mes būdami atsargesni ne dėl to kad nenorime jog Rusijos piliečiai neturėtų bevizio režimo, bet dėl to, kad matėme labai prastas pasekmes Rytų partnerystės šalims sugebėjome sutarti kaip toliau liberalizuosime vizų režimą tiek su Rusija, tiek su kitomis šalimis, to pasekoje sugebėjome sutarti dėl konkrečių dokumentų, kuriuos įgyvendinus turės bevizį režimą. <>... Tai yra ir mūsų Lietuvos idėja , kur jau yra apčiuopiamas rezultatas. Interviu su LR diplomatu, LR nuolatinė atstovybė Briuselyje, 2011 10 13, Briuselis

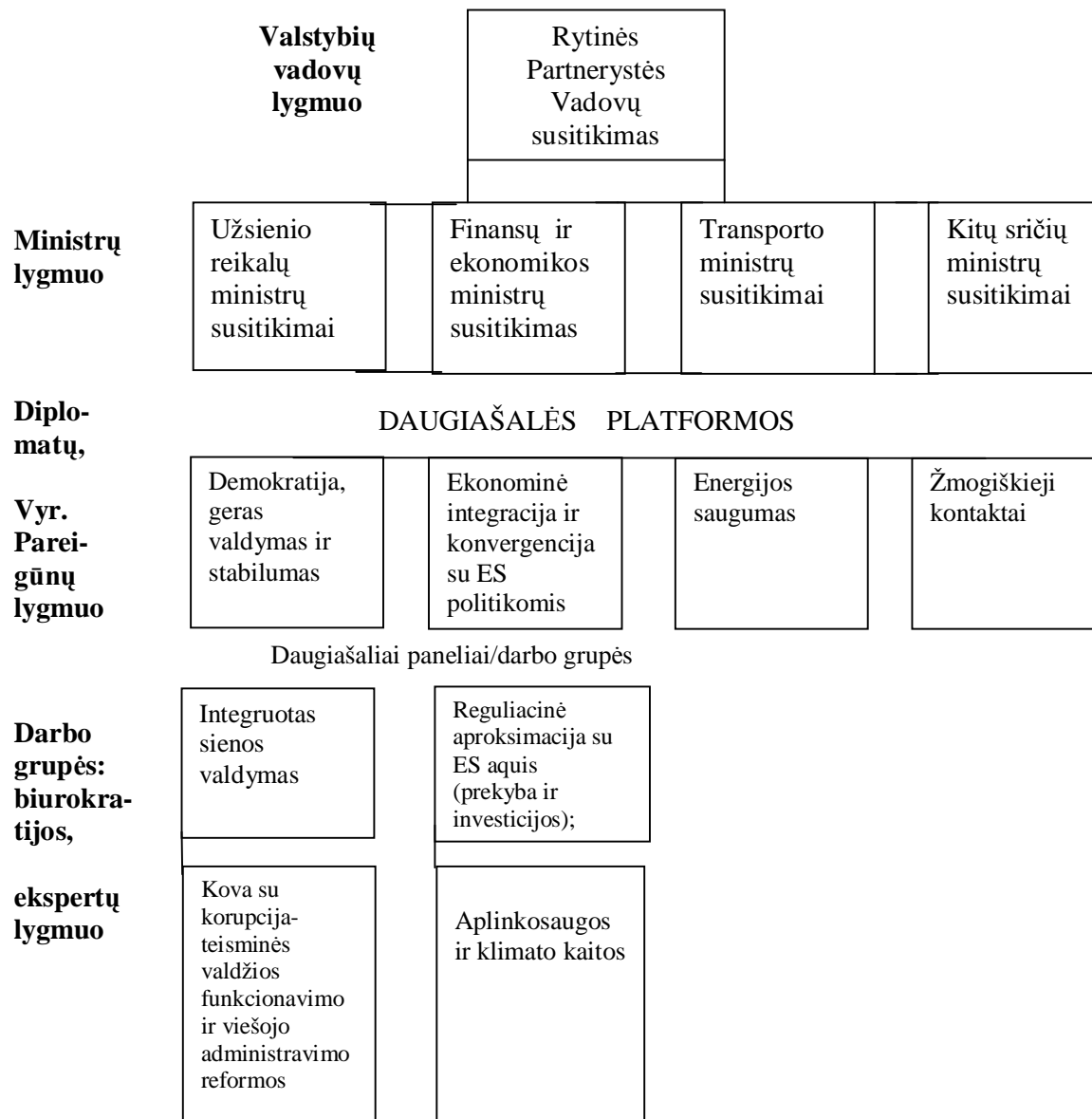
Lyginant Lietuvos ir Suomijos poziciją santykiuose su Europos Sąjungos rytiniais kaimynais, pastarosios pozicija yra panaši Rusijos ir rytinės partnerystės šalių atžvilgiu. Priešingai, Lietuva daro aiškia taskoskyrą tarp šių dviejų kaimynysčių – Rusijos vienoje pusėje ir rytinės partnerystės šalių-kitoje. Kita vertus, ši takoskyra siejama su tuo, jog diplomatų požiūriu, ES taiko dvigubus standartus santykiuose su šiomis šalimis. Lietuvos vienas iš svarbiausių tikslų buvo pasiekti ir aktyviai įtakoti, jog Rusijai būtų taikomi tokie pat reikalavimai dėl taisyklių ir standartų kaip ir rytinės partnerystės šalimis. Tokiu būdu tarsi siekiant tarptautinės „tinkamos/atitinkamos“ elgsenos ir sprendimų ES santykiuose su visomis rytinėmis kaimynėmis.

3.5 Lietuvos ir Suomijos dalyvavimas Rytinės partnerystės veiklose

Abiejų šalių interakcinė analizė parodė, jog rytinės partnerystės atveju daugelis veiklų yra perkelta į europinį lygmenį ir daugiau veikiant per ES kuriamą bendrą valdysenos struktūrą, abi šalys savo politiką rytinės partnerystės šalių atžvilgiu tiesiogiai sieja su bendra europine politika. Suomija tik 2009 metais nacionaliniu lygmeniu patvirtino rytinės partnerystės šalių atžvilgiu vystomojo bendradarbiavimo programą, Lietuva tais pačiais metais rekonstravo ar siekė rekonstruoti savo vaidmens kaimynystėje koncepciją, buvo atsisakyta tarptautinio,

tarpreregioninio institucionalimo formų kūrimo, daugiau veikiant per ES lygmenį. Šiame skyriuje siekiama pateikti abiejų šalių įsitraukimo į konkrečias rytinės partnerystės programas ir projektus laipsnį.

Rytinės partnerystės daugiašalės interakcijos

Daugiašalėse rytinės partnerystės platformose ir paneliuose, sutapimas yra tai, kad abi šalys teigia aktyviausiai veikiančios perduojant sėkmingą sienos valdymo patirtį. Lietuva aktyviausiai dalyvauja integruotos sienos valdymo palyje, darbo grupėje (I platforma), ekonominės platformos transporto palyje, bei žmogiškųjų kontaktų platformos kultūros ir paveldo srityse.

Suomija taip pat aktyviausiai dalyvauja integruotos sienos valdymo panelyje, bei kartu su gruziniais pirmininkauja darbo grupei I platformos gero valdymo srityje⁶³².

„Yra keturios platformos ir kiekviena platforma kuria savo panelį. Mes turim pirmoj platformoj, bent jau vienoj tokią lyderiaujančią poziciją dėl IBM <Integruotas sienos valdymas>, Baltarusija, Ukraina, šiek tiek Moldova prie to tuose projektuose dalyvauja. Mes turim labai solidų įdirbį.“ Interviu su LR Užsienio reikalų ministerijos darbuotojais, 2012 02 10, LR URM, Vilnius.

Į klausimą ką reiškia turėti lyderiaujančią poziciją LR URM atstovai atsakė:

Kitaip tariant mūsų klausomasi, mūsų idėjos yra svarstomos. Jeigu kovoj su korupcija- tai Lenkija; viešojo administravimo srityje- Estija. Estija turi viešojo administravimo Tartu akademiją, viskas vyksta Taline, jie turi matyt, kad geriausią ar bent jau aktyviausią poziciją toje srityje. Mes turim savo įdirbį bent jau dviejose srityse sienos valdymo ir kultūros), bet dar buvo paminėta ir trečioji. Interviu su LR Užsienio reikalų ministerijos darbuotojais, 2012 02 10, LR URM 3, Vilnius

Taigi, Rytinės partnerystės daugiašalių santykių tinklaveikos struktūroje Lietuvos atstovai išskyrė tris sritis, kuriose aktyviai dalyvauja. Suomijos URM atstovė teigė:

...mūsų sienos tarnyba aktyviai dalyvauja, jie teikia ataskaitas, ir tai daugiausiai yra informacijos apskaitimas. „Flagship“ iniciatyvos, taip pat svarbios, tačiau jose Suomija nedalyvauja. Ką mūsų ekspertai davė šiam paneliui, manau gana dažnai informacijos dėl sienos demarkacijos (taip pat dvišaliu būdu su šiomis šalimis), nes jie turi gerą ekspertizę šiuo klausimu ir ką dar mes norime labiau suaktyvinti ir skatinti tai geras bendradarbiavimas pasienio valdymo ir pasienio policijos srityje. Taigi, skirtingais lygmenimis tai vyksta. Bet pavyzdžiui, kai yra transporto panelis ar energijos politikos tai dažnai būna, kad Suomijos neatstovauja ekspertai, turi atrodyti, kad užsienio reikalų ministerija turi visus padengti. Ir pavyzdžiui, deja, aplinkosaugos ministras yra labai susikoncentravęs į Baltijos jūros klausimus, ir kai tas pats žmogus turi klausimus ir dėl Rusijos, Baltijos jūros, Rytinės partnerystės ir Centrinės Azijos, natūralu, jog pritrūksta laiko. Taigi, mums reikia didesnių ministerijų, kad galėtumėme aktyviau dalyvauti ir Rytinės partnerystės veiklose, nes mums visuomet pritrūksta ministrų.“ Interviu su Suomijos užsienio reikalų ministerijos Rytų Europos skyriaus darbuotoja, 2012 02 10, Helsinkis

Taigi, Suomijos atstovė pažymėjo, jog šalis ne visuomet atitinkamai yra atstovaujama dėl laiko ir finansinių resursų trūkumo, tačiau kaip ir kiti respondentai teigia esant svarbiomis šias daugiašales platformas kaip papildomą instrumentą.

Kalbant apie daugiašalius santykius, sektorines ministerijas, neturime labai daug resursų užmegzti intensyvesnius ryšius. Taigi, daugiausiai mūsų vidaus reikalų ministras yra susidomėjęs ir sienos tarnyba žinoma dalyvauja veiklose, pavyzdžiui sienos valdymo panelyje.“ Interviu su Suomijos užsienio reikalų ministerijos Rytų Europos skyriaus darbuotoja, 2012 02 10 Helsinkis

Būtent pasienio valdymo politika, kaip jau buvo išskirta, yra aktyviausia suomių politikos europeizavimo sritis šiuo metu vystant ES išorinę politiką rytinių kaimynų atžvilgiu santykiuose su Rusija, taip pat rytinės partnerystės šalimis:

⁶³² Informacija gauta susirašinėjant elektroniniu paštu su Suomijos Užsienio reikalų ministerijos, Europos ir Rytų Europos skyriaus darbuotojais, 2012 05 01-06 d.

„Labai geras dalykas, papildantis dvišalį takelį. Dalijimasis informacija, praktika, trainingai, ir įvairiausių rūšių tinklaveika, bet mes neturime jokio atskiro biudžeto rytinės partnerystės veikloms. Taigi, ten yra tik ES biudžetas, taigi kiekvienu atveju kai mes kalbame apie kokį nors organizavimą, turime galvoti apie biudžetą. Bet mes skiriame lėšų dvišaliams santykiams, mes remiame estų Viešojo administravimo akademiją, jie rengia kursus rytinės partnerystės šalims. Tai susiję su valdymu, ir jau labai daug metų remia Moldovą ir Gruziją, ir tai yra kažkas kas nuolat vyksta. Mes taip pat finansuojame, prisidedame finansuojant kaip ir daugelis ES šalių Baltarusijos universitetą, bet tai yra tik nedidelė dalis lyginant...“.

Interviu su Suomijos užsienio reikalų ministerijos Rytų Europos skyriaus darbuotoja, 2012 02 10, Helsinkis
Šie interviu iliustruoja ES sukurtos tinklinės valdysenos požymius. Valstybės narės yra svarbios rytinės partnerystės politikos įgyvendintojos, būtent aktyviausių valstybių dėka konkrečiose platformose ar darbo grupėse, organizuojant ir vadovaujant įvairiems susitikimams, vyksta informacijos apsikeitimas, konsultacijos, dalijimasis gerąja praktika ir kitos bendros veiklos. Viršvalstybinės institucijos yra svarbios šių procesų koordinatorės.

Vis tik pažymima, jog didžiausias institucinis pokytis gali vykti dvišaliu būdu per Asociacijos sutarčių pasirašymą ir įgyvendinimą, bei kitus dvišalės politikos instrumentus.

ES Rytinė Partnerystė: dalyvavimas dvišalių santykių programose

Europos Sąjungos institucijos koordinuoja ir kitus instrumentus, kuriais siekiama kurti tinklaveiką ir kontaktus tarp rytinių partnerių, ES valstybių narių ir ES institucijų. Dvišalių santykių kontekste Lietuva vykdo keletą projektų/programų, kurių pagrindu siekiama padėti transformacijos procesuose rytinės kaimynystės šalyse, ar konvergencijos link ES standartų srityse. Dvynių projektai yra viena iš tokių programų, kuri yra nukreipta į teisinės aproksimacijos veiklas. Pasak LR URM atstovų, Lietuva turi Dvynių projektus su Moldova, Armėnija ir Gruzija, kuriais siekiama konvergencijos ar teisinės aproksimacijos. Kaip teigė LR URM darbuotojai „Lietuva pertvarko visą Moldovos veterinarijos sistemą, ir nors tai labai neįdomi sritis, tačiau bene svarbiausia integracijos, konvergencijos procese“. Pagal ES programą „Visapusiškas institucijų vystymas“ (angl. Comprehensive institution building) Lietuva turi ekspertų komandas dirbančias kartu su premjerų komandomis, šakinėse ministerijose Moldovoje ir Armėnijoje.

„Lietuva prisideda.. turi nišas.., visur turi nišas, prisideda savom lėšom, savais instrumentais, savais specialistais prisideda įvairiose šalyse. Kokią paimtumėt valstybę.. Norit Azerbaidžaną prašau... Lietuva Azerbaidžane turi tris trainingus: mokesčių inspekcija, korupcijos. Moldovoj turi twinning... Lietuva pertvarko visą veterinariją Moldovoj. Labai sunkus, labai neįdomus, bene svarbiausias integracijos dalykas. Mes turime patarėjus, kur prie premjero dirba aukščiausio lygio susitikimuose: Armėnijoje ir Moldovoje...Kur dar... misijose dalyvauja, Hubamas tarp Ukrainos ir Moldovos, techninės paramos misija. Gruzijoje tas pats, tik saugumo CFSP pinigai.Tai kitaip tariant mes gal dirbame ir atskirai, bet žinoma yra krūva dvišalių dalykų ypatingai kultūros/paveldo srityje su Ukraina ir Baltarusija. Interviu su LR Užsienio reikalų ministerijos darbuotojais, 2012 02 10, LR URM3, Vilnius

Suomija panašiai kaip ir Lietuva aktyviai dalyvauja Dvynių programose, tačiau nėra nusiuntusi ekspertų komandos pagal Visapusiškos institucinės plėtros programą.

Pasak Suomijos Užsienio reikalų ministerijos atstovo:

<Suomija> turi Dvynių projektų daugiausiai su Armėnija... Taip pat šiuo metu gauti pasiūlymai darbui su Gruzija ir Azerbaidžanu, tačiau kol kas dar neįgyvendinami... Suomijos URM, 2012 05 03⁶³³

Kita programa (TAIEX) apimanti ES santykius su kaimynais ir skirta apmokymams, yra koordinuojama Europos Komisijos ir pasak Suomijos Užsienio reikalų ministerijos darbuotojų:

„Mes turime daug dvikrypčių TAIEX vizitų į Suomiją kaip ir iš Suomijos į Rytinės partnerystės šalis. Tiesą sakant aš tiksliai nežinau kiek daug, nes nebūtinai gauname informaciją apie šiuos vizitus, kadangi Europos Komisija gali tiesiogiai susisiekti su mūsų ekspertais. Todėl, deja negaliu suteikti detalios informacijos apie TAIEX...“ Suomijos URM, 2012 05 03⁶³⁴

Šie pavyzdžiai iliustruoja ES kaimynystės politikos koordinavimo procesą. Nacionaliniai veikėjai yra aktyviai įtraukiami įgyvendinant konkrečias veiklas ir instrumentus, kuriant horizontaliuosius santykius su Rytinės partnerystės šalimis. Tuo tarpu ES institucijos, Europos Komisija ir/ar EIVT, atlieka koordinavimo, administravimo ir finansų paskirstymo funkcijas.

12 Lentelė Lietuvos ir Suomijos dalyvavimas Rytinės Partnerystės veiklose

Rytinės partnerystės veiklos tipas	Suomija	Lietuva
Daugiašalės platformos, paneliai	Integruotos sienos valdymas, Gero valdymo (angl. Good governance)	Integruotos sienos valdymas, Transporto ir kultūros/paveldo.
Dvynių projektai	Armėnija ⁶³⁵ , Ukraina ⁶³⁶ .	Armėnija, Moldova, Gruzija.
Visapusiška institucinė plėtra (CIB) ekspertų komandos	Nėra nusiuntusi	Armėnijoje ir Moldovoje.

⁶³³ Informacija gauta susirašinėjant elektroniniu paštu su Suomijos Užsienio reikalų ministerijos, Europos ir Rytų Europos skyriaus darbuotojais, 2012 05 01-06 d.

⁶³⁴ Informacija gauta susirašinėjant elektroniniu paštu su Suomijos Užsienio reikalų ministerijos, Europos ir Rytų Europos skyriaus darbuotojais, 2012 05 01-06 d.

⁶³⁵ Suomija daugiausiai Dvynių projektų turi su Armėnija žemės administravimo, ekonominio bendradarbiavimo ir investicijų, pasienio bendradarbiavimo ir migracijos srityse. Informacija gauta susirašinėjant elektroniniu paštu su Suomijos Užsienio reikalų ministerijos, Europos ir Rytų Europos skyriaus darbuotojais, 2012 05 01-06 d.

⁶³⁶ Suomija dalyvauja Dvynių projekte su Ukraina statistinės metodologijos srityje kaip partnerinė šalis, o Dvynių projektui vadovauja Danija. Informacija gauta susirašinėjant elektroniniu paštu su Suomijos Užsienio reikalų ministerijos, Europos ir Rytų Europos skyriaus darbuotojais, 2012 05 01-06 d.

Taigi, dvišaliai kaip ir daugiašaliai ES projektai, programos, interakcinės struktūros apima santykius tarp ES institucijų, valstybių narių institucijų ir kaimyninių šalių institucijų atstovų. Tokiu būdu yra kuriama Europos kaimynystės valdysenos struktūra, apimanti įvairių veikėjų aktorystę ir buvimą, inovatyvių partnerysčių kūrimą, daugialygius ir multisektorinius santykius, kuriuose politikos formavimo ir įgyvendinimo procesas ir jo išėigos priklauso nuo viršvalstybinių ir nacionalinių veikėjų tinklaveikos.

IŠVADOS

1. Šioje disertacijoje atlikta ES rytinės kaimynystės politikos formavimo ir įgyvendinimo analizė, remiantis tarpdisciplininio tyrimo prieiga, atveria galimybes įvairių ES interakcinių, bendradarbiavimo formų kaimynystės analizės perspektyvą, kai pereinama nuo tarptautinės politikos prie viešosios, atskiruose sektoriuose formuojamos ir įgyvendinamos politikos. ES išorės valdysenos procesų analizė apima ne tik tarptautinius klausimus, bet ir sektorines viešosios politikos formavimo ir įgyvendinimo veiklas, kuriose dalyvauja ne tik aukščiausio rango politikai, diplomatai, bet ir žemesnio rango biurokratinių struktūrų atstovai, pilietinės visuomenės organizacijų atstovai. Šiuo būdu valdysenos teorinė perspektyva sukuria sąlygas identifikuoti alternatyvius ES poveikio, kaimynystės santykių kūrimo ir politinės raiškos kaimynystėje būdus.

2. Žvelgiant iš istorinės resprospektyvos kaimynystės reiškinys ir jo problematika charakterizuoja patį ES politinį eksperimentą. Trys elementai/procesai - (ne)saugi kaimynystė, integracija ir tarpusavio priklausomybė - charakterizuoja ES pasirinktą kaimynystės problemos sprendimo būdą Europoje ir anksčiau, ir dabar. Integracija, kuriant vis stiprėjančią tarpusavio priklausomybę, tapo pagrindiniu įrankiu problemoms Europos kaimynystėje spręsti, taip pat integracija, per plėtros politiką ar be jos, išlieka ES santykių su kaimyninėmis šalimis instrumentu. Kaip teigia mokslininkai plėtros atsisakoma dėl susidariusios integracijos - saugumo dilemos, kurią suformavo paskutiniai plėtros etapai, ir kuri pasireiškia didėjančiomis saugumo, socioekonominėmis problemomis ES piliečių vietinėse/bendruomenių kaimynystėse. Kita vertus, tarpusavio priklausomybė su kaimynais ir siekiai didinti stabilumą ES kaimynystės erdvėje, o taip pat vidinės ES charakteristikos, įtakojo naujos integracinės formos paieškas, siūlant privilegijuotą partnerystę, paremtą „švelnesnia“ sąlygojimo politika ir intensyvėjančios tinklaveikos kūrimu.

3. Valdysenos modelį mokslininkai interpretuoja skirtingai, o jo daugiaprasmiškę sąvoką dažnai apibrėžiama formuojant kontinuumą nuo griežtai hierarchinio valdymo būdo iki savireguliacinių tinklų, nors valdysenos modelis dažniausiai aiškinamas kaip priešingas griežtai hierarchiniam valdymui. Europos ir ES kaimynystės politikos studijose valdysena dažnai yra skirstoma į „kietąją“ ir „minkštąją“, kai pirmoji siejama su ES griežta sąlygojimo politika per derybų paketą/hierarchiją, o antroji - kai ES normatyvinio pokyčio siekia per socializaciją ir tinklaveiką. Remiantis šiomis teorinėmis prielaidomis ir į teorinę analizę integravus „minkštojo“ regionalizmo/dimensionalizmo formas buvo suformuota trinarė dimensinė matrica, kaip ES kaimynystės procesą struktūruojantis modelis. Regionalizmo/dimensionalizmo studijos šiuo

atveju yra svarbios tuo, jog teorinę analizę galima papildyti daugiašališkumo dimensija, kuri taip pat yra svarbus instrumentas ES išorinėje politikoje, ypač Rytinės partnerystės kontekste. Remiantis dimensijomis *hierarchija* - *tinklaveika*, *dvišališkumas* - *regionalizmas/daugiašališkumas* suformuota trinarė matrica, pagal kurią siūloma tirti ES kaimynystės politika, kuriamų sąveikavimo su kaimynais formų ir būdų dinamiką, atkreipiant dėmesį į tai kuriame sektoriuje yra intensyviausias bendradarbiavimas, daugiau hierarchine, sąlygojimo politika ar tinklinės valdysenos kūrimu, taip pat daugiašaliu ar dvišaliu būdais.

4. ES kaimynystės santykiuose vyksta dvikryptis socializacijos procesas ir politinė konvergencija, kurio pasekoje nors vieni iš kitų mokosi ir ES, ir jos kaimynai, tačiau apmokymo procesas daugiau nukreiptas rytinių kaimynų atžvilgiu.

Europinėse studijose valdysenos modelis analizuojamas per daugialygio, multi-sektorinio bendradarbiavimo aspektus ir dažniausiai yra paremtas institucionalizmo mokslinėmis pozicijomis. ES kaimynystės politikos tyrimuose išskiriami institucionalizmo, institucinio pokyčio aspektai, tačiau kol vieni mokslininkai teigia, jog vystoma europeizacija, kiti- išskiria abipusės/dvikryptės socializacijos ar politinės konvergencijos procesą, kurio pasekoje mokosi abi pusės- ne tik kaimynai iš ES, bet ir ES iš kaimynų, vyksta abipusio pažinimo, socializacijos procesas. Tarptautinio institucionalizmo tyrimai apima normų, praktikų, taisyklių aspektus, o siekiant suvokti ryšį tarp jų ir institucinio/normatyvinio pokyčio svarbu yra apibrėžti kaip yra formuojamos institucijos.

5. Tinklinės valdysenos kūrimu paremtas tarptautinis institucionalizmas teoriškai mažina ribas, „sienas“ ir atveria galimybes horizontalių ryšių vystymui. Tokiu būdu sąveikavimas vyksta ne tik tarp aukščiausių valdžios pareigūnų, bet ir žemesniuose lygiuose, formuojasi daugialygis abipusis pažinimas ir realybės „patikrinimas“. Remiantis mokslininkų išskirtomis charakteristikomis matoma, jog tinklaveikai būdinga horizontalioji sąveikavimo forma ir tam tikras autonomijos laipsnis. Autonomiškumas kaip priešprieša hierarchijai yra esminis valdysenos elementas. Vietoj vienakryptės ES socializacijos t.y. europeizacijos vyksta abipusio mokymosi procesas. Mokslininkai skatinantys taikyti būtent tinklaveikos valdysenos sistemą santykiuose su kaimynais centruoja tokios bendradarbiavimo formos pridėtinę vertę, kuriant atvirumu ir abipuse atsakomybe pagrįstus tarpusavio santykius.

6. Kadangi analizė pasirinkta iš veikėjo perspektyvos, į tyrimą buvo integruota vaidmens teorija. Siekiant atskleisti veikėjų požiūrį iš jų vidinės perspektyvos, pasirinkta Lisbeth Aggestam sociologinė vaidmens teorija, kuri yra paremta intenciniu, instituciniu ir interakciniu aspektais. Intencinis aspektas apibrėžia veikėjo koncepciją, jo ego, institucinis veikėjo veikimo sąlygas ir galimybes, o interakcinis - jo veikimo būdus. Suformuota trinarė dimensinė matrica integruojama į interakcinį vaidmens teorijos aspektą. Remiantis Aggestam teoriniu modeliu

veikėjo vaidmuo yra nulemtas jo vidinių charakteristikų, tapatybės, „kitų“ tarptautinių veikėjų lūkesčių ir priklauso nuo socializacijos sąveikos su „kitais“ procese. Vaidmenys gali būti konstruojami, palaikomi ir keičiami, bet tai yra ilgalaikis procesas, nes vaidmuo apibrėžia ne tik aktorius norus, preferencijas, strategijas, bet nusako santykį tarp jo ir struktūros. Esamas valstybės ar kito veikėjo vaidmuo susijęs su tuo kaip jį vertina, pripažįsta/nepripažįsta kiti. Taigi, identitetas viena vertus yra svarbus vaidmens koncepcijos šaltinis, tačiau kita vertus, būtent per vaidmens išpildymą - procesą su kitais veikėjais - gali būti palaikomas esamas arba keičiamas, performuojamas identitetas.

7. Europos kaimynystės politika apima visas ES bendradarbiavimo su kaimynais politines sritis. Ši plati politinė iniciatyva buvo iniciuota valstybės narės, bet suformuota dviejose ES institucijose, dalyvaujant Vyr. Įgaliotiniui, kuris buvo atsakingas už ES bendrąją užsienio ir saugumo politiką ir Europos Komisijai, atsakingai už ES vystymo, plėtros ir prekybos politines sritis. ES kaimynystės politikoje naudojami principai, tokie kaip diferenciacija ir sąlygojimo politika yra paimti iš plėtros politikos, kai tuo tarpu suformuluoti aptakūs tikslai primena ES Bendrąją užsienio ir saugumo politiką. Principai tokie kaip diferenciacija ir sąlygojimo politika, nors ir nėra taip griežtai taikomi kaip plėtros politikoje ir daugiau priklauso nuo kaimyninių šalių noro juos priimti ir įgyvendinti per Veiksmų planus ir naujų sutarčių pasirašymą bei įgyvendinimą, tačiau bet koku atveju tai yra susiję su ES teisyno „acquis communautaire“ perėmimu.

8. ES vaidmuo rytinėje kaimynystėje priklauso nuo ES vidinių charakteristikų, tapatybės ir rytinių kaimynų lūkesčių ES atžvilgiu.

Bendros taisyklės ir normos, dėl kurių buvo visuotinai susitarta ES narių tarpe, tapo ES viršvalstybinių institucijų egzistencijos pamatu ir svarbiu ES išorinės politikos šaltiniu. Ilgainiui vis ryškėjant normatyvinei dimensijai ES išorės politikoje (ypač plėtros politikoje, keliant vis didesnius reikalavimus, pvz.: Kopenhagos kriterijai) Europos Sąjunga įgavo specifinį normatyvinės arba „minkštosios galios“ identitetą. Bendras vardiklis vienijantis visų ES rytinių kaimynų lūkesčius yra didesnė prekyba ir bevizis režimas. Šių tikslų labai aktyviai siekia ne tik Rytinės partnerystės šalys, bet ir Rusija. Tačiau ES akcentuoja, jog siekiant šių tikslų turi būti įgyvendinti esminiai reikalavimai, įtvirtinti tam tikri standartai.

9. Europos Sąjungos rytinės kaimynystės politika yra paremta normatyvinės dimensijos idėja, kuri apima ir ES vertybes, normas, taisykles, ir interesus.

ES normatyvinė bazė laikoma ES vertybėmis, tačiau tuo pačiu ji gana tampriai siejama su Europos Sąjungos konkrečiais saugumo ir ekonominiais interesais. Europos Sąjungos siekis formalizuoti ir/ar „norminizuoti“ santykius su kaimynais praktiškai visuose bendradarbiavimo sektoriuose per įvairias sutartis (Veiksmų planus, Asociacijos sutartis, energetines chartijas, vizų

supaprastinimo sutartis, readmisijos startis, Gilios ir visapusiškos laisvosios prekybos zonos susitarimus (DCFTA) ir kitus susitarimus rodo ES siekį spręsti problemas teisiniu, normatyviniu būdu, pasirašant ilgalaikius išsipareigojimus ir susitarimus, kitaip tariant stiprinant normatyvinę dimensiją tarpusavio santykiuose. Nors Europos Sąjunga aktyviai siekia kurti daugiašalio bendradarbiavimo struktūrą, tačiau pats intensyviausias sąveikavimas vyksta dvišalių santykių pagrindu. Kaip ir daugiašalėje platformoje, dvišaliu pagrindu intensyviai vystomas bendradarbiavimas atskirose sektorinės politikos srityse. Migracijos ir vizų politikoje kaip ir prekybos sektoriuje yra numatytas konkretus vis gilėjančios institucionalizacijos algoritmas, kurio galutinis rezultatas turėtų būti laisvas asmenų judėjimas (bet kol kas realusis numatomas rezultatas yra bevizis kelionių režimas).

10. ES santykiuose su rytiniais kaimynais kuria institucines struktūras, kurios yra paremtos ES vidinio institucinio sąveikavimo formomis. Rytinės partnerystės daugiašalio bendradarbiavimo pagrindais siekiama iš esmės transportuoti ir ES institucinio sąveikavimo būdus tokius kaip daugialygė, daugiašalė ir sektorinę bendradarbiavimą. Dalyvavimas Rytinės partnerystės veiklose yra paremtas „pasirinkimo principu“, kuris reiškia, jog rytinės kaimynystės šalys (kaip ir ES narės) gali dalyvauti tik tuose sektoriuose, daugiašalėse platformose, kuriose turi interesą bei pageidauja dalyvauti. Kaip akcentavo šioje disertacijoje atliktų empirinių tyrimų respondentai, ši horizontalioji tinklaveika vyksta *a la carte*, todėl, kad skirtingai negu plėtros politikoje nėra aiškaus atsakymo koks bus siekiamas rezultatas.

11. ES kaimynystės politikos formavimas ir įgyvendinimas priklauso nuo keturių ES institucijų: Europos Komisijos, Europos Išorės Veiksmų tarnybos, ES Tarybos ir Europos Parlamento, jų tarpusavio ryšių.

12. ES atstovavimo santykiuose su kaimynais, taip pat resursų paskirstymo ir koordinavimo funkcijomis dalijasi Europos Komisija ir EIVT, tarp kurių tvyro intensyvi politinė konkurencija, kai pirmoji siekia išlaikyti informacinį monopolį ir kompetencijas, o antroji - jas praktiškai (realiai) įgyti. ES kaimynystės politikos įgyvendinimo srityje, koordinavimo/administravimo ir vertinimo funkcijas didesne dalimi atlieka būtent Komisija. ES santykiuose su kaimynais derybinė/atstovavimo funkcija išliks išskaidyta, ją atliekant EIVT ir Europos Komisijai. Praktinis Lisabonos sutarties įgyvendinimas priklausys nuo de facto šiuo metu dar tik besiformuojančių praktikų. Svarbų vaidmenį šiuose procesuose užima tarpusavio santykiai tarp ES institucijų dalijantis kompetencijomis. Teoriškai viršvalstybiškumas neabejotinai sustiprėtų, ES institucijoms artimiau bendradarbiaujant, tačiau faktiškai, šiuo metu vyksta aktyvi institucinė konkurencija.

Vertinant ES diplomatų ir Komisijos darbuotojų atsakymus galima teigti, jog ES institucijose yra susiformavęs skirtingas požiūris ir skirtingos tapatybės, kurias taip pat nulėmė integracijos

eigoje suteikti tam tikri įgaliojimai, normos. Lisabonos sutartimi kaip tik ir buvo siekiama panaikinti šią institucinę konkurenciją ir funkcijų dubliavimą, tačiau iki šiol tarpinstitucinės „trinties“ ir konkurencijos problema išlieka aktuali.

13. Nors pagal formaliuosius įgaliojimus Europos Parlamento vaidmuo ES išorinėje politikoje nėra žymus lyginant su Komisijos ar EIVT, tačiau ši institucija vysto intensyvią tinklaveiką su ES rytinių kaimynų politinėmis partijomis, kuri gali nulemti ir politinio socializuojančio poveikio rezultatus. Europos Parlamentas formaliai ES kaimynystės politikos formavimo ir įgyvendinimo procesus gali įtakoti per jo turimus įgaliojimus biudžeto tvirtinimo procedūroje, taip pat per pritarimo su Taryba procedūrą dėl tarptautinių susitarimų ratifikavimo ir per kontrolės EIVT ir Komisijai galią, nuolat teikdamas paklausimus ir konsultacijas. Tačiau EP įtaka ES kaimynystės erdvėje reiškiasi ir per jo „minkštosios galios“ instrumentus, per jo vystomas parlamentinės diplomatijos formas. Lyginant su Europos Komisija, kuri neturi įgaliojimų kištis į trečiųjų (kaimyninių) šalių vidinius politinių partijų vaidus, Europos Parlamentas gali ir aktyviai vysto šią tarpininkavimo funkciją.

14. Identifikuoti tarpusavio ryšiai tarp viršvalstybinių ir nacionalinių veikėjų vaidmenų leidžia teigti, jog ES kaimynystės politikos formavimo ir įgyvendinimo rezultatai priklauso nuo jų tarpusavio tinklaveikos. Šios išdavos kyla iš intensyvaus bendradarbiavimo tarpusavio sąveikos procese tiek ES viduje, tiek ir jos išorėje - per interakcijas su kaimyninėmis šalimis. Pirmiausiai konkrečią iniciatyvą pateikia dažniausiai konkrečios valstybės narės, vėliau ją performuoja, rekonstruoja Europos Komisija, jog atitikų visos ES interesus. Sekančiuose įgyvendinimo etapuose: derybų su kaimynais procese, konkrečių instrumentų formavimo ir įgyvendinimo procese, aktyviai veikia ir viršvalstybiniai, ir nacionaliniai veikėjai. Remiantis Europos kaimynystės politikos formavimo ir įgyvendinimo procesų analize identifikuojami šie viršvalstybinės ir nacionalinės politikos ko-egzistavimo, tinklaveikos tarpusavio ryšiai:

- e) Formuojant ES kaimynystės politiką: sprendimų priėmimo procese (ES viduje, iniciatyvų pateikimas, svarstymas, priėmimas);
- f) Įgyvendinant kaimynystės politiką: derybose dėl Asociacijos ar kitų sutarčių (nors ES atstovauja Europos Komisija ir EIVT, tačiau dėl kiekvieno derybinio skyriaus su kaimynine šalimi vyksta intensyvios derybos dėl bendros pozicijos tarp visų ES narių);
- g) Rytinės partnerystės veiklomis formuojamose institucinėse struktūrose.

15. ES santykiuose su rytiniais kaimynais formuoja institucinę struktūrą, kuri sukuria galimybes intensyvėjančioms interakcijoms ir tinklaveikai tarp ES viršvalstybinių, nacionalinių ir kaimyninių šalių atstovų įvairiuose lygmenyse. Tinklaveika yra kuriama ne tik tarp politinių veikėjų, bet ir tarp visuomenių, nes regioninis bendradarbiavimas, yra paremiamas pilietinės visuomenės forumais, kuriuos finansuoja ir organizuoja ES institucijos. Tokiu būdu skatinamas

pilietinės visuomenės organizacijų bendradarbiavimas, tinklaveika tarpusavyje, bet taip pat ir su ES. Šiuo atveju kuriami intensyvūs ryšiai su kaimyninių šalių pilietinės visuomenės organizacijų atstovais, ir, remiantis empirinio disertacijos tyrimo duomenimis, ES siekia įtikinti kaimyninių šalių elektoratą, jog stipresnė asociacija ir integracija į ES yra vienas iš jų tautų pasirinkimo kelių.

16. Remiantis šioje disertacijoje atliktų empirinių tyrimų duomenimis, galima išskirti tarpvyriausybines, transvyriausybines, tarpparlamentines ir pilietinės visuomenės tinklaveikos tipus. Politinė tinklaveika, kurią galima skirstyti į tarpvyriausybines ir tarpparlamentines tinklaveikas apima tarpusavio santykių plėtojimą tarp ES ir Rytinės partnerystės šalių politikų (parlamentarų, ministrų), kurie priima svarbiausius strateginius sprendimus. Transvyriausybines tinklaveikas apima ES institucijų, ES valstybių narių institucijų ir rytinių partnerių institucijų biurokratų tarpusavio ryšius, bendradarbiavimo formas, įgyvendinant ES politines iniciatyvas. ES Rytinės partnerystės pilietinės visuomenės forumas sukuria sąlygas aktyviai tinklaveikai tarp ES rytinės partnerystės šalių pilietinės visuomenės atstovų ir ES atstovų.

17. Lietuvos, kaip ir Suomijos, vaidmenį rytinėje kaimynystėje daugiausiai įtakojo narystė ES, tapatybė ir vidinės charakteristikos. Abiejų šalių interakcinė analizė parodė, jog Rytinės partnerystės atveju daugelis veiklų yra perkelta į europinį lygmenį ir daugiau veikiančios per ES kuriamą bendrą valdymą struktūrą. Abi šalys savo politiką rytinės partnerystės šalių atžvilgiu tiesiogiai sieja su bendra europine politika. Suomija tik 2009 metais nacionaliniu lygmeniu patvirtino rytinės partnerystės šalių atžvilgiu vystomojo bendradarbiavimo programą, Lietuva tais pačiais metais rekonstravo savo vaidmens kaimynystėje koncepciją, buvo atsisakyta tarptautinio, tarpreģioninio institucionalimo formų kūrimo, daugiau veikiančios per ES lygmenį. Taigi, vertinant Lietuvos užsienio politikos diskursą ir rytinės kaimynystės koncepciją bei jos rekonstravimą galima teigti, jog šiandieninėje Lietuvos užsienio politikoje santykiai su rytinės kaimynystės šalimis išlieka svarbus užsienio politikos objektas, tačiau jis rekonstruojamas apibrėžiant kaip vystomojo bendradarbiavimo politinę sritį.

18. Lietuva kiekybiškai aktyviau dalyvauja Rytinės partnerystės veiklose negu Suomija, tačiau Suomijai sėkmingiau pavyko europeizuoti rytinės kaimynystės politiką. Abi šalys savo efektyviausią patirtį ir ekspertines žinias, jas perduodant rytiniams kaimynams, sieja su pasienio bendradarbiavimo politika.

Lietuva, kaip ir Suomija, aktyviausiai veikia integruotos sienos valdymo daugiašalio sąveikavimo pelyje. Lyginant Lietuvos ir Suomijos kaimynystės politikos europeizavimo patirtis, remiantis disertacijos empirinio tyrimo duomenimis, galima teigti, jog Suomijai tai

pavyko sėkmingiau. Suomija europeizavo ŠDI ir nacionalines patirtis sienos valdymo klausimais. Lietuva, nors aktyviai veikė rytinės kaimynystės veiklose, tačiau nepavyko pasiekti pripažinimo dėl siūlytos iniciatyvos, artimai siejamos su Rytine partneryste.

19. Suomijos pozicija ES rytinių kaimynų atžvilgiu yra koherentiškesnė negu Lietuvos. Remiantis disertacijoje atliktu interviu medžiagos analize galima teigti, jog Suomija laikosi vienodos pozicijos santykiuose su rytinės partnerystės šalimis kaip ir su Rusija dėl bevizio kelionių režimo ar kitais klausimais. Tuo tarpu Lietuva daro aiškia takoskyrą tarp šių dviejų „kaimynysčių“, o poziciją Rusijos atžvilgiu dažnai laiko svarbia derybine korta. Tačiau šie teiginiai paremti tik keletu respondentų nuomone ir reikalingas platesnis tyrimas šiuo klausimu.

20. Nors dažnai pateikiama supaprastinta Europos Sąjungos kaip muitų sąjungos samprata, tačiau Europos Sąjunga lygiai taip pat gali būti suvokiama kaip terpė, kurioje vyksta intensyvi tinklaveika, socializacija, priėjimas prie informacijos, bendras problemų sprendimas, galimybė įtakoti kitus ir priimti bendrus sprendimus. Kaimynams Europos Sąjunga suteikia ne tik supaprastintą galimybę standartizuotis ar aproksimuotis, siekiant laisvos prekybos ir bevizio režimo, tačiau kurti kartu bendrą tinklaveikos struktūrą, tokiu būdu gauti priėjimą prie informacijos, dalyvauti ES programose, socializuotis, prisijungti prie bendrų sprendimų. Tokiu būdu siekiama didesnio tarpusavio priklausomybės procesų valdomumo. Žinoma kol kas šie procesai ES Rytinės partnerystės pagrindais nėra labai intensyvūs, jų dažniai lyginant su ES vidine sistema yra keletą kartų mažesni ir pats sąveikavimas vyksta *a la carte*, tačiau sukurta struktūra ir veiklos leidžia pastebėti šias tendencijas ir teigti, jog rytinėje kaimynystėje ES siekia kurti į vidinį modelį panašią sistemą, tačiau sąveikavimo su kaimynais procesų pasekoje gaunamas hibridinis variantas.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SARAŠAS

1. Aalto Pami (2006). European Union and the making of a wider Northern Europe, Routledge, Taylor&Francis, London and New York
2. Acevedo Beatriz, Common Richard (2010). Governance, networks and policy change: the case of Cannabis in the United Kingdom, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge, London and New York. P. 394-412
3. Aggestam Lisbeth (2006). Role theory and European foreign policy: a framework of analysis in Ole Elgstrom and Michael Smith (editors) *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*, London and New York: Routledge, Taylor&Francis group. P.11-29
4. Albert Mathias, Diez Thomas, Stetter Stephan (2008). The transformative power of integration: conceptualising border conflicts, in *The European Union and border Conflicts.The power of integration and association*, Cambridge University Press. P.13-32
5. Albert Mathias, Kopp-Malek Tanja (2002). The pragmatism of Global and European governance: emerging forms of the political ,beyond Westfalia‘; *Millennium: Journal of International studies*, Vol.31, No. 3. P. 453-471 .
6. Angelescu Irina (2011). One frontier, many boundaries? European Union migration policies in In Federiga Bindi ir Irina Angelescu, editors, *The frontiers of Europe: a transatlantic problem?* (Rome: Scuola superiore della pubblica amministrazione (SSPA) ir Washington D.C.: Brooking institution press). P. 69-82
7. Arter David (2000). Small state influence within the EU: the case of Finland's ,Northern Dimension initiative‘, *Journal of Common Market studies*, Vol.38, No.5, , Oxford, Blackwell Publishers. P. 677-697
8. Bailes, Alyson J.K. (2006). Thoughts on Civilisation, Security, Integration and Reform. In: Fabrizio Tassinari, Pertti Joenniemi, and Uffe Jacobsen, eds. *Wider Europe. Nordic and Baltic Lessons to Post-Enlargement Europe*. Copenhagen: DIIS-Danish Institute for International Studies. P. 29-39.
9. Balfour, Rosa (2006). Principles of Democracy and Human Rights: a Review of the European Union's Strategies Towards its Neighbours. IN Lucarelli, Sonia and Ian Manners, eds. *Values and Principles in European Union Foreign Policy*. London and New York: Routledge. P.114-130.
10. Balsacq Thierry (2009). The frontiers of governance: understanding the external dimension of EU Justice and home affairs“ in *The external dimension of EU justice and home affairs.Governance, neighbours, security* (ed. Thierry Balsacq), Palgrave Macmillan. P. 1-34
11. Barbe Esther, Costa Oriol, Herranz Anna, Nogues-Johansson Elisabeth, Natorski Michael, Sabuite A.Maria (2009). Drawing the neighbours closer...to what?: explaining emerging patterns of policy convergence between the EU and its neighbours, *Cooperation and Conflict*, 44. P. 378-399

12. Barbe Esther, Costa Oriol, Surralles Anna *Herranz* (2009); Which rules shape EU external governance? Patterns of rule selection in foreign and security policies. *Journal of European Public policy* 16:6. P. 834-852
13. Baran Zeyno (2003). South Caucasus: making the best use of external assistance for stability building and for cooperation with NATO, The Nixon Center
14. Bartolini Stefano (2011). New modes of European governance: an introduction in *New modes of governance in Europe. Governing in the shadow of hierarchy* (ed. Adrienne Heritier ir Martin Rhodes), Palgrave Macmillan. P. 1-19.
15. Buras Piotr, Pomorska Karolina (2006). Poland and the European neighbourhood policy, *Foreign policy in dialogue*, Volume 7, Issue 19. P. 34-43
16. Bengtsson Rikard, Elgstrom Ole, Tallberg Jonas (2004). Silencer or amplifier? The European Union presidency and the Nordic countries, *Scandinavian political studies* Vol.27, No.3. P. 311- 334
17. Buscaneanu Sergiu (2006). How far is the European neighbourhood policy a substantial offer for Moldova? Leeds, August
18. Buzan Barry (1997). Žmonės, valstybės ir baimė, Vilnius, Eugrimas
19. Bicchi Federica (2010). The impact of the ENP on the EU-North Africa relations: the good, the bad and the ugly, in *The European neighbourhood policy in perspective. Context, implementation and impact* (editors Richard G. Whitman and Stefan Wolf), Palgrave Macmillan. P. 206- 222
20. Bileišis Mantas (2012). Viešasis valdymas ar valdysena? Lietuviškasis kontekstas. *Viešojo politika ir administravimas*, Nr.2 Vol.11. P.314-330
21. Biscop Sven (2010). The ENP, security, and democracy in the context of the European security strategy, in *The European neighbourhood policy in perspective. Context, implementation and impact* (editors Richard G. Whitman and Stefan Wolf). Palgrave Macmillan. P. 73-88
22. Bickerton Chris J., (2011). Legitimacy through norms: the political limits to Europe's normative power, in *Normative power Europe. Empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G. Whitman), Palgrave Macmillan. P. 25- 43
23. Birchfield Vicki L. (2011). The EU's development policy: empirical evidence of 'normative power Europe'? in *Normative power Europe. Empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G. Whitman), Palgrave Macmillan. P. 141- 160
24. Bjorkdahl Annika (2011). Normative and military power in EU peace support operations, in *Normative power Europe. Empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G. Whitman), Palgrave Macmillan. P.103- 126
25. Brown Chris with Ainley Kirsten (2005). Understanding international relations, third edition, Palgrave Macmillan. P. 129-131
26. Browning Christopher S and Joenniemi Pertti (2008). Geostrategies of the European Neighbourhood Policy, *European Journal of International Relations* 14. P. 519-551
27. Browning Christopher S. (2001). The construction of Europe in the Northern dimension, Copenhagen peace research Institute, Denmark.

28. Browning, Christopher S. (2002). Coming home or moving home? Westernizing narratives in Finnish foreign policy and the reinterpretation of past identities, *Cooperation and Conflict* Vol. 37 (1). P. 47-72
29. Browning S.Christopher and Joenniemi Pertti (2008). The European neighbourhood policy and why the Northern dimension matters in Joan DeBardeleben, ed. *The Boundaries of EU Enlargement*. Palgrave Macmillan. P.33-53
30. Browning, Christopher, Joenniemi, S.Pertti (2003). The European Union's two dimensions: The Eastern and the Northern, *Security Dialogue* Vol. 34, no.4. P.463-478
31. Borzel Tanja A. (2011). Drawing closer to Europe. New modes of governance and accession in in New modes of governance in Europe. Governing in the shadow of hierarchy (ed. Adrienne Heritier ir Martin Rhodes), Palgrave Macmillan. P.75-103
32. Bosse Giselle and Polglase-Korosteleva Elena (2009). Changing Belarus?: The limits of EU Governance in Eastern Europe and the promise of partnership; *Cooperation and Conflict* (44/2). P.143-165
33. Bonvincini Gianni (2006). The European Neighbourhood Policy and its Linkage with European Security. In: Fabrizio Tassinari, Pertti Joenniemi, and Uffe Jacobsen, eds. *Wider Europe. Nordic and Baltic Lessons to Post-Enlargement Europe*. Copenhagen: DIIS-Danish Institute for International Studies. P.21-29.
34. Cardwell James Paul (2008). The common foreign and security policy of the European Union as a system of governance: The Euro-Mediterranean partnership, PhD, The University of Edinburg
35. Casier Tom (2010). The European neighbourhood policy: assessing the EU's policy toward the region in in Federiga Bindi, editor, *The Foreign policy of the European Union: assessing Europe's role in the world*, Washington, D.C.: Brooking institution press. P.99-118
36. Casier Tom (2008). The New Neighbours of the European Union: the Compelling Logic of Enlargement? In: Joan DeBardeleben, ed. *The Boundaries of EU Enlargement*. Palgrave Macmillan. P. 19-33.
37. Catellani Nicola (2007). The EU and the Baltic Sea Area. In: Nicola Casarini and Constanza Musu, eds. *European Foreign Policy in an Evolving International System*. Palgrave Macmillan. P.181-195.
38. Crosby C.Barbara, Bryson M.John, Stone M.Melissa (2010). Leading across frontiers: how visionary leaders integrate people, processes, structures and recourses, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge, London and New York. P.200- 222.
39. Daniliauskas Jonas (2005). Europos kaimynystės politika: Lietuvos galimybės. *Europos Sąjungos plėtra ir Rytų politika 2003-2004*. Europos integracijos studijų centras.Vilnius.
40. Dannreuther Roland (2008). the European security strategy's regional objective, the neighbourhood policy in *The EU and European security strategy* (editors S.Biscop, J.J.Anderson). Routledge, Taylor and Francis group. P.68-71

41. Diedrichs Udo, Reiners Wulf, Wessels Wolfgang (2011). New modes of governance. Policy developments and the hidden steps of EU integration in *New modes of governance in Europe. Governing in the shadow of hierarchy* (ed. Adrienne Heritier ir Martin Rhodes), Palgrave Macmillan. P. 19-44
42. Diez Thomas, Pace Michelle (2011). Normative power Europe and conflict transformation, in *Normative power Europe. Empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G.Whitman), Parlgrave Macmillan. P.210- 225.
43. Durose Catherine, Rummery Kirstein (2006). Governance and collaboration: review article, *Social&Society* 5:2, Cambridge University Press. P.315-321
44. Elgstrom Ole (2003). The Honest Broker? The Council Presidency as a Mediator; in: Ole Elgstrom, ed., *European Union Council Presidencies: a Comparative Perspective* London and New York, Routledge. P. 38-54
45. Elsuwege, Peter Van (2008). The Four Common Spaces: New Impetus to the EU-Russia Strategic Partnership? In: Alan Dashwood and Marc Maresceau, eds. *Law and Practice of EU External Relations*. New York: Cambridge University Press. P.334-360.
46. Farneti Federica, Padovanoti Emanuele and Young W.David (2010). Governance of outsourcing and contractual relationship, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge: London and New York. P.255-269.
47. Filtenborg Sicard Mette, Ganzle Stefan, Johansson Elisabeth (2002). An alternative theoretical approach to EU foreign policy: ‚network governance‘ and the case of the Northern dimension Initiative, *Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International studies association*, Vol.37(4). P.387-407
48. Fawcett Louise (2004). Exploring regional domains: a comparative history of regionalism, *International Affairs* 80/3. P.429-446
49. Freyburg Tina, Lavenex Sandra, Schimmelfennig Frank, Skripka Tatiana, Wetzel Anne. EU promotion of democratic governance in the neighbourhood. *Journal of European Public policy* 2009 16:6. P. 916- 934
50. Gabanyi Anneli Ute (2006). The European neighbourhood policy- the perspective of Moldova, *Foreign policy in dialogue*, Volume 7, Issue 19. P.52- 57.
51. Gallagher Michael, Laver Michael, Mair Peter (2011). *Respresentative Government in Modern Europe*, Fifth edition.McGraw-Hill higher education:Berkshire
52. Ganzle Stefan (2008). The EU’s policy towards Russia: extending governance beyond borders? In *The boundaries of EU enlargement: finding place for neighbours* (ed. Joan deBardeleben), Palgrave Macmillan. P.53-69
53. Gebhard Carmen (2010). The ENP’s strategic conception and design overstretching the enlargement template? In *The European neighbourhood policy in perspective. Context, implementation and impact* (editors Richard G. Whitman and Stefan Wolf). Palgrave Macmillan. P.89-111

54. Ghazaryan Nartne (2010). The ENP and the Southern Caucasus: meeting the expectations? In *The European neighbourhood policy in perspective. Context, implementation and impact* (editors Richard G. Whitman and Stefan Wolf). Palgrave Macmillan. P. 223-246.
55. Gheciu Alexandra (2005). Security institutions as agents of socialization? NATO and the 'New Europe'. *International Organization* 59, Fall. P.973-1012.
56. Giusti Serena, Penkova Tomislava (2010). EU policy toward Ukraine and Belarus: diverging paths? In in Federiga Bindi, editor, *The Foreign policy of the European Union: assessing Europe's role in the world*, Washington, D.C.: Brooking institution press. P.133- 147
57. Gromadzki Grzegorz, Lopata Raimundas, Raik Kristi (2005). Friends of Family? Finnish, Lithuanian and Polish perspectives on the EU's policy towards Ukraine, Belarus and Moldova, The Finnish Institute of International Affairs, FIIA Report 12/
58. Gricius Algirdas (2004). Do we need a 'new' foreign policy, Lithuanian foreign policy review, 1-2 (13-14) <http://archive.minfolit.lt/arch/5001/5361.pdf> Žiūrėta: 2012 05 09
59. Gulbinas Tomas (2005). Europos kaimynystės politika: Lietuvos siekiai ir pasiekimai, *Europos Sąjungos plėtra ir Rytų politika 2003-2004*. Europos integracijos studijų centras. Vilnius.
60. Gowan Richard (2008). The European Security Strategy's Global Objective: Effective Multilateralism.. In: Sven Biscop and Jan J. Anderson, eds. *The EU and the European Security Strategy*. London and New York: Routledge. P. 42-62
61. Haukkala Hiski (2008). Multi-Causal social mechanisms and the study of international institutionalisation: the case of the EU-Russia strategic partnership, Turun Yliopisto, Turku
62. Haukkala Hiski (2010). Explaining Russian reactions to the European neighbourhood policy, in *The European neighbourhood policy in perspective. Context, implementation and impact* (editors Richard G. Whitman and Stefan Wolf). Palgrave Macmillan. P.161- 179
63. Haukkala Hiski (2011). The European Union as a regional normative hegemon: the case of European neighbourhood policy, in *Normative power Europe. Empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G. Whitman), Palgrave Macmillan. P.45- 64
64. Hall Peter A., Taylor Rosemary C.R. (1996). Political science and three new institutionalisms, *Political studies*, XLIV: 936-957, Blackwell publishers, Oxford, Cambridge
65. Herd, Graeme P. (2005). The Baltic States and EU Enlargement. In Karen Henderson, ed. *Back to Europe: Central and Eastern Europe and the European Union*. London and Philadelphia: UCL Press, 1999; Taylor & Francis. P.247-263
66. Heritier Adrienne, Lehmkuhl Dirk (2011). Governing in the shadow of hierarchy. New modes of governance in regulation in *New modes of governance in Europe. Governing in the shadow of hierarchy* (ed. Adrienne Heritier ir Martin Rhodes), Palgrave Macmillan. P.48- 74
67. Hill Carolyn J., Lynn Jr. Laurence E. (2005). Is hierarchical governance in decline? Evidence from empirical research, *Journal of public administration research and theory*, Vol. 15, no.2. P.173-195

68. Hillion Christophe (2008). The EU's neighbourhood policy towards Eastern Europe. *Law and practice of EU external relations* (editors A.Dashwood, M.Maresceau). Cambridge University press: 309-334
69. Hix Simon (2006). Europos Sąjungos politinė sistema, Vilnius: Eugrimas (iš anglų kalbos vertė Giedrė Bacevičiūtė)
70. Hix Simon and Hoyland Bjorn (2011). The political system of the European Union, Palgrave Macmillan
71. Hughes Owen (2010). Does Governance exist? In *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge: London and New York. P.87-104
72. Hollis, Simon (2010). The necessity of protection: Transgovernmental networks and EU security governance, *Cooperation and Conflict*, 45 (3). P.312-330
73. Holsti R.Ole (1975). The belief system and the national images: a case study, in *Analyzing International relations: a multimethod introduction* (editors William D.Coplin and Charles W.Kegley), Praeger publishers: New York. P.22-36
74. Hooghe Liesbet and Marks Gary (2001). Multi-level governance and European integration, Rowman& Littlefield publishers, INC. Lanham-Bouder-New York-Oxford.
75. Youngs Richard, Democracy promotion as external governance. *Journal of European Public policy* 2009 16:6. P. 895- 915
76. Jakniūnaitė Dovilė (2007). Kur prasideda ir baigiasi Rusija: kaimynystė tarptautinėje politikoje, Vilnius: Vilniaus universitetas
77. Jakobsen, Uffe (2006). Preface. In: Fabrizio Tassinari, Pertti Joenniemi, and Uffe Jacobsen, eds. *Wider Europe. Nordic and Baltic Lessons to Post-Enlargement Europe*. Copenhagen: DIIS-Danish Institute for International Studies. P.5-13
78. Jeandesboz Julien (2009). The genesis of the European Neighbourhood policy: alternative narratives, bureaucratic competitions in *The external dimension of EU Justice and home affairs: governance, neighbours, security* (editor Thierry Balzacq), Palgrave Macmillan: Hampshire, New York. P.35-64,
79. Jung Tobias (2010). Policy networks: theory and practice, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge:London and New York. P.351- 364.
80. Jurkynas Mindaugas (2010). Regioninis bendradarbiavimas Europos ekonominėje erdvėje. Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2009/2010. Vilnius. P. 109-122
81. Juncos Ana E. (2011). Power discourses and power practices: the EU's role as a normative power in Bosnia, in *Normative power Europe. Empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G.Whitman), Palgrave Macmillan. P. 83- 101.
82. Joenniemi, Pertti (2006). Concluding Remarks: the Big Picture and the Small. In: Fabrizio Tassinari, Pertti Joenniemi, and Uffe Jacobsen, eds. *Wider Europe. Nordic and Baltic Lessons to Post-Enlargement Europe*. Copenhagen: DIIS-Danish Institute for International Studies. P.133-143.

83. Jonavičius Laurynas (2006). Geopolitical projections of new Lithuanian foreign policy, *Lithuanian foreign policy review*, 1/17. <http://www.lfpr.lt/uploads/File/2006/Jonavicius.pdf> Žiūrėta 2012 03 08
84. Jones Barry R.J. (1995). *Globalization and interdependence in the International political economy: rhetoric and reality*, Pinter Publishers: London and New York
85. Jorgensen Knud Erik (2006). A multilateralist role for the EU? In Ole Elgstrom and Michael Smith (editors) *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*, London and New York: Routledge, Taylor&Francis group. P.30-46.
86. Kačinskas Rolandas (2011). Naujoji Europos išorės veikslių tarnyba: tarp siekio ir kompromiso. Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2010/2011. Vilnius. P. 65-94.
87. Kasčiūnas, Laurynas (2008). Europos Sąjungos plėtros politikos kaita: Trečiojo kelio paieškos. *Politologija* 4/52. P. 4-31
88. Keisala Katja (2004). *The European Union as an International Actor: Strengths of the European Civilian Power*, Academic dissertation, University of Tampere, Tampere
89. Kennet Patricia (2010). Global perspectives on governance, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge: London and New York. P.19-35
90. Keohane O.Robert ir Nye S.Joseph (1989). *Power and interdependence*. Second Edition. Scott, Foresman and Company: Glenview, Illinois, Boston, London
91. Keohane O.Robert (1989) *International Institutions and state power: essays I international relations theory*, Westview Press: Boulder, San Francisco & London,
92. Kempe Iris (2006). The German impact on the European neighbourhood policy, *Foreign policy in dialogue*, Volume 7, Issue 19. P.26-33
93. Kingston Christopher, Caballero Gonzalo (2009). Comparing theories of institutional change, *Journal of International economics* 5/2. P. 151- 180
94. Klijn Erik-Hans (2010). Trust in governance networks: looking for conditions for innovative solutions and outcomes, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge: London and New York. P. 303- 321.
95. Kruglashov, Anatoliy (2008). Regional Cooperation of Ukraine, Belarus, Poland and Lithuania: New Dimensions and Opportunities. *Lithuanian Foreign Policy Review* 21. P. 182-191
96. Kolvraa Christoffer, Ifversen Jan (2011). The European neighbourhood policy: geopolitics or value export? In Federiga Bindi ir Irina Angelescu, editors, *The frontiers of Europe: a transatlantic problem?* (Rome: Scuola superiore della pubblica amministrazione (SSPA) ir Washington D.C.: Brooking institution press). P. 45- 67
97. Korosteleva Elena (2011). *The European Union and it's eastern neighbours. Towards a more ambitious partnership?* Routledge: London and New York
98. Koshmanova Tetyana (2008). The Bologna process: exploring mechanisms of European enlargement in Ukraine in Joan DeBardeleben, ed. *The Boundaries of EU Enlargement*. Palgrave Macmillan. P.165-181

99. Kostadinova Valentina (2010). Ambiguous borders: the European Commission and the reconstruction of borders. PhD thesis, The University of Birmingham, May.
100. Kooiman Jan (2010). Governance and governmentability, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P. Osborne), Routledge: London and New York. P. 72-86
101. Lavenex, Sandra (2007). A Governance perspective on the European Neighbourhood policy: integration beyond conditionality? The study of the European neighbourhood policy: methodological, theoretical and empirical challenges, 25-26 October, University of Nottingham http://www.nottingham.ac.uk/shared/shared_icmcr/Docs/Lavenex.pdf Žiūrėta 2010 05 04
102. Lavenex Sandra, Lehmkuhl Dirk, Wichmann Nicole (2009). Modes of external governance: a cross-national and cross-sectoral comparison. *Journal of European Public policy* 16:6 September. P. 813-833
103. Lavenex, Sandra, Schimmelfennig Frank (2009). EU rules beyond EU borders: theorizing external governance in European politics. *Journal of European Public policy* 16:6 September. P.791-812
104. Laitinen Kari (2003). Geopolitics of the Northern Dimension: a critical view on security borders. *Geopolitics*, Vol.8, No.1. P.20-44.
105. Lefebvre Maxime (2006). France and the European Neighbourhood policy. *Foreign policy in dialogue*, Volume 7, Issue 19. P.17-25
106. Levi-Faur David (2012). From „big government“ to „big governance“? *The Oxford handbook of governance*. (ed. David Levi-Faur), Oxford University Press. P. 3-18
107. Lucarelli Sonia (2006). Interpreted values: a normative reading of EU role conceptions and performance in Ole Elgstrom and Michael Smith (editors) *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*, London and New York: Routledge, Taylor&Francis group. P. 47-65
108. Lopata, Raimundas, Statkus Nortautas (2005). Empires, the World Order and Small States. *Lithuanian Foreign Policy Review* 1-2 . P.16-51
109. Maniokas Klaudijus (2002). Europeizacijos sąvoka ir jos vieta Europos integracijos teorijose. *Politologija* 4 (28). P. 1-26.
110. Manners Ian (2006). The symbolic manifestations of the EU's normative role in world politics in Ole Elgstrom and Michael Smith (eds.) *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*, (London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group). P.66- 84
111. Manners Ian (2010). As you like it: European Union normative power in the European neighbourhood policy in *The European neighbourhood policy in perspective. Context, implementation and impact* (editors Richard G. Whitman and Stefan Wolf). Palgrave Macmillan. P.29-50
112. Manners Ian (2011). The European Union's normative power: critical perspectives and perspectives on the critical, in *Normative power Europe. Empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G. Whitman), Palgrave Macmillan. P.226-247

113. Maurer Heidrun (2007). European neighbourhood policy as a new form of European foreign policy making? GARNET- Conference, 24-26.April, Brussels http://www.ies.be/files/repo/conference2008/EUinIA_IV_2_Maurer.pdf Žiūrėta 2011 10
114. Makarychev Andrey S. (2004). Europe's 'dimensionalism' and Poland's 'marginality strategy', Where the north meets the East, *Cooperation and conflict*, Vol.39 (3). P.299-315
115. Martin Mary (2011). Human security and the search for a normative narrative, in *Normative power Europe. Empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G.Whitman), Palgrave Macmillan. P.187- 209.
116. Mažylis Liudas (2010). Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms. Vytauto Didžiojo Universitetas: Kaunas.
117. McQuaid W.Ronald (2010). Theory of organizational partnerships: partnership advantages, disadvantages and success factors, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge:London and New York. P.127-148
118. Miniotaitė Gražina (2006). „Europos Normatyvinė galia ir Lietuvos užsienio politika. *Politologija* 43. P. 3-19.
119. Miniotaitė Gražina (2008). Lithuania's Evolving Security and Defence Policy: not only Consumer, but also Contributor'.In: Clive Archer, ed. *New Security Issues in Northern Europe*. London and New York: Routledge. P.155-174.
120. Miniotaitė Gražina, Baltijos valstybių užsienio ir saugumo politikos europeizacijos tendencijos. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2010/2011*. Vilnius, 2011. P.127-142
121. Miniotaitė Gražina (2005). Tapatybės paieškos šiuolaikinėje Lietuvos užsienio politikoje: tarp šiaurės ir Rytų dimensijų. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2004*. P. 83-99 // http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.02~2003~ISSN_1648-8016/DS.013.0.01.ESSPG Žiūrėta: 2009 05 03
122. Montoya Celeste (2008). The European Union, capacity building, and transnational networks: combating violence against women through the Daphne program, *International Organization* 62, Spring. P. 359-72
123. Moravcsik Andrew (2008). Europos pasirinkimas: Socialinis tikslas ir valstybės galio nuo Mesinos iki Mastroichto, Margi raštai, Vilnius (iš anglų kalbos vertė J.Čičinskas, D.Grigelytė),
124. Moore Mark, Hartley Jean (2010). Innovations in Governance, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge: London and New York. P.52-71.
125. Nekrašas Evaldas (2004). Lithuanian Foreign Policy: Concepts, Achievements and Predicaments. *Lithuanian Foreign Policy Review* 13/14. P. 28-35
126. Nurmi Hannu (1998). Rational Behaviour and the design of institutions: Concepts, theories and Models, Edward Elgar: Cheltenham, Northampton

127. Rakutienė Sima (2008). Šiaurės ir Rytų dimensijos Europos Sąjungos ir Lietuvos politikoje, *Jaunujų mokslininkų darbai*, Issue No. 17(1) (ŠU, Šiauliai). P. 35-42
128. Rakutienė Sima (2009). The web of the EU's neighbourhood policy: between bilateralism and multilateralism, *Baltic Journal of law&politics*, issue1, Volume 2 (Versita, Warsaw). P.135-165
129. Rakutienė Sima (2011). Viršvalstybinių aktorių vaidmuo ES kaimynystės erdvėje, *Jaunujų mokslininkų darbai*, Issue No. 1(30) (ŠU, Šiauliai). P. 48-53
130. Raunio Tapio (2004). The changing Finnish democracy: stronger parliamentary accountability, coalescing political parties and weaker external constraints, *Scandinavian political studies*, Vol.27-No.2. P. 133-152.
131. Romsloe Borge (2005). Finland and the case of a Northern dimension for the EU: inclusion by bargaining or arguing?, Centre for European studies, University of Oslo, Working paper No.31, December
132. Rommens, Thijs, Thiers Robin (2009). Strengthening the ENP through Regional Civil Society Cooperation. *CEU Political Science Journal* 1.P. 26-47.
133. Rhodes R.A.W. (1997, 2003). Understanding governance: policy networks, governance, reflexivity and accountability, Open University Press, Maidenhead
134. Rhodes R.A.W. (2012). Waves of Governance in *The Oxford handbook of governance*. (ed. David Levi-Faur), Oxford University Press. P. 33-48.
135. Ojanen Hanna, Herolf Gunilla, Lindahl Rutger (2000). Non-alignment and European security policy: Ambiguity at work, Kauhava
136. Ojanen Hanna (2005). Finland: rediscovering its Nordic neighbours after an EU honeymoon? *Security Dialogue* vol.36, no.3, September. P.406-411
137. Osborne P.Stephen (2010). The (new) public governance: a suitable case for treatment? In *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge: London and New York. P.1-16.
138. Orbie Jan (2011). Promoting labour standards through trade: normative power or regulatory state Europe? in *Normative power Europe. Empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G.Whitman), Palgrave Macmillan. P.161-184
139. O'Toole Laurence J., Meier Kenneth J. (2010). Implementation and managerial networking in the new public governance in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge: London and New York, P.322- 336.
140. Oberg Shirin Ahlback, Jungar Ann-Cathrine (2009). The influence of national parliaments over domestic European Union policies, *Scandinavian political studies*, Vol.32-No.4, p.359-381.
141. Paulauskas Kęstutis (2005). The Baltic states: picking regions, shedding myths, decoding acronyms, *Lithuanian foreign policy review* 1-2 (15-16)

142. Parmentier Florent (2008). The reception of EU neighbourhood policy in *EU Foreign policy in a globalized world: normative power and social preferences* (editor Zaki Laidi), Routledge, Taylor&Francis, London and New York, p.103-117
143. Pace Michelle (2008). The EU as a ‘force for good’ in border conflict cases? In *The European Union and border Conflicts. The power of integration and association*, Cambridge University Press, p.203-219.
144. Paloheimo Heikki (2003). The rising power of the prime minister in Finland, *Scandinavian political studies*. Vol.26-No.3, p. 219-243
145. Pavilionis Žygmantas (2008). Lithuanian Position Regarding the EU Mandate on Negotiations with Russia: Seeking a New Quality of EU-Russia Relations. *Lithuanian Foreign Policy Review* 21.p. 174-181
146. Pentland Charles C. (2008). Ukraine and the European neighbourhood policy in Joan DeBardeleben, ed. *The Boundaries of EU Enlargement*. Palgrave Macmillan, p.129-146
147. Piccardo Lara (2010). The European Union and Russia: past, present, and future of a difficult relationship in Federiga Bindi, editor, *The Foreign policy of the European Union: assessing Europe’s role in the world*, Washington, D.C.: Brooking institution press. P. 119- 132
148. Sasse Gwendolyn (2010). The ENP and the EU’s eastern neighbours: Ukraine and Moldova as test cases, in *The European neighbourhood policy in perspective. Context, implementation and impact* (editors Richard G. Whitman and Stefan Wolf). Palgrave Macmillan. P. 181-205.
149. Sbragia Alberta M. (1992). Introduction in Alberta M. Sbragia Euro-politics: institutions and policy making in the “New” European community, Washington D.C.: The Brookings institutions. P.1-23
150. Schimmelfennig Frank, Sedelmeier Ulrich (2005). The politics of EU enlargement: theoretical and comparative perspectives in *The politics of European Union enlargement: theoretical approaches* (ed. Frank Schimmelfennig ir Ulrich Sedelmeier), Taylor&Francis e library. P. 3-30
151. Schimmelfennig Frank (2009). Europeanization beyond Europe, *Living Reviews in European governance*. Vol 4 No.3. P. 1-22
152. Schimmelfennig Frank (2012). EU external governance and europeanization beyond the EU; *The Oxford handbook of governance* (ed. David Levi-Faur), Oxford University Press. P. 656- 671
153. Schmidt A.Vivien (2006). Democracy in Europe. The EU and national polities, Oxford university Press
154. Sjusen Helene (2006). Values or rights? Alternative conceptions of the EU’s ‘normative’ role in Ole Elgstrom and Michael Smith (editors) *The European Union’s roles in international politics: concepts and analysis*. London and NewYork: Routledge, Taylor&Francis group. P. 85-100
155. Smith E.Michael (2004). Europe’s foreign and security policy: the institutionalization of cooperation, Cambridge University press: New York
156. Smith Michael (2011). The European Union, the United States and Global public goods: cometing models or two sides of the same coin? In *Normative power Europe. Empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G.Whitman), Parlgrave Macmillan. P. 127-140

157. Smith Michael (1996). The European Union and a changing Europe: establishing the boundaries of order, *Journal of Common market studies*, Vol. 34, No.1. P. 5-28
158. Somerville Peter (2011). Multiscalarity and neighbourhood governance, *Public policy and administration* 01 26(1): 81-105, PPA
159. Solonenko Iryna (2006). European neighbourhood policy- the perception of Ukraine, *Foreign policy in dialogue*, Volume 7, Issue 19. P.44-51.
160. Staab Andreas (2011).The European Union explained. Second edition. Institutions.Actors. Global impact. Indiana University Press. Bloomington
161. Statkus, Nortautas, Paulauskas Kęstutis (2006). Lietuvos užsienio politika tarptautinių teorijų ir praktikos kryžkelėje, *Politologija* /2 42: 12-62
162. Steinmo Sven (2008). Historical Institutionalism in *Approaches and methodologies in The social sciences: a pluralist perspective* (editors Donatella Della Port air Michael Keating): Cambridge University Press. P.118-138
163. Stewart Emma J. (2011). Mind the normative gap? The EU in the South Caucasus in *Normative power Europe: empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G.Whitman), Palgrave Macmillan. P. 65-82
164. Stoker Gerry (1998). Governance as theory: five propositions; ISSJ 155/ UNESCO: P. 17-28
165. Sweet Stone Alec, Fligstein Neil, Sandholtz Wayne (2001). The institutionalization of European space in *The institutionalization of Europe* (ed. Alec Stone Sweet, Wayne Sandholtz, Neil Fligstein), Oxford University press, Oxford. P. 1-28
166. Šerpetis Kęstutis, Europolitikos aproksimacija Lietuvos integracijos diskurse, Klaipėdos universiteto leidykla: Klaipėda, 2012.
167. Tassinari Fabrizio (2009). Why Europe fears its neighbours, Greenwood publishing group, ABC-CLIO: Santa Barbara, Denver, Oxford.
168. Tassinari Fabrizio (2005). Security and integration in the EU neighbourhood. The case for regionalism. CEPS working document No. 226/July
169. Tassinari, Fabrizio (2006). Introduction.. In: Fabrizio Tassinari, Pertti Joenniemi, and Uffe Jacobsen, eds. *Wider Europe. Nordic and Baltic Lessons to Post-Enlargement Europe*. Copenhagen: DIIS-Danish Institute for International Studies. P. 13-21
170. Tassinari, Fabrizio (2004). Mare Europaeum: Baltic Sea Region Security and Cooperation from Post-Wall to Post-Enlargement Europe.Copenhagen: University of Copenhagen, // http://www.publications.fabriziotassinari.net/downloads/Chapter_Seven.pdf Žiūrėta: 2009 04 18
171. Tin, U Nyunr (2006). Building of All-Round Development in the Region: Cooperation and Integration. *South Asian Survey* 13/2. P. 303-312.
172. Tromer, Elzbieta (2006). Russia's Role in the Baltic Approaches to National Security and the European Security and Defence Policy In: Fabrizio Tassinari, Pertti Joenniemi, and Uffe Jacobsen, eds. *Wider Europe. Nordic and Baltic Lessons to Post-Enlargement Europe*. Copenhagen: DIIS-Danish Institute for International Studies. P. 89-101.

173. Tocci Nathalie (2007). *The EU and conflict resolution: promoting peace in the backyard*, Routledge, Taylor&Francis: London and New York.
174. Tonra Ben (2010). Identity construction through the ENP: borders and boundaries, insiders and outsiders, in *The European neighbourhood policy in perspective. Context, implementation and impact* (editors Richard G. Whitman and Stefan Wolf). Palgrave Macmillan. P. 51-72
175. Torfing Jacob, Peters B.Guy, Pierre Jon, Sorensen Eva. (2012). *Interactive Governance. Advancing the paradigm*. Oxford University Press.
176. Vahl, Marius (2006). Models for the European Neighbourhood Policy: the European Economic Area and the Northern Dimension; in: Fabrizio Tassinari, Pertti Joenniemi, and Uffe Jacobsen, eds., *Wider Europe. Nordic and Baltic Lessons to Post-Enlargement Europe* (Copenhagen: DIIS-Danish Institute for International Studies).
177. Verola Nicola (2010). The new EU foreign policy under the Treaty of Lisbon. The Foreign policy of the EU: assessing Europe's role in the world. Brookings institution press, Washington.D.C. P. 41-51
178. Vitkus Gediminas (2006). Diplomatinė aporija: tarptautinė Lietuvos ir Rusijos santykių normalizacijos perspektyva. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla
179. Vitkus Gediminas (2009). Dabartinis Europos Sąjungos ekonominės ir politinės integracijos etapas- kaip spręsti „sendaikčio“- dilemą? *Politologija* /3 (55). P. 3-29
180. Vangen Siv, Huxham Chris (2010). Introducing the theory of collaborative advantage, in *The New public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance* (editor Stephen P.Osborne), Routledge:London and New York. P. 163-184
181. Van Vooren Bart (2012). *EU external relations law and the European neighbourhood policy: a paradigm for coherence*. Routledge: London and New York
182. Warleigh-Lack Alex (2009). *European Union: the basics* 2ND edition, London and New York: Routledge, Taylor&Francis
183. Weiner Robert, Whither (2008). Moldova: East or West? In Joan DeBardeleben, ed. *The Boundaries of EU Enlargement*. Palgrave Macmillan. P.182-203
184. Whitman Richard G., Wolf Stefan (2010). Much ado about nothing? The European neighbourhood policy in context in *The European neighbourhood policy in perspective. Context, implementation and impact* (editors Richard G. Whitman and Stefan Wolf). Palgrave Macmillan. P. 3-27
185. Whitman Richard G. (2011). Norms, power and Europe: a new agenda for study of the EU and international relations in *Normative power Europe. Empirical and theoretical perspectives* (editor Richard G.Whitman), Palgrave Macmillan. P. 1-24
186. Wendt Alexander (2005). Tarptautinės politikos socialinė teorija (vertė iš anglų į lietuvių kalbą Michail Cvelich, Dmitrij Aleksandrov), Eugrimas; (Cambridge University press, 1999)
187. Whitman Richard (2006). Muscles from Brussels: the demise of civilian power Europe? in Ole Elgstrom and Michael Smith (editors) *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*, London and NewYork: Routledge, Taylor&Francis group. P. 101-117

188. Wissels Rutger (2006). The development of the European neighbourhood policy, Foreign policy in dialogue, Volume 7, Issue 19. P. 7-16.
189. Zielonka Jan (2006). Europe as Empire. The nature of the enlarged European Union. Oxford University Press
190. Zhyznomirska Lyubov (2008). Security concerns in the EU neighbourhood: the effects of EU immigration and asylum policy for Ukraine in Joan DeBardeleben, ed. *The Boundaries of EU Enlargement*. Palgrave Macmillan. P. 147-164
191. Zumbansen Peer (2012). Governance: an interdisciplinary perspective in *The Oxford handbook of governance*. (ed. David Levi-Faur). P. 83-96

Teisės aktai , dokumentai, ataskaitos, viešos kalbos

192. Adamkus, Valdas, President of Lithuania. Black Sea Vision *Lithuanian Foreign Policy Review* 15+16 (2005): 7-11 // <http://www.lfpr.lt/uploads/File/2005-15%2016/Adamkus.pdf> Žiūrėta 2009 03 12
193. Adamkus, Valdas, President of Lithuania. Lithuania as a Centre of Regional Cooperation. *Lithuanian Foreign Policy Review* 13+14 (2004): 17-20
194. Antanas Valionis at the Lithuanian Seimas commemoration of the tenth anniversary of the agreement between Lithuania and Poland on friendly relations and good neighbourhood, Vilnius 2004, April 23
195. Calendar of events in the framework of the Eastern partnership multilateral track in the 2nd half of 2011. http://eeas.europa.eu/eastern/index_en.htm Žiūrėta 2012 01 15
196. Chirac Jacques : “Central and Eastern European countries missed a good opportunity to keep quiet”, 2003., February, 18 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2775579.stm> Žiūrėta 2012 05 09
197. Cimoszewicz, Włodzimierz, Minister of Foreign Affairs of Poland. The Eastern Dimension of the European Union. The Polish View. Speech. February 20, 2003 // <http://www.msz.gov.pl/20,lutego,2003r.-,The,Eastern,Dimension,of,the,European,Union.,The,Polish,View.,Speech,by,Wlodzimierz,Cimoszewicz.,Polish,Minister,of,Foreign,Affairs.,at,the,Conference,The,EU,Enlargement,and,Neighbourhood,Policy.,Warsaw.,20,February,2003,1305.html> 2009 05 15
198. Council of the European Union, Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit, Prague, 7 May, 2009, Brussels, 7 May, 2009: 8435/09 (Presse 78)
199. Commission of the European Communities, Eastern partnership, COM (2008) 823 final, Brussels, 3.12.2008
200. Commission of the European Communities, Eastern Europe and Central Asia, meeting doc. 319/09, 1.12.2009 http://eeas.europa.eu/eastern/docs/2009_eap_implementation_report_en.pdf Žiūrėta 2012 01 15
201. Commission of the European Communities, Eastern Europe and Central Asia meeting doc. 335/10 REV 2, 03.12.2010 http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_meeting_foreign_affairs_131210_en.pdf Žiūrėta 2012 01 06

202. Communication from the Commission, European neighbourhood policy, strategy paper, COM (2004) 373 FINAL
203. Commission of the European Communities, Commission staff working paper, Annex to: European neighbourhood policy, country report: Georgia, COM 2005 72 FINAL, SEC(2005) 288/3
204. Commission of the European Communities, Commission staff working paper, Annex to: European neighbourhood policy, country report: Armenia, COM 2005 72 FINAL
205. Deklaracija Nr. 2/XIV/2006 Dėl Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos bendradarbiavimo Europos Sąjungos rytinių kaimynų labui, Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos Seimo narių asamblėjos pirmininkai Česlovas Juršėnas ir Jaroslaw Kalinowski, Varšuva, 2006m. birželio 3d.
206. Deklaracija Nr. 1 /XVI/ 2007 Asamblėjos veiklos dešimtųjų metinių progą „Laimėjimai ir ketinimai“, Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos Seimo narių asamblėjos pirmininkai Česlovas Juršėnas ir Jaroslaw Kalinowski, 2007m. birželio 30d.
207. Document on the European identity published by the Nine Foreign Ministers. Copenhagen, 14 December 1973. European Political Co-operation, fifth edition. Press and Information Office, Federal Republic of Germany, Bonn, 1988.
208. European Commission, A new response to a changing neighbourhood, Brussels, 25/05/2011, COM (2011) 303
209. European Commission. Communication from the Commission. A Strong European Neighbourhood Policy. COM (2007) 774 final. Brussels, 05.12.2007
210. European Commission. Implementation of the European Neighbourhood policy in 2007. COM (2008) final 164, Brussels 03/04/2008: 2.
211. European Commission. Report on the First Year of Implementation of the Black Sea Synergy. COM (2008) 391 final. Brussels, 19.6.2008
212. European Commission. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Wider Europe: A new framework for relations with our Eastern and Southern Neighbours. COM(2003) 104 FINAL, Brussels, 11/03/2003:4 // http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf
213. European Commission, Barcelona process: Union for Mediterranean, COM (2008) 319 Final, Brussels 20/05/2008
214. European Commission, Background on energy in Europe. Information prepared for the European Council, 4 February, 2011.
215. European Commission, High representative of the European Union for foreign and security policy, Joint staff working paper, Implementation of the European neighbourhood policy in 2010, Country report: Armenia, COM (2011)303 , SEC (2011) 639, Brussels, 25/05/2011
216. European Commission, High Representative of the European Union for foreign affairs and security policy. Joint Staff working document. Implementation of the European Neighbourhood policy in 2011 Statistical Annex. Brussels, 15.5.2012 SWD (2012) 122 Final

217. European Commission, High Representative of the European Union for foreign affairs and security policy. Joint Communication Delivering on new European Neighbourhood policy, Brussels, 15.5.2012 JOIN (2012) 14 final
218. European Commissioner for External relations and European neighbourhood policy Benita Ferrero-Waldner, Eastern Partnership - an ambitious project for XXI century European foreign policy, 20 February 2009 http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eastern_partnership_article_bfw_en.pdf Žiūrėta 2012 01 09
219. European External action service, Vademecum on financing in the frame of Eastern partnership, 24 September 2010 http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_vademecum_14122009_en.pdf Žiūrėta: 2012 01 13
220. European External Action Service, The Eastern partnership Warsaw Summit (29-30 September 2011) http://eeas.europa.eu/eastern/docs/2011_eap_warsaw_summit_en.pdf Žiūrėta 2012 01 28
221. European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World. Brussels, December 12, 2003//http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_terrorism/r00004_en.htm Žiūrėta: 2008 12 10
222. Five years of European Neighbourhood policy: more trade, more aid, more people-to-people contacts, Press release IP/10/566 Brussels, 12 May 2010
223. Foreign minister of Lithuania Antanas Valionis, Lithuania a meeting place of Europe, Lithuanian foreign policy review, 2004/1-2 (13-14) <http://www.lfpr.lt/uploads/File/2004-13%2014/Valionis.pdf> Žiūrėta 2012 03 02
224. General Affairs and external relations Council, 2450th Council session, Brussels, 30 September 2002; 12134/02 (Presse 279) http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/72321.pdf Žiūrėta 2012 01 06
225. Jarvio Pekka, Implementation of EU external border cooperation after 2013, particularly on borders with the Russian Federation. Ministry for foreign affairs of Finland, 2011. P.11 http://www.aebr.eu/files/publications/ENPI_CBC_Jarvio_Associates_web.pdf Žiūrėta 2012 04 19
226. Lithuanian Conservators Party. Russia Containment Strategy. 09 05 2007 // http://209.85.129.132/search?q=cache:yoE8Gr7LuRwJ:www.tsajunga.lt/uploads/files/dir20/dir1/13_0.php+Kubilius+Rusijos+sulaikymo+strategija&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt Žiūrėta 2009 05 20
227. Lietuvos Respublikos Seimas, Deklaracija dėl Lietuvos Respublikos Užsienio politikos tikslų, 1996 lapkričio 28d. <http://www.viv.lt/elements/vd10.pdf> Žiūrėta: 2012 05 02
228. LR Seimo rezoliucija Dėl Lietuvos Respublikos užsienio politikos kryptių Lietuvai tapus visaverte NATO nare ir Europos Sąjungos nare, 2004 m. gegužės 1d., Vilnius
229. Lietuvos Respublikos Prezidento ir Ukrainos Prezidento susitikimo bendra deklaracija (Algirdas Brazauskas ir Leonidas Kučma), Vilnius, 1996 m. rugsėjo 23d.

230. Lietuvos Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės metinis pranešimas, 2010 06 08. http://www.president.lt/lt/prezidento_veikla/kalbos/lietuvos_respublikos_prezidentes_dalios_grybau_skaites_metinis_pranesimas.html Žiūrėta 2012 04 09
231. Lietuvos Respublikos prezidentės Dalios Grybauskaitės metinis pranešimas, 2011 06 07 http://www.president.lt/lt/prezidento_veikla/kalbos/lietuvos_respublikos_prezidentes_dalios_grybau_skaites_metinis_pranesimas_8496.html Žiūrėta 2012 04 09
232. LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė, inauguracijos kalba, 2009 <http://www.lrpresidentas.lt/?q=lt/node/335> Žiūrėta 2012 03 02
233. LR Prezidentė D.Grybauskaitė išvykstančių vizitų ataskaita, atvykstančių vizitų ataskaita (2009, 2010, 2011 m.) http://www.president.lt/lt/prezidento_veikla/vizitai.html Žiūrėta: 2012 03 18
234. Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. XI-52 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ įsigaliojo 2008 12 09 (Valstybės žinios Nr. 146-5870)
235. Lietuvos Respublikos vystomojo bendradarbiavimo 2011-2012 metų politikos nuostatos. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011m. sausio 12 d. nutarimu Nr.10. http://www.lrv.lt/Posed_medz/2011/111228/09.pdf Žiūrėta 2012 01 08
236. LR XV Vyriausybė. 2011 metų Vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos įgyvendinimo gairės.
237. Lietuvos Politinių partijų susitarimas dėl pagrindinių valstybės užsienio politikos tikslų ir uždavinių 2004-2008 metais. http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=5042&p_k=1 Žiūrėta 2012 04 13
238. LR URM ES departamento direktoriaus Žygimanto Pavilionio kalba Lietuvos ir Vokietijos forume „Tolesnis Europos Rytų kaimynystės politikos kūrimas“, 2005 m. spalio 25 d., Vilnius, Europos Sąjungos plėtra ir Rytų politika 2003-2004. Europos integracijos studijų centras. Vilnius. 2005
239. LR Užsienio reikalų ministerija, 2006 metų užsienio politikos veiklos ataskaita. <http://www.urm.lt/index.php?2999896586> 2012 02 08
240. Member of the European Commission Christopher Patten and EU High representative for the Common Foreign and security policy Javier Solana, Wider Europe, 07 08 2002 http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/0130163334_001_en.pdf Žiūrėta 2011 05 02
241. Ministry for Foreign Affairs of Finland, Wider Europe Initiative. Framework programme for Finland's development policy. Implementation plan for 2009-2013. June, 2009
242. Ministry for Foreign Affairs of Finland, Guidelines for Finland's policy on Eastern Europe, the South Caucasus and Central Asia, Edita Prima Ltd, Helsinki, 2010
243. Ministry for Foreign affairs of Finland, Russia action plan. Government resolution. Government of Finland, 16 April 2009
244. President of the Republic of Lithuania Valdas Adamkus, Black sea vision, Lithuanian foreign policy review, 2005/1-2 (15-16) <http://www.lfpr.lt/uploads/File/2005-15%2016/Adamkus.pdf> Žiūrėta 2011 02 15

245. Prezidento Valdo Adamkaus vizitai į užsienį bei užsienio valstybių vadovų vizitai, nuo 2005 liepos 12d. iki 2008 m. liepos 12d.
http://adamkus1.lrp.lt/lt/prezidento_veikla/spaudos_centras/veiklos_statistika.html Žiūrėta: 2012 03 17
246. Programme of Finland's Prime Minister Jyrki Katinen's government, 22 June 2011
<http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/en334743.pdf> Žiūrėta 2012 04 06 d.
247. Regulation (EC) of the European Parliament and of the Council, Laying Down General Provisions Establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument. No 1628/2006, 24/10/2006
248. Reconceptualising Governance. Discussion paper 2. Management development and governance division, Bureau for policy and programme support. United Nations development programme, New York. January, 1997
249. Speech of Commissioner Benita Ferrero-Waldner in Poland parliament, 28/11/2008 // <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/08/672> Žiūrėta 2009 01 10
250. Update on Eastern Partnership implementation, EuropeAid Development and cooperation DG-02/09/2011; EaP Summit- 29-30 September 2011, Warsaw
http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/eastern_partnership/documents/update_on_the_eastern_partnership_en.pdf Žiūrėta 2012 01 19
251. Užsienio reikalų ministro Audroniaus Ažubalio kalba Lietuvos diplomatinės tarnybos metų veiklos apžvalgos “Diplomatinė tarnyba Lietuvai 2011” Pristatyme. Vilnius, 2011 gruodžio 16d.
<https://www.urm.lt/index.php?185964783> Žiūrėta 2012 04 16
252. Užsienio reikalų ministro Audroniaus Ažubalio kalba Tarptautinėje konferencijoje “Lietuvos ir Šiaurės šalių bendradarbiavimas: nuolatinio mokymosi patirtis ir bendrosios vertybės”. Vilnius, 2011 m. vasario 23 d. <http://nb8.mfa.lt/index.php?1240077703> Žiūrėta 2012 04 06
- Kiti šaltiniai, internetinės svetainės**
253. Adamkus Valdas. Paskutinė kadencija. Prezidento dienoraščiai. “Tyto alba”: Vilnius. 2011.
254. The Black Sea Forum // http://www.blackseforum.org/seminar_10_11july2007.html Žiūrėta: 2009 04 06
255. The Black Sea Forum. International Conference “Synergies between Northern Europe and Black Sea Cooperation.” April 27, 2007. Bucharest // http://www.blackseforum.org/Docs/2007.04.27_Report.pdf Žiūrėta: 2009 03 16
256. Euronest Parliamentary Assembly <http://www.euronest.europarl.europa.eu/euronest/> Žiūrėta 2012 05 02
257. Eastern Partnership Civil Society Forum <http://www.eap-csf.eu/en/about-eap-csf/how-we-function/> Žiūrėta 2012 05 02
258. Freedom House <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2011> Žiūrėta: 2011 08 28
259. Ministers identify glitches in EU diplomatic service 06.01.2012 <http://euobserver.com/foreign/114783> Žiūrėta 2012 02 05
260. Transparency International
http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2010/results Žiūrėta: 2011 08 28

1 PRIEDAS

AUTORĖS ATLIKTŲ KOKYBINIŲ ELITO/EKSPERTŲ INTERVIU DUOMENYS

<i>Interviu nr.</i>	<i>Atstovaujama institucija</i>	<i>Padalinys/pareigos</i>	<i>Interviu data ir vieta</i>	<i>Interviu trukmė</i>
1	Europos Išorės Veiksmų tarnyba	Patarėjas, EKP	2011 04 06 Talinas	30 min.
2	Europos Išorės Veiksmų tarnyba	Rusijos, Rytinės partnerystės skyrius, direktorius	2011 10 13 Briuselis	64 min.
3	Europos Išorės Veiksmų tarnyba	Rusijos, Rytinės partnerystės skyrius	2011 10 14, Briuselis	31 min.
4	Europos Išorės Veiksmų tarnyba	BUSP, dvišaliai santykiai su Ukraina, Moldova, Baltarusija ir Pietų Kaukazu	2011 10 14, Briuselis	75 min.
5	Europos Išorės Veiksmų tarnyba	EKP koordinavimo skyrius, pasienio bendradarbiavimo politikos koordinatorius.	2011 10 14, Briuselis	75 min.
6	Europos Išorės Veiksmų tarnyba	Rytinės partnerystės ir Centrinės Azijos skyrius	2011 10 14, Briuselis	58 min.
7	Europos Komisija	Energijos politikos generalinis direktoratas	2011 10 14 Briuselis	41 min.
8	Europos Parlamentas	EP pirmininko biuras, diplomatinis patarėjas	2010 10 06 Briuselis	20 min.
9	Europos Parlamentas	EP narė, užsienio reikalų komitetas	2011 04 06, Talinas	56 min.
10	Europos Parlamentas	EP pirmininko biuras, diplomatinis patarėjas	2011 10 12 Briuselis	72 min.
11	Europos Parlamentas	EP narys, žmogaus teisių komitetas	2011 10 12 Briuselis	69 min.
12	Europos Parlamentas	EP nario patarėja	2011 10 12 Briuselis	41 min.
13	LR nuolatinė atstovybė ES	Diplomatas, antrasis sekretorius	2011 10 13, Briuselis	94 min.
14	LR Prezidento institucija	Prezidentės patarėjas	2012 04 19 Vilnius	66 min.
15	LR Užsienio reikalų ministerija (grupinis interviu)	Rytinės kaimynystės departamentas	2012 02 10 Vilnius	180 min.
16	Suomijos Užsienio reikalų ministerija	Rytų Europos ir Centrinės Azijos skyrius	2012 02 17 Helsinkis	62 min.
17	Suomijos Užsienio reikalų ministerija	Europos departamentas, ŠDI skyrius	2012 02 17 Helsinkis	30 min.
18	Suomijos Tarptautinių santykių institutas (FIIA)	Suomijos užsienio ir saugumo politikos ekspertė	2012 02 17 Helsinkis	52 min.
19	Suomijos Turku universitetas	Profesorius	2012 04 24 ir 26 Turku	70 min.
20	Baltarusijos valstybinis universitetas	Profesorius	2011 04 19 Minskas	30 min.

2 PRIEDAS Interviu klausimynas Nr. 1

This questioner was prepared by Sima Rakutiene, PhD Candidate at the faculty of Political science and diplomacy of Vytautas Magnus University in Lithuania. The interview will be used for academic dissertation purposes.

Institution/position of the respondent-

Duration of interview-

Date and place-

Questioner (semi- structured interview with EEAS, EC officials):

1. What were the main reasons for European Neighbourhood policy creation?
2. What interdependencies between the EU and it's neighbours would you name? Which of them has the biggest impact towards the Union and Why?
3. How the European Union is communicating with the Eastern neighbours? Which of the instruments, initiatives do you see as the most influential? Why?
4. What the main problems in post-soviet neighbourhood do you see? How they effect interaction between these neighbours and the EU?
5. Do you agree with the thesis on that "European Union is trying to transpot it's self internal governance system towards it's neighbourhood"? Why? (To your mind is it possible?)
6. What are the stages of European neighbourhood policy creation and implementation processes? Who are the main actors, negotiators in these processes?
7. How often the EU is making interaction with Eastern neighbours and on which levels?
8. Has the EU created any networks with the Eastern neighbours and in which levels and policy sectors?
9. How civil society is being involved in neighbourhood processes? Does it have any impact towards negotiations for the Action plan?
10. Which of the Eastern neighbours do you see as the most achieved in cooperating with the Union and which ones - the most problematic?
11. Which basic norms and standards are evident on inter-state relations in the Eastern neighbourhood?
12. What are the main responsibilities and the duties of the Commission in Eastern neighbourhood processes? Do you see any role of the European Parliament?
13. European Union has several policies/initiatives towards the Eastern neighbours (Black sea synergy, Eastern partnership, European neighbourhood policy, Northern dimension, CBC and etc.) which repeat the goals. Why the Union needs so many policies? Wouldn't it be more effective to have the one?
14. The EU's neighbourhood policy is mainly based on bilateral cooperation but also there are efforts to promote regionalism towards the neighbouring regions. How the Union is making compatible these two different foreign policy instruments?
15. The EU's enlargement policy is considered as the most effective it's foreign policy tool. Why the Union does not give the membership perspective for the Eastern neighbours? Could it solve the neighbourhood problems?
16. Will Lisbon Treaty increase coherence in EU external policy?

Thank you for your time!

3 PRIEDAS Interviu klausimynas Nr. 2

This questioner was prepared by Sima Rakutiene, PhD Candidate at the faculty of Political science and diplomacy of Vytautas Magnus University in Lithuania. The interview will be used for academic dissertation purposes and the respondents will be kept in anonymity.

Institution/position of the respondent-

Duration of interview-

Date and place-

Questioner (semi- structured interview with EP members, officials):

1. What interdependencies between the EU and it's neighbours would you name? Which of them have the biggest impact towards the Union and Why?
2. How the European Union is communicating with the Eastern neighbours? Which of the instruments, initiatives do you see as the most influential?
3. What are the main powers and instruments of the European Parliament towards the Eastern neighbourhood? (Bilateral, multilateral)
4. Which of European Parliamentary diplomacy forms would you name as the most effective? Why?
5. What were the main problems of EURONEST implementation process? How inter-parliamentary assemblies could impact Eastern neighbourhood processes? How often they are being arranged?
6. The EP's soft power and soft involvement into internal party disputes in third countries is being considered as one of Parliamentary diplomacy forms? Could you name an example of successful such a kind of EP's involvement in any Eastern neighbour?
7. What are the main goals of European parliamentary diplomacy towards the Eastern neighbourhood?
8. Do you agree with the thesis on that "European Union is trying to transport it's self internal governance system towards it's neighbourhood"?
9. Inter-institutional relations between EEAS, Commission, Council and the Parliament within European neighbourhood policy. What is accountability of EEAS in relation with European Parliament?
10. Has the EU created any policy networks with the Eastern neighbours and in which levels and policy sectors?
11. How civil society is being involved in neighbourhood processes? Does it have any impact towards negotiations for the Action plan?
12. Which of the Eastern neighbours do you see as the most achieved in cooperating with the Union and which ones- the most problematic? Why?
13. Which basic norms, rules and/or standards on which EU's interaction with the Eastern neighbours is based would you name? What usual norms, practices and standards are evident on inter-state relations in Eastern neighbourhood?
14. Could you give an example of successful EU's norms' taking process in Eastern neighbourhood?
15. The EU's neighbourhood policy is mainly based on bilateral cooperation but also there are efforts to promote regionalism ((Black sea synergy, Eastern partnership, European neighbourhood policy, Northern dimension, CBC and etc.) towards the neighbouring regions. How the Union is making compatible these two different foreign policy instruments?
16. Will Lisbon Treaty increase coherence in EU external policy?

Thank you for your time!

4 PRIEDAS Interviu klausimynas Nr. 3

This questioner was prepared by Sima Rakutiene, PhD Candidate at the faculty of Political science and diplomacy of Vytautas Magnus University in Lithuania. The interview will be used for academic dissertation purposes and the respondents will be kept in anonymity.

Institution/position of the respondent-

Duration of interview-

Date and place-

Questioner (semi - structured interview with national officials, respondents):

1. What interdependencies between the EU and it's neighbours would you name? Which of them have the biggest impact towards the Union and Why?
2. How the European Union is communicating with the Eastern neighbours? Which of the instruments, initiatives do you see as the most influential?
3. The EU's neighbourhood policy is mainly based on bilateral cooperation but also there are efforts to promote regionalism towards the neighbouring regions. How the Union is making compatible these two different foreign policy instruments?
4. The EU's enlargement policy is considered as the most effective it's foreign policy tool. Why the Union does not give the membership perspective for the Eastern neighbours? Could it solve the neighbourhood problems?
5. What is the position of your country towards Eastern neighbourhood?
6. Is conditionality effective in Eastern neighbourhood?
7. How your country is being involved in Eastern partnership processes? Which areas are you mostly interested in?
8. Do you see multilevel and multisectoral governance important in Eastern neighbourhood?
9. Which initiatives towards eastern neighbours your country managed to europeanize? What strategies your country used to achieve it?
10. Which basic norms, rules and/or standards on which EU's interaction with the Eastern neighbours is based would you name? What usual norms, practices and standards are evident on inter-state relations in Eastern neighbourhood?
11. Has the EU created any policy networks with the Eastern neighbours and in which levels and policy sectors?
12. Is your country effectively represented in the EU? Do you see any kind of foreign policy "personalization" problem?
13. Do you agree with the thesis on that "European Union is trying to transport it's self internal governance system towards it's neighbourhood"? Why? (To your mind is it possible?)
14. Will Lisbon Treaty increase coherence in EU external policy?

Thank you for your time!

5 PRIEDAS

ES finansinė parama kaimynystės šalims, mln. eurų

country	2007	2008	2009	2010	2011	Total 2007- 2011	Average 2007- 2011
Algeria	57,0	32,5	35,6	59,0	58,0	242,1	48,42
Armenia	21,0	24,0	24,7	27,7	43,1	140,5	28,1
Azerbaijan	19,0	22,0	20,0	7,0	31,0	99,0	19,8
Belarus	6,0	5,0	10,0	10,0	17,07	48,1	9,6
Egypt	137,0	149,0	140,0	192,0	92,0	710,0	142,0
Georgia	24,0	90,3	70,9	37,2	50,7	273,1	54,6
Israel	2,0	2,0	1,5	2,0	2,0	9,5	1,9
Jordan	62,0	65,0	68,0	70,0	111,0	376,0	75,2
Lebanon	50,0	50,0	43,0	44,0	33,0	220,0	44,0
Libya	2,0	4,0	0,0	12,0	10,0	28,0	5,6
Republic of Moldova	40,0	62,3	57,0	66,0	78,6	303,9	60,8
Morocco	190,0	228,7	145,0	158,9	156,6	879,2	175,8
occupied Palestinian territory	452,7	387,0	352,6	377,9	413,7	1983,9	396,8
Russia	13,0	5,0	18,0	26,5	4,0	66,5	13,3
Syria	20,0	20,0	40,0	50,0	10,0	140,0	28,0
Tunisia	103,0	73,0	77,0	77,0	130,0	460,0	92,0
Ukraine	142,0	138,6	116,0	126,0	135,0	657,6	131,5
Total	1340,7	1358,4	1219,3	1343,2	1375,8	6637,4	1327,5
Regional							
Regional/interregional cooperation East	143,7	112,0	126,3	200,8	224,7	807,5	161,5
Regional/interregional cooperation South	177,8	171,5	223,8	194,3	328,7	1096,1	219,2
Total	321,5	283,5	350,1	395,1	553,4	1903,6	380,7
Cross Border Cooperation ENPI (*)	4,2	60,0	69,2	68,4	83,5	285,3	57,1
Grand Total	1666,4	1701,9	1638,6	1806,7	2012,7	8826,3	

Šaltinis: European Commission, High Representative of the European Union for foreign affairs and security policy. Joint Staff working document. Implementation of the European Neighbourhood policy in 2011 Statistical Annex. Brussels, 15.5.2012 SWD (2012) 122 Final. P.35

6 PRIEDAS

ES Rytinės Partnerystės finansinė perspektyva: 2010- 2013 m.

Finansuojama programa	Finansinė parama, eurais	Paramos tikslas	Finansuojamos veiklos
Visapusiškas institucijų vystymas (CIB)	175 mln.	Reformų partnerinėse šalyse skatinimas	Dvynių projektai, aukšto lygio patarimai, mokymai ir mainai, personalo stažuotės ir komandiruotės atitinkamose ES šalių narių institucijose. Pradėta įgyvendinti 2011 m.
Pilotinės regioninio vystymo programos	75 mln.	Regioninis, ekonominis ir socialinis vystymas	Regiono vietiniams poreikiams: infrastruktūrai, žmogiškajam kapitalui, mažoms ir vidutinėms įmonėms, modeliujama ES sanglaudos politikos pagrindais. Dėl programų bus susitarta 2012 m.
Rytinės partnerystės daugiašalė dimensija	350 mln.	Daugiašalis bendradarbiavimas tarp ES ir šešių rytinių kaimynų 4 politinėse platformose.	Susitikimai politinių daugiašalių patformų pagrindu (24 mln. Platformų funkcionavimui, seminarams, mokymui ir kt) parama „vėliavnešėms“ iniciatyvoms/projektams: integruotas sienos valdymas, parama mažo ir vidutinio dydžio įmonėms; Elektros jungtys/energetinė sauga ir aplinkos apsauga. Parama projektų pagrindu per regioninę Rytų programą. Pradėta įgyvendinti 2010 m.

Sudaryta autorės remiantis: European Commission, European external action service, Vademecum on financing in the frame of Eastern partnership, 24 September 2010. http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_vademecum_14122009_en.pdf Žiūrėta: 2012 01 13

7 PRIEDAS

Europos dujų tiekimo žemėlapis

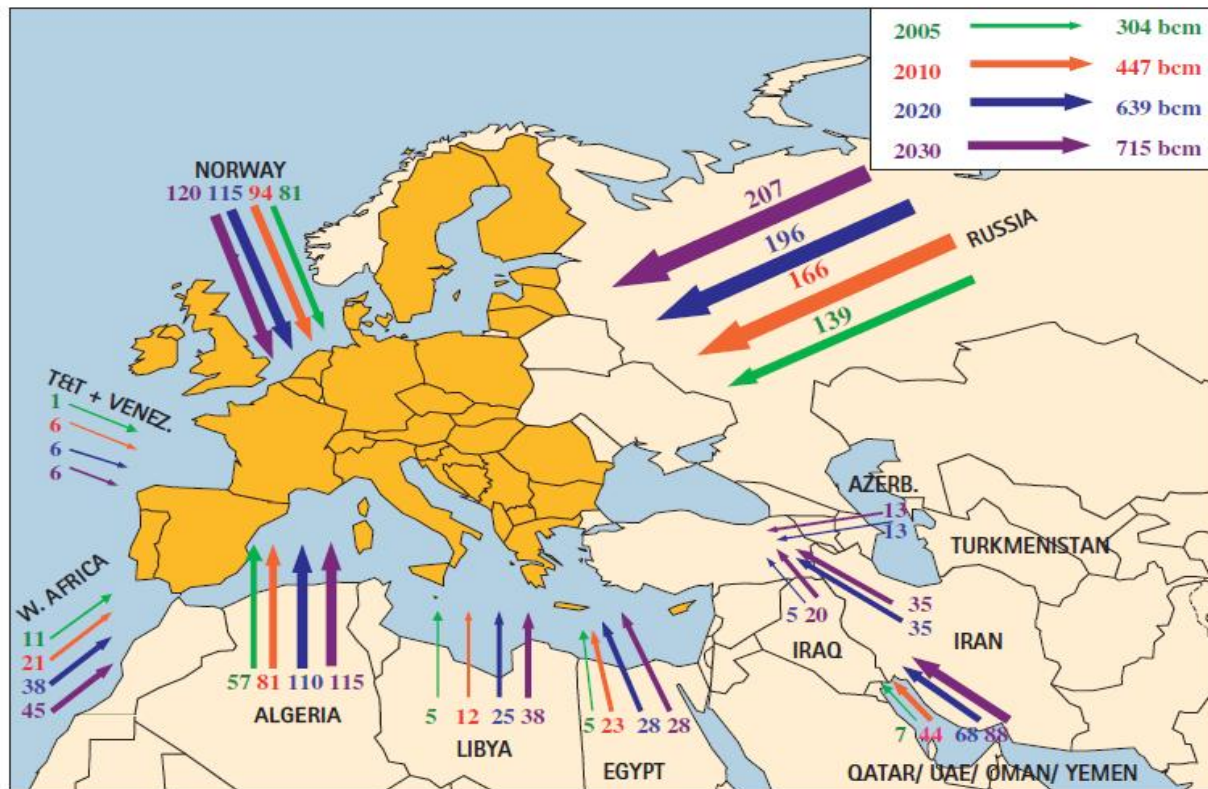

Figure 2.2 Gas export potential of the main producers to the European Union, Switzerland and Balkan countries

Šaltinis: European Commission. Energy corridors: European Union and neighbouring countries. Project report EUR 22581. Community research, DG for research, sustainable energy systems. Brussels, 2007 http://ec.europa.eu/research/energy/pdf/energy_corridors_en.pdf
 Žiūrėta: 2012 01 20